

Европска територијална сарадња

2007–2013. године

Југоисточна Европа (ЈИЕ)

*Програм транснационалне сарадње за подручје Европе
у транзицији на путу интеграције*

Оперативни програм

Коначна верзија прихваћена од стране
Европске комисије

20. децембар 2007. године

(Одлука бр. С(2007)6590)

Садржај

Сажети приказ Програма	5
1. Увод	9
1.1 Правни основ	9
1.2 Транснационална сарадња у оквиру територијалне сарадње	9
1.3 Програмска област	10
1.4 Припрема оперативног програма	12
2. Анализа	14
2.1 Територијална интеграција	14
2.2 Географске карактеристике	15
2.3 Конкурентност – економска ситуација и иновативни приступи	20
2.4 Животна средина (усклађено са документом Процена утицаја на животну средину - СЕА)	26
2.5 Приступачност – саобраћај и информационе и телекомуникационе мреже	30
2.6 Територијална структура	38
2.7 Искуства стечена у периоду 2000–2006. године – сарадња на територији Југоисточне Европе	43
3. SWOT анализа и изазови	47
3.1 Предности, слабости, могућности и претње	47
3.2 Изазови на подручју области сарадње	48
4. Стратешки приступ програма	52
4.1 Циљеви и приоритетне осе Програма сарадње	52
4.2 Принципи имплементације програма	61
4.2.1 Видљиви и конкретни пројекти сарадње	61
4.2.2 Квалитет партнерских односа	62
4.2.3 Проактивно развијање пројеката изван процедуре „отвореног позива“	63
4.3 Примена принципа ЕУ	63
4.3.1 Принцип: промовисање одрживог развоја	64
4.3.2 Принцип: промовисање једнаких могућности и укидања дискриминације	65
4.3.3 Принцип: подређеност	65
4.4 Квантификовање циљева	65
4.5 Усклађеност и комплементарност са другим политикама и програмима	70
4.5.1 Усклађеност са политикама Заједнице	70
4.5.2 Комплементарност са другим програмима и мерама који се финансирају из структурних фондова, ИПА, ЕНПИ, ЕАФРД и ЕФФ	73
4.6 Основни налази <i>ex-ante</i> евалуације и стратешке оцене животне средине	75
4.6.1 Основни налази <i>ex-ante</i> евалуације	75
4.6.2 Главни налази стратешке процене утицаја на животну средину	82
4.7 Индикативни преглед средстава по категоријама на програмском нивоу	89
5.1 Приоритетна оса 1: Развијање иновативних приступа и предузетништва	93
5.1.1 Развијање технолошких и иновационих мрежа у оквиру специфичних поља	95
5.1.2 Развијање повољних услова за иновативно предузетништво	97
5.1.3 Унапређивање основних услова и стварање услова за увођење иновација	98
5.2 Приоритетна оса 2: Заштита и унапређивање животне средине	99
5.2.1 Побољшано интегрисано управљање воденим ресурсима и трансационална превенција опасности од поплаве	101
5.2.2 Унапређивање превенције опасности по животну средину	102
5.2.3 Промовисање сарадње у области управљања природним ресурсима и заштићеним областима	103
5.2.4 Промовисање енергетске ефикасности и ефикасне потрошње ресурса	104
5.3 Приоритетна оса 3: Унапређивање приступачности	105
5.3.1 Унапређивање координирања у области промовисања, планирања и функционисања примарних и секундарних саобраћајних мрежа	107

5.3.2 Развијање стратегија за суочавање са „дигиталним јазом“	109
5.3.3 Унапређивање оквирних услова за успостављање мултимодалних платформи	109
5.4 Приоритетна оса 4: Развијање транснационалне сарадње ради успостављања одрживих области раста	111
5.4.1 Решавање најважнијих проблема који утичу на градске области и регионалне системе насеља	113
5.4.2 Промовисање равномерног обрасца привлачних и приступачних области раста	115
5.4.3 Промовисање употребе културних вредности ради развоја	117
5.5 Приоритетна оса 5: Пружање техничке помоћи примени Програма и изградњи капацитета	118
6. Финансијски план	120
6.1 Годишње финансијске обавезе ЕРДФ у оквиру Програма	120
6.2 Индикативна расподела према приоритетним осама	121
6.3 Финансијски план који приказује учествовање <i>IPA</i> средстава према државама-партнерима за 2007. годину	123
7 Одредбе о спровођењу Оперативног програма	124
7.1 Структуре за управљање програмом	124
7.1.1 Одбор за праћење	125
7.1.1 Одбор за праћење	126
7.1.2 Управно тело	127
7.1.3 Тело за одобравање	130
7.1.4 Ревизорско тело	131
7.1.5 Заједнички технички секретаријат	133
7.1.6 Контакт тачке ЈИЕ	135
7.1.7 Програмска координација на националном нивоу	137
7.2 Израда и одабир пројеката	137
7.2.1 Процес израде пројеката	141
7.2.2 Одабир пројеката	141
7.2.3 Подносиоци пројекта који испуњавају услове	142
7.2.4 Укључивање субјеката који учествују у спровођењу других транснационалних програма	143
7.3. Учешће партнерских земаља које нису чланице ЕУ у Програму Југоисточне Европе	143
7.3.1 Учешће на нивоу програма	144
7.3.2 Учешће на нивоу пројекта – финансирање	144
7.4 Информисање и публицитет	146
7.5 Примена на нивоу пројеката и финансијско управљање на нивоу програма	148
7.5.1 Примена на нивоу пројеката	148
7.5.2 Системи контроле којима се верификују трошкови из средстава ЕРДФ	149
7.5.3 Опис финансијских токова средстава ЕРДФ и процедура које се користе од пројектног до програмског нивоа	150
7.6 Праћење и евалуација	153
7.6.1 Праћење	153
7.6.2 Евалуација	154
7.7. Специфична правила спровођења програмског буџета за Техничку помоћ	155
7.7.1 Буџет намењен Техничкој помоћи	155
7.7.2 Управљање Техничком помоћи	155
7.8 Ревизија	156
7.8.1 Ревизија активности	156
7.9 Неправилности и повраћај неоправдано исплаћених средстава	157
7.9.1 Дефиниција	157
7.9.2 Извештавање	157
7.9.3 Повраћај средстава	157

7.9.4 Неправилности везане за пројекте Техничке помоћи	158
7.9.5 Грешке системске природе	158
АНЕКС А – Литература за даљу анализу	159
АНЕКС Б – Табеле	163
АНЕКС В – Табеле стратешке процене утицаја на животну средину (СЕА) – Резултати јавне расправе	176
АНЕКС Г – Мапа области Југоисточне Европе обухваћене Програмом	201

Сажети приказ Програма

Програм транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе део је новог **циља европске територијалне сарадње** за период од 2007. до 2013. године.

Општи циљ транснационалне сарадње јесте постизање **равномерног територијалног развоја и територијалне интеграције** на подручју на којем се одвија сарадња.

Транснационална сарадња је, у складу са лисабонским и гетеборшким процесима, усмерена на ограничени број **приоритетних области**, као што су: иновативни приступи, очување животне средине, приступачност и одржив урбанистички развој.

Активности у области **иновација** непосредно ће допринети равномерном економском развоју подручја транснационалне сарадње. Активности у области очувања **животне средине и приступачности** треба да се одвијају у оквирима транснационалне сарадње. Активности усмерене на **одрживи урбанистички и полицентрични развој** треба да обухвате неколико нивоа (транснационални, национални и регионални) и да изврше видљив утицај на област транснационалне сарадње.

Пред Програмом транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе налази се **још један изазов**.

Док Програм транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе представља део интерне **кохезионе политике** Европске уније (ЕУ), овај Програм активно тежи пуном учествовању оних држава које нису чланице ЕУ а које се налазе на територији обухваћеној Програмом и које користе екстерна средства **Претприступне помоћи и Европске суседске политике**. **Програмска област** обухвата **16 земаља** чије целокупно становништво броји 200 милиона становника и представља једно од **најразноврснијих и најсложенијих транснационалних подручја сарадње** у Европи. Ово је једино транснационално програмско подручје које обухвата овако велики број земаља ван ЕУ (земље кандидати, потенцијални кандидати и друге земље).

Табела 1 Програмска област

Земља	Подручје
Албанија	целокупна територија
Аустрија	целокупна територија
Босна и Херцеговина	целокупна територија
Бугарска	целокупна територија
Хрватска	целокупна територија
Бивша Југословенска Република Македонија	целокупна територија
Грчка	целокупна територија
Мађарска	целокупна територија
Италија	Ломбардија, Аутономна покрајина Болзано/Бозен, Аутономна покрајина Тренто, Венето, Фриули-Вениција-Ђулија, Емилиа Ромања, Умбрија, Марке, Абруцо, Молизе, Пуља Базиликата
Република Молдавија	целокупна територија
Црна Гора	целокупна територија
Румунија	целокупна територија
Србија	целокупна територија
Словачка	целокупна територија
Словенија	целокупна територија
Украјина	Черниветска област, Ивано-Франкивишка област, Закарпатска област, Одеса

Југоисточна Европа представља **јединствено подручје када је у питању унапређење интегрисаности и конкурентности, а самим тим и територијалне кохезије.**

Развијање **транснационалних партнерстава у вези са питањима која су од стратешког значаја за процес територијалног, економског и социјалног интегрисања**, као и за остваривање **кохезије, стабилности и конкурентности** представља општи циљ Програма сарадње на подручју Југоисточне Европе.

Програм се заснива на **приступу заједничком изазову, и првенствено се бави стратешким питањима**. У складу са захтевима члана 6 Уредбе ЕРДФ (1080/2006) у Програму су дефинисана тематска питања која су важна за подручје сарадње, Међународне активности ће на различитим нивоима бити усмерене на решавање ових питања.

Приоритетна оса 1 – Развијање иновативних приступа и предузетништва доприноси томе да Југоисточна Европа постане простор на ком се развијају иновативна решења. Циљ ове приоритетне осе јесте унапређивање иновативних приступа, предузетништва, економије засноване на знању, као и унапређивање интегрисања и економских односа на подручју сарадње.

Приоритетна оса 2 – Заштита и унапређивање животне средине доприноси побољшању животних услова, као и бољем очувању заштићених и других природних/полуприродних области. Циљ ове приоритетне осе јесте превазилажење препрека насталих због постојања националних граница, предвиђање будућих претњи и могућности у вези са животном средином, као и покретање заједничких међународних активности усмерених на заштиту природе и људи.

Приоритетна оса 3 – Побољшање приступачности локалним и регионалним учесницима олакшава приступање европским мрежама. Ово подразумева постојање инфраструктуре, као и могућност приступа информатичком друштву. Циљ ове приоритетне осе јесте промовисање координисане припреме за развијање приступних мрежа, као и пружање подршке увођењу мултимодалности.

Приоритетна оса 4 – Развијање транснационалне сарадње ради успостављања области одрживог раста омогућава увођење уравнотежених и полицентричних схема програмске области. Циљ ове приоритетне осе јесте израда и примена интегрисаних стратегија намењених градским областима и регионалним системима насеља, рад на оптималним полицентричним структурама на територији програмског подручја, као и коришћење културних вредности за потребе одрживог развоја.

Приоритетна оса 5 – Техничка помоћ подршке примени програма и изградњи капацитета омогућава несметану примену Програма. Она подразумева оспособљавање програмских тела, учесника, промотера пројекта, као и крајњих корисника да у потпуности искористе могућности које им нуди трећи циљ Европске територијалне сарадње, као и сама транснационална сарадња.

У следећој табели дат је детаљан приказ приоритетних оса, као и њихових **области деловања**.

Табела 2 Приоритетне осе и области деловања (ОД)

Приоритетна оса 1 – Развијање иновативних приступа и предузетништва	Приоритетна оса 2 – Заштита и унапређивање животне средине	Приоритетна оса 3 – Побољшање приступачности	Приоритетна оса 4 – Развијање транснационалне сарадње ради успостављања области одрживог раста	Приоритетна оса 5 – Техничка помоћ подршке примени програма и изградњи капацитета
ОД 1.1 Развијање мрежа технолошких и иновативних приступа у конкретним областима	ОД 2.1 Побољшање интегрисаног управљања водом и превенција ризика од поплаве	ОД 3.1 Побољшано координисање у области промовисања, планирања и управљања примарним и секундарним саобраћајним мрежама	ОД 4.1 Проналажење решења за проблеме који погађају градске области и регионалне системе насеља	ОД 5.1 Обезбеђивање кључне управљачке структуре за примену програма
ОД 1.2 Развијање повољне климе за увођење иновативног предузетништва	ОД 2.2 Побољшана превенција ризика који могу угрожити животну средину	ОД 3.2 Развијање стратегија које се баве „дигиталним јазом“	ОД 4.2 Промовисање равномерног развоја	ОД 5.2 Примена активности Програма (...)
ОД 1.3 Побољшање оквирних услова и постављање основа за иновативне приступе	ОД 2.3 Промовисање сарадње у области управљања природним ресурсима и заштићеним областима	ОД 3.3 Побољшање оквирних услова за мултимодалне платформе	ОД 4.3 Промовисање употребе културних вредности ради развоја	
	ОД 2.4 Промовисање енергетске ефикасности и употребе других ресурса			

Циљ Програма јесте **примена висококвалитетних међународних пројеката усмерених на постизање резултата**. Пројекти су стратешког карактера и релевантни су за програмску област. Ово захтева **успостављање успешних партнерстава** и примену вишеслојног приступа активностима које ће бити спроведене.

Пројектна партнерства треба да обухвате **партнере из најмање три државе**, од којих најмање једна земља треба да буде чланица ЕУ. Сваки подносилац пријаве треба да представи **адекватан скуп активности**. Ове активности треба да доведу до **конкретних и мерљивих резултата** којима ће бити обезбеђено постизање предложених пројектних циљева и који ће допринети општим циљевима пројекта. Процедуре **израде пројекта**,

пријављивања и одабира треба да буду дефинисане, а потенцијалним учесницима треба да буду достављене у форми детаљног *Приручника за учеснике*.

Европски регионални развојни фонд (ЕРДФ – *European Regional Development Fund*) основни је извор средстава за примену Програма. Укупан расположиви буџет ЕРДФ износи 206,7 милиона евра за период од 2007. до 2013. године, а буџет допуњен националним јавним средствима износи 245,1 милион евра. Финансијска средства намењена спровођењу Програма знатно су виша у односу на средства намењена претходном програму INTERREG IIIB CADSES 2000-2006.

Пројектни партнери могу бити државна тела, друга јавна и правна тела чији је рад регулисан законодавством о јавним и приватним предузећима, **а која немају индустријски или привредни карактер**. Више информација о томе у одељку 7.2.3 Подносиоци пројекта који испуњавају услове.

Управно тело Програма је **Национална агенција за развој (Мађарска)**, чије се седиште налази у Будимпешти. Управно тело задужено је за управљање Програмом и за његову примену, у складу са одговарајућом законском регулативом.

Израда и одабир транснационалних пројеката налазе се надлежности **Одбора за праћење**, чијем раду помаже **Заједнички технички секретаријат**. **Контакт тачке ЈИЕ**, које су задужене за то да представљају Програм у партнерским државама, имају функцију националних тимова за координирање примене Програма.

Важну компоненту Програма представља и **учествовање земаља које нису чланице ЕУ** у међународним пројектима. **Финансирање ових земаља као партнера у пројекту** врши се из **других извора ЕУ** (нпр. Инструмент за претприступну помоћ и Инструмент европског партнерства и суседства).

1. Увод

1.1 Правни основ

1. УРЕДБА САВЕТА (ЕЦ) бр. 1083/2006 којом су дефинисане опште одредбе о Европском регионалном развојном фонду, Европском социјалном фонду и Кохезионом фонду и која замењује Уредбу (ЕЦ) бр. 1260/1999 (у даљем тексту: Општа уредба)

2. УРЕДБА (ЕЦ) бр. 1080/2006 ЕВРОПСКОГ ПАРЛАМЕНТА И САВЕТА Европског регионалног развојног фонда, која замењује Уредбу (ЕЦ) бр. 1783/1999 (у даљем тексту: Уредба ЕРДФ)

3. УРЕДБА КОМИСИЈЕ (ЕЦ) бр. 1828/2006 којом су дефинисана правила примене Уредбе Савета (ЕЦ) бр. 1083/2006, а која пак садржи опште одредбе о Европском регионалном развојном фонду, Европском социјалном фонду и Кохезионом фонду, као и правила примене Уредбе (ЕЦ) бр. 1080/2006 Европског Парламента и Савета Европског регионалног развојног фонда (у даљем тексту: Уредба о примени).

1.2 Транснационална сарадња у оквиру територијалне сарадње

Програм транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе (ЈИЕ) саставни је део новог **циља европске територијалне сарадње** за програмски период од 2007. до 2013. године.

У оквиру Кохезионе политике, Циљ европске територијалне сарадње постаје посебан циљ, односно постаје равноправан са Циљем конвергенције, као и са Циљем регионалне конкурентности и запошљавања. Овај Циљ треба да замени Иницијативу на нивоу заједница - *INTERREG III*. Међународни програм сарадње за територију Југоисточне Европе (ЈИЕ) надовезује се на претходни програм *INTERREG IIIB CADSES*.

У складу са Општом уредбом (члан 3 1083/2006), **јачање интегрисаног територијалног развоја** (односно постизање територијалне кохезије) **у складу са приоритетима заједнице** представља **општи циљ** међународне сарадње.

Остваривање **територијалне кохезије** везано је за **конкретне потребе** ширих подручја транснационалне сарадње и треба да представља **део настојања** којима би целој Европи било омогућено да допринесе агенди **економског раста и отварања нових радних места** (допуњена лисабонска агенда¹).

У стратешким смерницама кохезије на нивоу заједнице (2006/702/ЕК) стоји да транснационална сарадња треба да допринесе **повећању економске и социјалне интегрисаности и кохезије**. Програми међународне сарадње теже унапређивању сарадње земаља чланица у вези са питањима која су од стратешког значаја.

¹ Као одговор на примедбу да лисабонском стратегијом разнородни потенцијали региона Европе нису узети у обзир у довољној мери, министри за просторно планирање у земљама чланицама ЕУ започели су 2004. године процес израде стратешког документа под називом „Територијална агенда ЕУ“, који треба да буде усвојен 2007. године.

Члан 6 Уредбе **ЕРДФ** 1080/2006 дефинише да **међународна сарадња** усмерена на **интегрисани територијални развој** на подручју сарадње треба да се бави **следећим приоритетним областима**: иновативни приступи, очување животне средине, приступачност и одрживи урбанистички развој.

Активности у вези са **иновацијама** директно ће допринети равномерном економском развоју подручја транснационалне сарадње. Активности у вези са очувањем **животне средине** и **приступачности** треба да се одвијају у оквирима транснационалне сарадње. Активности усмерене на **одрживи урбанистички и полицентрични развој** треба да обухвате неколико нивоа (транснационални, национални и регионални) и да остваре видљив утицај на област транснационалне сарадње.

Програму транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе предстоји **додатни изазов**:

- док је Програм транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе део интерне **Кохезионе политике** ЕУ, овај Програм активно тежи пуном учествовању земаља које нису чланице ЕУ, а које се налазе на територији обухваћеној Програмом и које користе екстерна средства **Претприступне помоћи и Европске политике сарадње са суседима**. Програмска област обухвата простор на југоисточној граници Европске уније, на коме се налази неколико земаља кандидата и потенцијалних кандидата, као и неколико других земаља укључених у партнерство ЕУ. То значи да Програм увелико превазилази спољне границе ЕУ.

Након процеса проширења који се одиграо 2007. године, осам земаља чланица учествује, у потпуности или делимично, у Програму територијалне транснационалне сарадње 2007–2013. године, намењеном **Југоисточној Европи**. У другим регионима обухваћеним Програмом учествују земље које нису чланице ЕУ, односно земље кандидати, потенцијални кандидати и друге земље. Интегрисање потенцијалних кандидата и кандидата, као и других земаља од суштинске је **важности за подручје сарадње на територији Југоисточне Европе**.

1.3 Програмска област

Програмска област правно је регулисана Одлуком Комисије од 31. октобра 2006. године. Ова Одлука садржи списак региона и области које могу добити средства од Европског регионалног развојног фонда, која ће бити распоређена по областима прекограничне и међународне сарадње предвиђеним у оквиру Европског циља територијалне сарадње за период 2007–2013. године (наведено у документу број С(2006) 5144), (2006/769/ЕЦ).

Програмску област обухваћену овим оперативним програмом, односно област Југоисточне Европе (ЈИЕ), чини велика географска област од 1,9 милиона квадратних километара, на којој се налази **16 земаља са укупно 200 милиона становника**.

У њу су укључена **сва три типа горепомнутих региона**: региони земаља чланица (међу њима је и једна од земаља оснивача Уније, земље које су се прикључиле у различитим фазама развоја Уније, као и нове земље чланице), региони потенцијалних и актуелних земаља кандидата и друге земље.

Мапа 1: Програмска област Југоисточне Европе

Табела 3. Земље које учествују у програму ЈИЕ

Земља/област	Односи са ЕУ	Статус	Финансирање
Албанија: целокупна територија	Споразум о стабилизацији и придруживању (САА)	Потенцијални кандидат	ИПА
Аустрија: целокупна територија	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ
Босна и Херцеговина: целокупна територија	Без уговорних односа са ЕУ, ЕУ тежи независној трговини, преговори о САА од 25. 11. 2005. године	Потенцијални кандидат	ИПА
Бугарска: целокупна територија	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ
Хрватска: целокупна територија	САА (потписан 2001. године, примењује се од фебруара 2005. године), преговори о придруживању почели 3. 10. 2005. године	Кандидат	ИПА
Бивша Југословенска Република Македонија: целокупна територија	САА (потписан 2001. године, примењује се од 2004. године), статус кандидата од 17. 12. 2005. године, преговори још увек нису започели	Кандидат (без преговора)	ИПА
Грчка: целокупна	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ

територија			
Мађарска: целокупна територија	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ
Италија: региони – Ломбардија, Аутономна покрајина Болзано/Бозен, Аутономна покрајина Тренто, Венето, Фриули-Вениција-Ћулија, Емилиа Ромања, Умбрија, Марке, Аbruцо, Молизе, Пуља Базиликата	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ
Република Молдавија: целокупна територија	Споразум о партнерству и сарадњи (ПЦА) потписан јула 1998. године, Акциони план ЕНП на снази од фебруара 2005. године	Трећа земља	ЕНПИ
Црна Гора: целокупна територија	Односи независне трговине на снази од 2000. године, преговори о САА од октобра 2005. године	Потенцијални кандидат	ИПА
Румунија: целокупна територија	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ
Србија: целокупна територија	Односи независне трговине на снази од 2000. године, преговори о САА од октобра 2005. године	Потенцијални кандидат	ИПА
Словачка: целокупна територија	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ
Словенија: целокупна територија	Земља чланица ЕУ		ЕРДФ
Украјина: Черниветска област, Ивано-Франкивишка област, Закарпатска област, Одеса	Споразум о партнерству и сарадњи (ПЦА) потписан марта 1998. године, Акциони план ЕНП на снази од фебруара 2005. године	Трећа земља	ЕНПИ

1.4 Припрема оперативног програма

Програм представља резултат интензивног и детаљно разрађеног процеса. Он се ослања на обимну и квалитетну транснационалну сарадњу, као и на разговоре и друге облике комуникације. Током овог процеса основани су радни тим и два тима за израду документа. Након првог техничког састанка, одржаног у Бриселу 31. јануара 2006. године, сатанци су одржавани готово сваког месеца на неколико локација на територији програмске области.

Државни службеници, званичници и страни стручњаци размотрили су могућности и најбоље начине мотивисања и промовисања сарадње у програмској области. Оперативни програм постепено је развијан на основу закључака донесених након разговора, консултација са члановима радног тима и тимова за израду документа, као и на основу обимних истраживања. Вршене су и консултације са грађанима области које ће бити обухваћене Програмом, а у обзир су узети њихови коментари, примедбе и предлози.

Оперативни програм подвргнут је обимној *ex-ante* евалуацији и стратешкој процени утицаја на животну средину - CEA (*SEA - strategic environment assessment*). Обе евалуације изведене су истовремено, односно паралелно са развојем самог Оперативног програма. Стручњаци су у свакој фази израде Програма коментарисали документ. Процес припреме Оперативног програма сарадње за подручје Југоисточне Европе поднесен је Европској комисији 31. јула 2007. године.

2. Анализа

Увод

Област обухваћена Програмом једна је од **најразноврснијих и најкомплекснијих области транснационалне сарадње** у Европи. То је једина програмска област у којој учествује овако велики број држава које нису чланице ЕУ (кандидати, потенцијални кандидати и друге земље) и у којој постоји таква разноликост фаза успостављања институционалних односа, интегрисаности или приближавања Европској унији.

Спровођење **анализе** Програма транснационалне сарадње на овако шароликом простору представља **велики изазов**, готово у сваком погледу. Поред тога што земље партнери имају различит статус и различите односе са ЕУ, за ову област карактеристично је и постојање **изразитих економских, друштвених, инфраструктурних, технолошких, административних и институционалних неједнакости и разлика**. Уочљива је недовољна доступност усклађених података. Поред тога, недостаје и темељна припремна тематска анализа целе области. Анализа програмске области ослања се на најновије актуелне и расположиве податке. Међутим, у време њеног настајања уочено је да у неким пољима **недостају адекватне информације о ЕУ 27**, због чега су у обзир били узети и подаци о ЕУ 25. Уз сваки такав податак стоји напомена која упућује на ЕУ 25 или ЕУ 27.

Према стратешким и политичким смерницама ЕУ, области транснационалне сарадње треба да буду **иновативни приступи, очување животне средине, приступачност и одрживи урбанистички развој** (према члану 6 Уредбе бр. 1080/2006). Учесници Програма имају различит статус у ЕУ, као и различите односе са њом. Поред тога, они имају и различите административне и надлежне структуре, различите нивое привредног, инфраструктурног и технолошког развоја, као и различите иновационе потенцијале и различит статус цивилног друштва. Због тога четири наведене области сарадње **покривају само мали део специфичних потреба** ове европске области.

Како би било постигнуто што боље разумевање изазова са којима се транснационална сарадња на овом подручју сусреће, анализа која следи може бити схваћена и као анализа контекста у оквиру ког се Програм одвија. Због тога су у њу укључена и нека додатна питања која нису у директној вези са програмским приоритетима.²

2.1 Територијална интеграција

Због конкретних културних, политичких, етничких, друштвених и историјских карактеристика регија које учествују у Програму, област обухваћена Програмом представља једну од најхетерогенијих области у Европи. У овој области сарадње сусрећу се, историјски гледано, политичка, културна (различити језици, као и источни, западни, јужни и средњоевропски утицаји), друштвена, етничка (више нација и етничких група) и религиозна разноликост Европе и Блиског истока. Оваква разноврсност представља потенцијал не

² Анализа је, у највећој могућој мери, заснована на усклађеним и упоредивим подацима (Eurostat, Светска Банка). У већини случајева приступачни су само подаци о државама, па у свим поглављима није могуће пружити податке о регионима (анализирати стање у регионима). Услед великих квантитативних, квалитативних и структурних неслагања, закључивање на основу средњих статистичких вредности може довести у заблуду. Уместо тога, пажњу треба усмерити на разлике и тако створити јаснију слику о конкретној ситуацији.

само за успостављање идентитета, већ и за покретање дебате и успостављање прекограничног и транснационалног повезивања.

У овој области, која подразумева бројне разноликости, различите културе, језике и религије, најважније је суочити се са изазовом друштвене, економске и политичке интеграције, и то на различитим пољима. Потребно је:

- продубити процес интеграције ЕУ 27
- спровести припремни процес за придруживање нових земаља
- спровести процес продубљивања односа између ЕУ и суседних држава
- стабилизovati и развијати билатералне односе.

Наведено се односи не само на интеграцију, већ и на утицај међународне интеграције на:

- унутрашње разноликости и процесе развоја
- односе између више или мање развијених региона и структуре урбанистичке хијерархије
- различите институционалне и правне структуре, оквирна начела и капацитете.

2.2 Географске карактеристике

Физичко-географске, политичко-географске и друштвено-географске одлике подручја обухваћеног програмом веома су значајне за разумевање актуелне ситуације на овом простору, као и за уочавање веза између проблема са којима се сусреће међународна сарадња (који настају у оквиру) међународне сарадње.

Конституисање нових држава

На овај географски простор утицали су бројни историјски догађаји који су узроковали распадање царстава и политичких система, појаву различитих утицаја, ратове, конституисање нових држава и померање граница. Овакав динамичан развој система и политичких начела узрокује успостављање нових структура и односа и ствара потребу да буду пронађени иновативни приступи и успостављени модерни облици сарадње и комуникације.

Разноврсност терена

Топографија не одређује само просторне карактеристике и структуру насеобина, већ и услове за економски и други развој. Разноликост терена у области на којој се Програм одвија може бити разврстана према следећим типовима:

- **планинске области**

Најважније планинске области су: Алпи (од Француске, преко Швајцарске до северне Италије и Аустрије), који прелазе у Динарске планине (дуж Јадранске обале), Апенини (кичма Италије), Карпати (источни део Југоисточне Европе), Стара Планина, Родопске и Пиндус планине, Олимп, Оса и Пелион, као и планине у јужној Грчкој. Између ових планинских венаца налази се Панонска низија коју чини низ пространих травнатих предела на надморској висини од око 100м. Планинским областима својствене су посебне привредне гране (пољопривреда, шумарство, туризам), специфична структура насеобина и посебни климатски услови. Многи овакви крајеви могу се сврстати у економски слабо

развијене регионе. Планине области су веома осетљиве у смислу заштите животне средине, па представљају предмет нарочитог интересовања еколога.

- **море и приморске области**

Изузев Аустрије, Мађарске, Словачке и Србије, све државе-партнери имају излаз на море, и то или на Медитеран или на Црно море. За поједине регионе обала и приморје имају пресудну економску, културну и еколошку важност.

Туризам је један од кључних привредних сектора на овим просторима. Главни извор прихода у приобалним подручјима представља издавање соба туристима, а врхунац сезоне је током летњих месеци. Поред тога, захваљујући индустрији и саобраћају (поморски саобраћај, луке), ови крајеви имају добре економске показатеље и стабилни су. Укључивање поморских лука у ефикасан и примерен транспортни и логистички систем сматра се једним од најважнијих послова у будућности.

На територији Грчке постоји 9.840 острва. Укупна дужина обала ових острва је око 15.000 км. Дуж хрватског дела Јадранске обале постоји 1.158 малих и великих острва, од којих је 67 насељено. Главне изазове који стоје пред овим делом програмске области представљају ограничене развојне могућности, демографски проблеми, стабилизација процеса опскрбљивања робама и услугама, приступ националним тржиштима и интегрисање у ова тржишта, као и у постојећи систем саобраћаја.

Загађење је један од највећих проблема приморских региона. Оно је узроковано саобраћајем, туризмом и отпадним материјама из великих река које се уливају у море након што прођу кроз индустријализоване и урбанизоване регионе, као и кроз области интензивне пољопривреде и сточарства, у којима се користе пољопривредне хемикалије. Квалитет морске воде опада у околини канализационих излива који у море изливају воду из већих урбаних целина.

- **реке (речни системи)**

Дунав је једна од највећих европских река. Он представља везу између седам партнерских земаља учесница у Пројекту, односно између четири главна града (Беч, Братислава, Будимпешта, Београд). Дунав игра веома важну улогу у северном делу пројектне области, и то у топографском и еколошком, али и у економском и културном смислу. Тече у правцу северозапад-југоисток и директно повезује Атлантски океан и неке од најважнијих лука западне Европе са Црним морем и Медитераном. Игра велику улогу у производњи енергије, а у околини реке постоје добри услови за развој појединих индустријских и логистичких делатности. **Делта Дунава** представља посебну територију у оквиру области обухваћене Програмом. То је највећа и најбоље очувана европска делта, једна од највећих светских мочвара, специјални резерват мочварних птица, те музеј биодиверзитета који обухвата 30 типова екосистема.

На територији обухваћеној пројектом, поред Дунава, постоје и друге међународно значајне **реке/речни системи**, као што су Тиса и Сава у центру, По на западу, Вардар, Нестос, Струма и Ардас-Еврос на југу ове области.

Мапа 2: Типови терена

Извор: EuroGraphics

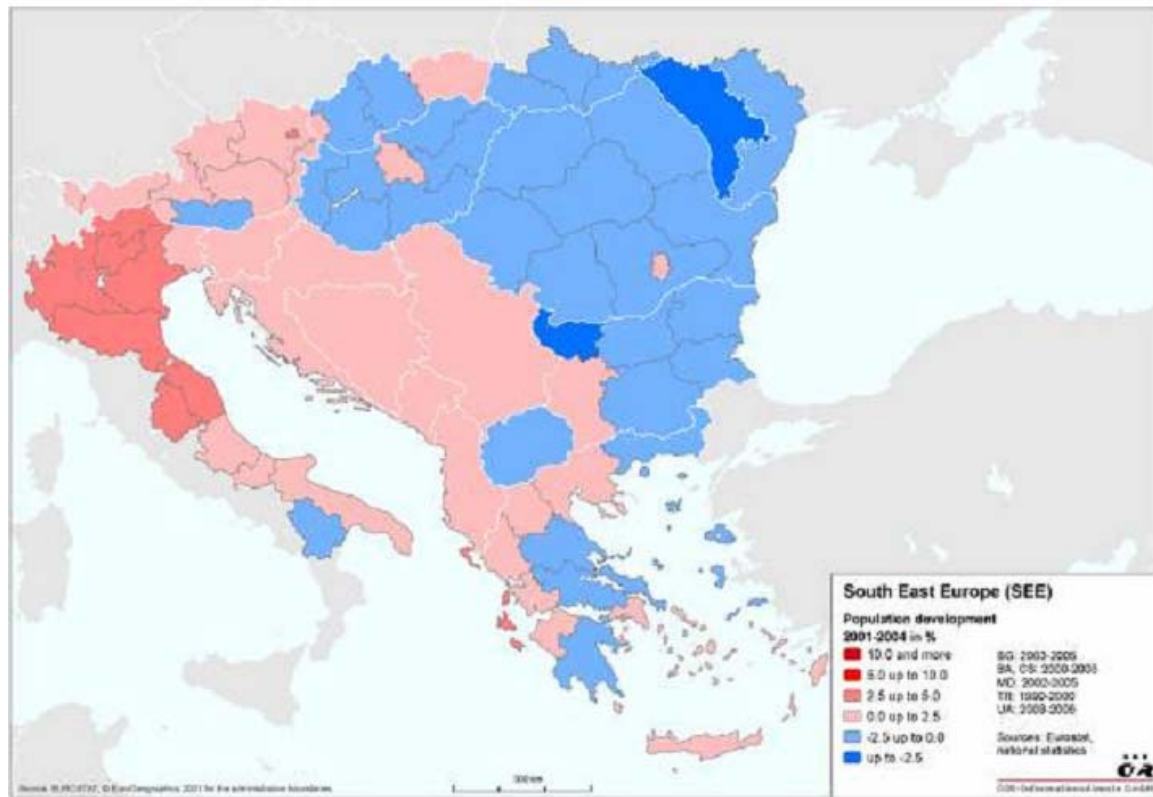
Демографски развој

Демографски трендови зависе од економских, друштвених, културних и географских фактора и веома су хетерогени, како између појединих земаља програмске области, тако и унутар државних граница. Тешкоће које треба савладати јесу:

- просторно концентрисање позитивних или негативних трендова демографског развоја, као што су миграције и расељавање (из руралних у урбана подручја)
- старење становништва
- миграције.

Када је у питању **повећање броја становника**, у већини земаља чланица ЕУ унутар програмске области (са изузетком Мађарске, Бугарске и Румуније) дошло је последњих година до умереног прираста становништва, и то углавном због досељавања становника. Насупрот томе, државе изван ЕУ због исељавања релативно брзо остају без значајног дела свог становништва.

Мапа 3: Развој становништва

Еуростат: национална статистика

Уопштено гледано, демографски развој земаља чланица ЕУ унутар програмске области у складу је са европским трендом **старења становништва**. Ово представља велики проблем за службе социјалног старања и службе здравствене заштите, као и за тржиште рада. На другој страни, у државама кандидатима, потенцијалним кандидатима и другим земљама присутна су два различита тренда. Чини се да земље попут Србије, Црне Горе, Хрватске или Албаније имају позитиван природни прираштај, што ублажава последице емиграција, а обезбеђује сталан раст становништва. У Украјини се, са друге стране, очекује даље опадање демографског развоја, које је узроковано забрињавајуће негативним природним прираштајем, комбинованим са процесом исељавања.

У појединим државама (кандидатима, потенцијалним кандидатима и другим земљама), емиграција, узрокована лошом економском ситуацијом и лошом перспективом, представља главни фактор негативног развоја становништва. Добро су познати емигрантски токови који из Украјине, Бугарске, Румуније, Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Бивше Југословенске Републике Македоније иду према Западној Европи (ЕУ 15) и северноамеричком континенту.

Сложени феномен миграције има и позитивне и негативне ефекте, како за земље/регионе које становништво напушта, тако и за државе/области у које се имигранти досељавају. Ово је посебно карактеристично за економски слабо развије руралне области или за старе индустријске области суочене са структурним променама или проблемима. У овим областима миграција (већином младих људи) узрокује расељавање и доводи до тога да остаје све више становника старије популација, и до губитка (квалификованих) људских ресурса („одлив мозгова“) који су у стању да иницирају или наставе процесе развоја. На

другој страни, у државама/регијама у које се имигранти усељавају расте притисак на тржиште рада, као и на систем социјалне заштите и становања, што често узрокује друштвене напетости и сукобе између припадника различитих култура.

У области обухваћеној Програмом наведени проблеми су све већи. Неке државе (на пример, Италија, Аустрија, Грчка) представљају омиљене дестинације имиграната, док друге државе представљају извор снажних миграционих токова. Друштвено интегрисање имиграната представља комплексну тему, о којој се у ЕУ често говори. Превише досељеника у сиромашним градским срединама и просторна сегрегација, као последица ниских примања и незапослености, стварају повољне услове за стварање великог броја илегалних канала имиграције.

Социокултурни аспекти и културно наслеђе

Област обухваћена Програмом изузетно је разноврсна у **етничком, културном и религијском** смислу. На ободима простора обухваћеног Програмом налазе се хомогеније државе, док је средишњи део крајње шаролик. Становници граничних подручја суседних држава повезани су етнички и религијски.

У појединим земљама, учесницама у Програму, популација Рома још увек представља најрањивију националну мањину. Још увек није постигнута потпуна и делотворна једнакост Рома. Они су због тога и даље често изложени дискриминацији и тешкоћама везаним за становање, здравствену заштиту, запошљавање и образовање (висока стопа неписменог ромског становништва).

Уопштено гледано, етничка разноврсност се смањује. Узроци ове појаве леже у процесима урбанизације и асимилације. Током прошле деценије, међутим, насилни видови хомогенизације створили су хомогене области чак и у оним регионима који су некад били мултиетнички. Повратак избеглица и прогнаних лица је неизвесан што отвара многа питања за полемику. Расељавање пак у другим подручјима узрокује нове типове етничких сукоба. Ово је један од проблема који се појављује у неким деловима програмске области.

Културно наслеђе може бити дефинисано као скуп материјалних и духовних културних добара, попут библиотека, архива, музеја, грађевина (црква, замкова, манастира), односно творевина народне културе и уметности, научне мисли итд. Културна баштина доприноси културној разноликости и креативности. Она је део идентитета регије, али је значајна и за развијање неких привредних грана (економски развој), нарочито за развој туризма и урбанизма.

У програмску област укључене су и активности везане за очување културног наслеђа, као што су градске области од историјског значаја, споменици и историјски комплекси, локације које су важне за културу. О великој разноврсности културног наслеђа говори Листа светске баштине коју формира УНЕСКО³.

На територији на којој се Програм спроводи постоје бројне локације које су важне за културу којима је потребно добро управљати како би било обезбеђени њихово очување, унапређивање и одржива експлоатација. Многим локалитетима није посвећена довољна

³ Образовна, научна и културна организација Уједињених нација (УНЕСКО) настоји да помогне откривању, заштити и очувању светске културне и природне баштине која има изузетну вредност за човечанство. Ово је озваничено међународним споразумом под називом **Конвенција о заштити светске културне и природне баштине**, који је УНЕСКО усвојио 1972. године.

пажња. Постоје и локалитети који још увек „нису откривени“, па су због тога изложени разним ризицима.

Споменике архитектуре представљају, пре свега, религијски споменици (манастири, цркве, џамије, синагоге), као и неки древни градови. Ови споменици су нарочито угрожени у подручјима захваћеним етничким конфликтима. Они се обично налазе на државним границама или у областима етничких разграничења (на пример, приморски градови и лучки градови на Дунаву, манастири и храмови појединих религија, станице Via Egnatia, камени мостови несталих царстава, националне богомоље итд.). Улагање заједничких напора у њихово очување може значајно допринети спровођењу процеса регионалне интеграције. Да би оваква културна баштина била очувана, неопходно је да различите етничке територије и државе успоставе безрезервну сарадњу.

2.3 Конкурентност – економска ситуација и иновативни приступи

Социоекономску ситуацију на подручју програмске области карактеришу изражене националне и регионалне разлике.

Анализом регионалног БДП по глави становника откривено је да на територији програмске области постоји слаба кохезија. У ову област укључени су и најбогатији и најсиромашнији региони Европе, између којих су разлике у БДП више него десетоструке. Овако велике разлике у БДП по глави становника појавиле су се током 20. века, а до још већих разлика дошло је у последњих 15 година.

Постоји јасна разлика између старих и нових чланица ЕУ и земаља које нису чланице ЕУ. Сви они региони NUTS2 (и еквивалентни региони) који имају испод 50% просечног нивоа БДП земаља ЕУ 25 спадају у нове чланице ЕУ, земље кандидате, потенцијалне кандидате и друге земље (извор: Еуростат).

Када су у питању нивои економске активности и економског раста, могуће је уочити два обрасца економског успеха у програмској области. Прво, очигледно је да постоји јаз на релацији запад-исток, јер се најразвијенији региони налазе на западу (италијански региони, Аустрија), док се најмање развијени региони налазе на истоку (са изузетком региона престоница и Грчке). Друго, процес придруживања ЕУ очигледно утиче на економски развој. У старим земљама чланицама ЕУ (ЕУ 15) економска ситуација је често много боља него у новим земљама чланицама ЕУ, док је у новим земљама чланицама боља него у земљама кандидатима, потенцијалним кандидатима и другим земљама.

Економски процес у програмској области заснива се на различитим потенцијалима и прати веома различите развојне путање: нове чланице и земље (потенцијални) кандидати имају лошије економске резултате у односу на старе земље чланице. Фактори конкурентности, као што су приходи, порез и системи помоћи у комбинацији са квантитативном и квалитативном расположивошћу високо образоване радне снаге, као и потреба за реструктурирање националне привреде, стварају добре услове за динамичан привредни раст.

Када је у питању привредна динамика (стопа раста БДП по глави становника), економски резултати указују на другачију ситуацију. Земље као што су Грчка, нове чланице ЕУ, земље кандидати, потенцијални кандидати и суседне земље (нарочито Албанија) често су, у периоду од 1995. до 2003. године, имале боље резултате од старих земаља чланица ЕУ 15. Након пада „челичне завесе“ наступила је озбиљна економска криза проузрокована интерно (политички и економски) и екстерно (нпр. глобализација, процес интеграције

Европе) прилагођеним процесима трансформације. Међутим, у претходној деценији дошло је до високог економског раста захваљујући коме се стопа развоја, нарочито у регионима главних градова, приближила стопи развоја у Западној Европи. Резултати развоја региона, нарочито у новим земљама чланицама ЕУ, често су бољи у односу на већину земаља Западне Европе. Земље које имају највећу стопу раста БДП јесу Мађарска, Словачка и Словенија. Фактори конкурентности, као што су приходи, порези и системи помоћи у комбинацији са квантитативном и квалитативном расположивошћу високо образоване радне снаге, као и потреба за реструктурирањем националне привреде, стварају добре услове за динамичан привредни раст.

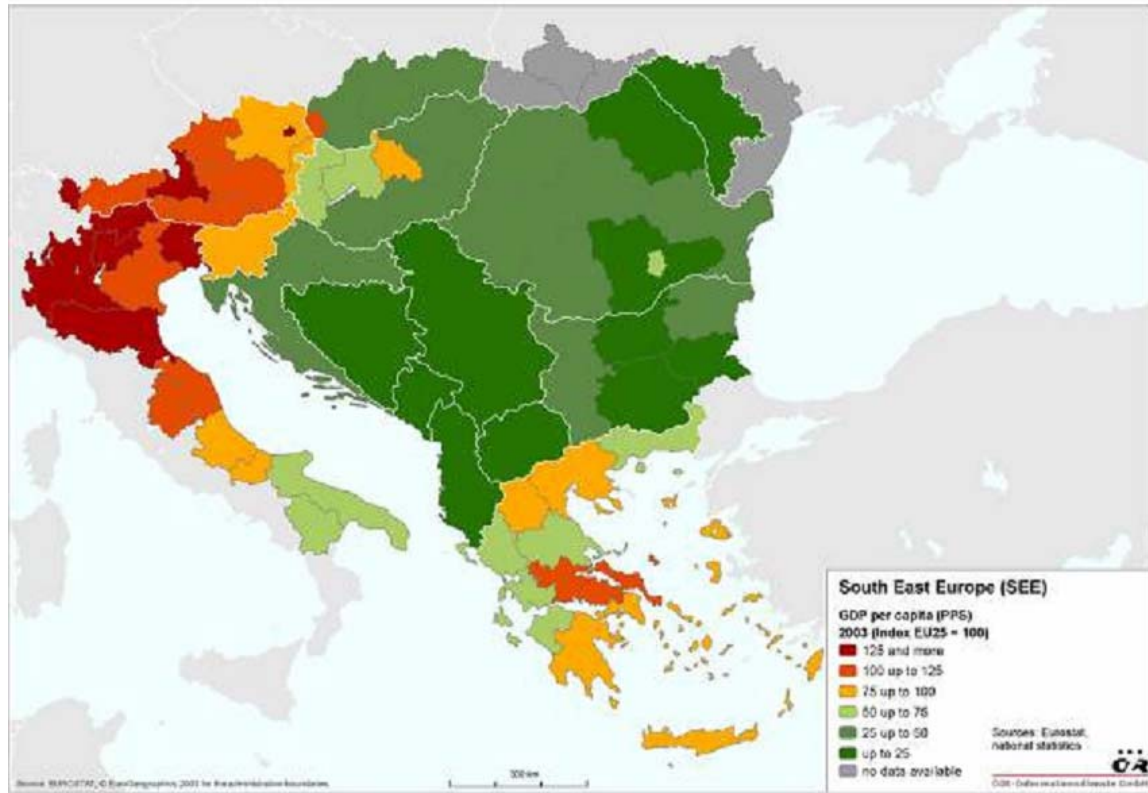
Стране директне инвестиције као покретач раста – тренутни ниво конкурентности већине земаља учесница у Програму у директној су вези са улагањем страног капитала.

Стране директне инвестиције (СДИ) биле су, и још увек су основни покретач привредног раста и конкурентности у свим европским земљама у транзицији. Нове земље чланице ЕУ – Мађарска, Словачка и Словенија – имају највише користи од све већег уплива СДИ. Од 2000. године СДИ су све више усмерене ка оним земљама Југоисточне Европе које нису чланице ЕУ, од којих земље кандидати имају највише користи. Највећи инвеститори одређеног броја ових земаља долазе из Аустрије (у случају Хрватске), Грчке (у случају Бивше Југословенске Републике Македоније) и Италије (у случају Албаније). Њихове инвестиције утичу на отварање нових радних места и повећање БДП, као и на мобилисање домаћег капитала. Међутим, СДИ се у Југоисточној Европи највише улажу у напредне земље чиме се повећавају већ постојеће разлике, упркос позитивном утицају инвестиција које суседне земље улажу у мање развијене проблем кохезије. Последицу оваквог односа представља драматично смањивање економских и доходних разлика између земаља програмске области, као и унутар њих. Престонице и друге економски снажне области имају много више користи од активности покренутих уз помоћ СДИ.

Од укупних СДИ у региону током 2004. године највећи део (49%) долази из Италије, а потом из Аустрије (13,9%) и Мађарске (13%). Земље које нису чланице ЕУ у региону добијају веома мали део (нпр. Албанија 0,4%, Босна и Херцеговина 0,4%, Бивша Југословенска Република Македонија 0,3%, Србија и Црна Гора 0,9%) (извор: UNCTAD, Конференција Уједињених нација о трговини и развоју).

Све веће СДИ резултат су већег доприноса страних компанија националној привреди. Присуство међународних предузећа представља одлучујући фактор регионалне конкурентности у мање развијеним областима. Прво, инвестиције страних предузећа говоре о томе да у региону постоје неки важни фактори који ће профитабилност и конкурентност учинити сигурним. То су, на пример, јефтина и стручна радна снага, основна инфраструктура, економска политика усмерена на развој предузећа. Друго, након што развију своје активности, страна предузећа у великој мери доприносе конкурентности региона, нарочито уколико у региону постоје потребне залихе и производни потенцијал.

Мапа 4: БДП по глави становника у 2003. години

Извор: Еуростат, национална статистика

Структурне промене спроводе се на различитим нивоима привредне конкурентности у односу на важност одређеног сектора, квалитет, ефикасност, производњу и услуге, као и у односу на институционални оквир.

Између економских структура земаља учесница Програма и земаља ЕУ 25 постоје и сличности и разлике. Сличност се састоји у томе што обе области бележе смањење удела пољопривредне и индустријске производње, али и повећање удела области услуга у БДП. Основну разлику чини то што је у неким областима подручја обухваћеног Програмом (нпр. у Бугарској, Румунији, Албанији, Србији, Црној Гори, Молдавији, Украјини) проценат заступљености пољопривредне делатности доста висок. Удео сектора услуга у БДП нарочито се повећао у последњих неколико година у новим земљама чланицама ЕУ земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима. Коначно, индустрија, упркос томе што од 1990. године бележи озбиљан пад, још увек чини 19% БДП Албаније и 38% БДП Румуније. Када су у питању сличности и разлике везане за удео у БДП у односу на ЕУ, треба узети у обзир квалитативне разлике између појединих земаља у овој области, нарочито у сектору индустрије и услуга.

Све наведене земље предузеле су значајне кораке **ка остваривању економске независности**, што представља важан предуслов за остваривање економског развоја у области обухваћеној Програмом, Захваљујући томе, ове земље су се доста приближиле просеку ЕУ. Украјина и Република Молдавија су земље које тек треба да спроведу одређене активности у овој области.

Упоредивање ситуације у 150 земаља указује на то да у овом региону постоје озбиљни проблеми везани за институционална питања (на пример корупција), који негативно утичу на економски и социјални напредак, као и на то да овај регион буде привлачан за стране инвеститоре. Индекс перцепције корупције (ИПК), у складу са оценама стручњака и са спроведеним истраживањима, пружа увид у то колико је корупција распрострањена и даје преглед стања у више од 150 земаља. На основу ових оцена закључује се да је у неким деловима ЈИЕ корупција доста распрострањена. Само је једна земља (Аустрија) добила оцену вишу од просека ЕУ 25, а само су три земље добиле оцену која је једнака просечној вредности дате скале или је изнад ње (Мађарска, Италија, Словенија). Друге земље су добиле веома ниске оцене.

Политичке и економске промене (процеси трансформације, интеграција и конституисања нових држава), које су се одвијале током последње деценије, узроковале су дубоке промене трговинских односа и у великој мери утицале на програмску област.

Распад Источног блока, текући процес придруживања ЕУ, период изолације и оштрих санкција којима је Југославија била изложена током и након рата 90-их година прошлог века, довели су до промене или чак до уништавања традиционалних економских односа између земаља у програмској области.

Трговинским односима у програмској области данас доминирају неке од водећих економских сила Европе, као што су Немачка и Италија. Трговина са Немачком чини отприлике једну трећину укупне трговине Мађарске и Словеније са иностранством. Немачка и за Аустрију представља најважнијег трговинског партнера у Европи. Италија је најважнији трговински партнер Албанији, Хрватској, Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини и Румунији. Земље које су скоро постале независне делимично су задржале традиционалне интерне економске везе и трговинске токове. Бивше југословенске републике још увек међусобно тргују, али је због рецесије интензитет трговине смањен. Словачкој Чешка Република још увек представља другог најважнијег трговинског партнера. Најважнији трговински партнер бивших совјетских република Молдавије и Украјине и даље је Русија. Данас се обнављају чак и неке старије традиционалне везе. Мађарској је, на пример, Аустрија други најважнији трговински партнер (извор: Интернационални монетарни фонд, ИМФ). Трговински односи између већине држава унутар региона захваћеног Програмом још увек су слаби, али њихов интензитет је у порасту.

Развој тржишта рада зависи од структурних промена националних привреда. На тржишту рада одиграле су се значајне промене у вези са потражњом стручне радне снаге, као и у вези са флексибилношћу и износом надница.

Од 1989. године дошло је до значајних промена економске структуре, развојних процеса и односа између земаља. Ове промене су довеле до квантитативно и квалитативно различитих структура тржишта рада које су проузроковале велике разлике између земаља чланица ЕУ 15 и нових земаља чланица, земаља кандидата и потенцијалних кандидата.

У старијим земљама чланицама ЕУ на тржиште рада утичу пословни циклуси. У новим земљама чланицама, земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима тржишта рада под утицајем су процеса трансформације, структурних промена националних привреда и последица рата. Ове земље карактерише то да значајно и континуирано слабе, а долази и до дубоких промена у вези са потражњом радне снаге (што представља додатни притисак и узрокује неусклађеност на тржишту рада, јер нови начин пословања захтева квалитетну радну снагу). Са друге стране, земље ЕУ 15 обухваћене Програмом суочиле су се са проблемом радне снаге у секундарном сектору. Наиме, у сектору услуга повећао се број радних места (са полукратним радним временом), а због све већег броја радника из

иностранства повећала се понуда радне снаге за обављање оних послова за које није потребна посебна квалификованост.

Када говоримо о **радној снази** уопште, процена стопе учешћа радне снаге у 2004. години (односи се на радно активно становништва од 15 до 64 године, извор: Светска банка) указује на следећу ситуацију: стопа учешћа мушкараца је између 70 и 80%, док је стопа учешћа жена за 10 до 15% нижа. Стопа учешћа жена у земљама у транзицији била је виша, али је током првих година транзиције значајно опала.

Међутим, постоје значајне разлике између појединих земаља. Аустрија, Словачка, Словенија, Босна и Херцеговина и Република Молдавија имају високе стопе учешћа радне снаге (оба пола), док је у Грчкој, Албанији, Србији и Црној Гори приметно веће учешће мушкараца. Ниже стопе учешћа забележене су у Италији, Мађарској, Бугарској, Румунији, Хрватској и Бившој Југословенској Републици Македонији.

Статистика **незапослености** за 2005. годину указује на постојање разлика између земаља у Југоисточној Европи када је у питању доступност радних места. На наизглед ниску просечну цифру незапослености региона Југоисточне Европе (9%) утичу ниске просечне цифре неких од земаља ЕУ 25 (нпр. Аустрија, Словенија, Мађарска). Уопштено гледано, већина земаља учесница у Програму суочила се, током процеса транзиције, са недостатком радних места. Недостатак радних места представља последицу процеса приватизације јавних предузећа, али и последицу откривања скривене незапослености у државним институцијама. Смањена је потражња радника у приватном сектору који се још увек развија. Ситуација је критична у Босни и Херцеговини, Бившој Југословенској Републици Македонији, Србији и Црној Гори. Стопа незапослености у овим земљама виша је од 30%. Незапосленост је најизраженији социјални и економски проблем, који утиче на животне услове и морал већег дела становништва и може довести до дестабилизације социјалне структуре, институција и законодавног система. Најугроженије групе на тржишту рада јесу жене, млади и старији људи, необразовани и слабо образовани део становништва, дугорочно незапослени део становништва, особе са инвалидитетом, демобилисани војници, избеглице и мањинске групе (нпр. Роми) (извор: *WIIW*).

Економске разлике, различите институционалне структуре, недостатак или мањак (националних) иновативних стратегија утичу на капацитет за увођење иновативних приступа у програмској области.

Капацитете за увођење иновативних приступа чине: образовни систем, хумани ресурси (ниво квалификованости радне снаге) и институционални оквир за истраживање и развој (у који су укључени јавни и приватни сектор, институције, предузећа, буџет, програми и политика).

Ниво квалификованости⁴ се разликује у земљама учесницама у Програму и у појединачним регионима и налази се испод европског просека. Када се говори о бруто стопи уписа у школе у 2004. години (стопа укупног уписа становништва по старосном добу која одговара званично приказаном нивоу образовања) приметно је да се у земљама новим чланицама ЕУ, Бугарској и Румунији, као и у земљама кандидатима, потенцијалним кандидатима и другим земљама много мањи број становника уписује у основну него у средњу школу.

⁴ Извор: Светска банка, 2006. године

Износ **јавних расхода које држава издваја за сектор образовања** представља још један индикатор могућности развоја квалификованости.⁵ Мерено тиме колики је удео (у процентима) јавних расхода у БДП, дошло се до резултата који говоре да је у 2004. години у Словенији тај удео износио 6%, а у Албанији 2,8%. Неке земље чланице ЕУ 15, као што су Грчка (4%) и Италија (4,7%), имају низак проценат јавних расхода.

У **систем истраживачког рада и развоја** укључени су универзитети, друге јавне и приватне установе, научни и технолошки паркови, центри за иновативне приступе и пренос знања. Универзитети и научни центри најчешће се налазе у већим градским областима, односно регионалним економским центрима. Међутим, неки центри су основани и у другим областима како би били стимулисани иновативност и развој.

Настава и истраживачки рад на универзитетима у земљама чланицама ЕУ обухваћеним Програмом високог су квалитета. Ови универзитети су у великој мери интернационализовани. Они остварују добру сарадњу са другим универзитетима, и тако помажу партнерским институцијама да досегну одређени стандард и да примене Болоњску конвенцију и нове Лисабонску стратегију.⁶ Земље кандидати и потенцијални кандидати усвајају савремени систем образовања и истраживања. Међутим, неке од мањих земаља ове групе не испуњавају захтеве Болоњске конвенције, а примена постојећих закона није на завидном нивоу.

У складу са постојећим националним стратегијама које се баве иновативним приступима и технологијом, поједине земље учеснице Програма основале су технолошке паркове и центре за увођење иновативних приступа и пренос знања. У старијим земљама чланицама ЕУ овакве установе представљају главни ослонац примене националних и регионалних стратегија за увођење иновативних приступа. У новим земљама чланицама овакве институције осниване су током процеса трансформације, а њихова регионална распрострањеност је на ниском нивоу. У већини земаља кандидата, потенцијалних кандидата и других земаља овакве установе и институције, као ни адекватни стратешки концепти, још увек нису уведени.

Када су у питању скорашња улагања у истраживање и развој, неке земље учеснице Програма, као што су Словачка, Бугарска и Румунија, све мање улажу у ову област, док неке земље, као што су Мађарска и Аустрија, све више улажу у ову област.

Покушаји унапређивања истраживачког рада и развоја у програмској области дали су слабе резултате. Приметна су два обрасца. Први образац се односи на оне земље чије се активности могу поредити са активностима на нивоу ЕУ. За већину земаља учесница Програма, међутим, важи други образац, јер у њима, углавном због непостојања регулативе и институционалних капацитета, постоји низак степен иновативности, па следствено томе и низак ниво конкурентности.

⁵ Не постоје подаци за Босну и Херцеговину и Србију и Црну Гору.

⁶ Према овим параметрима, систем образовања и истраживања биће усмерен на економски раст, запошљавање засновано на знању и иновативним приступима, отклањање препрека физичкој, радној и академској мобилности. Поред тога, систем образовања и истраживања биће усмерен и на развијање економије засноване на знању, која ће омогућити отварање нових и бољих радних места. Овакав однос допринеће успостављању EHEA (European Higher Education Area – Европска област високог образовања) и ERA (European Research Area – Европска истраживачка област) и њиховом интегрисању, као што је предвиђено Лисабонским плановима.

Поред јавног сектора и предузећа играју важну улогу у унапређивању истраживачког рада и развоја. Обим, позиционираност производног процеса и расположиви капацитети за истраживачки рад и развој предузећа пресудно утичу на ниво, резултате и квалитет истраживачких и развојних активности. Економска структура система предузећа у подручју обухваћеном Програмом веома је разноврсна. У Аустрији и италијанским регионима, као и у Грчкој, мала и средња предузећа доминирају економским структурама. Велика предузећа традиционално послују у оквиру кључних индустријских грана (индустрија челика, машина, возила, прехранбена индустрија и индустрија пића, индустрија нафта и хемикалија). До периода трансформације економског и политичког система, систем предузећа у бившим социјалистичким земљама чинили су индустријски комплекси у државном власништву, као и велики производни системи. Током процеса трансформације број малих и средњих предузећа убрзано је растао, што је подржао и сектор услуга, а захваљујући СДИ намењеним структурним променама. Оваква динамика нарочито је изражена у земљама чланицама ЕУ, док у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима основа за отварање малих и средњих предузећа још увек није довољно јака.

Мала и средња предузећа имају много мањи капацитет за увођење иновативних приступа него велика предузећа. Зато је веома важно створити одговарајуће услове који би **мала и средња предузећа мотивисали да уводе иновације** и да се на тај начин приближе резултатима које постижу активности у оквиру области истраживања и развоја.

Ова ситуација показује због чега су резултати истраживања и развоја у пословном сектору (расходи у пословном сектору за истраживања и развој, БЕРД), како у апсолутном тако и у релативном смислу, на **ниском нивоу** (према налазима ГЕРД). Износ који предузећа у земљама учесницама у Програму уложе у истраживање и развој чини између 24-60% укупних расхода у овој области (подаци о Ф/Е расходима), док у ЕУ 25 пословни сектор улаже 64% расхода (извор: *DG Enterprise and Industry*, 2006).

У Југоисточној Европи запошљавање **у истраживачком сектору** двоструко је мање од просека ЕУ 25. До тога долази због недовољно развијене истраживачке базе у земљама кандидатима и другим земљама. Међутим, ниске резултате такође имају и Италија и Грчка, као и нова земља чланица – Мађарска.

2.4 Животна средина (усклађено са документом Процена утицаја на животну средину - СЕА)

Природна богатства, биодиверзитет

Услед разноврсности терена (планинске области, приморје, мора и речни системи), постоје знатне разлике у очуваности животне средине и природе, као и у опсегу проблема са којима су ове области данас суочене.

У природна богатства програмске области спадају велике површине пошумљеног и пољопривредног земљишта, планински предели, важни водотокови, обале са специфичним теренима, урбанизована подручја, индустријски и рударски басени. Ови ресурси су, углавном, изложени бројним штетним утицајима индустрије, интензивне пољопривреде, саобраћаја, урбанизације и туризма. У зависности од карактеристика терена, економског развоја и резултата, структуре насеобина и густине насељености, главна питања и проблеми заштите животне средине везана су за искоришћавање тла и воде, заштићена подручја, градске средине, развој пољопривредног земљишта итд.

На читавој територији обухваћеној Програмом постоје изузетно осетљиви **екосистеми непроцењиве вредности**, којима је неопходна стручна пажња. Иако су неки од њих већ под заштитом државе, многи су још увек препуштени ризицима који настају услед непримереног коришћења и климатских промена.

Кроз област захваћену Програмом протичу главне **европске реке** – Волга, Дунав и његова делта, Тиса и Сава на истоку, По на западу, Вардар, Нестос, Струма и Еврос на југу. Оне представљају основ за развијање локалних економија и капацитета земаља. То важи и за велика **обалска подручја** Јадранског, Јонског, Црног и Егејског мора, која представљају колевку европске историје и цивилизације.

Нови начин коришћења тла, повећана потрошња енергије, као и ширење градских површина погоршавају проблеме везане за воду. Потребно је успоставити правилан однос између експлоатације и мера очувања еколошких функција, посебно у **планинским и обалским подручјима** и мочварама, како би нарушавање еколошке равнотеже и штетан утицај на индустрију туризма/забаве, која представља значајан извор економских ресурса региона, били спречени.

Карактеристике животне средине

Најопасније претње животној средини представљају велики проток моторних возила, повећање броја саобраћајних уских грла у урбаним подручјима, напуштене, односно контаминирани области, неефикасно трошење енергије, ризици који постоје због могућности да ће доћи до природних катастрофа и катастрофа узрокованих људским фактором, угрожене резерве воде, крчење шума и ерозија земљишта, неодговарајући системи за довођење и одлагање штетних материја, као и значајан индустријски потенцијал функционалних фабрика које су још увек у употреби, а које нису опремљене технологијама које ће животну средину заштитити од загађивања.

У последњих 15 година стање животне средине у области обухваћеној Програмом значајно је унапређено. Емисије штетних материја знатно је опало захваљујући, пре свега, замирању производње, али и реструктурирању и спровођењу мера за заштиту животне средине. **Квалитет животне средине** у програмској области у просеку је сличан оном у ЕУ 25. Количина органских загађивача која се дневно испушта у воду износи 9,211 кг по глави становника у региону, док у ЕУ 25 она износи 9,361 кг. Међутим, ове просечне вредности прикривају разлике између релативно устаљеног високог нивоа загађења у земљама попут Мађарске, Словеније, Бугарске, Румуније и Србије, са једне стране, и веома ниског нивоа загађења у државама попут Албаније, Босне и Херцеговине и Грчке, са друге стране. Изводи се закључак да оне земље које су пре 1989. године имале развијену индустрију и даље користе постројења која нарушавају животну средину, више него што је то случај у државама попут Аустрије или Италије (Светска банка, 2004).

Европска Унија приступа проблему **одлагања отпада** уважавајући три начела: превенција загађења отпадним материјама, рециклирање отпадних материја и унапређивање и мониторинг коначног одлагања. Количина отпада у ЕУ 25 још увек је већа него у области обухваћеној Програмом. Узрок овакве ситуације лежи у повезаности БДП и количине отпадних материја. Ипак, количина отпада се убрзано повећава и у државама које нису део ЕУ 25. Многа подручја (нарочито рурална), која се углавном налазе у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима, немају приступ јавним системима прикупљања отпада.

У Европи депоније и даље представљају основни начин одлагања отпада, и то у мањој мери у ЕУ 15, а много чешће у државама које су у Унију ступиле 2004. и 2007. године, као и

у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима. Подаци о спровођењу рециклирања говоре да је у многим земљама рециклирање минимално. Тек је мали број држава значајно повећало стопу рециклирања неког вида отпада током последње деценије. У ЕУ 15 рециклирање јавног отпада (укључујући у то и производњу компоста) износило је 1995. године 21%, а 2000. године достигло је 29% (Еуростат, 2002). Са друге стране, у новим чланицама ЕУ просечна стопа рециклирања јавног отпада у периоду од 1998. до 2001. године износи 9,6%.

Када су у питању **снабдевање водом и пружање санитарних услуга** подаци говоре о томе да наведене службе углавном покривају градска подручја, док у сеоским областима (у неким земљама) ова врста услуга углавном не постоји. На основу функционисање ових служби на укупној територији (у 2004. години), земље у региону неформално можемо поделити на две групе⁷:

- државе које имају **добро до умерено снабдевање водом** (од 82% до 100% домаћинстава прикључених на мрежу) и **пужање санитарних услуга** (више од 50% домаћинстава прикључених на мрежу): Аустрија, Италија, Бугарска, Словачка и Хрватска (канализациона мрежа обухвата изнад 70%), затим Грчка, Мађарска, Босна и Херцеговина и Украјина
- државе које имају **слабо снабдевање водом** (од 41% до 82% домаћинстава прикључених на мрежу) и **пужање санитарних услуга** (мање од 50% домаћинстава прикључених на мрежу): Румунија, Албанија, Србија и Црна Гора и Република Молдавија.

Снажан **развој саобраћаја**, нарочито копненог, узрокује **повећане притиске на животну средину**, попут загађења ваздуха и воде, емисије гасова који проузрокују ефекат стаклене баште, нарушавања и уништавања окружења. Овај проблем може бити решен вођењем одрживе саобраћајне политике. Пораст саобраћаја узрокује и повећану потрошњу фосилних горива, што угрожава енергетску стабилност и изазива нове емисије угљен-диоксида.

Коришћење земљишта, природни ризици и управљање ризицима

Југоисточна Европа мора се суочити са последицама непланског ширења насеобина и неконтролисаног ширења градских насеља. Требало би да будући обрасци приступачности повољно утичу на урбанистички развој и пејзаж. Велики део становништва још увек живи у сеоским или полуурбанизованим областима, што представља додатни изазов за односе између села и града.

Услед најновијих климатских промена, у области обухваћеној Програмом треба водити рачуна о нарастању ризика да ће доћи природних катастрофа, као што су суше, поплаве, шумски пожари, клизишта итд. Опасности који штете животној околини у области обухваћеној Програмом веома се разликују. Регијама у јужном делу области углавном прети опасност од суша, земљотреса и пожара, док су северне регије углавном угрожене поплавама у равницама и клизиштима у планинским пределима. Велике поплаве и шумски пожари последњих година указали су на то да је потребно формирати међународне структуре управљања ризицима.

⁷ Извор: Удружени програм мониторинга WHO-UNICEF, www.wssinfo.org, од 2. 5. 2007. године; недостају подаци за Словенију и Бившу Југословенску Републику Македонију.

У Југоисточној Европи број становника градских подручја релативно је низак у односу на број становника градских подручја у државама ЕУ 25. То је последица ниског нивоа урбанизације у Бугарској, Румунији и западним балканским државама, у којима велики део становништва живи у сеоским и полуурбанизованим подручјима. Међутим, приградска насеља се, од почетка 1990-их, све више проширују. Поред тога, појачава се сегрегација унутар постојећих градских целина.

Ширење насеља на штету обрадивих површина, ширење градова и нестанак традиционалног пејзажа нарочито ће утицати на оне области Југоисточне Европе које имају већи потенцијал за развијање приступачности. Проширење система аутопутева, као и аеродрома и лука, пресудно ће утицати на урбанистички развој. На пејзаж области обухваћених Програмом утицаће формирање неких европских коридора повезаних са трансевропском мрежом, укључујући у то и реализацију 30 приоритетних пројеката.

Једну од последица промењеног начина коришћења земљишта, као и високе заступљености непропусних површина тла, представља повећан **број поплава** у последњој деценији. Наиме, од 1998. до 2004. године Европа је претрпела велики број разорних поплава, укључујући у то и катастрофалне бујице дуж тока Дунава, лета 2002. године. Од 1998. године поплаве у Европи однеле су око 700 живота, узроковале расељавање око пола милиона људи и економске губитке у вредности од најмање 25 милијарди евра. Поплаве које су се, током лета 2005. године, догодиле у Аустрији, Бугарској, Румунији, као и на другим местима, додатно су повећале ове бројке (СОМ 2006 15). У будућности ће се повећавати обим и учесталост поплава, што представља последицу климатских промена, неодговарајућег управљања рекама, као и недовољно планираних грађевинских делатности у областима угроженим ризиком од поплава.

У Централној и Источној Европи токови реке Дунав и других главних речних система долази до појаве **вишег нивоа поплава и већих речних суша** него што је то случај у другим областима Европе. Ојачавање и багеровање речних корита повећало је степен ерозије канала, продубило корита, спустило ниво воде и прекинуло контакт реке са рукавцима, што је довело до опадања нивоа подземних вода у околним изданима и до **екстензивне салинације** преосталих вода на алувијалној равни реке.

У порасту су и друге **природне опасности и опасности које узрокује човек**. У централним и северним областима Европе количина падавина се, током последњих година, повећала. Са друге стране, на подручју Медитерана у будућности ће бити све мање снега и кише, што ће повећати ризик од појава суша и шумских пожара. Све екстремнији метеоролошки услови постаће озбиљна претња здрављу људи, економском благостању и материјалним добрима.

Обновљиви извори енергије и енергетска ефикасност

Успостављање предвиђене равнотеже економског и друштвеног развоја у програмској области створиће већу потражњу енергије, коју би требало произвести на еколошки безбедан начин.

У већини Програмом обухваћених држава чланица ЕУ удео **обновљиве енергије** (извор: Еуростат) у примарној производњи енергије налази се нешто испод просека ЕУ 25 (2005: 6,38%). У то је укључена и производња електричне енергије у хидроелектранама, са изузетком Аустрије (21%) и Словеније (11%), као земаља које су богате шумама. У оквиру примарне производње енергије биомаса и отпад су, поред хидроенергије, далеко најобилнији извори обновљиве енергије.

Удео енергије добијене из **обновљивих енергетских извора** у националној потрошњи енергије у програмској области нижи је од просека ЕУ 27 (14% 2005. године). У овај проценат није урачуната електрична енергија произведена у реверзибилним хидроцентралама у електро-енергетској мрежи. Највећи удео производње електричне енергије из обновљивих извора имају Аустрија (58%), Румунија (36%), Хрватска (36%), Словенија (24%) и Словачка (16%).

Важан потенцијал обновљивих извора енергије постоји и у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима, а чине га велике шуме и пољопривредна подручја која могу да производе енергетску биомасу, као и висоравни и обалски предели за које су карактеристични јаки ветрови и јако зрачење сунца.

У периоду од 1995. до 2003. године у индустријском сектору ЕУ 25 забележен је значајан пораст **ефикасности**. Иако је тешка индустрија, попут производње неметала, гвожђа, челика, као и других метала, и даље један од највећих потрошача енергије, потрошња електричне енергије⁸ смањена је за 0,5–2,5% годишње (извор: DG TREN).

Насупрот ЕУ 25, енергетска ефикасност у Бугарској и Румунији, као и у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима још увек је у раној фази имплементације и реализације. У државама кандидатима и потенцијалним кандидатима остварен је ограничени напредак. Неке од ових држава тек треба да донесу законске одредбе о овој области, али је њиховим административним снагама потребна додатна подршка.

2.5 Приступачност – саобраћај и информационе и телекомуникационе мреже

Међународна приступачност и саобраћајна мрежа

Област обухваћена Програмом игра значајну улогу у европској саобраћајној мрежи, јер повезује северну, јужну, источну и западну Европу. Иако постојећа саобраћајна мрежа на територији програмске области обезбеђује основну приступачност, мрежа и саобраћајне установе изван територије ЕУ 25 углавном су испод стандарда, пре свега због малих улагања и неадекватног одржавања.

Како би саобраћајна мрежа у програмској области могла да парира саобраћајним мрежама високог квалитета и како би били уведени системи који не загађују животну средину, неопходно је радикално реструктурирање и ново планирање саобраћајних услуга.

Саобраћајне мреже развијане су током векова у складу са трговинским и путничким потребама, али и у складу са политичким ограничењима. На ситуацију у програмској области утичу оба ова фактора. **Трансевропска саобраћајна мрежа (TEN-T)** представља релативно добро развијену саобраћајну окосницу ЕУ, док мрежа *TINA* и **паневропски саобраћајни коридори** имају сличну функцију изван територије ЕУ. Они представљају приоритетну саобраћајну мрежу. Ова саобраћајна мрежа дефинисана је на паневропским саобраћајним конференцијама, од којих су најважније конференције одржане на Криту

⁸ Мерено у односу на коначну потражњу енергије по јединици бруто додате вредности (GVA), по ценама из 1995. године, извор: DG TREN.

(1994. година) и у Хелсинкију (1997. године). Том дефиницијом обухваћени су различити облици саобраћаја: друмски, железнички, речни и морски саобраћај⁹.

Када је у питању **приступачност**, постоје два обрасца. У земљама ЕУ 25 приступачност је релативно висока (нижа је на ободу него у средишту ЕУ 25, односно у „петоуглу“ који чине Лондон, Париз, Милано, Минхен и Хамбург). У земљама које су постале чланице ЕУ 2007. године ситуација је нешто неповољнија. Најлошију приступачност мрежама имају земље кандидати и потенцијални кандидати. Узрок томе је тешка економска ситуација због које је мало улагано у одржавање мреже.

Паневропски саобраћајни коридори (мреже *TINA*) ће повећати приступачност програмске области (углавном у мање приступачним јужним и источним областима) и утицати на даље унапређивање Трансевропске саобраћајне мреже (*TEN-T*) дуж високоприоритетних оса. Планирано је да дуж високоприоритетних оса¹⁰ на територији програмске области буду унапређене железничке везе, а додатно унапређивање путева планирано је дуж осе Игуменица/Патрас–Атина–Софија–Будимпешта.

Од пет **највећих оса трансевропског саобраћаја** три су веома значајне за програмску област:

– **оса поморских саобраћајница** – повезује Балтичко, Баренцово, Атлантско, Медитеранско, Црно и Каспијско море, као и обалске земље у приморским областима, што подразумева и Суецки канал

– **централна оса** – повезује централни део ЕУ са Украјином и Црним морем, а речним саобраћајем повезује је са Каспијским морем; у плану је и успостављање веза са Централном Азијом и Кавказом, транссибирском железницом, као и повезивање реке Дон/Волге са Балтичким морем

– **југоисточна оса** – повезује ЕУ (преко Балканског полуострва) са Кавказом и Каспијским морем, односно са Египтом и Црвеним морем; У плану је и успостављање веза са балканским земљама, као и са Русијом, Ираном, Ираком и Персијским заливом.

Донете су додатне „меке“ мере које треба да уклоне физичка и административна „уска грла“ дуж главних саобраћајних оса и да обезбеде сарадњу и комуникацију између тела различитих земаља (усклађивање докумената и процедура, успостављање заједничких контролних станица на границама итд.). Оне подразумевају мере за постизање безбедности на мору, заштиту животне средине, стандардизацију шинског саобраћаја проширење европске сателитске радио-мреже за навигацију (ГАЛИЛЕО), као и мере за проширење иницијативе „Јединственог европског неба“ на суседне земље¹¹.

⁹ За већину коридора потписан је Споразум о разумевању. Потписали су га министри саобраћаја држава кроз које коридори пролазе, са једне стране, и Европска комисија са друге стране. Наведен је један број коридора који пролазе кроз ЈИЕ, од којих су неки у процесу проширења ЕУ 2004. године постали део TEN-T.

¹⁰ 1. Железничка оса Берлин–Верона/Милано–Болоња–Напуљ–Месина–Палермо; 6. Железничка оса Лион–Трст–Дивац/Копар–Дивац–Љубљана–Будимпешта–граница са Украјином; 7. Оса аутопута Игуменица/Патрас–Атина–Софија–Будимпешта; 18. Речна оса Рајна/Меусе–Мајна–Дунав; 22. Железничка оса Атина–Софија–Будимпешта–Беч–Праг–Нуремберг/Дрезден; 29. Железничка оса интермодалног коридора Јонског/Јадранског мора

¹¹ Извор: Извештај *High Level Group*, којом председава Лојола де Паласио, МРЕЖА ЗА МИР И РАЗВОЈ, новембар 2005. године

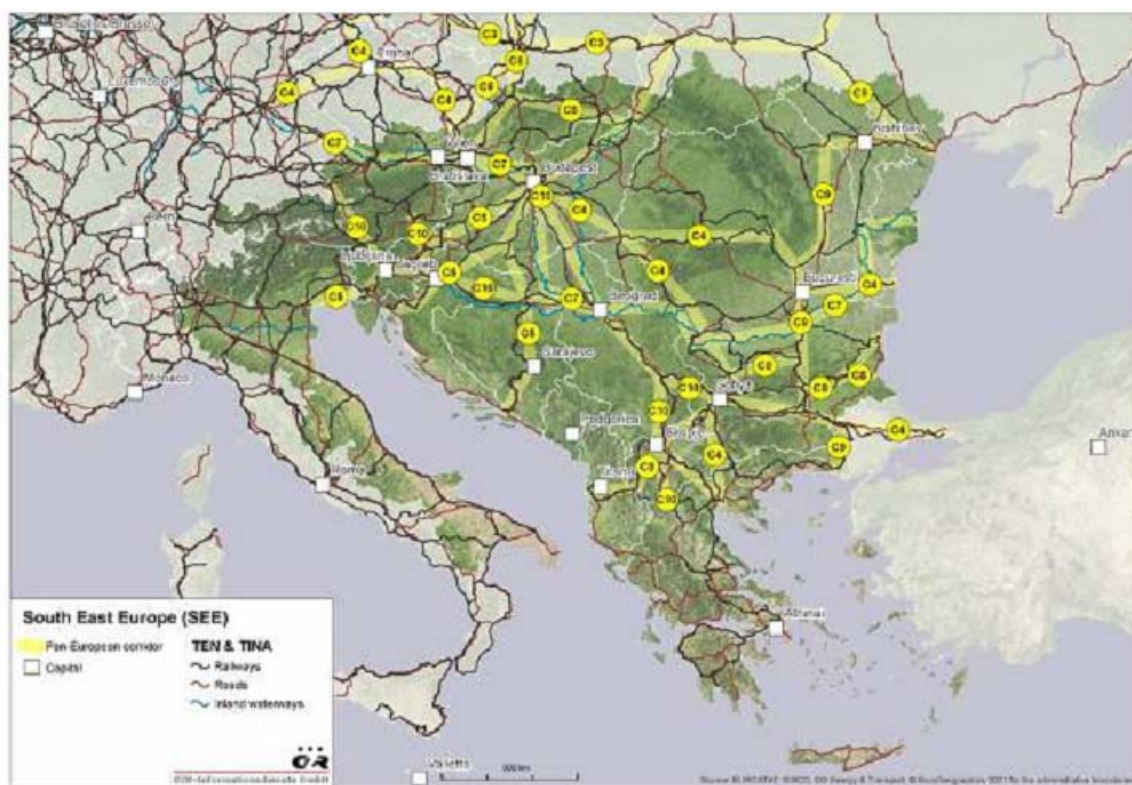
Паневропски саобраћајни коридори имају изузетну важност за територију програмске области, као и за повезивање северног и западног дела ЕУ. Главне саобраћајне осе, а самим тим и правац најгушћег саобраћаја у региону, протежу се у правцу север–запад и југ–исток. У главне саобраћајне осе укључен је и речни **Коридор VII** који представља речне путеве реке Дунав. **Коридор X** почиње у Салцбургу, пролази кроз Љубљану, Загреб, Београд, Ниш, Скопље, Велес и води до Солуна, а његови огранци воде ка Грацу, Будимпешти, Софији и Битоли-Флорини.

Важан саобраћајни коридор у Југоисточној Европи је и **Коридор IV**, који почиње у Дрездену и води до Констанце (главни огранак), Истанбула и Солуна. **Коридор V** повезује Венецију и Кијев преко Трста, Копра, Љубљане, Будимпеште, Ужхорода и Лвива. **Коридор IV и Коридор V** изузетно су важни за будуће повезивање са далекоисточним тржиштима, нарочито са Кином.

Иако су коридори који се налазе на правцу север–југ изузетно важни, њихова изградња тече споро, нарочито у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима, али и у новим земљама чланицама ЕУ (2007). Ово је нарочито случај са **Коридором V**, који повезује Украјину са Јадранским морем (тачније са обалом Хрватске и Босне и Херцеговине) преко Мађарске, Словачке и Словеније, као и са **Коридором IX**, који почиње у северној Европи и Русији/Белорусији, па преко Украјине/Молдавије и Румуније и Бугарске води до Егејског мора у Грчкој.

Коридор VIII повезује Јадранско море са Црним морем, као и коридоре који се протежу у правцу север–запад и југ–исток. Изградња овог коридора који води до Бугарске и Румуније (Бургас/Варна-Дур–Бари/Бриндизи) такође тече споро, док ће аутопут од Егнације до Одоса у Грчкој бити завршен 2008. године.

Мапа 5: Трансевропска саобраћајна мрежа и паневропски саобраћајни коридори

ИЗБОР: Gisco, DG Energy and Transport

Мапа 6: Главне међународне осе и аутопутеви који воде до морских лука

Извор: *High Level Group*

Кретање морским путевима од велике је важности за већину учесника у Програму. Програмска област обухвата главне стратешке транзитне путеве и важне луке у три европска саобраћајна подручја:

- саобраћајно подручје Црног мора
- саобраћајно подручје Јадранског и Јонског мора
- саобраћајно подручје Егејског мора
- саобраћајно подручје Медитеранског мора.

Луке Констанса (Румунија), Бургас и Варна (Бугарска) и Одеса (Украјина) од великог су значаја за саобраћајно подручје Црног мора. Пиреј, Солун и Александрополис (Грчка) представљају важне луке за саобраћајно подручје Медитерана, док су за саобраћајно подручје Јадранског и Јонског мора важне италијанске луке Венеција, Трст, Анкона и Бари, словеначка лука Копар, грчке луке Патрас и Игуменица, као и луке земаља кандидата и потенцијалних кандидата – Ријека (најважнија), Сплит, Плоче, Дурес и Влоре. Јачању веза између земаља које имају излаз на море и земаља које га немају треба да допринесе и развој коридора *TEN* и паневропских коридора.

За програмску област веома су важни и **речни путеви**, као и **Дунав** и његове притоке. Кретање рекама је готово у потпуности онемогућено рушењем мостова у Србији. То

представља велики проблем, јер Дунав има велике потенцијале за превоз добара. Дунавом се обавља трговина између неколико балканских земаља и Русије и Украјине, као и транзит између Западне Европе и земаља на Црном мору, што неким земљама омогућава да имају приступ мору.

Логистика је од пресудног значаја за (одрживу) мобилност и за повећано коришћење превозних средстава која не загађују животну средину. Због повећане глобализације производње и одговарајућих добављачких канала логистика постаје све значајнија. Постоји неколико контрадикторних трендова – централизовање логистике европских и регионалних дистрибутивних центара, децентрализовање логистике узроковано засићењем европских путева, преношење логистичких активности на друге компаније (превозници, на пример, купују вишефункционалне логистичке услуге од спољних услужних компанија). Иницијатива Комисије ЕУ „Аутопутеви мора“ (2004) усмерена је на неговање интегрисане интермодалне опције, засноване на поморском транспорту краћег домета, који обезбеђује учестале и квалитетне алтернативе друмском саобраћају. У главним смерницама овог документа постављена су три циља: повећавање транспорта робе морским саобраћајницама, побољшавање кохезије и смањивање загушења на аутопутевима преласком на другу врсту саобраћаја.

Недавно израђена студија о саобраћајној инфраструктури¹² указује на то да су у земљама обухваћеним Програмом могућности интермодалног саобраћаја још увек врло ограничене, а објекти специфични за интермодални саобраћај (уколико постоје) углавном су слабо искоришћени. Највећи део операција интермодалног саобраћаја одвија се у морским и речним лукама или на железничким станицама. Планови за развијање овакве врсте саобраћаја најчешће чине део појединачних планова за развој лука или железнице.

У области **ваздушног саобраћаја** постоје велике разлике када су упитању број превезених путника и количина превезеног терета и поште. Италија је 2005. године превезла највише путника (88 милиона) и терета (754.000 тона). Аустрија је на другом месту (20 милиона путника, 182.000 тона терета), а Грчка на трећем (31 милион путника, 106.000 тона терета). Земље које су ЕУ приступиле 2004. и 2007. године бележе очигледан годишњи пораст броја путника у односу на 2005. годину. Док је број путника у свим земљама ЕУ 27 повећан, теретни саобраћај је смањен у свим земљама осим у Аустрији (извор: Еуростат).

За разлику од ЕУ 25, ваздушни саобраћај у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима мањег је обима него што је то био пре десет година. Међутим, и у овим земљама се обим ваздушног саобраћаја повећава, а предвиђа се да ће потражња за овом врстом саобраћаја и даље расти. У неки деловима програмске области већ се појавила потреба за повећањем капацитета, а цифре указују на то да ће се оваква ситуација у средњорочном периоду проширити на целокупну програмску област. Због расположивих капацитета и оптималне структуре ваздушног простора и мреже овакво повећање потражње представља озбиљан изазов за неке земље учеснице Програма.

На територији програмске области путеви ваздушног саобраћаја¹³ углавном се крећу на релацији северозапад/југоисток и воде до туристичких дестинација, пре свега до дестинација на источном Медитерану. Они повезују Блиски исток и Африку са саобраћајем који води ка европском региону и из њега. Ваздушни простор је у земљама које нису чланице ЕУ фрагментиран, што ваздушни простор програмске области чини сложенијим од

¹² ЕСМТ, Регионална студија о саобраћајној инфраструктури (РССИ) на Балкану, завршни извештај припремила Лоис Бергер СА, март, 2002.

¹³ Извор: DG TREN – Радна група за функционални приступ ваздушном блоку Југоисточне Европе (SEE FABА WG), Извештај о могућностима за примену функционалног приступа ваздушном блоку у Југоисточној Европи, фебруар, 2006. године

ваздушног простора Европске уније, у којој је 2004. године дефинисан оквир за увођење „Јединственог европског неба“ (SES). Овај оквир омогућава ефикасније и безбедније коришћење европског ваздушног простора без обзира на националне границе. Европска комисија је 2004. године започела преговоре о изради споразума о „Заједничком европском ваздухопловном подручју“ (*European Common Aviation Area – ECAA*) са осам партнера из Југоисточне Европе (Албанијом, Босном и Херцеговином, Бугарском, Хрватском, Бившом Југословенском Републиком Македонијом, Црном Гором, Румунијом и Србијом). Овај споразум је потписан 2005. године, а планирано је да ЕCAA буде уведено до 2010. године.

Како би ситуација у вези са **постојећом мрежом саобраћајне инфраструктуре** укратко била представљена, потребно је навести **најзначајније слабости** које захтевају директну пажњу националних званичника и званичника ЕУ.

- Саобраћајне мреже су или застареле и захтевају реконструкцију и одржавање, или уопште не постоје, као што је то случај у неколико земаља Централне и Источне Европе. Мали број аутопутева изграђен је по европским стандардима и они не могу задовољити све веће захтеве саобраћаја. Саобраћајна мрежа у програмској области, нарочито у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима, још увек није адекватна и захтева велика улагања.

- Све гушћи саобраћај умањује употребљивост аутопутева чак и у оним земљама које, попут Италије, имају развијеније саобраћајне мреже.

- Мрежа железница на овом подручју није довољно развијена. Неке земље имају ефикасне системе који покривају одређени део њихове територије, док су у другим земљама системи железничког саобраћаја недовољно употребљиви. Неповезаност железничких путева на границама ограничава ефикасност железничког саобраћаја на међународном нивоу.

- Традиционални саобраћајни путеви преко Дунава (Коридор VII) данас су недовољно искоришћени, али поседују велики развојни потенцијал. Већа употреба Дунава као међународног саобраћајног воденог пута донела би значајне користи целокупној области и обезбедила би алтернативу друмском саобраћају. Ово би позитивно утицало на животну средину (смањили би се издувни гасови и загушења на путевима), као и на развој привреде у градовима-лукама.

- Дунав, Тиса и Сава и са њима повезани речни системи, као и Јадранско, Јонско, Егејско и Црно море, представљају могућности које у комбинацији са копненим/воденим коридорима треба искористити за развијање саобраћаја.

Национална и регионална приступачност

У последњих петнаест година одиграле су се **брзе промене у сектору саобраћаја**. Друмски саобраћај радикално је напредовао у свим земљама. Међутим, још увек није превазиђен проблем постојања све већег броја возила. Штавише, ни технички услови ни квалитет споредних друмских мрежа не достижу ниво из 1990. године. Речни саобраћај стагнира, делимично због последица рата и рушења мостова, а делимично због економског реструктурирања.

У Југоисточној Европи, не рачунајући Грчку, саобраћај на линији запад–исток и северозапад–југоисток опада, што представља последицу квалитета инфраструктуре и услуга. Када су у питању кључни индикатори, као што је, на пример, друмска инфраструктура, Југоисточна Европа је далеко испод нивоа земаља ЕУ 25.

Земље ЕУ 25 учеснице Програма, као и Хрватска, поседују мреже аутопутева које их повезују са Европом. Србија и Бивша Југословенска Република Македонија поседују директне и неискриване аутопутеве ка Европи (кроз Мађарску и Хрватску), док Бугарска, Румунија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Албанија немају овакве путеве. Асфалтираних путева у програмској области има свега 76%, док у ЕУ 15 они чине 93% путева. Овако низак проценат последица је нижег квалитета саобраћајног система у новим земаљама ЕУ (2007), земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима. **Мреже аутопутева** (у зависности од учесталости) најразвијеније су у земљама ЕУ 25 и у Хрватској, а иза њих се налазе Србија и Бивша Југословенска Република Македонија. Са друге стране, коридори у Бугарској и Румунији представљају само кратке, међусобно неповезане деонице. Главни путеви у Босни и Херцеговини и Албанији имају само по две траке и немају статус аутопута. Проценат учесталост протока аутомобила веома је сличан изложеним процентима који се односе на распрострањеност путева и одражава сличан однос међу земљама као у претходно наведеном примеру (извор: Светска банка).

Ни **железнички систем** није на завидном нивоу, јер густина шина у програмској области (33 км/км^2) износи око 2/3 густине шина у ЕУ 25 (48 км/км^2). Густина шина је највећа у Мађарској, Словачкој и Аустрији, а најмања у Албанији и Грчкој. Међу новим чланицама ЕУ (2007) и земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима, Румунија и Хрватска су најближе просеку ЕУ 25 (извор: Светска банка).

Шпедиција железничким путевима највише је опала у Босни и Херцеговини, док је путнички саобраћај железницом највише опао у Хрватској и у Албанији. Иако је на великом броју железничких огранака саобраћај пао испод критичног нивоа, свега је неколико линија угашено. **Брзе пруге** не постоје (имплементација дугорочних планова за изградњу шина између главних градова за возове који би се кретали најмање 200 км/час неће бити готова још најмање 20 до 25 година), док шине које дозвољавају развијање брзине од 160 км/час (граде се у неколико делова међународних линија трансевропских/паневропских коридора) чине свега 2–4% националних железничких мрежа.

Земље са излазом на море, као што су Хрватска и Грчка, могу захваљујући **бродском саобраћају** учинити приступачним велики број малих острва (од којих су многа слабо насељена).

Градски саобраћајни систем

Саобраћајни систем градова веома је важан због административних, економских и културних функција. Како би били испуњени све већи захтеви за постизање мобилности и квалитета животног и радног простора, нужно је успоставити одрживи саобраћајни систем.

Студије спроведене у оквиру пројекта „Градске саобраћајне иницијативе“¹⁴ указују на то да су у градовима земаља у транзицији друмске мреже **неупоредиво мање развијене** него у градовима земаља ЕУ 15, као и на то да у овим земљама **постоји много мањи број аутомобила**. Ове студије показују и то да је удео јавног саобраћаја у неким новим земљама чланицама **знатно виши** него у градовима ЕУ 15. Ограничени простор у градовима може захтевати примењивање интегралног облика управљања потражњом, што би заједно са нижим бројем аутомобила младо **стимулисати већу употребу јавног саобраћаја** (иако се у овим земљама возни паркови аутобуса не обнављају тако редовно као у градовима ЕУ 15). Ипак, може се претпоставити да ће, услед економског развоја, овај

¹⁴ Извор: Градска саобраћајна иницијатива, друга година, 2005. година

повољни облик превоза бити све мање коришћен у градовима ЕУ 15. Овакав исход би можда могао бити спречен спровођењем стратешких мера.

Информациони и телекомуникациони систем

Квалитет и квантитет телекомуникационе инфраструктуре и приступа услугама знатно се разликују у појединачним земљама и регионима програмске области.

Развој телекомуникација, поред побољшавања саобраћајне инфраструктуре и услуга, мора такође представљати део изградње опште инфраструктуре. Приступ изворима знања једнако је важан као и структурне могућности приликом остваривања конкурентности на територији ЕУ.

Подаци о сектору **телекомуникационих услуга и инфраструктуре** указују на постојање озбиљног јаза између земаља ЕУ 25 и Југоисточне Европе. Овај јаз настао је као последица ниског нивоа инфраструктуре телекомуникација у земљама кандидатима, потенцијалним кандидатима и другим земљама, као и у Румунији. У неким земљама, као што су Румунија и Република Молдавија, број расположивих телефонских линија на 1.000 становника мањи је од половине расположивих линија у ЕУ (док је број мобилних телефона по глави становника у Румунији један од највиших у Европи).

Када је у питању број **корисника Интернета**, разлике су још веће. У Југоисточној Европи од 1.000 становника 154 користи Интернет, док је тај број у ЕУ 25 дупло већи (322). Овако велика разлика последица је ниске и екстремно ниске стопе коришћења Интернета у земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима. Треба, међутим, напоменути да међу земљама чланицама ЕУ само Аустрија, Италија и Словенија имају велики број корисника Интернета. У другим земљама ЕУ 25 цифре су ближе просеку Југоисточне Европе него просеку ЕУ 25 (извор: Светска банка).

2.6 Територијална структура

У програмској области постоје значајне разлике између градских и руралних области у економској моћи, иновацијама, конкурентности и приступачности. Поред тога, оснивање нових држава, а самим тим и нових граница, пореметило је претходно успостављене политичке, економске, друштвене и културне односе.

Југоисточна Европа се састоји од малих држава (у 13 држава број становника не прелази 11 милиона). Међутим, у Програму учествују и региони већих земаља, као што је Италија, као и гранични региони других земаља, као што је Украјина.

У оквиру програмске области постоје значајне **регионалне разлике**. Програмска област обухвата неке од најбогатијих региона Европе (као што су Беч и Ломбардија), али и најсиромашније земље и регионе овог континента (као што су Република Молдавија и Албанија). Између нових земаља чланица и земаља које нису чланице ЕУ постоје израженије разлике него међу старим земљама чланицама ЕУ (ЕУ 15). Услед процеса интеграције и структурних промена, ове разлике постају све веће.

Престонице представљају **најразвијеније регионе**, јер су у њима концентрисане различите урбанистичке функције. У њима се налазе центри знања (универзитети и друге високообразовне установе) и културне заоставштине, институције надлежне за доношење

одлука о јавном и приватном сектору, услуге саобраћаја и телекомуникација итд. Оне постају центри одлучивања и спровођења контроле и имају водећу улогу у увођењу иновација и постизању конкурентности. Већина страних директних инвестиција (у новим земљама чланицама ЕУ и земљама које нису чланице ЕУ) усмерене су на ове регионе. У овим регионима ситуација је повољнија и када је у питању конкурентност. Други највиши ниво БДП по глави становника може се наћи у регионима земаља чланица ЕУ 15 и у западним граничним регионима нових земаља чланица ЕУ, земаља кандидата и потенцијалних кандидата. Изузимајући Албанију, најсиромашнији региони Европе налазе се на источним и јужним спољним границама ЕУ, у Молдавији и западној Украјини.

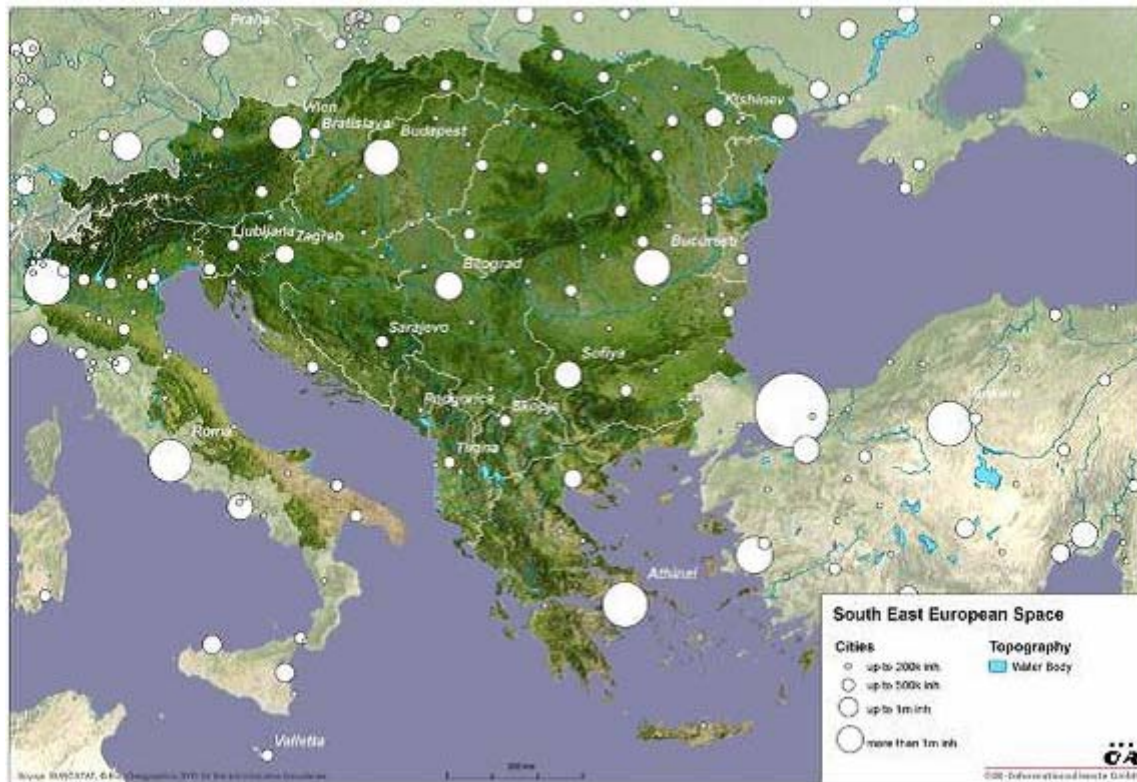
Градски системи¹⁵

Густина насељености пружа јасну слику система насеобина у програмској области. Најгушће насељене области налазе се у Италији (2005. године 191 становник/км², а у источној Италији: 193 становника/км²), а потом у Словачкој, Мађарској и Албанији (109/110 становника/км²). Густина насељености највећа је у престоницама. У само неколико других региона могуће је наћи сличну густину насељености.

Програмска област обухвата и значајну **урбанистичку структуру**. Најгушћа насељеност је у градским областима Атине, Будимпеште, Беча, Милана, Истанбула, Букурешта, Београда, Софије и Солуна. Загреб, Братислава, Сарајево, Љубљана, Подгорица, Скопље и Тирана представљају главне градове који имају мање од једног милиона становника. Важни градови су и Болоња и Бари у Италији, Пловдив у Бугарској, Иаси, Темишвар и Констанса у Румунији и Одеса у Украјини.

¹⁵ У овом одељку ослањали смо се на резултате пројекта PlaNET CenSE

Мапа 7: Градови Југоисточне Европе 2006. године

Извор: *EuroGeographics*

У програмској области постоји **много веома различитих градова** који би могли **имати водећу улогу у територијалном полицентричном развоју**. Метрополе, велики, средњи и мали градови подједнако су распоређени на територији програмске области (видети мапу). У овој области налазе се и полицентричне и моноцентричне структуре. Земље као што су Словенија и Република Словачка негују полицентричност као традиционалну политику, коју спроводе различитим инструментима. У полицентричним земљама, као што су Аустрија и Италија, руралне области снажно су повезане са градским центрима, па су зато развијеније од руралних области у другим земљама. У земљама као што су Србија, Црна Гора и Албанија полицентричне мреже стратешки не подржавају спровођење административне и политичке децентрализације, због чега су оне, у функционалном смислу, високо централизоване. Мађарска и Бивша Југословенска Република Македонија функционално су централизоване, теже децентрализацији и концентрисању економских активности и моћи у веће градске центре. Последице ове три опције нарочито се виде у руралним областима у којима се мања села боре са друштвеним и еколошким изазовима и све брже нестају. **Полицентрична политика је у опасности због актуелног територијалног развоја Европе.** Досада је само мали број великих градова нових земаља чланица ЕУ и кандидата имао користи од процеса интеграција.

Примена полицентричне политике је, стога, веома важна за спровођење процеса европских интеграција. Надлежне институције би требало да размотре све облике промовисања и примене полицентричне политике. Како би концепт полицентричног развоја на транснационалном нивоу био примењен, неопходно је размотрити различите начине примене овог концепта на националним и регионалним нивоима. Примена овог концепта утицаће на различите административне системе и политичку културу у земљама

учесницама у Програму. У земљама ЈИЕ не постоји **јасна урбанистичка политика**. У већини земаља у области **просторног развоја** постоје **веома слабе или никакве надлежности**.

Све разноврснија функционална међузависност градова и околних области **захтева сарадњу између представника локалних власти** у вези са питањима локалног саобраћаја, управљања отпадом, производње и потрошње електричне енергије, као и заштите животне средине. Како би била пружена подршка урбанистичком (и руралном) развоју, комплементарне особине градова и села, градова и региона и мањих градова не треба да буду усмерене само на економска питања и инфраструктуру, већ и на питања урбанистичких функција као што су култура, образовање, стицање знања и развијање друштвене инфраструктуре.

Рурални и периферни региони

У региону обухваћеном Програмом **стопа неградског становништва је релативно висока** (36%) у односу на просек ЕУ 25 (24%). У оквиру земаља чланица ЕУ велики број руралних области имају Бугарска, Словачка, Словенија, Румунија и Грчка (постоје разлике између континенталних и обалских региона), а у земљама западног Балкана велики број руралних области имају Албанија, Босна и Херцеговина, Бивша Југословенска Република Македонија, Србија, Црна Гора и Хрватска. Велики број руралних региона налази се и у неким (планинским и приобалним) деловима Аустрије и Италије (извор: Светска банка и подаци база података Еуростат и регионалног центра SEED, ОЕБС).

Низак ниво урбанизације у региону указује на то да економија још увек у великој мери зависи од пољопривреде, као и то да могућности које би могле да допринесу обнављању и развоју производње и унапређењу услуга нису у потпуности искоришћене. На основу овакве ситуације могуће је закључити и то да велики део становништва **нема директан приступ одређеном броју услуга** које су доступне у градовима. Услед овакве структуре, руралне области често се суочавају са следећим трендовима и проблемима:

- депопулација и старење руралног становништва услед процеса структурних промена, смањивање пољопривредне производње и укидање радних места у доминантним гранама
- низак ниво приступа основним услугама и мањи продор ИКТ него у градским областима
- висок степен зависности од неких грана привреде (пољопривреда, рибарство, шумарство, рударство)
- неповољни услови диверзификације у вези са финансијским и хуманим ресурсима
- периферна позиција и неразвијена саобраћајна мрежа
- висок ниво незапослености
- „одлив мозгова“
- проблеми са стабилизацијом техничке и друштвене инфраструктуре
- слаба повезаност са централним регионима.

Неки рурални региони програмске области достигли су **релативно добру конкурентну позицију у сектору пољопривреде или туризма** (на пример, приобалне области

Медитеранског и Црног мора или планинске области као што су Алпи или Карпати). Међутим, у једном броју руралних области **још увек нису** примењене структурне промене, па се те области суочавају са озбиљним економским проблемима, најчешће узрокованим њиховом периферном позицијом.

Руралне области изложене притисцима, као што је, на пример, економски раст и ширење градских области, **суочавају се са проблемима** повећаног обима саобраћаја, отежаног коришћења земљишта и угрожавања животне средине.

Руралне области немају **једнаке** развојне могућности и изгледе. Разноликост руралног развоја у програмској области јасно указује на то да приликом израде стратегија просторног развоја у обзир морају бити узети локални и регионални услови, карактеристике и захтеви. Нов подстрек развоју руралних области може донети успостављање интензивнијих односа између (доминантних) градова и села. У полицентричним градским системима, мали и средњи градови представљају важне центре нарочито за руралне регионе.

Гранични региони

У последњих 25 година програмска област се суочила са политичким и структурним изазовима (крај комунистичких режима, 3 круга придруживања ЕУ 1995, 2004. и 2007. године, рат у бившој Федеративној Републици Југославији), који су радикално изменили политичку физиономију. Данас у програмској области постоје **веома различити погранични односи**: унутрашње границе ЕУ са шенгенским статусом и без њега, спољне границе ЕУ, билатералне границе. Статус конкретних граница треба додатно да буде дефинисан у наредном периоду (на пример, проширење шенгенске области).

Гранични региони у програмској области хетерогенији су од пограничних области у ЕУ 27. Док неке земље показују образац периферних демографски и економски мање успешних граничних региона који се може видети и у региону ЕУ 25, у другим земљама ови трендови мање су уочљиви. Неколико граничних региона у повољнијој су позицији због престонице која се налази близу границе (нпр. Беч и Братислава). Као последица оснивања нових држава **прекинуте су старе стабилне везе и оне морају бити обновљене на неким новим основама.** У неким случајевима, када до раздвајања није дошло мирним путем, непријатељство, неповерење и мржња постају део наслеђа са којим ове земље морају изаћи на крај. Оне такође морају успоставити и односе са „новим“ суседима.

2.7 Искуства стечена у периоду 2000–2006. године¹⁶ – сарадња на територији Југоисточне Европе

Програм намењен Југоисточној Европи ослониће се на искуства стечена током спровођења претходних програма у области *CADSES*. Сарадња на овом подручју започета је средином 90-их година 20. века, када је **програм *INTERREG IIC*** (1997–1999) одиграо значајну улогу у успостављању и унапређивању мрежа сарадње и допринео бољем разумевању заједничких проблема и решења. Пројекти који су спроведени у оквиру програма ***INTERREG IIIB CADSES*** од 2000. до 2006. године, који је потом уследио, ослонили су се на резултате претходног програма.

Према истраживању ЗТС из октобра 2006. године, буџет ЕРДФ од преко 143 милиона евра (и 100 милиона евра додатних средстава из државног буџета) уложен је током програмског периода од 2000. до 2006. године као подршка примени **143 пројекта *CADSES***, у оквиру којих је учествовало више од 1.600 пројектних партнера. **Број партнера** који је учествовао у програмском периоду од 2000. до 2006. године скоро да је осам пута већи у односу на финансијски период од 1994. до 1999. године. Ово је показатељ тога да је општи циљ успостављања и неговања транснационалне сарадње током два финансијска периода предвиђених за примену програма *CADSES* успешно постигнут.

Пројектни партнери долазе из 18 земаља које су учествовале у програму *CADSES*. Већина партнера је из старих чланица ЕУ (највећи број из Италије, потом из Немачке, Аустрије и Грчке). Међу пет нових земаља чланица, Мађарска и Пољска имају највећи број партнера у пројектима. Бугарска, Румунија и Хрватска, упркос финансијским и административним препрекама, учествовале су у пројектима са великим бројем партнера.

Учесници из различитих земаља **имају, међутим, различите почетне услове** за успостављање транснационалне сарадње (укључујући у то и капацитете/искуства, политичке баријере итд.). Иако процес придруживања и проширења ЕУ многим земљама обезбеђује нешто равноправнију основу, треба увести нове одредбе које би олакшале учествовање партнера на транснационалном нивоу.

Искуства из пројекта *CADSES* указују на високу мотивисаност учесника коју су донекле онемогућиле **озбиљне административне препреке**. Оквири *IPA* и ЕНПИ¹⁷ свакако ће олакшати укључивање оних партнера који долазе из земаља које нису чланице ЕУ. Међутим, суштинску важност има и мобилизација партнера из земаља ЕУ, које треба да учествују на више нивоа.

Препоруке пројекта *CADSES* и истраживања наглашавају значај **пројекта са вишеслојним приступом** (нпр., са мерљивим резултатима и утицајем на локалном/регионалном, и транснационалном нивоу), подршке пружене размени искустава између пројекта са сличном темом или структуром, учествовања партнера из мањих и средњих градова, неговања сарадње различитих транснационалних зона (нпр., средњоевропска

¹⁶ Извор: Студија средњорочне евалуације програма *INTERREG* за програмски период од 2000. до 2006. године; средњорочне евалуације програма *INTERREG IIIB CADSES*, децембар 2003. године; Нацрт допуне евалуационог извештаја о програму *INTERREG IIIB CADSES*, септембар 2005. године; Искуства стечена током радионице о сарадњи на територији Југоисточне Европе у областима *CADSES*, Лајпциг, октобар 2006. године; Пројектна књига програма *INTERREG III B CADSES*, октобар 2006. године; *INTERREG* – процена потреба *INTERACT*, фебруар 2004. године

¹⁷ Инструмент европског партнерства и суседства, ЕНПИ

област, црноморска и централна област), као и значај успостављања зоне развоја и интегрисања приступа „из базе“, чак и онда када ова зона покрива само ограничену географску област.

Највећи број пројеката (38%) бави се сектором **просторног развоја**, док се остали пројекти скоро подједнако као и овај баве питањима **саобраћајних система** (19%), **природног и културног наслеђа** (19%), као и питањима **заштите животне средине** (24%).

Истраживања и извештаји који су спроведени у оквиру стратешких пројеката¹⁸ на подручју програма CADSES препоручују интензивирање транснационалне сарадње у оквиру три шире тематске групе:

- Градске области и полицентричност

Ова тематска група сматра се веома комплексном,, зато што се бави улогом коју градске области имају као простори у којима доминира економски раст, затим иновативним приступима и развојем знања, друштвеним и демографским трендовима, рурално-урбаним односима, као и интеграцијом у транснационалне и глобалне економске зоне. Ово је област у којој се врши борба са негативним трендовима (економски раст и стопа запошљавања концентрисани на једном месту, концентрација капитала и знања, ширење градске територије и сегрегација, слабљење економских сектора). Она уједно представља и прилику за развој диференцираних и комплементарних урбанистичких мрежа, искоришћавање установа и капацитета за истраживачки рад и развој. У њој се налазе установе које омогућавају пролаз ка већим транснационалним областима. Такође, паралелно са економским и урбанистичким развојем, у обзир треба узети и улогу градских области које су, у очувању културног наслеђа, раскрснице на којима се сусрећу многобројне културне струје.

- Приступачност

Захваљујући саобраћајним и телекомуникационим мрежама, ова група активности усмерена је на захтеве и потребе постојеће инфраструктуре, пројекције за улагања у нову инфраструктуру и капацитете јавног и приватног сектора потребних за њено осмишљавање, као и на изградњу, одржавање и руковођење. Приступачност је питање којим се треба бавити не само у оперативном смислу, већ и географском. Зато се развијају везе на релацијама север–исток и запад–исток, а значајне су и доградње регионалних и секундарних мрежа, као и коришћење области око лука, које повезују ове области са континенталним областима.

- Заштита животне средине и природних ресурса

Област CADSES обухвата разноврсно природно окружење. Међутим, у целокупној области покривеној Програмом има различитих проблема. Они подразумевају питања управљања и обраде отпадних вода, коришћења воде у пољопривреди, ефикасности коришћења електричне енергије и обновљивих извора енергије, праћење коришћења браунфилд локација и процеса загађивања, ефикасности насељавања предграђа, ефикасности друмског саобраћаја, ефикасности коришћења фрагментације земљишта и заштићених области услед ерозије и плављења терена, као и питања потребе успостављања транснационалне сарадње приликом израде закона о заштити животне средине и других административних одредби.

¹⁸ Vision Planet, PlaNet CenSE, ESTIA-SPOSE

У периоду од 2000. до 2006. године прихватање програма **CADSES није у потпуности било глатко**. Неки од проблема типични су за целокупно подручје транснационалне сарадње, а други су специфични за одређене области. Тематско усмерење програма добило је општу подршку. Стратегија је у неким случајевима била **превише општа**, недостајала јој је усредсређеност на процес проширења и европску политику сарадње са суседима. Иако је сувише општа, за тему транснационалне сарадње постоји велико интересовање. Ово се види из бројних примљених предлога пројеката (559 у оквиру четири позива за подношење пријава), као и из великог броја одобрених пројеката. **Примена програма** имала је неке друге слабости које треба размотрити. Евалуације програма, радионице и конференције, пројектна документа и повратне информације које су пружиле заинтересоване стране пружају драгоцен извор сазнања о стеченим искуствима.

Један од главних проблема током примене Програма било је оснивање **јасних структура програма**. Корисници нису увек довољно добро разумели улогу и задатке Управног тела (УТ), Заједничког техничког секретаријата (ЗТС), Одбора за заједничко праћење (ОЗП)/Одбора за заједничко управљање (ОЗУ), а нарочито контакт тачке **CADSES (КТЦ)** и Транснационалне контакт тачке **CADSES (ТКТЦ)**. У неким случајевима поред **забуне која је настала око улога**, долазило је и до кашњења процеса примене програма (нпр. кашњења са финализацијом уговора) што је негативно утицало на кредибилитет транснационалне сарадње.

У директној вези са улогама укључених тела јесте и потреба да постоји **транспарентност** објављивања програма, комуникације, израде пројеката и одабира пројеката. Овоме може значајно допринети приступачност релевантним документима и информацијама о захтевима и административним процедурама Програма. Интернет презентација **CADSES** одиграла је, мада **не правовремено**, важну улогу у овом смислу. Треба нагласити значај који је **допуна програма имала** у оквиру новог програмског периода, а нарочито у смислу потребе дефинисања јасних циљева и смерница о могућностима пријављивања како би што ефикасније било приступљено примењивању програма.

Партнери на пројекту и заинтересоване стране су, такође, изразили потребу постојања **заједничких инструмената**, као што су, на пример, приручници за израду и примену пројекта. Добро су примљене одредбе о приручницима за оцену пројеката, пројектним документима, а и одредбе о приручнику за управљање пројектима. Овоме треба додати и **механизме пружања повратних информација**, и то не само због пуне обавезе (и сврхе) извештавања. Примена ових механизма мора бити боље објашњена корисницима. **Праћење програма** треба правовремено да пружи смислене и корисне информације.

Интересантни закључци изведени су у вези са тиме колико је Програма користан заједници. Није било лако испунити захтев да **резултати буду видљиви и конкретни**, нарочито онда када је требало добити високу политичку подршку, што није увек било могуће. **Приступ „из базе“**, који је предвиђен на почетку програма **CADSES, није у пракси обавезно био и најбољи приступ** у програмској области. Тиме што су резултати **повремено недовољно јасни** делимично је ограничен потенцијал програма, односно ограничено је подизање свести о структурним фондовима у новим земљама чланицама и земљама које нису чланице ЕУ, промовисање институционалног развоја и изградње капацитета, као и преноса знања.

У поређењу са другим транснационалним програмима, **CADSES** је показао доста добре резултате. У многим случајевима постоје очигледне сличности у постављеним циљевима, процедурама и структурама за управљање. Међутим, **CADSES је забележио чињеницу да је однос између броја земаља чланица и оних које то нису 4:14, и да постоје различити институционални предуслови**. Стога, неједнако учествовање земаља и искуства водећих партнера треба посматрати као нешто што доприноси делотворности Програма. Највише би смисла имало поређење са регионом Балтичког мора, поготово ако

у обзир узмемо велики број земаља које нису чланице ЕУ, а учествују у оба програма, као и обим програмских средстава. Поред различитих историјских и политичких контекста, **дефинисане улоге, као и сарадња** УТ, ЗТС, ОУП и ОЗУ у региону Балтичког мора могу нам пружити веома корисне практичне информације.

3. SWOT анализа и изазови

3.1 Предности, слабости, могућности и претње

SWOT анализа која следи сумира резултате социо-економске анализе и дефинише везу са програмском стратегијом (општи и специфични циљеви, идентификовање оса приоритета).

Предности	Слабости
- разнолика економска структура и динамични развој; - снажна и напредна подручја главних градова, као носиоци економског развоја - снажан децентрализовани систем и водећа улога градова мале и средње величине - висок потенцијал радне снаге - постојање универзитета и истраживачких института са високим нивоом међународне сарадње, као и великог броја образовних установа - добро развијена инфраструктура истраживања и развоја у централним подручјима - развијена стратегија у односу на дефиницију коридора 10 и паневропских коридора - излаз на море, важне луке великих капацитета - реке погодне за речни саобраћај. Дунав, као важан међународни водени пут; - разноврстан биодиверзитет и обиље природних богатстава који су од огромног значаја за очување животне средине велика разноликост вредног културног наслеђа.	- постојање неравнотеже унутар програмске области – изразите економске неједнакости као елемент раздвајања (на пример; економске неједнакости дуж спољних граница ЕУ, између старих и нових држава чланица и земаља кандидата, унутар земаља, између градских и сеоских средина, између центра и периферије) - расељавање и миграције као последица структуралних промена и недостатка прилика за запошљавање - ниски расходи у прилог истраживању и развоју у приватном и јавном сектору и недостатак оваквих идеја и њихове примене (посебно у неким од земаља кандидата) - слаба приступачност или низак квалитет основних услуга (саобраћај, информисање, телекомуникације), а посебно у државама кандидатима, као и у сеоским/периферним областима - заостајање у квалитету и квантитету високоразвијене инфраструктуре (железница, путеви, водени путеви, авионски саобраћај, телекомуникације) и недовољно одржавање постојеће саобраћајне инфраструктуре - квалитет природних добара (на пример, воде, тла, ваздуха, биодиверзитета) и повећано загађивање - низак ниво експлоатације извора обновљиве енергије и слаба енергетска ефикасност - неодговарајуће управљање и недостатак унапређивања очувања природних и културних добара - недовољна сарадња у погледу превенције и заштите од природних катастрофа - заостајање процеса изградње институција (кандидати и треће земље) - веома спора изградња и побољшавање паневропских коридора, услед недостатка финансијских средстава.

Могућности	Претње
- бољи приступ (урбанистичким) услугама и информацијама путем технолошког напретка и европске интеграције - мобилност радне снаге учлањивањем и приближавањем ЕУ - динамичне активности на плану директних страних инвестиција - интензивни трговински односи између суседних	- процес расељавања, губитак економске основе и погоршавање друштвених неједнакости, изолација периферних региона - постојање многих пограничних подручја оптерећених теретом историјских дешавања - опадање и старење становништва уз притисак на тржишта рада, службе социјалне и здравствене заштите

држава и региона - одрживи туризам - инфраструктура истраживања и развоја (међународна, регионална), трансфер знања - процеси интернационализације економије, образовног и истраживачког система - квалификовани људски ресурси као основа за промовисање предузетничких вештина - изградња и побољшавање паневропских коридора (у сагласности са TEN мрежама) - развој интермодалног саобраћаја и логистике као и стратешки важних позиција Југоисточне Европе - саобраћајни системи који не угрожавају животну средину и потенцијал речних водених путева (на пример, Дунава) за одрживи међународни превоз - постојећи извори за коришћење извора обновљиве енергије и примењивање технологија које не угрожавају животну средину - координација међународних/ националних/ регионалних интереса - подизање капацитета и оснаживање институција.	- појачани процес ширења приградских насеља, што увећава саобраћајне активности које имају негативне последице по животну средину - друштвена сегрегација настала услед економских проблема, миграција, недостатка или ниског степена друштвене интегрисаности етничких мањина - закаснела интеграција у заједничко тржиште - ниска способност прилагођавања радне снаге новим захтевима потенцијалних послодаваца - несклад у нивоу дохотка и расподеле – снажно појачавање економских разлика које се уочава дохотку региона, становништва - одлив мозгова – емиграција квалификоване радне снаге/високообразованих појединаца - висока густина и појачавање саобраћајних токова (урбанизоване области, међународни путеви...) - велико оптерећење животне средине узроковано појачавањем саобраћаја - веома спора изградња и побољшавање паневропских коридора услед недостатка финансијских средстава - недостатак сарадње особа одговорних за одлучивање - разилажење и сукобљавање међународних/ националних и регионалних интереса - технолошки ризици и ризици који настају због природних опасности.
---	--

3.2 Изазови на подручју области сарадње

SWOT анализа нуди опсежан и детаљан преглед **најважнијих предности и слабости региона, а указује и на могућности и забрињавајуће претње** које излазе на видело и утичу на област обухваћену Програмом. Упркос томе, велики и разнолики простор каква је Југоисточна Европа у једној SWOT анализи може бити испитан само делимично.

Међутим, чак и приликом веома детаљне и компактне SWOT анализе, јасно је да се пред Програмом налазе неке могућности које имају **пресудан значај**. Програм транснационалне сарадње Југоисточне Европе није у стању да се позабави свим проблемима. Ресурсе треба концентрисати на просторе који имају јасну међународну димензију (иновације, животна средина, приступачност, односно урбанистички и регионални развој), то јест на оне просторе у којима транснационална сарадња може да донесе корист.

Неколико пута у различитим приликама наглашена је **јединственост области сарадње**. Програм транснационалне сарадње Југоисточне Европе свим земљама и регионима које у њему учествују нуди недвосмислену прилику да одговоре на стратешке изазове чијем решавању још нису приступили, као и на оне проблеме којима се не могу позабавити унутар других програма и иницијатива. Ови стратешки циљеви су:

- неговање **интеграција** на свим нивоима
- коришћење територијалних капацитета ради унапређења **конкурентности и иновирања**

- превазилажење ограничења наметнутих државним границама ради заштите и унапређивања **животне средине**
- координирано унапређивање **приступачности**
- заједничка акција на успостављању уравнотежених **територијалних структура**.

У наредним пасусима биће представљено **пет стратешких изазова**.

Интеграција

На територији Југоисточне Европа налазе се **различите државе**, старе и нове чланице ЕУ, кандидати и потенцијални кандидати, као и друге земље. Очигледно је да међу њима постоје бројне разлике. Ова област свеобухватне разноликости културе, језика и религије суочава се са бројним изазовима друштвене, економске и политичке природе. Неки од најбогатијих, али и неки од најсиромашнијих делова континента, ову програмску област називају својим домом. Поједине регије су деценијама биле зоне мира, напретка и сарадње, док су друге тек недавно иза себе оставиле превирања последњих година двадесетог века.

Међутим, упркос различитостима, све државе и региони повезани су **заједничком визијом европске интеграције**. Земље чланице осећају потребу да продубе своју интегрисаност у структуре ЕУ и да искористе прилике које им се пружају. Кандидати и потенцијални кандидати приближавају се ЕУ каналишући своје напоре да испуне критеријуме за партнерство, стабилизацију и развој билатералних односа.

Процес европске интеграције свакој држави нуди низ средстава и могућности финансирања. У оквиру циља 1 постоји висока концентрација региона који користе подршку структурних фондова. Инструмент претприступне помоћи се, такође, примењује и у земљама које нису чланице на начин који веома подсећа на инструменте регионалне политике ЕУ. Коришћење Програма ради успостављања транснационалне сарадње на ова два поља од пресудног је значаја.

Поред коришћења структурних фондова, област отвара још једно поље у коме може доћи до транснационалне сарадње. Југоисточна Европа је један од европских региона са **најубрзанијим развојем**, упркос великим неједнакостима и **недавној прошлости која је била веома турбулента**. Суштински је важно избегавати појављивање **нових линија поделе**, које могу бити пре економске него политичке природе. У овом тренутку уочљиви су процеси **убрзане дезинтеграције** у програмској области, нарочито унутар држава у којим постоје економске разлике, селективно инвестирање и одлив мозгова. Иако не располаже фондовима за преусмеравање постојећих трендова, међународна сарадња може значајно допринети томе да **облици сарадње и мотивација за заједничко деловање буду преоријентисани**. Свим актерима на националном, регионалном и локалном нивоу понуђена је јединствена шанса да се укључе у мреже и заједнички решавају проблеме са којима се суочавају.

Конкурентност и иновациони процеси

Захтев за постизање веће конкурентности и увођење иновација **помиње се у свакој дебати** о политици регионалног развоја широм Европе. Међутим, Југоисточна Европа се ретко повезује са ова два појма. Заиста, постоје **велике „празнине“** у области обухваћеној Програмом када је у питању **увођење иновација**. Регион, након 1990-их година, трпи базичне промене економских и производних образаца. Неки региони, посебно главни

градови, добро се прилагођавају новим изазовима, док други тек покушавају да се преоријентишу.

Главне компаративне предности програмске области су **привремене**. Ниске зараде, пореске олакшице и системи помоћи не могу се заувек одржавати. Комбинација квантитета и квалитета високообразоване радне снаге, развоја јавне свести и реструктурирања економије **једине** су дугорочне **гаранције развоја, као и интегрисања у глобално тржиште**.

Програмска област треба да се позабави захтевима за постизање конкурентности и увођење иновација на два нивоа:

- на географском нивоу, који се односи на решавање проблема селективне концентрације капацитета, инвестиција, радне снаге и инфраструктуре у одређеним географским областима, посебно на западном ободу
- на нивоу неједнакости структуре институција, квалификованости људских ресурса, мобилисаности и умрежености постојећих институција, као и на нивоу развоја критичне масе понуде и потражње.

Животна средина

На територији Југоисточне Европе налазе се **разноврсни предели, екосистеми и врсте**. У предности области спадају велики број заштићених подручја, могућност ангажовања технологија које не угрожавају животну средину, као и добра која су основа будућег економског и друштвеног развоја. Међутим, овом богатству прете **бројни чиниоци**, као што су, на пример, загађене области, ризици који настају због могућности природних катастрофа и катастрофа узрокованих људским деловањем, угрожене резерве воде, крчење шума и ерозија земљишта. Поред тога, глобални феномени попут **глобалних климатских промена** утичу на област, узрокујући суше, поплаве и шумске пожаре.

Међународна заједница, а посебно Европска унија, „животну средину“ сматра главним питањем политичке и регионалне развојне агенде. У Југоисточној Европи овај изазов има три димензије:

- суочавање са последицама прошлости, произашлим из наслеђа наметнутог региону после 1945. године
- реаговање на повољне прилике (на пример, обновљиви извори енергије, технологије надзора, туризам) и припремање за надолazeће претње (на пример, климатске промене)
- координирање активности између фрагментизованих политичких територија.

Приступачност

Област обухваћена програмом има важну улогу у европској саобраћајној мрежи, јер представља везу између северне, јужне, источне и западне Европе. Међутим, постојећа мрежа **не може да одржи корак са порастом потражње и све захтевнијим** постављеним стандардима. Велики број инструмената и концепата као што су TEN и паневропски саобраћајни коридори пролазе кроз ову област. Мада мреже нуде значајне предности суседним областима, односно могућности остваривања користи унутар региона, **повољне прилике нису оптимално искоришћене**, како због недостатка координације, тако и због недостатка знања. Најзад, приступачност садржи суштинску еколошку димензију, коју треба узети у обзир приликом планирања сродне интервенције.

Деловање у оквиру приступачности у једној области мора у обзир узети следеће параметре:

- постојање потребе успостављања сарадње без обзира на државне и регионалне границе, као и сарадње инструмената и фондова,
- усклађивање интереса између националних, регионалних и локалних заинтересованих страна који се тичу развијања саобраћајних мрежа у складу са политиком урбанистичког развоја;
- повезивање копнених области са приморским областима
- коришћење информационих и комуникационих технологија и модуларних платформи који ће бити алтернатива физичкој покретљивости и путном саобраћају.

Територијална структура

За област су карактеристични пространи и уравнотежени обрасци насеобина. Међутим, како региони око главних градова постају јачи, тако поједине зоне привлаче више људских ресурса и капитала. Стога се облици насељавања **убрзано мењају**, а велики број подручја и мањих центара опада и деградира. За програмску област значајно је и постојање регионалних разлика између урбанизованих и руралних средина, и то у економској снази, иновационим процесима, конкурентности и приступачности. Осим тога, формирање нових држава, па тиме и успостављање нових граница, пореметило је претходно установљене политичке, економске, друштвене и културне односе.

Поред наведених померања у односима између региона, и градске области (центар и периферија) суочавају се унутар својих граница са **великим проблемима**. Висока концентрација активности и људских ресурса у појединим градовима доводи до неконтролисаног ширења урбанизованих средина, сегрегације и оптерећења животне средине, као и инфраструктуре. На другој страни, области које пропадају немају средстава да одрже свој статус и постојећу инфраструктуру, па улазе у круг из којег не могу изаћи сопственим снагама.

Урбанизоване области су места која привлаче и генеришу економску активност, културни напредак, иновације и знање. Успостављање међународне сарадње је неопходно у мозаику држава унутар области, због великог броја центара и њихових функционалних веза. Интервенције треба да се крећу у два правца:

- хоризонталном – бавећи се односима и перспективама развоја центара и региона између њих
- вертикалном – одговарајући на проблеме унутар урбанизованих подручја и удружујући се поводом њиховог решавања.

4. Стратешки приступ програма

4.1 Циљеви и приоритетне осе Програма сарадње

Програмска стратегија резултат је разговора о следећим компонентама:

- **стратешким одлукама ЕУ**, дефинисаним у Стратешким смерницама Заједнице о кохезији (2006/702/EC)
- **конкретним потребама и изазовима** на подручју Југоисточне Европе, као што је то представљено у анализи и SWOT анализи овог документа
- **обиму и ограничењима** Циља 3 Програма транснационалне сарадње, како је изложено у релевантним одредбама (нпр. Одредба бр. 1080/2006).

Ове компоненте представљају окосницу стратегије и дефинишу контекст **општих и специфичних циљева и одговарајућих приоритетних оса Оперативног програма**.

Стратегија програма структурисана је око **једног општег циља, три специфична циља и принципа примене**, који ће бити реализовани применом **пет приоритетних оса**.

Шема 1: Преглед програмских циљева и приоритетних оса

Програмска стратегија дефинише **конзистентну заједничку територијалну стратегију** за подручје Југоисточне Европе, а она даље разрађује најважније циљеве и приоритетне осе.

Општи циљ програма:

Програм ће побољшати **територијалне, економске и друштвене интеграционе процесе** и допринети **кохезији, стабилности и конкурентности** развојем **транснационалног партнерства и спровођењем заједничких активности поводом питања која су од стратешког значаја**.

Општи циљ је у складу са Стратешким смерницама Заједнице које су у вези са стратешким усмерењем програма транснационалне сарадње и бави се успостављањем **стабилности** сарадње у Југоисточној Европи. Општи циљ ослања се на искуства стечена у периоду од 2000 до 2006. године.

Југоисточна Европа је **врло специфично подручје када је у питању побољшање интегрисаности и конкурентности, а самим тим и када је у питању територијална кохезија**. Оно представља хетерогено и комплексно подручје транснационалне сарадње у Европи, које обухвата 17 земаља (или њихових регија).

Циљ територијалне кохезије подједнако дефинише захтеве стратешког деловања у области **конкурентности и интеграције**. Ова два правца не смеју бити међусобно супротављена, већ морају бити комплементарна и морају водити **територијалној кохезији** програмске области.

Конкурентност подразумева коришћење и развијање економских предности и могућности ослањањем на потенцијале подручја и развијањем центара економског раста.

Интеграција подразумева уклањање препрека слободног кретања, изградње мрежа и побољшања интеракције и сарадње.

Дате стратешке смернице су **међусобно повезане**. Коришћење економских предности захтева развој интеракције и сарадње, а коришћење потенцијала које подручје поседује служи уклањању препрека. Развој центара економског раста подразумева умрежавање релевантних заинтересованих страна, у случају да оне желе да учествују у интегрисаним глобалним тржиштима.

Територијална кохезија је појам који обједињује мере за побољшавање конкурентности и интегрисаности. Територијална кохезија подразумева ублажавање регионалних неуједначености, координирање кохерентних секторских политика и постизање резултата који су бољи од резултата примене појединачних програма и иницијатива. Другим речима, територијална кохезија на простору Југоисточне Европе **више је од пуког збира** националних и регионалних политика области и земаља које учествују у програму.

Програм се заснива на **приступу решавању заједничких изазова** и усмерен је првенствено на **тематска питања, а не на приступ различитим географским областима**. У складу са чланом 6 Уредбе ЕРДФ (1080/2006), Програмом се идентификују тематска питања (питања од стратешког значаја), која су важна за подручје сарадње и чијем решавању ће бити приступљено спровођењем транснационалних активности на више нивоа. Ова тематска питања детаљно су разрађена до сваког **нивоа деловања**.

Делотворна транснационална сарадња на целокупном подручју обухваћеном Програмом не може бити реализована без промовисања партнерских односа који почивају на **јасним**

вишеструким и тематским приступима. Њима ће бити развијени квалитетни транснационални пројекти стратешког карактера, који ће бити усмерени на остваривање конкретних резултата и релевантни за програмско подручје.

Такође, Програм треба да подржи напоре усмерене на веће **транснационалне географске области**, као што су речни басени, саобраћајни коридори и полицентричне структуре. Овај приступ је нарочито важан за Програм, јер транснационалне географске области могу бити веома важне за интегрисани економски, друштвени и развој животне средине, а не налазе се у обухвату других програма прекограничне и међурегионалне сарадње.

Претходно поменута **стратешка питања** обухваћена су специфичних програмским циљевима:

Специфични програмски циљ 1:

Програм ће омогућити **увођење иновативних приступа, развој предузетништва, економије засноване на знању и информатичког друштва** спровођењем конкретних активности сарадње и постизањем видљивих резултата.

Овај циљ подразумева примењивање „стратегије убрзања“, односно он обједињује и оснажује снаге и могућности на подручју Југоисточне Европе, како је то дефинисано у SWOT анализи. Овај циљ је усклађен са приоритетом 2 Стратешких смерница Заједнице.

Специфични програмски циљ 1 је блиско, али не и искључиво, повезан са приоритетним осама 1, 3 и 4.

Аргументација дефинисања специфичног програмског циља 1:

- Захтеви Лисабонске агенде (контекст ЕУ) треба да буду саставни део примене свих европских програма.
- Компаративну предност многих земаља Југоисточне Европе представљају „ниске наднице“. Ова предност нестаће током наредних година. Неопходно је улагати у иновативне приступе.
- Постоје основне истраживачке институције и оне пружају задовољавајуће образовање, али без адекватних могућности запошљавања, високо квалификовано становништво напустиће регион.
- Центри економског раста постоје у градовима и треба их развијати, јер они бележе највише стопе економског раста у региону, а улагање у иновативне приступе омогућиће одржање овог тренда.
- Слабе и неразвијене информационе и образовне инфраструктуре у овој области суочавају се са све захтевнијом потражњом. Отуда деловање у овом правцу може довести до видљивих промена у области развоја.
- Улагање у истраживачки, технолошки и иновативни рад највише је усмерено на западни обод програмског подручја, те треба промовисати механизме равномерног улагања спровођењем транснационалних активности.
- Програмска област обухвата велики број малих држава. Потребни су одређени ресурси (финансијски и људски, стручност, мреже) за увођење иновативних приступа. Ово се тешко може постићи деловањем у појединачним земљама, због чега се препоручује спровођење транснационалних активности.

Специфични програмски циљ 2:

Програм ће **атрактивност региона и градова** побољшати спровођењем интегрисаних приступа, конкретних активности сарадње и постизањем видљивих резултата, узимајући при томе у обзир **одрживи развој**, физичку и стручну **приступачност** и **квалитет животне средине**.

Овај циљ подразумева равномеран спој компоненти развоја и очувања спровођењем елемената изградње и стабилизације, као и превенцијом, осврћући се на слабости и претње идентификоване у *SWOT* анализи. Овај циљ у складу је са приоритетом 1 Стратешких смерница Заједнице.

Специфични програмски циљ 2 у складу је са приоритетним осама 2, 3 и 4.

Аргументација дефинисања специфичног програмског циља 2:

- Европски трендови указују на то да су региони и градови привлачни када су пословне могућности и квалитет живота дугорочно осигурани. Привлачни региони у програмској области налазе се превасходно на њеној периферији, док су у њеном средишту жаришта са високом концентрацијом економских, социјалних и еколошких проблема. Актуелни центри економског раста су пренасељени, потенцијалне области раста треба да редифинишу своју улогу, а развој мањих центара стагнира. Ови проблеми не могу бити решени само на националном нивоу. Транснационална сарадња подстрек је за развијање националних и регионалних стратегија.
- Равномерна распоређеност конкурентних области економског раста, заједно са чврстим интерним и екстерним функционалним односима, сматра се неопходним предусловом за превазилажење регионалних разлика. Неговање полицентричног развоја захтева равномерно распоређене и снажне центре, односно динамичну размену и интеракцију између њих. Они не треба да се баве само економским питањима, зато што се развијају и расту на местима где се спајају различите културе, па културна размена и промоција треба да буду саставни део ове компоненте.
- Економски развој и раст зависе од успостављања ефикасних веза са европским и светским тржиштима. На пример, приморске области окружују програмско подручје. Међутим, везе између лука и континенталних области веома су слабе. Коришћење приобаља и лука од суштинске је важности за интегрисање у светско тржиште.
- Велике промене примећене су у сектору заштите животне средине. Опште загађење смањено је због опадања индустријских активности, али и поред тога загађивачи и кризне тачке постају све бројнији и све их је теже контролисати. Да би предвиђени економски раст и стопе потрошње били реализовани, потребно је деловати. Активности ће имати ограничене резултате уколико буду примењене само на националном нивоу, јер се загађење не зауставља на границама.
- У овој области се налази велики број земаља са фрагментисаном инфраструктуром, испрекиданим мрежама и природним ресурсима који се простиру у неколико земаља. Под овим условима, неопходно је транснационално деловање, јер оно може обезбедити оквир за сарадњу.

Специфични програмски циљ 3:

Програм треба да негује **интеграцију** пружањем подршке изградњи **равномерних капацитета за транснационалну територијалну сарадњу на свим нивоима**.

Овај циљ бави се основним потребама развијања стратешких активности на програмском географском подручју. Ове потребе карактеришу различити оквирни услови за спровођење транснационалних, свеобухватних и међуресорних облика сарадње која је усмерена на примену програма. Циљ подразумева и постојање унапређених и равномерних оквирних услова за транснационалну сарадњу у свим регионима Југоисточне Европе који су

обухваћени Програмом. Оквирни услови подразумевају активности подизања свести, кретања ка заједничком идентитету, као и развијање методологија и инструмената за идентификовање потенцијала на овом простору. Овај циљ је у складу са Стратешким смерницама Заједнице (одељак 2.5 говори о транснационалној сарадњи).

Специфични програмски циљ 3 обухваћен је превасходно, али не и искључиво, приоритетном осом 5.

Аргументација дефинисања Специфичног програмског циља 3:

- Ову област сарадње, за разлику од других програма, карактеришу **екстремне разлике** између земаља, које додатно продубљује и разлика између земаља чланица ЕУ и трећих земаља. Развој капацитета за успостављање транснационалне сарадње постаје **циљ за себе** и захтева то да пажња буде посвећена спровођењу одговарајућих активности.
- **Основни изазови** у програмској области су: административна подељеност, недовољно прецизно дефинисане улоге потенцијално заинтересованих страна, ограничен значај досадашње транснационалне сарадње и компликован процес примене програма због различитих регулативних оквира.

Циљеви дати по приоритетним осама

Општи и специфични циљеви Оперативног програма биће реализовани спровођењем **пет приоритетних оса**. Оне различито доприносе специфичним програмским циљевима.

Приоритетне осе 1, 3 и 4 доприносе реализацији **иновативних приступа, предузетништва, економије засноване на знању и изградњи информатичког друштва, и то** деловањем у сектору иновативних мрежа, успостављањем повољног окружења и оквирних услова. Ово се постиже превазилажењем „дигиталног јаза“ који постоји на транснационалном нивоу и развојем сарадње градских области као *primus locus* реализације специфичног програмског циља 1.

Приоритетне осе 2, 3 и 4 доприносе остваривању специфичног програмског циља 2. Оне се баве побољшавањем **привлачности региона и градова** у односу на **одрживи развој**, физичку и стручну **приступачност и квалитет животне средине**. То се постиже управљањем воденим ресурсима, превенцијом ризика по животну средину, управљањем заштићеним областима и ефикасношћу коришћења ресурса. Такође, постиже се и координацијом развоја мрежа приступа, заједничким приступима решавању проблема и унапређивањем потенцијала економског раста и развоја градских области.

Циљ приоритетне осе 5 је изградња уравнотежених капацитета за транснационалну територијалну сарадњу на свим нивоима, како је то и дефинисано у оквиру специфичног програмског циља 3.

Све приоритетне осе усклађене су са тематским областима дефинисаним у члану 6 Уредбе (ЕЦ) бр. 1080/2006 и одговарају Стратешким смерницама Заједнице о кохезији (2006/702/ЕЦ), барем онда када се ради о територијалном аспекту кохезионе политике.

Приоритетна оса 1 – Развој иновативних приступа и предузетништва допринеће будућем развоју Југоисточне Европе као подручја у којем се уводе иновативни приступи. Циљ приоритетне осе 1 јесте неговање иновативних приступа, предузетништва, економије засноване на знању и унапређивање интегрисаности и економских односа на подручју сарадње.

Ово се може постићи реализацијом оперативних циљева који се односе на развој технолошких и иновативних мрежа, промоцију окружења погодног за развој иновативног предузетништва и унапређење оквирних услова за увођење иновативних приступа.

Приоритетна оса 2 – Заштита и унапређење животне средине допринеће побољшању услова животне средине и бољем управљању заштићеним и другим природним/полуприродним областима. Циљ приоритетне осе 2 јесте превазилажење ограничења која намећу националне баријере, предвиђање ограничења, могућности, евентуалних опасности по животну средину и развијању заједничке транснационалне активности за заштиту природе и људи.

Овај циљ може бити реализован постизањем оперативних циљева који се односе на: управљање воденим ресурсима, превенцију и управљање ризиком од поплава, превенцију ризика по животну средину, управљање природним ресурсима и унапређивање ефикасности употребе ресурса и енергије.

Приоритетна оса 3 – Побољшање приступачности допринеће бољем приступу европским мрежама локалних и регионалних учесника. Ово укључује физичку инфраструктуру и приступ информатичком друштву. Циљ приоритетне осе 3 јесте промовисање координисане припреме за развој мрежа приступачности и подршке мултимодалности.

Овај циљ може бити реализован постизањем оперативних циљева који се односе на координирање процеса промовисања, планирања и управљања примарним и секундарним саобраћајним мрежама; развој стратегија које се баве „дигиталним јазом“ и побољшање оквирних услова за увођење мултимодалних платформи.

Приоритетна оса 4 – Развој међународне сарадње потребне за успостављање области одрживог раста допринеће успостављању равномерних и полицентричних структура у програмској области. Циљ приоритетне осе 4 јесте развијање и примена интегрисаних стратегија намењених градским областима и регионалним системима насеобина, рад на оптималним полицентричним структурама у програмској области и коришћење културних вредности за успостављање одрживог развоја.

Ова оса има специфичан међуресорни карактер, јер повезује економска, еколошка, друштвена и државна питања.

Њен приоритетни циљ може бити реализован постизањем оперативних циљева, који се односе на основне проблеме градских области и регионалних система насеобина, промовисање равномерних структура привлачних и приступачних подручја раста и промовисање културних вредности као једне од развојних компоненти.

Приоритетна оса 5 – Техничка помоћ као подршка примени и изградњи капацитета допринеће несметаној имплементацији Програма и оспособљавању програмских тела, заинтересованих страна, промотера Програма и крајњих корисника да у највећој могућој мери искористе могућности које им пружа циљ 3 европске територијалне сарадње, а нарочито транснационална сарадња.

Циљ приоритетне осе 5 је пружање подршке примени Програма и повећање капацитета институција и корисника на програмском подручју.

То може бити реализовано постизање оперативних циљева који се односе на оснивање кључне руководеће структуре неопходне за примену Програма, као и за примену пратећих

активности чији је циљ израда и примена квалитетних транснационалних пројеката и стварање партнерстава који су усмерени на постизање конкретних резултата.

Финансијска средства по приоритетним осама

Систематизација програмских циљева, унутрашња структура Програма и велика разноврсност карактеристична за програмско подручје **захтевају уравнотежено распоређивање** расположивих средстава. Преглед средстава дат у табели указује на усклађеност интереса учесника у Програму и оквира кохезионе политике ЕУ.

Табела 4: Финансијска средства по приоритетним осама

Приоритетне осе	Удео у буџету (средства ЕРДФ, заокружене цифре)
П1– Развој иновативних приступа и предузетништва	21%
П2– Заштита и унапређивање животне средине	26%
П3– Побољшање приступачности	27%
П4– Развој међународне сарадње за успостављање области одрживог раста	20%
П5– Техничка помоћ као подршка примени и изградњи капацитета	6%

Табела 5: Систем циљева

Општи циљ програма	Специфични циљеви програма	Циљеви по приоритетним осама (резултати су дати у делу о квантификацији)	Оперативни циљеви (усклађени са областима деловања и примерима активности датих уз сваку област)
Програм ће побољшати територијалне, економске и друштвене интеграционе процесе и допринети кохезији, стабилности и конкурентности развојем транснационалног партнерства и заједничких активности решавања питања од стратешког значаја.	1. Програм ће омогућити увођење иновативних приступа, развој предузетништва, економије засноване на знању, као и информатичког друштва спровођењем конкретних активности сарадње и постизањем видљивих резултата. 2. Програм ће побољшати атрактивност региона и градова , спровођењем интегрисаних приступа, конкретних активности сарадње и постизањем видљивих резултата, узимајући при томе у обзир одрживи развој , физичку и стручну приступачност и квалитет животне средине . 3. Програм треба да негује интеграцију пружањем подршке изградњи равномерних капацитета за транснационалну територијалну сарадњу на свим нивоима.	П1: неговање иновативних приступа, предузетништва, економије засноване на знању и унапређивање интегрисаности и економских односа на подручју сарадње (<i>П1 – Развој иновативних приступа и предузетништва</i>);	1. развој технолошких и иновативних мрежа у конкретним областима 2. стварање окружења погодног за развој иновативног предузетништва 3. унапређивање оквирних услова за увођење иновативних приступа
		П2: превазилажење ограничења која су наметнута националним баријерама, предвиђање будућих претњи и могућности када је у питању животна средина и развијање заједничке транснационалне активности за заштиту природе и људи (<i>П2 – Заштита и унапређивање животне средине</i>)	4. унапређивање интегрисаног управљања воденим ресурсима, као и превенције и управљања ризиком од поплава 5. побољшавање превенција ризика по животну средину 6. промовисање сарадње на управљању природним ресурсима и заштићеним областима 7. унапређивање ефикасности употребе ресурса и енергије
		П3: промовисање координисане припреме за развој мрежа приступачности и подршке мултимодалности (<i>П3 –Побољшање приступачности</i>)	8. побољшавање координирања процеса промовисања, планирања и управљања примарним и секундарним саобраћајним мрежама 9. развијање стратегија које се баве „дигиталним јазом“ 10. побољшавање оквирних услова за увођење мултимодалних платформи
		П4: развијање и примена интегрисаних стратегија намењених градским областима и регионалним системима насеобина, рад на оптималним полицентричним структурама у	11. решавање основних проблема који утичу на градске области и регионалне системе насеобина

		програмској области и коришћење културних вредности за успостављање одрживог развоја <i>(П4 – Развој међународне сарадње за успостављање области одрживог раста)</i>	12. промовисање равномерних структура привлачних и приступачних подручја раста 13. промовисање културних вредности као једне од развојних компоненти
		П5: пружање подршке примени Програма и повећање капацитета институција и корисника на програмском подручју <i>(П5 – Техничка помоћ као подршка примени и изградњи капацитета)</i>.	14. оснивање кључне руководеће структуре за примену програма 15. примена пратећих активности чији је циљ израда и примена квалитетних транснационалних пројеката и партнерстава који су усмерени на конкретне резултате.

4.2 Принципи имплементације програма

Програм ће пружити подршку областима у којима су у току „економски“ процеси и процеси „социјалне интеграције“ стимулисањем **конкретних и видљивих пројеката транснационалне територијалне сарадње и успешних партнерских односа** дуж свих приоритетних оса програма.

Остваривањем овог циља Програм дефинише **конкретне захтеве** који се односе на: израду видљивих и одређених пројеката сарадње, потребу за проактивном израдом пројеката („циљани позиви за достављање пројеката“), процедуру „отвореног позива за достављање пројеката“, као и на оквир могућих активности и гаранције успешних партнерских односа.

Овај одељак треба да пружи:

- помоћ **подносиоцима пројеката** и
- помоћ телима која су одговорна за **одабир пројеката**.

4.2.1 Видљиви и конкретни пројекти сарадње

За разлику од главних програма и циљева ЕУ, територијалној сарадњи проблем често представљају **нејасни и недовољно развијени** исходи и резултати. Уколико погледамо **резултате успешних пројеката CADSES**, постаје јасно да је на програмском подручју потребно применити **заједничке конкретне активности које доводе до мерљивих резултата**, а које нису усмерене само на размену искустава и умрежавање. **Политика кохезије Заједнице која стоји** као идеја структурних и кохезионих фондова, **Инструмент за претприступну помоћ и Европска суседска политика** нуде свеобухватан оквир који реализацију ове сарадње води у овом смеру.

Иако су размена искустава и умрежавање такође важни, нарочито треба подстицати **тематску сарадњу у конкретним областима**. „Процес стручне ревизије“ (peer-review) може, у овом смислу, помоћи нарочито током процеса **израде пројектне идеје и предлога пројекта**. Овакав процес гарантује стварање квалитетних пројеката „из базе“, који ће бити усмерени на аспект транснационалне сарадње у програмској области).

Пројекти треба да произведу **корисне, применљиве и преносиве резултате**, обезбеде средства и дају конкретне примере улагања у инфраструктуру мањег обима, као што су конкретни докази о ефикасности методологија и стратегија донесених на транснационалном нивоу, као и докази о могућности њихове репродукције.

Ово захтева квалитетне, **на више нивоа** засноване, активне, партнерске односе. На транснационалном нивоу, само понегде постоје транснационалне административне власти, а веома је мало и заинтересованих политика које се односе на овај ниво. Програм треба надлежним националним и регионалним актерима да омогући да успоставе партнерске односе и премосте транснационални јаз. Овај образац примењују и корисници, код којих најчешће не постоје одговарајући медији или јавност на транснационалном нивоу. Локални актери су усмерени на своје уско окружење. Из овог разлога пројекти на локалном нивоу треба да укључе надлежне partnere који играју важну улогу и могу да постигну резултате са јасним и видљивим утицајем. Програм зато треба да тежи оним пројектима који се заснивају на вишеслојном приступу и који у обзир узимају различите погледе на исту тему.

Програм транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе нуди широк спектар могућности сарадње. Постоје ограничења које намећу циљ 3 и расположива програмска средства. Међутим, они који израђују пројекте и подносиоци пројеката имају прилику да предложе комбинацију активности којима ће постићи појединачне пројектне циљеве и тиме допринети остваривању циљева програма на свим нивоима.

Пројекти треба да укључе следеће **активности**: умрежавање и размену информација, спровођење студија и оперативних планова, изградњу капацитета, промовисање, успостављање служби, припремање и извођење улагања која су предложена транснационалним стратешким концептима, укључујући у то и инвестирање у инфраструктуру тамо где је то применљиво и оправдано.

Очигледно је да **ниједна од ових активности** не може **сама** допринети реализацији програмских циљева. Овај тип активности искључиво је **индикативне природе**. Програм транснационалне сарадње за подручје Југоисточне Европе и израђени пројекти треба да буду **усмерени на циљеве**.

Сви подносиоци пројекта и свака предложена интервенција треба да се састоји од **одговарајуће комбинације активности**, која ће довести до реализације видљивих резултата, обезбедити остваривање предложених пројектних циљева и допринети остваривању програмских циљева. **Видљивост резултата није у спрези само са пројектима**. Она захтева активно учествовање **система за праћење** Програма, који треба да произведе смислене и свеобухватне резултате.

Предвиђено је и то да од самог почетка промене буде спровођен **стални процес евалуације** на нивоу Одбора за праћење како би применом Програма било адекватно управљано.

4.2.2 Квалитет партнерских односа

Партнерски односи треба:

- да укључе најмање три земље из програмске области, од којих је једна чланица ЕУ (детаљније дато у одељку 7.2.2 Одабир пројеката)
- да буду усмерени на резултате
- да буду усмерени на процес примене
- да буду релевантни, усмерени тако да обезбеде „критичну масу“
- да могу да изнесу транснационалну сарадњу и доведу до реализације циљаних тематских резултата
- да буду склони заједничком учењу и интеракцији, унапређују токове информација и да се баве решавањем конфликта.

Искуство показује да **не постоји универзална дефиниција доброг партнерства**. Природа сваког пројекта и његови циљеви дефинишу захтеве партнера. Пројекти усмерени на процес имаће користи од учествовања различитих сектора. Стратешки пројекти захтевају вишеслојне приступе, укључујући у то и најважније доносиоце одлука, како би била решена релевантна питања и примењена предложена решења која су на терену показала као успешна. Сви пројекти имају користи од равномерног учествовања (нпр. треба избегавати партнерства у којима учествују општине из једне земље и министарство из друге). Партнерски односи треба да **буду довољно широки** како би циљеви пројеката били реализовани, али и **довољно мали** како би њима било могуће добро и флексибилно управљати. Они не треба да буду вештачки увећани, већ партнери, чланови мрежа и циљне групе треба да буду јасно разграничени.

4.2.3 Проактивно развијање пројеката изван процедуре „отвореног позива“

Основни начин примене пројеката спроводи се објављивањем **позива за достављање предлога пројеката**. На овај начин потенцијални корисници транснационалних партнерстава могу доставити своје предлоге усклађене са приоритетним осама програма и дати детаљније информације у зависности од конкретног позива. Програмом се подстиче израда пројектних идеја „из базе“.

У складу са потребом јачања стратешког карактера Програма и његове видљивости, као и у складу са потребом да напори буду обједињени, поред учествовања актера „из базе“, („циљани позиви“), Програм подразумева и остваривање **стратешке компоненте „с врха“**. Програм подстиче и активно усмерава развој једног броја транснационалних пројеката, који имају нарочиту стратешку важност за partnere који учествују у Програму.

Израда стратешких пројеката и дефиниција суштинских питања потпада под активности предложене приоритетном осом 5 која говори о техничкој помоћи. Уопштено говорећи, програми транснационалне сарадње представљају нарочит изазов за техничку помоћ. **Југоисточна Европа представља, можда, и највећи изазов, нарочито због неједнаких капацитета и искустава корисника и заинтересованих страна** које учествују у изради предвиђених стратешких пројеката. Кључни аспекти су публицитет и комуникација, израда пројеката и одабир пројеката. Техничка помоћ нуди **инструменте** (нпр. тематске семинаре) који треба да олакшају спровођење припремних активности.

Поред општих захтева датих раније у тексту, ови „**пројекти с врха**“ треба :

- да допринесу, у изузетној мери, реализацији програма и циљева приоритетних оса у складу са принципима примене и принципима ЕУ
- да се баве тематским питањима која су кључна за област сарадње
- да допринесу интеграцији овог простора (нпр. сарадњом градских области)
- да имају велику важност за политичку агенду области сарадње у Југоисточној Европи
- да укључе стратешка партнерства и окупе кључне актере који имају капацитете да реализују и искористе резултате пројеката
- да повежу Програм са другим програмским областима, нарочито са централно-европском облашћу, алпском облашћу, црноморском и медитеранском облашћу (нпр. истраживачком мрежом која обједињује неколико области).

Детаљнији опис дат је у одељку 7.2 Израда и одабир пројеката.

4.3 Примена принципа ЕУ

Овај одељак бави се принципима ЕУ у складу са члановима 16 и 17 Општих одредби и описује начин на који Програм прати ове хоризонталне циљеве.

4.3.1 Принцип: промовисање одрживог развоја

У складу са **чланом 17 Општих одредби**, Оперативни програм усклађен је са општим циљем заштите и унапређења животне средине, као што је то дато чланом 6 Споразума. Пројекти треба активно да се баве решавањем ширих проблема животне средине и треба да допринесу реализацији **Стратегије одрживог развоја ЕУ**¹⁹.

У релевантним областима пројекти треба да узму у обзир и принципе политике заједница у вези са заштитом и унапређењем природе и биодиверзитета, као и одговарајуће измене и допуне прописа, као што је, на пример, **Уредба о стаништима флоре и фауне (92/43/ЕЕС)**, **Уредба о птицама (79/409/ЕЕС)** и еколошки систем **NATURA 2000**.

Развој у програмској области Југоисточне Европе одвија се у веома осетљивим областима. Одрживост као хоризонтални принцип мора бити део свих приоритета. Посебно питање представља то да ли се активности суочавају са различитим захтевима корисника. Концепт одрживости нарочито је важан и примењиван у области регионалног развоја и развоја животне средине, развоја националних паркова и паркова природе, али и у спровођењу ресорних активности, нпр. у туризму, економији слободног времена, техничкој инфраструктури (енергија). Принцип одрживости тежи томе да пружи примерене развојне услове за данашњу генерацију, а да истовремено не умањи развојне могућности будућих генерација. Да би ово било постигнуто, треба уважити три димензије одрживости – еколошку, економску и друштвену.

- Еколошка одрживост подразумева: коришћење природних ресурса на начине који не угрожавају животну средину, побољшавање квалитета животне средине, заштиту биодиверзитета и превенцију ризика по људе и животну средину. Ова врста одрживости тежи томе да створи економски систем окренут ка будућности и повећа економску способност и капацитете за увођење иновација.

- Друштвена одрживост подразумева друштвену равнотежу, право на људски живот и учествовање становништва у политици и друштву.

У контексту Програма, ово значи да све предвиђене активности треба да поштују наведене три димензије одрживости. Целокупна структура циљева и приоритетних оса имају директне везе са овим димензијама, бавећи се заштитом и унапређењем животне средине, промовисањем економских система усмерених на будућност и заснованих на знању и иновацијама, а наглашавајући друштвену једнакост и учествовање јавности.

Одрживост подразумева равномернији развој региона

Овај циљ подразумева да региони који су у неповољнијем положају, нпр. у односу на приступачност или економске структуре, треба да буду укључени у процес модернизације, који ће дугорочно допринети смањењу регионалних разлика. Равномерни развој води ка полицентричном развоју који успоставља блиске везе између градова и њиховог окружења.

Одрживост подразумева побољшано регионално управљање и учествовање

¹⁹ Сажети приказ извештаја Комисије упућен Савету и Европском парламенту о Стратегији одрживог развоја: оперативна платформа. Брисел, 13. децембар 2005. године, COM (2005) 658, коначна верзија.

Побољшано управљање активностима подразумева **учествовање** свих релевантних заинтересованих страна, промовисање активније улоге локалних власти, постизање одговарајуће координације територијалних и тематских приоритета и подстицање добре праксе у области планирања и управљања.

4.3.2 Принцип: промовисање једнаких могућности и укидања дискриминације

Споразумом из Амстердама из 1999. године усвојен је принцип увођења родног питања у главне токове као једног од основних задатака Заједнице – треба укинути неједнакост и пружити подршку стварању једнаких могућности за мушкарце и жене. **Чланом 16 Општих одредаби** дефинисано је то да земље чланице и Комисија треба да воде рачуна о постојању једнаких могућности за мушкарце и жене, као и о укидању дискриминације која је заснована на полу, расном или етничком пореклу, религијском или другом веровању, инвалидитету, годинама или сексуалној оријентацији, применом активности финансираних европским фондовима. Штавише, треба осигурати и то да буде начињена евалуација јавних расхода утрошених на промовисање једнаких могућности и укидање дискриминације, а тамо где је то могуће, ситуацији би требало прилагодити активности.

Примена активности усклађена је са европским и националним политикама у вези са промовисањем једнаких могућности и укидањем дискриминације. Задатак државних политика је да буде укинута дискриминација и да буду постигнуте једнаке могућности за оба пола, и то уз помоћ стратегије увођења равноправне родне перспективе у главне токове. Постојање једнаких могућности не представља засебну тему, већ је то принцип који важи за сваку појединачну активност. Успостављање једнаких могућности у свим концептима и активностима, треба да успостави равнотежу и правичност у друштву.

Ово у контексту Југоисточне Европе значи да приоритети дискриминисаним групама становништва нуде инструменте и могућности да побољшају своју ситуацију и спрече, односно умање негативне тенденције када су у питању једнаке могућности и укидање дискриминације (потпуно економско и друштвено учествовање националних мањина). Ови елементи узети су у обзир у свим приоритетним осама и баве се учествовањем и могућношћу приступа свих особа, као и промовисањем укључивања свих грађана у развојне процесе.

4.3.3 Принцип: подређеност

Принцип подређености тежи ка томе да све донесене одлуке имају оптималну ефикасност и да подједнако утичу на грађане, као и ка томе да се континуирано проверава то да ли су активности у оквиру Заједнице оправдане у односу на расположиве могућности на националном, регионалном или локалном нивоу. У склопу Програма, ово значи да проблеми треба да буду решавани, а пројекти развијани на оном нивоу где ће бити гарантована њихова додата вредност, као и да локална или национална решења нису делотворнија од активности предузетих на транснационалном нивоу. Приоритети Програма нуде практична средства за оснаживање цивилног друштва, промовисање учествовања локалних и регионалних власти и јачање транснационалних веза.

4.4 Квантификовање циљева

Уредба ЕРДФ (нарочито члан 12 (4)) наглашава потребу да у оквиру сваке приоритетне осе буду описани циљеви коришћењем ограниченог броја индикатора за **исходе и резултате**. За све приоритетне осе треба да буду дефинисани квантификовани циљеви уз помоћ ограниченог броја индикатора, **којима ће бити мерена реализација програмских циљева**.

Услед ограничених финансијских ресурса, обима и ограниченог спровођења могућих активности у оквиру циља 3 Програма транснационалне сарадње, очигледно је да ће резултати Програма бити нематеријалне природе. У неким случајевима материјална улагања могу бити примерена и оправдана. Програм сарадње не може бити замена конвергентним и конкурентним програмима, који су више окренути ка инвестицијама и имају видљивости и мерљиве исходе и резултате. Резултате програма транснационалне сарадње биће теже измерити него друге конвергентне и конкурентне програме.

Упркос овим ограничењима, одређен број индикатора исхода и резултата треба да буде развијен како би било могуће измерити резултате програма сарадње. Ови индикатори развијени су паралелно са специфичним циљевима приоритетних оса, узимају у обзир оперативне циљеве области деловања и заједнички минимум кључних индикатора које захтева Комисија²⁰.

Оперативни програм **садржи подскуп индикатора исхода и резултата**, који су квантификовани по *ex-ante* принципу. **Потпуни скуп** индикатора биће даље развијен у посебном документу (Приручник за примену програма). Потпуни скуп индикатора користи се за **интерно управљање Програмом** и представља обавезну основу за **извештавање и комуникацију** којима ће постигнућа програма постати **видљива** како за партнере на пројекту тако и за ширу публику. Потпуни скуп индикатора не представља део Оперативног програма.

Ex-ante квантификација **исходних циљева** заснива се на примени **два параметра** – на дистрибуцији средстава ЕРДФ по приоритетним осама и на процењеном просечном износу пројекта (1.5 милиона евра средстава ЕРДФ).

Табела 6: Подскуп *ex-ante* квантификованих ИСХОДНИХ индикатора Оперативног програма

		Циљ	Извор
		2007–2015	података
Индикатори по приоритетним осама:			
Приоритетна оса 1	укупан број пројеката примењених ради увођења иновација и предузетништва	29	праћење
Приоритетна оса 2	укупан број пројеката примењених ради заштите и унапређења животне средине	36	праћење
Приоритетна оса 3	укупан број пројеката примењених ради побољшавања приступачности	37	праћење
Приоритетна оса 4	укупан број пројеката примењених са циљем ради развијања транснационалне сарадње ради успостављања области одрживог развоја.	28	праћење
Укупан број пројеката П1–П4		130	збир
Индикатори који указују на степен сарадње:			
- број пројеката који поштују само два од следећих критеријума: заједнички развој, заједничка примена, заједничко ангажовање особља, заједничко финансирање		0	праћење
- број пројеката који поштују само три од следећих критеријума: заједнички развој, заједничка примена, заједничко ангажовање особља, заједничко финансирање		104 (80%)	праћење
- број пројеката који поштују само четири од следећих критеријума: заједнички развој, заједничка примена, заједничко ангажовање особља, заједничко финансирање.		26	праћење

²⁰ Нови програмски период, 2007 – 2013: Методолошка радна документа, радни документ бр. 2, 1. јун 2006. године

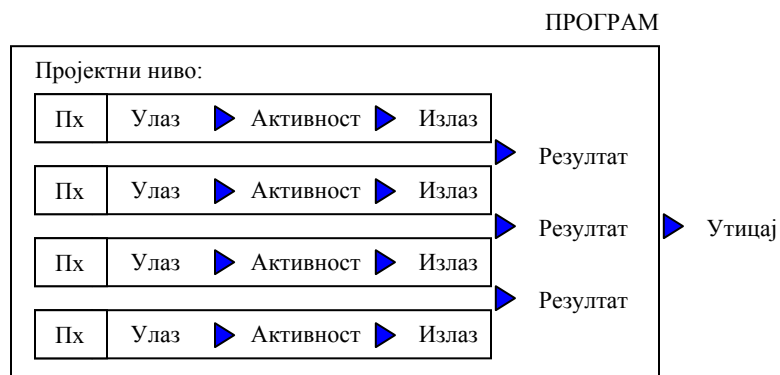
Потпуни списак исходних индикатора (који није део Оперативног програма) може укључити исходне индикаторе који се односе на **све приоритетне осе** и области деловања (укључујући у то и техничку помоћ) и **хоризонталне** исходне индикаторе у којима се огледају: карактеристике пројекта, стратешки принципи њихове примене, резултати пројектних активности и информисаност јавности. Сви релевантни индикатори треба да буду садржани у **формуларима за пријављивање и извештајима**.

Дефинисање и реализација резултата

Резултати се могу бити процењени разматрањем исхода пројекта реализованих у оквиру Програма. Индикатори утицаја односе се на дугорочне последице програма и превазилазе контролу руководећих програмских структура. Ово је разлог због ког индикатори утицаја нису укључени у Програм.

Индикатори резултата повезани су са **оперативним циљевима** који одговарају појединачним областима деловања. Укупно **13 индикатора резултата** дефинисано је за приоритетне осе 1 и 4, које ће бити квантификоване по *ex-ante* принципу.

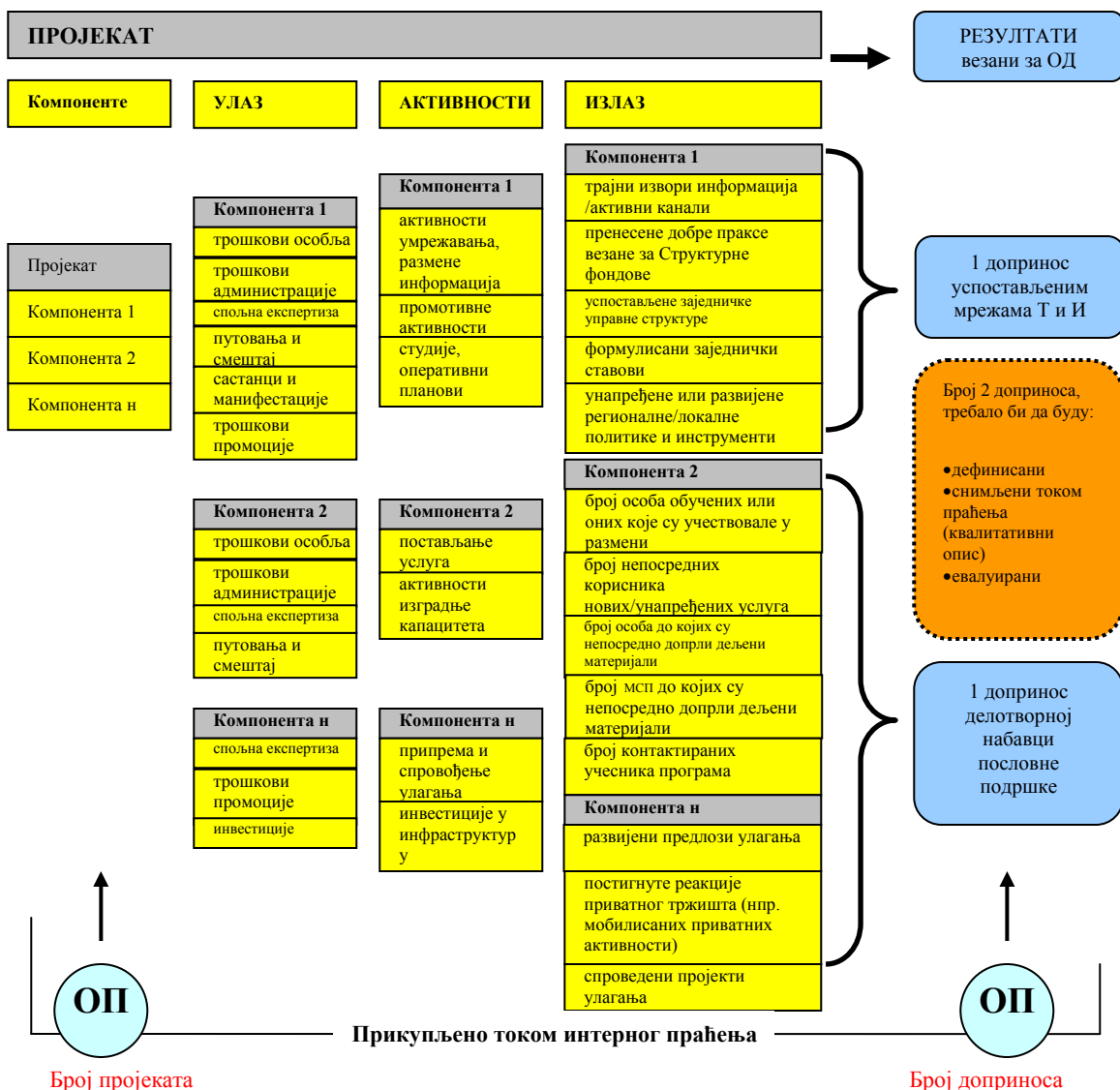
Слика 2: Дефинисање резултата према логици интервенције

Процес који води **постизању** резултата описан је у даљем тексту. Пројекти се најчешће састоје од **компоненти**, које су у вези са **улазним елементима** (различите врсте трошкова нпр. трошкови ангажовања особља). Трошкови се односе на **активности** (умрежавање, размена информација, истраживања, обуке...). Оне воде ка реализацији **исхода** (стални извори/канални информација, формулисани заједнички ставови, имена појединаца који су завршили обуку или учествовали у размени). У склопу пројекта, исходи воде ка **резултатима**. У њима се огледају оперативни циљеви у области деловања. Појединачна компонента или скуп компонената могу довести до резултата и тиме допринети реализацији оперативног циља. Отуда и **укупан број доприноса превазилази укупан број пројекта**. Доприносе треба: **дефинисати**, **забележити** током процеса праћења (кратким квалитативним описом) и **оценити** (стандард квалитета).

Следећа слика представља **илустрацију** и не даје конкретне дефиниције система праћења.

Слика 3: Постизање резултата, сакупљање у току интерног праћења, одабир индикатора Оперативног програма

Квантификовање индикатора резултата

Појединачним пројектом може бити реализовано неколико доприноса једном или неколицини оперативних циљева, Те доприносе је могуће дефинисати, забележити и оцинити. Претпоставка је да се сваким пројектом реализује **просечно 3 доприноса**. Ово значи да **130** пројеката произведе **390 доприноса** за **13 оперативних циљева** који одговарају појединачним областима деловања. *Ex-ante* квантификација **циљаних резултата** зависи од **релевантности** појединачних области деловања.

Значај пројеката биће потврђен у односу на сваки индикатор резултата, а они који га буду процењивали заокружиће одговор да/не и давати кратак квалитативни опис тамо где је то могуће. Сви пројектни доприноси оперативним циљевима, по појединачним приоритетним осама биће на крају сабрани. Укупан збир по приоритетним осама указује на успех

дефинисаног циља. Овај број представља индикатор резултата на нивоу приоритетне осе. Уколико се током примене пројекта покаже да у нарочито релевантним областима деловања нису постигнуте адекватни резултати (у смислу броја доприноса), треба предузети мере за побољшавање делотворности.

Слика 7: Скуп *ex-ante* квантификованих индикатора РЕЗУЛТАТА по приоритетним осама и областима деловања

Индикатори резултата који одговарају циљевима по приоритетним осама и областима деловања	Циљ 2007– 2015.	Извор података
П1: Укупан број доприноса увођењу иновативних приступа, предузетништва, економије засноване на знању и побољшаном интегрисању и економским односима у области сарадње	88	збир
Број доприноса установљеним мрежама усмереним ка технологији и иновацијама у конкретним технолошким областима	38	праћење
Број доприноса делотворнијем пружању подршке пословању и иновацијама, нарочито малим и средњим предузећима	28	праћење
Број доприноса побољшаном управљању иновацијама и већој информисаности о иновативним приступима	22	праћење
П2: Укупан број доприноса заштићеној и побољшаној животној средини	108	збир
Број доприноса побољшаном интегрисаном управљању воденим ресурсима и структурама и системима за превенцију ризика од поплаве	23	праћење
Број доприноса побољшаним транснационалним структурама и системима за превенцију ризика	34	праћење
Број доприноса координисаним активностима система за управљање природним ресурсима и заштићеним областима	27	праћење
Број доприноса координисаним активностима увођења технологија, услуга и политика ефикасне потрошње енергије и ресурса	24	праћење
П3: Укупан број доприноса координисаној припреми мрежа приступачности и подршци мултимодалности	111	збир
Број доприноса координисаној промоцији, планирању и руковођењу примарних и секундарних саобраћајних мрежа	36	праћење
Број доприноса координисаним активностима смањивања дигиталног јаза који постоји међу земљама и државама, нарочито када дође до неуспеха на тржишту	32	праћење
Број доприноса координисаним активностима повећања ефикасности постојећег саобраћаја и стимулисању преласка на саобраћајне системе који не загађују животну средину	43	праћење
П4: Укупан број доприноса изради и примени интегрисаних стратегија намењених градским областима и регионалним системима насеља, оптимализованих полицентричних структура у овој области, као и коришћењу културних вредности ради постизања одрживог развоја	83	збир
Број доприноса изградњи и дистрибуцији стратегија, вештина и знања, и пилот активностима за решавање кључних проблема градских области и регионалних система насеља	27	праћење
Број доприноса оспособљавању партнера новим инструментима који формулишу улоге и успостављању нових партнерстава за реализацију функционалних области економског раста	27	праћење
Број доприноса већем очувању и коришћењу културних вредности ради развоја и стварања одрживог туризма	29	праћење
Укупан број доприноса	390	

Основне вредности исхода и индикатора резултата, које треба да пруже информације о физичком напретку оперативног програма

Према одредбама о примени (АНЕКС XX – годишњи и финални извештај) од сваког дефинисаног мерљивог индикатора оперативног програма очекују се информације о основним вредностима и циљевима, као и о реализацији циљева. Циљеви не треба да буду дефинисани у односу на године, већ у односу на целокупни период од 2007. до 2015. године.

Као основа за 2007. годину примењује се вредност „0“. За касније године као основа користе се резултати претходних година.

Индикатори контекста

Овим индикаторима прати се развој социо-економског контекста Програма. Индикатори контекста чине део **анализе** којом се описује статус социо-економског развоја на основу званичних статистичких података (нпр. јавна потрошња на сектор образовања у % БДП, 2004).

Контексти индикатора, који превазилазе обим анализе Оперативног програма, неће бити дефинисани. Индикатори контекста не могу се применити у случају овог Програма, јер јавни расходи, који улазе у оквир Оперативног програма, чине **само мали део** укупних јавних расхода у области сарадње. Стога, не може бити успостављена ни веза између програмских средстава и индикатора контекста (макроекономске и мезоекономске вредности).

4.5 Усклађеност и комплементарност са другим политикама и програмима

4.5.1 Усклађеност са политикама Заједнице

Оперативни програм за Југоисточну Европу од 2007. до 2013. године доприноси реализацији приоритета дефинисаних допуњеним стратегијама утврђеним у Лисабону и Гетеборгу, као и Стратешким смерницама Заједнице. Програм, такође, у обзир узима и европске политике урбанистичког и просторног развоја, саобраћаја и животне средине.

У току самита Европског савета, одржаног у марту 2000. године, усвојена је **Лисабонска стратегија** која наглашава да ЕУ треба да постане „најконкуретнија и најдинамичнија светска привреда заснована на знању, која ће реализовати већу стопу квалитетнијих могућности запошљавања и успешнију социјалну кохезију“. Обим ове стратегије, која сачињава социо-економски програм, проширен је споразумом потписаним током **гетеборшког самита** чији је саставни део компонента одрживог економског развоја. С обзиром на резултате Лисабонске стратегије који нису били задовољавајући, предложено је да она буде осавремењена (у извештају намењеном пролећном самиту Европског савета²¹). Усвојен је такозвани Лисабонски акциони програм и представљен документ под

²¹ Извештај пролећног самита Европског савета: заједничке активности ка економском расту и запошљавању. Нови почетак лисабонске стратегије. COM (2005)24, Брисел, 2. фебруар 2005. године.

називом „Заједничке активности које воде ка економском расту и запошљавању – нови почетак Лисабонске стратегије“.

Политика кохезије треба да допринесе примени допуњене лисабонске агенде. У Стратешким смерницама Заједнице (2006/702/ЕС, октобар 2006) дефинисани су следећи приоритети:

- повећање привлачности земаља чланица, региона и градова, и то побољшавањем изгледа, обезбеђивањем адекватног квалитета и нивоа услуга и очувањем животне средине (Смернице: повећање атрактивности Европе и њених региона за инвестирање и рад)

- подстицање иновација, предузетништва и раста економије засноване на знању, и то помоћу капацитета за истраживачки и иновативни рад, укључујући у то и нове информационе и комуникационе технологије (Смернице: унапређивње знања и иновација ради економског раста)

- стварање нових и бољих радних места за запошљавање и предузетништво, и то повећањем прилагођености радника и предузећа и повећаним инвестирањем у људски капитал (Смернице: већи број запослених и боља радна места).

Следеће стратешке смернице Заједнице дефинишу даље стратешке теме, које подржава Програм за Југоисточну Европу:

- подстицање смислене стратегије просторног планирања засноване на полицентричном приступу и побољшавање веза између руралних и урбаних области. Ова стратегија треба да јача улоге градских области као центара изузетних резултата, а да у исто време под контролом држи ширење градова и јача економску базу малих и средњих градова, што води ка томе да буде повећана њихова привлачност

- побољшавање управљања активностима деловања, које подразумева ангажовање свих релевантних заинтересованих страна, промовисање шире улоге локалних власти, реализацију адекватне координације територијалних и тематских приоритета и подстицање добре праксе планирања и руковођења.

Значај **питања градова** детаљније је описан у документу Комисије под називом „Кохезиона политика и градови: допринос градова економском расту и радним местима у регионима“ (COM(2006) 385 коначна верзија, јул 2006. године).

URBACT 2007–2013 бави се изазовима везаним за градске области у Европи. Овај програм треба да омогући градовима да одиграју кључну улогу у реализацији циљева лисабонске и гетеборшке стратегије, праћењем следећег свеобухватног циља: „Побољшати делотворност одрживих интегрисаних политика урбанистичког развоја у Европи применом стратегија из Лисабона и Гетеборга“. Дефинисане приоритетне осе су под називом „Градови, покретачи раста и радних места“ (1) и „Атрактивни и кохезивни градови“ (2).

Иницијативом под називом **Европска перспектива просторног развоја (ESDP, 1999)** направљен је значајан корак ка спровођењу координисане регионалне политике и политике просторног развоја. Три основна циља, која воде ка успостављању одрживог и равномерног развоја на територији Европске уније гласе:

- економска и социјална кохезија

- очување и управљање природним и културним ресурсима
- равномернија конкурентност на европском простору.

Процес европске интеграције представља део наведене иницијативе. Локалне и регионалне власти треба да унапређују регионални развој успостављањем прекограничне сарадње.

Даљи развој **политике саобраћајних система Европске уније** треба да прати економске, друштвене и еколошке потребе друштва. Чињеница да су делотворни саобраћајни системи од кључне важности за напредак Европе и да они значајно утичу на економски раст, друштвени развој и животну средину већ је формулисана у Белом документу под називом „Политика саобраћаја Европе за 2010: време је да се донесе одлука“. Саобраћајна политика ЕУ треба да обезбеди Европљанима ефикасне, делотворне саобраћајне системе који:

- нуде висок ниво мобилности људима и компанијама у целој Унији
- не загађују животну средину, обезбеђују несметано снабдевање енергентима, промовишу минимум стандарда везаних за радну снагу у сектору, као и да штите путнике и грађане
- доносе иновације које ће користити мобилности и заштити, повећању ефикасности и одрживости раста сектора саобраћаја
- стварају међународне везе, ослањајући се на политике ЕУ о оснаживању одрживе мобилности, заштити и иновацијама, као и учествујући у раду међународних организација.

Трансевропска мрежа (*TEN*) један је од кључних пројеката и бави се развојем шире саобраћајне инфраструктуре ЕУ, повезујући националне мреже модерном и ефикасном инфраструктуром. На овај начин мрежа побољшава приступачност у оквиру ЕУ.

Програм под називом „**i2010 – европско информатичко друштво 2010. године**“ треба да допринесе стварању информатичког друштва. Програм се превасходно бави реализацијом конкретних циљева иницијативе за повећање приступачности информационих технологија. Пројекти који се примењују у оквиру транснационалне сарадње од 2007. до 2013. године допринеће изградњи информатичког друштва.

У складу са ставом 11 Предлога одредбе о активностима ЕРДФ у вези са малим и средњим предузећима, транснационални Оперативни програм допринеће реализацији **Европске повеље о малим предузећима**, коју је Европски савет усвојио у јуну 2000. године у граду Санта Марија де Феира, и то у области „Повећања технолошких капацитета малих предузећа“.

Треба да буду поштовани принципи политике Заједнице о заштити и унапређивању **животне средине** као што је то, на пример, дефинисано **Шестим акционим програмом Заједнице за заштиту животне средине 2002–2012.** (ЕАР6)²² који се бави постизањем кључних еколошких циљева. Треба, такође, поштовати и приоритете и релевантне допуне, укључујући у то и смернице ЕУ. Ово се углавном тиче испуњења обавеза које су

²² Одлука број 1600/2002/ЕС Европског парламента и савета, 22. јул 2002. године

дефинисане смерницама 92/43/ЕЕС (смернице о стаништима), смерницама о птицама 79/409/ЕЕС, као и смерницама које се односе на еколошки систем Natura 2000.

Пројекти који доприносе реализацији приоритета дефинисаних **Стратегијом одрживог развоја ЕУ** биће подржани реализацијом Оперативног програма, јер се од земаља партнера захтева да удруже своје напоре како би унапредили кључна питања у области климатских промена, енергије, јавног здравља, социјалне искључености, демографије и миграција, управљања природним ресурсима и успостављања равномерног саобраћаја.

Други програми који могу бити од важности за програм намењен Југоисточној Европи укључују:

- **FP7** (7th Research Framework Programme) – седми истраживачки оквирни програм и његове приоритете о заједничком истраживању, идејама, људским ресурсима (људи) и капацитетима (мала и средња предузећа).

- **CIP** (*Competitiveness and Innovation Framework Program*) – Оквирни програм конкурентности и иновација како би били унапређени: конкурентност предузећа, нарочито малих и средњих; промовисање свих облика иновација, укључујући у то и еко-иновације; развоја одрживог, конкурентног, иновативног и инклузивног информатичког друштва; промовисање енергетске ефикасности и нових и обновљивих енергетских извора у свим секторима, укључујући у то и саобраћај.

Важни су, такође, и конкретни транснационални, национални и регионални програми, као што је то, на пример, Конвенција о заштити реке Дунав.

Програм намењен Југоисточној Европи препознаје потенцијале за успостављање сарадње са три нове заједничке иницијативе кохезионе политике за инвестиције, раст и радна места у земљама чланицама и регионима. Ове три иницијативе су *JASPERS* (*Joint Assistance in Supporting Projects in European Regions* – Заједничка помоћ подршке пројектима европских региона), *JEREMIE* (*Joint European Resources for Micro-to-Medium Enterprises* – Заједничка европска средства за мала и средња предузећа) и *JESSICA* (*Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas* – Заједничка европска помоћ одрживим инвестицијама у градским областима). Иако програм Југоисточне Европе не финансира инвестиције већег обима, он свакако подстиче припрему оваквих инвестиција, које могу бити финансиране из других програма (нпр. Кохезиони фонд). У овом смислу све три иницијативе могу бити од нарочитог значаја за Програм намењен Југоисточној Европи.

4.5.2 Комплементарност са другим програмима и мерама који се финансирају из структурних фондова, ИПА, ЕНПИ, ЕАФРД и ЕФФ

Координација активности транснационалног програма за подручје Југоисточне Европе и **националних програма** који покривају делове програмских области сматра се кључним за обједињење напора на различитим нивоима, као и за финансирање активности након истека транснационалних пројеката. Координација која ће бити успостављена са актуелним програмом је, стога, посебно важна у случајевима постојања:

- **националних стратешких референтних оквира и националних стратешких планова руралног развоја** земаља чланица које учествују у Програму

- **инструмента за претприступну помоћ (ИПА)** за земље кандидате и потенцијалне кандидате и њихове Вишегодишње индикативним планске документеима

- европских инструмената за партнерство са суседима (ЕНПИ).

Национални стратешки референтни оквири (НСРО) припремају државне власти земаља чланица, а стратешки кохерентни оквир (СКО) припрема државне власти земаља кандидата. Ови оквири дефинишу националне стратешке приоритете у периоду од 2007. до 2013. године. У току *ex-ante* евалуације анализирани су НСРО и СКО свих земаља чланица ЕУ и Хрватске (доступне као нацрт током израде програма) и са њима су затим усклађени циљеви који се односе на конвергентност, конкурентност и запошљавање. (више информација о томе у 4.6.1 Најважнији закључци *ex-ante* евалуације, „Екстерна усклађеност са другим политикама“, као и у извештају о *ex-ante* евалуацији).

Табела 8: Усклађеност приоритета НСРО/СКО и оперативног плана за Југоисточну Европу

Оперативни програм Југоисточне Европе	П1: Развој иновативних приступа и предузетништва	П2: Заштита и унапређивање животне средине	П3: Побољшање приступачности	П4: Развој транснaционал не сарадње за устпостављање области одрживог раста	Одељци о територијалној /транснaциона лној/ сарадњи или други релевантни одељци
НСРО, СКО					
Аустрија	●	●	●	●	✓
Бугарска	●	●	●	●	✓
Хрватска	●	●	●	#	-
Грчка	●	●	●	●	✓
Мађарска	●	●	●	●	-
Италија	●	●	●	●	✓
Румунија	●	●	●	●	✓
Република Словачка	●	●	●	●	-
Словенија	●	●	●	#	-
#...усклађеност са најмање једним приоритетом НСРО					

Извор: Извештај о *ex-ante* евалуацији, нацрт дат 25. априла 2007. године

Програм дефинише активности комплементарне са **НСРО** (ЕРДФ, ЕСФ и Оперативни програми кохезионих фондова), **IPA** и **ЕНПИ**, усредсређујући се на решавање транснaционалних проблема у складу са националним циљевима које постављајуземље које учествују у Програму. Посебно треба водити рачуна о пројектним активностима које се односе на решавање социјалних проблема (миграција, интеграција угроженог становништва итд.), као и на **оперативне програме финансиране из ЕСФ** како би биле искоришћене потенцијалне комплементарне везе. Транснaционални програм својом широм европском димензијом доприноси националним програмима, омогућавајући транснaционалну интеграцију и кохезију у односу на питања од стратешког значаја.

У оквиру **циља 3 европске територијалне сарадње** биће нарочито важно размотрити **преклапање са другим програмима** који се примењују у деловима програмских области (прекогранична и међурегионална сарадња, друге области транснaционалне сарадње). То треба учинити како би били удружени напори и искоришћене потенцијалне комплементарне везе, као и како би било избегнуто дуплирање активности. У овом контексту координација програма сарадње за Југоисточну Европу и других области транснaционалне сарадње (Централна Европа, подручје Алпа, области Црног мора и Медитерана) треба да се одвија проактивним процесима развоја пројеката, и то на начине који превазилазе процедуре „отвореног позива за подношење пројеката“, као што је то описано у одељку 4.2.3.

На самом крају треба нагласити значај координације примењивања активности и мера финансираних из **ЕАФРД** (*European Agricultural Funds for Rural Development* – Европски

пољопривредни фондови руралног развоја, укључујући у то и *LEADER* 2007–2013). То је посебно важно у случају спровођења активности у оквиру **програма руралног развоја**, као што су: развој предузећа, приступачност, подизање свести и привлачности, квалитет животне средине (укључујући у то и управљање природним ресурсима, управљање водом и превенцију ризика, као и активности у вези са биодиверзитетом) и коришћење обновљивих извора енергије. Координација треба да буде успостављена и спровођењем активности које су финансиране из **ЕФФ** (*European Fisheries Funds* – Европски фондови за сектор рибарства). Могуће сличне активности које треба узети у обзир и координисати их могу се појавити у оквиру приоритетне осе 4 (Развој транснационалне сарадње за успостављање области одрживог раста), као и у оквиру приоритетне осе 2 (заштита и унапређивање животне средине).

Кључну улогу у обједињавању напора и сталном усклађивању примене Програма са свим већ поменутиим инструментима играју национални механизми и процедуре координације, који се на пример примењују путем **националних одбора или сличним процедурама на националном нивоу**, као што је то дефинисано у одељку 7.1.7 Координација на националном нивоу.

4.6 Основни налази *ex-ante* евалуације и стратешке оцене животне средине

4.6.1 Основни налази *ex-ante* евалуације

Процес и садржај *ex-ante* евалуације

*Садржај *ex-ante* евалуације*

OAR Regionalberatung је организација коју је ангажовало Министарство инфраструктуре и саобраћаја Италије, као управно тело програма *INTERREG IIIB* под називом „Суседски програм CADSES“ 2000–2006. Она је ангажована да би извела *ex-ante* евалуацију будућег Програма транснационалне сарадње за Југоисточну Европу. Овај уговор подразумева и припрему стратешке процене утицаја на животну средину (CEA – *Strategic Environmental Assessment*). CEA и *ex-ante* евалуација спроведени су тако да су временски период у којима су вршени и садржаји процене били координирани.

Компоненте *ex-ante* евалуације у складу су са компонентама садржаним у релевантном Радном документу Комисије ЕУ:

1. оцена социо-економске анализе, релевантност стратегије
2. образложење и доследност стратегије
3. спољашња усклађеност са другим политикама (на националном нивоу, ЕУ)
4. очекивани резултати и утицај
5. системи за имплементацију.

Ове компоненте разрађене су на састанцима одржаним са групом за програмирање. Управно тело и радни тим нису постављали додатна питања у вези са евалуацијом или неке друге захтеве евалуаторима.

У обзир су узета искуства стечена током програмског периода од 2000. до 2006. године, нарочито налази средњорочне евалуације (*MTE – Mid-term Evaluation*) из 2003. године и ажурирана верзија из 2005. године.

Процес ex-ante евалуације

Ex-ante евалуација спроведена је упоредо са израдом оперативног програма (нпр. оцењивање је вршено циклично, на основу резултата процеса програмирања и у координацији са тимом за програмирање).

Овај процес подељен је у неколико фаза програмирања и процене:

1. Током састанка Тима за израду програма, одржаног 11. и 12. септембра 2006. године у Љубљани, тим за *ex-ante* евалуацију представио је садржај евалуације и радни план.

2. Оцењивање прве три компоненте извршено је на основу првог нацрта Оперативног програма (октобар 2006. године). Основни налази представљени су и размотрени заједно са радним тимом (12. и 13. октобар 2006. године). Рад је сачуван као документ који садржи детаљне коментаре. Ови коментари размотрени су у сарадњи са стручњацима за програмирање.

3. Следећа процена извршена је на основу нацрта бр. 1.1 (новембар 2006). Евалуатори су оцењивали екстерну усклађеност Програма са националним стратешким референтним оквирима и стратешким ризицима. Резултати су представљени на састанку радног тима (6. и 7. децембар 2006). Како је нацрт Програма у том тренутку био у фази дорађивања, није вршена даља евалуација.

4. На основу нацрта Оперативног програма (верзија 2.1, јануар 2007), евалуатори су оцењивали то колико су у Програм биле укључене препоруке, колика је вероватноћа реализације очекиваних резултата и утицаја (на основу методе „процесно праћење утицаја“), као и какви су индикатори и систем имплементације. Основни закључци представљени су радном тиму 6. и 7. фебруара 2007. године. Детаљни коментари и препоруке размотрени су на састанку са стручњацима за програмирање.

5. На основу нацрта Оперативног програма бр. 2.2, припремљен је нацрт извештаја који је представљен на састанку радног тима 19. и 20. априла 2007. године. Након овог састанка, оцењивање очекиваног утицаја финализовано је на основу финансијских алокација и квантификације индикатора датих у верзији Оперативног програма бр. 3.0.

Резултати и додатна вредност ex-ante евалуације

Оцењивање социо-економске анализе, релевантност стратегије

Анализирањем је идентификована тренутна ситуација у области сарадње. Анализа садржи актуелне и релевантне информације о економској и социјалној ситуацији програмске области, а због неприступачности неких делова програмске области, садржи само делимичне информације о ситуацији на националном нивоу. Анализиране су главне разлике, непостојање капацитета и развојни потенцијали, који су релевантни за стратегију. Представљене су концизно, а након тога су спроведене широке консултације са заинтересованим странама како би биле идентификоване потребе и сакупљене развојне идеје. Препоруке *ex-ante* евалуатора су у значајној мери интегрисане, а уклоњена су и почетна неслагања која су постојала између SWOT анализе и описа области.

Образложење и конзистентност стратегије

Програмски циљеви и одабрани приоритети одговарају на потребе идентификоване социо-економском анализом. Оперативни програм има изражен стратешки карактер: општи и

специфични циљеви усклађени су са претпоставкама и принципима програмског усмерења, а одабрани приоритети у вези су са дефинисаним циљевима. Програм је добро усмерен и тежи имплементацији која је боље спроведена него у Суседском програму *INTERREG IIIB-CADSES* 2000–2006. године. У обзир су узети искуство стечено током примене овог програма, закључци средњорочне евалуације и њено допуњено издање.

Већина амандмана, предложених током *ex-ante* евалуације, интегрисана је у документа и води унапређеном образлагању приоритета и јаснијем опису веза између приоритетних циљева и области деловања. Такође, видљивија је примена хоризонталних принципа.

Међутим, примена стратегије под називом *Нарочито усмерење и ниво амбициозности* још увек је повезана са неким ризицима које треба размотрити током примене Програма:

- Претварање програмске стратегије у активности, што ће нарочито захтевати проактиван развој транснационалних пројеката усклађених са дефинисаним циљевима. Ови циљеви могу бити реализовани само ако постоји заједничко разумевање свих програмских партнера. Уколико овај процес трансформације не буде спроведен у кратком временском периоду, постоји ризик да ће примена Програма каснити, а може чак доћи и до тога да неки партнери одустану од примене.

- Учествовање земаља кандидата и трећих земаља у пројектном нивоу од кључног је значаја за реализацију програмских циљева. Треба појачати напоре да у овим земљама буду пронађени пројектни учесници. Неопходна примена различитих фондова (ЕРДФ, *IPA* и ЕНПИ), као и учествовање 10%–20% (у трећим земљама и земљама чланицама ЕУ) може и да одложи примену Програма.

- Потреба да буду идентификовани/ангажовани нови учесници такође доводи до ризика: реализација стратешких пројеката захтева учествовање кључних актера који су специјализирани за одређене теме.

- Да би прединвестициони тип пројеката, који подразумева подршку могућим накнадним пројектима из других фондова, био оснажен, потребно је да Програмом буде руковођено како на нивоу самог Програма, тако и на нивоу државе.

Екстерна усклађеност са другим политикама

Нацрт оперативног плана усклађен је са Општом одредбом о структурним фондовима и Одредбом о ЕРДФ, нарочито члан 6 (2). Нацрт је подједнако усклађен и са основним циљем Кохезионих смерница, нарочито одељком 2.5 о транснационалној сарадњи (економска и социјална интеграција).

Приликом евалуације нацрта Оперативног плана оцењивана је његова усклађеност са националним стратешким референтним оквирима (НСРО) свих земаља чланица ЕУ које учествују у програму, као и Хрватске (Стратешки кохерентни оквир²³). Спроведени су и интервјуи са особама које су одговорне за НСРО.

Процес евалуације открио је да су сви приоритети садржани у нацрту Оперативног програма усклађени са циљевима и приоритетима НСРО. Садржај програма је стога у

²³ Овај оквир за Бившу Југословенску Републику Македонију није био доступан у време израде програма.

складу са националним стратегијама. У овом случају, тамо где НСРО садржи посебан одељак о територијалној сарадњи, проверено је да ли је нацрт Оперативног програма усклађен са приоритетима и циљевима оваквих одељака. Усклађеност са НСРО подразумева да ће, у принципу, средства у оквиру сваке земље чланице која учествује у Оперативном програму за Југоисточну Европу, бити доступна путем различитих оперативних програма који ће бити коришћени за кофинансирање активности након реализације транснационалних пројеката.

Током израде Програма вођено је рачуна о томе да програми финансирани из ЕАФРД и ЕСФ буду комплементарни како би било избегнуто преклапање и како би били остварени обједињени резултати.

Систем имплементације

Нацрт Оперативног програма садржи: детаљан преглед структура и процедура за имплементацију програма, укључујући у то и опис програмских структура (УО, УТ, ЗТС, ТО²⁴, РТ²⁵, КТ²⁶), преглед животног циклуса пројекта; преглед процедура израде пројекта и позива за њихово достављање; преглед информација о публицитету и учествовању земаља које нису чланице ЕУ, а учествују у програмској области. Опис система праћења и размене података електронским путем такође су садржани у документу.

Структуре за управљање Програмом у складу су са захтевима ЕРДФ и ослањају се на искуства управљања Суседским програмом *CADSES*. Одлучено је да административне структуре буду концентрисане на једној локацији и да за ову намену буду одабране искусне институције.

Улоге и задаци различитих структура детаљно су описани. Постоји јасна подела задатака између тела за управљање, одобравање и ревизију.

На пројектном нивоу предвиђена је примена принципа водећег партнера, како би се Програм могао надовезати на искуства стечена у претходном програмском периоду.

Програм садржи добар и користан опис жељеног квалитета пројекта и механизма за израду пројекта (циљани позиви, процедуре које предвиђају један и два корака). Ово може значајно допринети жељеном усмерењу резултата и исхода, али ће имплементација проактивне израде пројекта и даље бити неизвесна уколико не буду усклађени одељци 4.2.2 и 7.2.

Систем праћења и оцене, такође, тежи и ка посматрању реализације очекиваних резултата и циљева. Међутим, опис ових система тренутно није развијен, односно тек треба утврдити да ли се тражено фокусирање на очекиване резултате и пројектни допринос заиста налази у формуларима за пријављивање и извештавање, као и да ли ће предвиђени процес сталне евалуације бити адекватно примењен, чиме би биле подржане предвиђене активности руковођења Одбора за праћење.

Што се тиче комплементарности са другим програмима, Програм не садржи одредбе којима би била превазиђена преклапања са програмом *CENTRAL* и програмима алпске и медитеранске области, осим у случају примене правила о 20%. Треба увести механизме за координирање процеса одлучивања на пројектном нивоу, као и одредбе о наставку

²⁴ Тело за одобравање, ТО

²⁵ Ревизорско тело, РТ

²⁶ Контакт тачке, КТ

успешних партнерстава, који су успостављени у (много већим) областима сарадње CADSES.

Како би био обезбеђен брз почетак и несметана реализација процеса примене Програма, наглашене су следеће препоруке *ex-ante* евалуације:

- треба осигурати брзо успостављање административних структура и процедура Програма
- треба предвидети то да све контакт тачке показују исти ниво посвећености Програму, као и то да буде осигурана финансијска подршка
- треба тежити ка брзом успостављању система за техничко праћење, као и контролних система у земљама чланицама.

Најважнији резултати у погледу очекиваног утицаја

Како би вероватноћа реализације резултата и утицаја била оцењена, евалуатори су, по приоритету, припремили дијаграме утицаја. Представили су их радној групи и размотрили на састанку са стручним тимом за програмирање.

Дијаграми утицаја показују то да су очекивани ефекти повезани на изводљив начин са типовима предвиђених активности/пројеката. Реализација очекиваних резултата и утицаја може бити постигнута помоћу предвиђених активности. Стога се може рећи да се Програм заснива на доследној „теорији акције“ иако изван број механизма утицаја тек треба дефинисати и довршити.

Постоји очигледна потреба за успостављање континуираног руковођења на програмском нивоу како би било осигурано усредсређеност и напредак који води ка остваривању резултата. Елементи који ово омогућавају су циљани позиви, развој стратешких пројеката и континуирано праћење пројектних доприноса (путем пријава/извештаја).

Систем индикатора садржи исходне индикаторе и индикаторе резултата:

- у предложеном систему предвиђено је да исходи буду на агрегираном нивоу (број пројеката на нивоу приоритетне осе), а уз додатни скуп индикатора који ће се налазити у Програмском приручнику биће могуће добити податке о индикаторима на нивоу области деловања; на тај начин изаћи ће се у сусрет могућим захтевима за извештавање ЕК (који нису дефинисани у овом тренутку)
- индикатори резултата биће разматрани као посредни индикатори, којима се мери допринос пројеката програмским циљевима, али не и реализација самих циљева.

Програмски приручник ће садржати додатни скуп индикатора, који треба да пружи детаљне и квалитетније информације о пројектима које подржава Програм, укључујући у то и детаљни преглед индикатора по областима деловања.

Финансијске алокације, по приоритету, утврђене су заједничким напорима програмских партнера, при чему су у обзир узети тематске преференце, њихова процена капацитета за израду пројеката и искуство стечено током текућег програмског периода. На основу ових премиса, наведена дистрибуција средстава, која нагиње приоритетима 2 (животна средина) и 3 (приступачност), делује реално. Међутим, и нижи износ средстава намењених приоритету 1 (иновације) и 4 (области одрживог раста) треба да омогући остварење жељених циљева.

Детаљна анализа алокације додељених финансијских средстава по областима деловања (на основу агрегираних износа по категоријама трошкова) открива то да област деловања 3.3 (мултимодалне платформе), 1.1 (технолошке и иновационе мреже) и 3.1 (саобраћајне мреже) треба да добију највиши износ средстава. Затим, тај износ треба да добију и област 2.2 (ризичи по животну средину) и 3.2 (приступачност ИКТ). Ових пет области деловања добиће скоро 50% укупних средстава, што се сматра адекватним, с обзиром на то да ове тематске области имају значаја за целу ЕУ и да поседују добар потенцијал додатне вредности на транснационалном нивоу.

Најмање средстава планирано је за област деловања 1.3 (оквирни услови за иновације), 2.1 (управљање воденим ресурсима/превенција ризика) и 2.4 (енергетска ефикасност и других ресурса). Тек треба утврдити то да ли скромна средства предвиђена за две последње области могу угрозити реализацију њихових оперативних циљева, због чега израду пројеката у овим областима треба нарочито пажљиво пратити. Такође, треба имати у виду и могућност прерасподеле средстава уколико се покаже да су износи исувише мали.

Квантификација индикатора заснива се на две реалне претпоставке – просечном износу по пројекту и очекиваном доприносу пројекта. Предвиђени просечни износ пројекта у погледу доприноса ЕРДФ (1.5 милиона) знатно је виши од програма CADSES 2000–2006. (1 милион), јер је намера руководилаца да Програм буде усмерен на реализацију већих пројеката којима је лакше руководити. Тек треба утврдити то да ли је ова претпоставка у складу са финансијским капацитетима предвиђених подносилаца пројеката, нарочито у новим земљама чланицама.

Пошто ће стопа кофинансираних средстава бити знатно виша него што је то случај у текућем програмском периоду, целокупна финансијска средства биће готово иста као и у оквиру програма CADSES 2000–2006, што ће бити и очекивани коначан број пројеката (130 наспрам 134 актуелна пројекта).

Циљеви индикатора резултата (очекивани доприноси циљевима области деловања) заснивају се на претпоставци да ће уследити просечно три доприноса по пројекту, што делује амбициозно, али и оствариво. То ће захтевати и адекватно извештавање о овим доприносима, како би они били адекватно описани.

Може се рећи да је алокација финансијских средстава, у односу на обим и дистрибуцију по приоритетима и областима деловања, у складу са програмском теоријом акције. Зато се може очекивати да овим средствима буде пружена адекватна подршка реализацији циљева дефинисаних Оперативним програмом.

Интегрисање кључних препорука у Оперативни програм

Следећа табела даје синтезу основних препорука добијених током *ex-ante* евалуације и преглед њиховог инкорпорирања током процеса програмирања:

Табела 9: Интегрисање кључних препорука у оперативни програм Југоисточне Европе

Ex-ante препоруке	Интегрисање у коначну верзију Оперативног програма
Повератна информација о првом нацрту Оперативног програма (септембар 2006. године)	
Анализа кохерентности, SWOT анализа и други делови програма које треба унапредити (нарочито стратегију и приоритете).	Приоритетне осе и одговарајуће области деловања боље су објашњене када се у виду има SWOT анализа и изазови.
Анализа треба да буде усмерена на релевантне информације оперативног програма. Неке делове треба поткрепити или боље описати, а SWOT	Одељак о анализи има нову структуру у складу са приоритетним осама, нешто је краћи и обогаћен је мапама, а важни закључци су

структуру треба побољшати.	наглашени. Додат је нови одељак под називом „Изазови“.
Стратегију треба додатно развити, треба боље образложити циљеве и избор приоритета.	Одељак о стратегији значајно је дорађен, додата је табела која показује систематичност циљева, приоритетне осе су боље објашњене у контексту SWOT анализе и изазова.
Треба осигурати додатну вредност на транснационалном нивоу за предложене активности.	Опис приоритетних оса и области деловања значајно је унапређен када су у питању додатне вредности на транснационалном нивоу.
У оквиру приоритета, треба проширити усредсређеност на иновативне приступе и нагласити прединвестициони тип неких пројеката.	Опис приоритетних оса и области деловања значајно је унапређен и у погледу прединвестиционих типова активности.

Повратна информација о нацрту Оперативног програма 1.1 (новембар 2006. године)	
Треба размотрити недоумице које се односе на искључиво руралне активности у оквиру Приоритета 3 (Одрживи урбанистички развој).	Ревидирана је приоритетна оса 4 – Развој транснационалне сарадње за успостављање области одрживог развоја, којој је циљ развијање и примена интегрисаних стратегија намењених градским областима и регионалним системима насеља, оптимизовање градских полицентричних структура и коришћење културних вредности ради постизања одрживог развоја. Могуће сличне активности које су подржане из ЕАФРД (Европска пољопривредна средства за рурални развој, укључујући LEADER 2007–2013) треба размотрити и координисати у фази имплементације.
Треба размотрити ризик широког тематског приступа, комплементарност са другим програмима и јасне критеријуме за одабир пројеката.	Програм усваја заједнички приступ изазова који је усмерен на стратешка тематска питања у овој области. Изазови су детаљно описани у оквиру приоритетних оса и области деловања. Критеријуми за одабир пројеката дефинисани су у одељку 7.2.2 и биће даље објашњени у Приручнику за подносиоце пројеката.
Треба узети у обзир могући ризик да додатна вредност неће бити реализована на транснационалном нивоу.	Овај ризик би требало да остане мали што је резултат побољшаног описа приоритетних оса и области деловања.
Треба размотрити ризик одлагања почетка реализације Програма услед нејасног усмерења, нових имплементационих процедура и примене различитих средстава.	Програм транснационалне сарадње представља специфичан изазов. Оперативни програм је оптимализован како би ризик био смањен у највећој могућој мери. Сви други ризици треба да буду размотрени током имплементације. Висок ризик, који је изван могућности руководиоца Програмом, лежи у недостатку усклађености одредби и правних стандарда.
Повратна информација о нацрту Оперативног програма 2.1 (јануар 2006. године)	
Треба унапредити структуру описа приоритета.	Опис приоритетних оса прати уједначену структуру у ревидираном оперативном програму (контекст, циљеви, образложење, циљне групе, односно индикативни потенцијални корисници).
Индикаторе треба ревидирати, јер су резултати описани само на агрегираном нивоу, а често није очигледна ни веза са описом области деловања која је повезана са индикаторима резултата.	Одељак 4.4 у потпуности је ревидиран у складу са ex-ante евалуацијом.
У одељку о имплементацију неки су описи исувише детаљни, а треба поменути и капитализацију као задатак ЗТС И КП.	Одељци 5.5 и 7.7 биће више усклађени.
Опис процедура позива за достављање	Препоруке су размотрене у Оперативном

пројекта треба да буде усклађен у свим одељцима.	програму (усклађивање одељака 4.2 и 7.2).
Опис квалитета пројекта треба навести у једном одељку.	Тражени квалитет пројекта описан је у одељцима 4.2 и 7.2.2, а не само у једном одељку. Од суштинске су важности снажни сигнали упућени потенцијалним подносиоцима пројекта. „Принципе примене“ треба сматрати делом стратегије, којима се дефинишу квалитативни захтеви, а не административне спецификације. Критеријуми за одабир пројекта дефинисани су у одељку 7.2.2 и биће даље развијени у Приручнику за подносиоце пројекта.
Међународне организације, конзорцијуме и НВО треба узети у обзир као могуће партнере.	НВО које испуне критеријуме наведене у Оперативном програму (7.2.3) могу бити пројектни партнери. Учествовање међународних организација још увек се разматра.

4.6.2 Главни налази стратешке процене утицаја на животну средину

У складу са **Уредбом о СЕА** (2001/42/EC), спроведена је Стратешка процена утицаја на животну средину (СЕА – *Strategic Environmental Assessment*) за потребе Програма намењеног Југоисточној Европи.

Главни циљ Стратешке процене утицаја на животну средину био је оцењивање значајних утицаја на проблеме заштите животне средине и интегрисање тих проблема у процедуру програмирања. То интегрисање треба да буде спроведено што раније како би био обезбеђен висок степен заштите животне средине и промовисан одрживи развој.

Процес је надлежним органима задуженим за екологију у земљама учесницама, као и широј јавности, омогућио да изнесу своје мишљење о еколошком утицају спровођења пројекта.

У овом одељку изнесен је преглед главних фаза процеса СЕА, и то у односу на општи процес и кораке програмирања.

Табела 10: Процедурални кораци и временски оквир

ПРОЦЕС ПРОГРАМИРАЊА		Недеља 2006.	ПРОЦЕС СЕА	
11–12. 9. 2006.	Састанак ДТ, Љубљана	37	Дијагностификовање еколошких проблема	
		39	16. 10. 2006.	Извештај о обухватности
12.–13. 10. 2006.	Састанак ТФ, Букурешт, Румунија	41	Консултације са органима надлежним за екологију – коментари обухватности	
3. 11. 2006.	Нацрт ОП 1–0	45	10. 11. 2006.	1. нацрт (верзија 1–1) Извештаја о животној средини
28. 11. 2006.	Нацрт ОП 1–1	48		
06/07. 12. 2006.	Састанак ТФ, Солун, Грчка	49		
28. 12. 2006.	Нацрт ОП 2–0	52		
		2007.		
		02	31. 1. 2007.	2. нацрт (верзија

				2–1) Извештаја о животної средини
6/7. 2. 2007.	Састанак ТФ, Љубљана, Словенија	06		
22/23. 2. 2007.	Састанак са ЕК, Састанак ТФ, Брисел	08		
19. 3. 2007.	Нацрт ОП 2–2	10		
		12	21. 3. 2007.	3. нацрт (верзија 2–2) Извештаја о животної средини
		12	22. 3. 2007.	Почетак отворених консултација СЕА
19/20. 4. 2007.	Састанак ОП, Синаја, Румунија			
4. 5 2007.	Завршни ОП, верзија 3–0	20	18. 5. 2007.	Завршетак отворених консултација СЕА
		20	23. 5. 2007.	„Завршна изјава“, верз. 1–0
	Достављање ЕК	29	18. 7. 2007.	
		34	23. 8. 2007.	„Завршна изјава“, верз. 1–0
	Поновно достављање ЕК	44/45	31. 10. 2007.	„Завршна изјава“, финална верзија

Извештај о заштити животне средине – методологија и резултати процене

Извештај о заштити животне средине пружа опис тренутне ситуације и највероватнијег развоја проблема животне средине. Ова „нулта опција“ представља основну вредност за општи процес процене у оквиру СЕА. У њему су резимирани међународни циљеви везани за заштиту животне средине, закони и уредбе битни за проблеме животне средине у оквиру програмске области Југоисточне Европе.

За свако подручје деловања неопходно је анализирати могуће утицаје на одговарајуће проблеме животне средине, позивајући се на „усмеравајућа питања“ и циљеве заштите. Због тога што ни једно од подручја деловања није описано довољно детаљно да би било могуће спровести квантитативну процену, ова процена је усредсређена на квалитативни давање описа могућих утицаја на одговарајуће проблеме животне средине, позивањем на Уредбу СЕА (2001/42/ЕС).

Уредба СЕА захтева идентификацију алтернатива које су прихватљиве за програм. Вишестепеним процесом, СЕА је пружила препоруке усмерене ка поваћању оптималности Програма. Током процеса програмирања процењени су позитивни, неутрални и негативни утицаји различитих верзија Оперативног програма на проблеме заштите животне средине. Тим СЕА предложио је Радној групи да преформулише приоритетне осе/подручја деловања, постави нове активности и критеријуме избора пројеката. То је у највећој мери и укључено у завршне верзије Програма. Ти предлози и препоруке размотрени су као потенцијалне алтернативе Оперативном програму (Уредба СЕА, чл. 5).

Због спецификација члана 6 Уредба ЕРДФ, „нулта опција“ се не сматра „прихватљивом алтернативом“. Међутим, утицај на животну средину „нулте опције“ приказан је у поглављу 5 Извештаја о животној средини у складу са Анексом I лит. Б Уредбе.

Табела 11: Садржај Извештаја о заштити животне средине, према члану 5 и Анексу I Уредбе СЕА

Одредбе Уредбе	Поглавље Извештаја	Коментари
Лит. а) нацрт садржаја, главни циљеви плана или програма и однос са релевантним плановима и програмима	Поглавље 2	Завршни нацрт програма и приоритетне осе/подручја деловања, наведени у њему, представљају производ непрестане интеракције тима СЕА и Радне групе.
Лит. б) релевантни аспекти тренутног стања животне средине и њен могући развој без спровођења програма	Поглавље 5	Програм укључује процену еколошког утицаја „нулте опције“.
Лит. в) еколошке карактеристике области на које ће вероватно бити вршен значајан утицај	Поглавље 5	Највећи део података о животној средини анализиран је на транснационалној основи због природе Оперативног програма.
Лит. г) постојећи еколошки проблеми који су битни за план или програм, укључујући, нарочито, оне везане за локалитете од изузетног еколошког значаја, као што су области одређене Уредбама 79/409/ЕЕК и 92/43/ЕЕК	Поглавље 5	Поглавље 5.5 укључује преглед броја и површине локалитета који одговарају Уредбама 79/409/ЕЕК и 92/43/ЕЕК (мрежа Natura 2000).
Лит. д) циљеви заштите животне средине, установљени на међународном нивоу, нивоу Заједнице или земље чланице, који су битни за план или програм, као и начин на који су ти циљеви и питања заштите животне средине узети у обзир приликом њихове израде	Поглавље 4	Пошто Програм за Југоисточну Европу делује на транснационалном нивоу, опис циљева заштите животне средине обухвата међународне оквире и оквире Заједнице.
Лит. ђ) вероватни значајни утицаји на животну средину, који укључују и следећа питања: биодиверзитет, становништво, здравље људи, фауна, флора, земљиште, вода, ваздух, климатски фактори, материјална средства, културно наслеђе, архитектонско и археолошко, земљиште, као и међусобна веза наведених фактора	Поглавље 6	Процена вероватних значајних утицаја на животну средину разрађена је на основу одговарајућих информација, заснованих на различитим степенима развоја Програма. То је произвело интерактиван процес, који је довео до настајања оптимализоване верзије Оперативног програма.
Лит. е) мере предвиђене за спречавање, ублажавање и измештање значајних негативних утицаја на животну средину приликом спровођења плана или програма	Поглавље 6	Предложене преформулације и измене предате су програмском тиму (радној групи) и о њима се расправљало у оквиру интерактивног процеса. Оне су, углавном, интегрисане у завршни нацрт Програма. Детаљне критеријуме коришћене током одабира пројеката (укључујући у то и прихватљивост и критеријуме квалитета у односу на еколошки утицај) одобриће будућа Комисија за праћење а биће означени у „Упутствима за пријаву“ у оквиру пријављених пројеката. (видети ОП, поглавље 7.2.2)

Лит. ж) нацрт критеријума за избор алтернатива које су узете у обзир, као и опис процеса спровођења процене, у који су укључене и потешкоће (као што су технички недостаци или недостатак знања) настале током израде	Поглавље 3	Не постоји алтернатива темељне измене опште структуре Програма, пошто се могуће стратегије и приоритетне осе морају односити на чл. 6 Уредбе ЕРДФ. Процена различитих прелиминарних верзија Оперативног програма (укључујући у то и различите приступе за постизање циљева приоритетних оса) у складу је са захтевом уредбе СПЗЖС за „пружање нацрта критеријума за избор алтернатива“.
Лит. з) опис мера предвиђених у вези са праћењем, у складу са чланом 10	Поглавље 7	Еколошки индикатори биће интегрални део проширеног скупа индикатора за праћење, које ће завршити будућа Комисија за праћење у посебном документу (ОП, поглавље 7.6.1).
Лит. и) нетехнички резиме информација прибављених под наведеним насловима.	Поглавље 0	Без додатних коментара.

Интеграција процеса СЕА током програмирања

Припрема Оперативног програма спроведена је у оквиру функционисања транснационалне радне групе сачињене од представника државних органа земаља учесница које су чланице ЕУ, актуелних и потенцијалних земаља кандидата, као и трећих земаља, којима су, приликом техничке помоћи у програмирању, *ex-ante* евалуацији и стратешкој процени стања животне средине, подршку пружили спољни експерти. Процес је подразумевао одржавање бројних састанака радне групе, у периоду између септембра 2006. и априла 2007. године, као и вођење расправа, при чему је постојала непрекидна повратна спрега са СЕА и експертима за програмирање. Учествовање надлежних органа за екологију и СЕА стручњака у процесу програмирања, у уско везаном процесу СЕА, обезбедило је то да еколошки аспекти буду још у раним фазама сагледани и интегрисани на одговарајући начин.

Могући еколошки утицаји програма (нетехнички резиме)

Програм интегрише позитивне утицаје на заштиту животне средине у оквиру спровођења активности транснационалне сарадње и развоја. Приоритетна оса 1 подржава стварање или реструктурирање мрежа усмерених на технологију и иновације, што треба да повећа примену најбољих (или скоро најбољих) технологија и што, посматрано средњорочно, треба да доведе до повећане ефикасности искоришћавања енергије и средстава у области производње и услуга. Приоритетна оса 2 пружа подршку заштити животне средине и природних ресурса, са позитивним утицајем на већину еколошких проблема, укључујући у то и биодиверзитет и здравље људи. Приоритетна оса 3 делује на промену услова транснационалног оквира за промоцију, планирање и вођење примарних и секундарних саобраћајних мрежа и мултимодалних платформи. Приоритетна оса 4 промовише активности усмерене на побољшање услова живота у урбаним областима и има позитиван утицајем на водене ресурсе, земљиште, ваздух и опасности по здравље везане за животну средину.

Процењивање могућих позитивних и негативних утицаја не може бити спроведено у свим подручјима на којима постоје интервенције, зато што недостају подаци о детаљима могућих активности на нижим нивоима у ланцу. Неке од активности делују као да имају ограничен утицај на еколошка питања (нпр. „Развој стимулативног окружења за иновативно предузетништво“).

Негативни утицаји на животну средину не могу бити искључени уколико је Програмом планирано припремање саобраћајне инфраструктуре (путеви, железница, водени путеви). То би могло довести до повећаног преузимања земљишта, фрагментације насеобина и додатних утицаја који би настали услед загађивања ваздуха и деловања буке у осетљивим подручјима. Актуелна употреба ризичних технологија (као што су генетски модификовано семе) или неуравнотежена експлоатација енергената могле би имати негативан утицај на окружење, земљиште и биодиверзитет. Неопходно је да током процедуре избора пројеката у обзир буду узети ове резултате процене.

Главни резултати

Приоритетне осе и области деловања Програма углавном ће имати позитиван или неутралан утицај на решавање одговарајућих еколошких питања. Значајни негативни утицаји на животну средину могу бити искључени, пошто ће критеријуми за избор пројеката бити елаборирани у складу са општим принципом „промоције одрживог развоја“.

Спровођење Програма би требало да буде усредсређено на решавање кључних питања, постизање дугорочног, уравнотеженог развоја у транснационалном контексту, смањење негативних утицаја на климатске промене, контролу загађења ваздуха, кооперативно управљање природним ресурсима, стварање одрживих саобраћајних система, као и на интегрисано управљање ризицима.

Препоруке извештаја о заштити животне средине

СЕА је обезбедила препоруке за унапређење Оперативног програма са становишта заштите животне средине. Ти предлози тичу се предузимања нових активности, преформулисања и одабира пројеката који ће бити спровођен како би били ширени позитивни еколошки утицаји и ублажени могући негативни утицаји на животну средину. Следећа табела пружа преглед најважнијих предлога СЕА и начина на који су они разматрани у оквиру Програма.

Таб. 12: Препоруке Извештаја о животној средини

Коментари СЕА	Интеграција у ОП
Ширење и примена иновација би требало да утиче на привредни развој, што води ка већој ефикасности искоришћавања средстава и енергије, нарочито успостављањем регионалних капацитета за информисање и институција за пренос технологија које раде на тим питањима.	Овај циљ оквирно покрива приоритетна оса 1: <i>Подстицање иновација и предузетништва</i> . Активности би требало да генеришу конкретне пројекте приликом изградње капацитета за технологије и иновације ради побољшавања производа, процеса и услуга, интегришући при томе „зелене“ технологије и подржавајући иновације у јавном сектору.
Транснационалне мреже за технологију и иновације би требало да подразумевају „процену ризика“ како би били одређени могући еколошки ризици и друштвени утицај нових технологија.	Ова препорука укључена је у циљеве приоритетне осе 1.
Оперативни програм би требало да се експлицитно бави транснационалним активностима које пружају подршку дугорочном смањивању загађења ваздуха, укључујући у то и емисије гасова који узрокују ефекат „стаклене баште“ и након утврђеног временског оквира Протокола из Кјота (2012).	Приоритетна оса 2 подржава активности чија је намена „промовисање енергетске ефикасности и ефикасног искоришћења ресурса“. Та област деловања пружа подршку транснационалној сарадњи приликом усвајања полиса и одредби ЕУ, укључујући у то и оквири заједнице за енергетску ефикасност и смањење емисије гасова који узрокују ефекат „стаклене баште“.
Требало би подржати пренос знања у области интегрисаног управљања отпадом, контроле	Транснационалним активностима, које пружају подршку интегрисаном управљању отпадом и дугорочном смањењу загађења ваздуха бави се

загађења ваздуха, чистије производње и потрошње, као и у области енергетске ефикасности.	приоритетна оса 4, нарочито у области деловања у којој се треба „суочити са кључним проблемима градских средина“.
Уз пројекте чији је циљ повећање употребе обновљивих извора енергије, требало би приложити процене и анализе могућих негативних утицаја на пољопривреду, шумарство, биодиверзитет, земљиште, воду, ваздух и развој предела.	Ова препорука ће бити укључена у процедуру за избор пројеката коју ће развити будућа Комисија за праћење.
Транснационални програм би требало да се усредсреди на развој одрживих и енергетски ефикасних система саобраћаја, укључујући у то и мултимодалну логистику и алтернативне начине за побољшање приступачности (без значајних утицаја на животну средину, нарочито смањујући загађење ваздуха, буку, преузимање земљишта).	Ова препорука укључена је у циљеве приоритетне осе 3.
Уз све пројекте који ће подржати развој саобраћајне инфраструктуре и/или проширење саобраћајне мреже, требало би приложити процене утицаја (ЕИА – СЕА), који одсликавају дугорочне утицаје на урбани развој, преузимање земљишта, биодиверзитет, загађење ваздуха и климатске промене. Оперативни програм неће подржати транснационалне пројекте који могу бити у нескладу са постојећим европским правним оквирима (као што је Уредба о воденим ресурсима, мрежа Natura 2000).	Ова ће препорука бити укључена у процедуру за избор пројеката коју ће развити будућа Комисија за праћење. Детаљне критеријуме (укључујући у то и прихватљивост и критеријуме квалитета), који ће бити коришћени током избора пројеката, развиће и одобриће будућћ Комисија за праћење (видети ОП, погл. 7.2.2). Ти критеријуми ће, такође, гарантовати усклађеност са постојећим европским правним оквирима (као што је Уредба о воденим ресурсима, мрежа Natura 2000). Комисија за праћење може да ограничи број прихватљивих пријава у одређеном Позиву за предлоге, узимајући у обзир специфичне детаље датог Позива.
Одрживе урбане мреже требало би да оптимализују проток материјала, енергетску ефикасност, саобраћајне системе са смањеним емисијама (укључујући у то и унапређивање градског превоза). Предлаже се да ови принципи буду додати општим циљевима Програма.	Ови принципи укључени су у циљеве приоритетне осе 2 <i>Заштита и унапређење животне средине</i> , као и у циљеве приоритетне осе 4 – <i>Развој транснационалних синергија за одржива подручја раста</i> .
Стратегије за обнављање стамбених зграда са слабијим стандардима израде, оронутим градским блоковима и загађеним индустријским областима требало би да буду предмет транснационалних активности, укључујући у то и пилот пројекте, техничку помоћ и методе новог руковођења.	Стратегијама за суочавање са озбиљним проблемима градских области (укључујући у то и рехабилитацију градске обрадиве површине) експлицитно се бави област деловања под називом <i>Суочити се са кључним проблемима градских области и регионалних система насеља</i> (приоритетна оса 4) – „Примери (вишеслојних) активности, Развој транснационалних синергија у планирању и руковођењу“.
Развој одрживог туризма требало би да буде интегрисана у Оперативни програм као додатна област деловања, која пружа подршку оси приоритета 4 („Развој транснационалне сарадње за успостављање области одрживог раста“), нарочито у приобалним и планинским регионима.	Транснационалним стратегијама које подржавају развој одрживог туризма требало би да се бави област деловања под називом <i>Суочити се са кључним проблемима градских области и регионалних система насеља</i> (приоритетна оса 4), пошто би велика концентрација туристичких активности у осетљивим областима могла створити комбинацију кључних економских, еколошких, социјалних и руководствених проблема..
Пружање помоћи приликом развоја пројеката и спровођења критеријума за њихов избор требало би да укључује препоруке наведене у поглављу	Ову ће препоруку ЗТЦ/Одбора за праћење укључити приликом развоја Упутстава за пријављивање и детаљних критеријума за избор

6.2 Извештаја о утицају на животну средину.	пројекта (видети ОП, погл. 7.2.2).
Упутство за Програм требало би да чини скуп „индикатора за утицај на животну средину“ који би постигнућа програма, као што је, на пример, „принцип одрживости“ учинила видљивим како партнерима у Програму, тако и широј јавности.	Еколошки индикатори биће интегрисани део проширеног скупа индикатора за праћење. Њих ће закључити будућа Комисија за праћење у оквиру посебног документа (видети ОП, погл. 7.6.1).

Јавне консултације

У складу са Уредбом СЕА, чланом 5 и 6, надлежни органи и јавност имали су прилику да изразе своје мишљење о нацрту Оперативног програма и нацрту Извештаја о животnoj средини.

Постојале су две кључне фазе консултација у оквиру процеса СЕА:

- 1. фаза: Обухватност – Консултације са надлежним органима о обухватности и степену детаља Извештаја о животnoj средини у свим земљама чланицама које у њему учествују, одржане од 16. 10. 2006. до 30. 10. 2006.године.
- 2. фаза: Извештај о животnoj средини и Нацрт оперативног програма – консултације са широм јавношћу и надлежним органима у вези са Извештајем о заштити животне средине и Нацртом програма:
 - о Информације о актуелном процесу планирања намењене широј јавности, у шта су кључени и одговарајућа документа и позив за слање коментара, који су постављени на веб-сајту www.cadses.net (23. март – 18. мај 2007).
 - о У свим земљама чланицама чланови радне групе позвали су, у складу са државним законодавством за спровођење Уредбе о СЕА (23. март – 18. мај 2007) надлежне органе да пошаљу коментаре у вези са Извештајем о заштити животне средине и у вези са Нацртом оперативног програма. У свим земљама чланицама спроведене су јавне консултације у складу са државним законским оквирима СЕА. Распоред за завршетак резимирања изјава надлежних државних органа је, у складу са тим, продужен до краја септембра 2007.

Резултати јавних консултација и начин на који су они узети у обзир у финалном Оперативном програму

Државни надлежни органи или мултинационалне руководеће организације (УНЕП/Прелазни секретаријат Карпатске конвенције) приложили су сва питања постављена током јавних консултација, док организације цивилног друштва или еколошке НВО нису доставиле никакве коментаре. Током јавних консултација:

- Дате су темељне анализе тренутног стања еколошких проблема („нулта алтернатива“ неспровођења програма).
- Дате су детаљне нормативне референце на међународном нивоу, нарочито у складу са темама квалитета ваздуха, здравља људи и спречавања поплава.
- Изнети су детаљни критеријума за избор пројекта који би требало да буду део Оперативног програма. Он би могао да гарантује то да ће током спровођења програма у обзир бити узети резултати СЕА и еколошки утицај.
- Истакнуто је да мерама за смањење могућих негативних утицаја на животну средину треба додати „Усклађеност са међународним, европским и државним законодавством о СЕА и процени утицаја на животну средину“
- Истакнуто је да треба да постоје строже обавезе, односно да треба да постоји бољи систем за праћење утицаја на животну средину.

Сва релевантна питања у вези са проблемима заштите животне средине која су постављана током јавних консултација у земљама чланицама Програма намењеном Југоисточној Европи наведена су у Анексу Оперативног програма. Анекс садржи и напомене о томе на који су начин резултати јавних консултација укључени у завршни Оперативни програм. Тај завршни преглед елабориран је 31. октобра 2007. године, пошто су завршене консултације са широм јавношћу, укључујући у то и изјаве свих државних надлежних органа, након што су процедуре консултација проширене у складу са државним СЕА правним оквиром.

Праћење утицаја програма на животну средину

Оперативни програм пружа скуп кључних индикатора за праћење и евалуацију. Целокупан скуп индикатора даље ће развити, у оквиру посебног документа, будућа Комисија за праћење. Препоручује се да еколошки индикатори буду интегрисани део проширеног скупа индикатора, пошто ће праћење и континуирана евалуација „представљати неизоставну основу за потребе извештавања и комуникације како би постигнућа програма била видљивија партнерима програма и широј јавности“. (ОП, поглавље 7.6.1)

Поред тога, праћење мора да испуњава следеће захтеве:

- мора да евалуира резултате процене животне средине који се односе на поглавље 6 Извештаја о животној средини
- мора да открива непредвиђене, а значајне утицаје на животну средину,
- мора да мери делотворност процедура за избор пројеката у односу на ублажавање и избегавање значајних негативних утицаја на еколошке проблеме.

Праћење ће руководиоцима Програма омогућити да унесу исправке уколико евалуација прикаже неочекиване негативне еколошке последице.

Приликом припреме критеријума за избор пројеката (укључујући у то и критеријуме прихватљивости и квалитета (видети ОП, погл. 7.2.2) биће неопходно укључити захтеве који подразумевају значајне утицаје на одговарајуће еколошке проблеме. Препоручује се прелиминарна процена утицаја на животну средину, највероватније на основу „помоћних питања“ (видети погл. 3.3.1 Извештаја о животној средини).

Било који пројекат који би могао извршити значајан утицај на локалитете *Natura 2000* мора бити подвргнут одговарајућој процени утицаја у складу са чл. 6 и 7 Уредбе о станишту.

4.7 Индикативни преглед средстава по категоријама на програмском нивоу

Табела 13: Индикативни кодирани преглед по приоритетним темама на програмском нивоу (у складу са Анексом II Уредбе Комисије о примени)

Тема	Код	Димензија приоритетне теме (према Уредби Комисије бр. 1828/2006)	Средства ЕРДФ
Истраживачки и технолошки развој, иновације и предузетништво	3	Технолошки трансфер и унапређивање мрежа сарадње малих предузећа (мала и средња предузећа), сарадње малих предузећа и других предузећа и универзитета, установа средњег образовања свих врста, регионалне власти, истраживачких центар и технолошких центара (научни и технолошки паркови, технолошки центри	13.567.756

Оперативни програм за подручје Југоисточне Европе

		итд.)	
Истраживачки и технолошки развој, иновације и предузетништво	5	Напредне услуге подршке намењене компанијама и групама компанија	8.193.515
Истраживачки и технолошки развој, иновације и предузетништво	6	Помоћ малим и средњим предузећима приликом промовисања производа и производних процеса који не загађују животну средину (увођење делотворног система управљања животном средином, усвајање и коришћење технологија за превенцију загађења, интегрисање чистих технологија у рад предузећа)	556.207
Истраживачки и технолошки развој, иновације и предузетништво	9	Друге мере за стимулисање истраживања и иновација, као и предузетништва у малим и средњим предузећима	1.365.586
Информатичко друштво	11	Информационе и комуникационе технологије (приступ, безбедност, интероперабилност, превенција ризика, истраживање, иновације, е-садржај итд.)	4.851.251
Информатичко друштво	12	Информационе и комуникационе технологије (ТЕН-ИКТ)	3.199.328
Информатичко друштво	13	Услуге и њихова примена намењена грађанима (е-здравство, е-управа, е-учење, е-инклузија итд.)	6.174.073
Информатичко друштво	14	Услуге и њихова примена намењена малим и средњим предузећима (е-трговина, образовање и обука, умрежавање итд.)	3.199.328
Информатичко друштво	15	Друге мере за побољшање приступачности и ефикасне примене ИКТ у малим и средњим предузећима	3.199.328
Саобраћај	16	Железница	3.530.293
Саобраћај	17	Железница (ТЕН-Т)	3.530.293
Саобраћај	19	Мобилна железничка средства (ТЕН-Т)	882.573
Саобраћај	20	Аутопутеви	882.573
Саобраћај	21	Аутопутеви (ТЕН-Т)	882.573
Саобраћај	25	Градски саобраћај	3.530.293
Саобраћај	27	Мултимодални саобраћај (ТЕН-Т)	15.058.908
Саобраћај	28	Интелигентни саобраћајни системи	6.453.818
Саобраћај	29	Аеродроми	882.573
Саобраћај	30	Луке	1.756.147
Саобраћај	32	Речни путеви (ТЕН-Т)	1.756.147
Енергетика	39	Обновљива енергија: енергија ветра	865.211
Енергетика	40	Обновљива енергија: соларна енергија	865.211
Енергетика	41	Обновљива енергија: биомаса	865.211
Енергетика	42	Обновљива енергија: хидроелектрична, геотермална и друге	865.211
Енергетика	43	Енергетска ефикасност, заједничка производња, управљање енергијом	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	44	Управљање кућним и индустријским отпадом	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	45	Управљање и довод воде (пијаће воде)	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	46	Прерада воде (отпадне воде)	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	47	Квалитет ваздуха	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	48	Интегрисана превенција и контрола загађења	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	49	Ублажавање и прилагођавање климатским променама	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	50	Рехабилитација индустријских области и контаминираних земља	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	51	Промовисање заштите биодиверзитета и природе	5.373.983
Заштита животне средине и превенција ризика	52	Промовисање чистог градског саобраћаја	865.211
Заштита животне средине и превенција ризика	53	Превенција ризика (укључујући у то израду и примену планова и мера за превенцију и управљање природним и технолошким ризицима)	17.895.363
Заштита животне средине и превенција ризика	54	Друге мере за очување животне средине и превенцију ризика	3.331.869
Туризам	55	Промовисање природних лепота	3.358.739
Туризам	56	Заштита и развој природног наслеђа	3.358.739
Култура	58	Заштита и очување културног наслеђа	4.464.540
Култура	59	Развој културне инфраструктуре	4.464.540
Култура	60	Друга помоћ побољшавању културних услуга	4.464.540
Градска и рурална обнова	61	Интегрисани пројекти градске и руралне обнове	17.196.745
Побољшање приступа запошљавању и одрживости	70	Конкретне активности за повећање учествовања миграната у запошљавању, а тиме и јачање њихове социјалне интеграције	661.413

Унапређење социјалне инклузије угрожених особа	71	Начини интеграције и поновног уласка у сектор запошљавања за угрожено становништво, борба са дискриминацијом у вези са приступом и напретком на тржишту рада и промовисање прихватања диверзитета на радном месту	1.322.827
Побољшање људског капитала	74	Развој људског капитала у области истраживања и иновација, нарочито похађањем постдипломских студија и обучавањем истраживача и активности умрежавања универзитета, истраживачких центара и предузећа	18.347.113
Јачање институционалних капацитета на националном, регионалном и локалном нивоу	81	Механизми за унапређивање квалитетне израде политика и програма, праћење и евалуацију на националном, регионалном и локалном нивоу, изградња капацитета за реализацију политика и програма	15.331.430
Техничка помоћ	85	Припрема, примена, праћење и надзор	6.200.749
Техничка помоћ	86	Евалуација и истраживања, информације и комуникација	6.200.749
Укупна средства ЕРДФ			206.691.645

Табела 14: Индикативни кодирани преглед по средствима и територији на програмском нивоу (у складу са Анексом II Уредбе Комисије о примени)

Димензија 2: Кодови за врсту средства		Димензија 3: Кодови територијалне димензије	
Код	Износ у еврима	Код	Износ у еврима
01 неповратна помоћ	206.691.645	09 област транснационалне сарадње	206.691.645

5. Приоритетне осе

Ово поглавље садржи детаљна објашњења о одабраним приоритетним осама и областима деловања. Приоритетне осе не би требало посматрати као „потпуно одвојене одељке“, јер оне подразумевају интегративни приступ и имају многе додирне тачке. У пракси, пријаве се могу односити само на једну област деловања, као и на више приоритетних оса. Уколико је у питању други случај, кандидати и руководиоци Програма треба да размотре усмерење достављеног пројекта, односно која му приоритетна оса највише одговара.

У Оперативном програму дефинисане су четири основне приоритетне осе, као и додатна приоритетна оса која се односи на пружање техничке подршке. Ове смернице обухватају одређени број **индикативних области деловања**. Остваривање задатака у оквиру области деловања води остваривању општег, као и остваривању специфичних циљева Програма.

Слика 4: Приоритетне осе и области деловања

Приоритетне осе	Области деловања			
П1: Развијање иновативних приступа и предузетништва	1.1. Развијање мрежа технолошких и иновативних приступа у конкретним областима	1.2 Стварање повољне климе за увођење иновативног предузетништва	1.3 Побољшавање оквирних услова и постављање основа за увођење иновативних приступа	
П2: Заштита и унапређивање животне средине	2.1 Побољшавање интегрисаног управљања водом и превенција опасности од поплаве	2.2 Побољшавање превенције опасности по животну средину	2.3 Промовисање сарадње у области управљања природним ресурсима и заштићеним областима	2.4 Промовисање енергетске ефикасности и употребе других ресурса
П3: Побољшање приступачности	3.1 Побољшавање координирања у области промовисања, планирања и управљања примарним и секундарним саобраћајним мрежама	3.2 Развијање стратегија које се баве „дигиталним јазом“	3.3 Побољшавање оквирних услова за мултимодалне платформе	
П4: П4: Развијање транснационалне сарадње за успостављање области одрживог раста	4.1 Проналажење решења за проблеме који погађају градске области и регионалне системе насеља	4.2 Промовисање уједначеног обрасца атрактивних и приступачних области развоја	4.3 Промовисање употребе културних вредности ради постизања развоја	
П5: Техничка помоћ као подршка примени Програма и изградњи капацитета	5.1 Обезбеђивање кључне управљачке структуре за примену програма	5.2 Спровођење пратећих активности које представљају подршку изради и примени висококвалитетних међународних пројеката и партнерстава оријентисаних на остваривање циљева		

5.1 Приоритетна оса 1: Развијање иновативних приступа и предузетништва

Контекст

За област обухваћену Програмом карактеристичне су **упадљиве неједнакости** економске моћи и иновационих активности, и то како између различитих земаља, тако и у оквиру сваке поједине државе. Постоји јасна подела на источну и западну област, јер се **најразвијеније области** налазе на западу (италијанске регије и Аустрија), а **најмање развијене** на истоку (изузимајући подручја главних градова и територију Грчке). Када су у питању **економска кретања**, у последњој деценији дошло је до изразитог економског развоја, нарочито у областима главних градова, па се ова област **приближила** Западној Европи. Показатељи развоја региона, нарочито у новим државама чланице ЕУ, бољи су него у већини западноевропских земаља.

Индикатор истраживања и развоја говоре о ниском степену развоја у програмској области. Међутим, у програмској области постоје **два просторна обрасца**. Док **неке државе** обухваћене Програмом спроводе иновационе активности **упоредиве са стандардима ЕУ**, у **већини** држава обухваћених Програмом **ниво иновационих делатности** налази се на **ниском** нивоу (углавном су у питању потенцијални кандидати и треће земље, и то због недостатка одговарајућих прописа и институционалних капацитета). **Мала и средња предузећа** имају много нижи **иновациони потенцијал** него велика индустрија. Зато је веома важно успоставити одговарајуће услове којима би мала и средња предузећа била мотивисана да спроводе иновационе активности и да се тако приближе резултатима истраживачких и развојних активности.

„Стратегија поспешивања“ доприноси лакшем спровођењу иновационих делатности и треба да почива на **расположивим предностима и могућностима**. У расположиве предности спадају: истраживачка и развојна инфраструктура и развијени квалификовани људски ресурси, велике Стране директене инвестиције у новим државама чланицама, као и већ постојеће универзитетске истраживачке институције које служе као полазне тачке. Транснационална сарадња може допринети **удруживању „поткритичне масе“** ради постизања **веће транспарентности** чак и у интернационалним оквирима.

Циљеви приоритетне осе и оперативни циљеви који из њих проистичу

Приоритетна оса 1 треба да допринесе будућем развоју Југоисточне Европе као **области у којој се одвијају иновациони процеси**, што позитивно утиче на економски развој и отварање нових радних места у технолошком сектору.

Приоритетна оса 1 треба да омогући увођење иновација, предузетништва и економије засноване на знању, као и унапређивање интеграција и економских односа у области сарадње. Поред тога, она омогућава успостављање међународних партнерстава, као и активности које доприносе остваривању **три оперативна циља**:

- развијање технолошке и иновационе мреже у оквиру конкретних области
- стварање повољних услова за иновативно предузетништво
- унапређивање основних услова и утирање пута за увођење иновација.

Због значајних регионалних разлика, развоју иновационих капацитета треба на **различите начине подржати**, с обзиром на комплементаран карактер конкурентности и интеграције.

- Прво, усредсређивање на предности и на могућности које ће бити омогућене умрежавањем. Треба се концентрисати на **постојеће активности** и тако искористити регионални технолошки и иновациони потенцијал и подстаћи умрежавање и технолошку сарадњу у **конкретним пољима технологије** (на пример, напредни инжењеринг, информационе и комуникационе технологије...).
- Друго, усмеравање пажње на **структуралне недостатке у сектору малих и средњих предузећа**. У структуралне недостатке спадају недоступност знања, „лоши путеви“ до тржишта, слаба сарадња, низак ниво интернационализације и слаба отвореност за нове технологије.
- Треће, стварање **окружења повољног за увођење иновационих делатности** (ниво државне управе) и постизање боље информисаности јавности („приступ најширим слојевима“).

Главну подршку истраживачким, технолошким и иновационим пројектима у Европи и Југоисточној Европи пружају национални и европски програми и планови (на пример, *FP7-RTD*, Оквирни програм конкурентности и иновација – *CIP/Competitiveness and Innovation Framework Programme 2007–2013*, конкретни иновациони приоритети Оквира подршке и оперативних програма Заједнице).

На **северозападном ободу** области обухваћене Програмом, односно на ивици „петоугла“ изразито су заступљене истраживачке, технолошке и иновационе делатности и за њих везане инвестиције. Ова подручја **у пуној мери користе могућности** које се нуде у оквиру поменутих европских програма. Земље обухваћене Програмом треба да установе **заједничке интересе** у релевантним областима, како би оствариле **успешан трансфер** ових могућности до потенцијалних центара раста.

Програм територијалне сарадње позабавиће се издељеношћу која још увек постоји дуж националних и регионалних граница. Спровођење Програма територијалне сарадње може помоћи решавању овог проблема, и то тако што ће активирати креативне потенцијале у програмској области и што ће удружити националне и регионалне актере који треба да подстичу иновациони дух и јачање иновационих капацитета. У том смислу, међународна сарадња представља **допуну** европских и националних технолошких и иновационих програма.

Усмеравање на истраживање, технологију и иновације подразумева развој значајних организационих и предузетничких аспеката. Искључиво усмеравање на академски истраживачки рад води занемаривању значаја који структурна прилагођавања и сазревање пословног окружења имају за предузетнички развој и истраживање.

Циљ Програма је стварање **оптималног окружења за развој** иновативних подухвата. Како би овај циљ био постигнут, потребно је идентификовати то који научни истраживачки налази могу бити искоришћени у комерцијалне сврхе, а затим их пренети у пословање. Поред тога, потребно је промовисати односе сарадње. Овај Програм не треба да се надмеће са матичним истраживачким програмима, нити да их замени. У мрежама главну реч не треба да воде академске институције, већ они актери који уводе и примењују иновације. Најзад, Програм може значајно допринети интегрисању „процена ризика“. Он може указати на могуће опасности по животну околину, као и на то како нове технологије утичу на друштво.

Циљне групе, односно индикативне потенцијалне кориснике представљају: колективни пословни актери, актери у области технологије и иновационих делатности, актери локалних, регионалних и националних власти, као и актери у области културе и образовања.

Области деловања

5.1.1 Развијање технолошких и иновационих мрежа у оквиру специфичних поља

У програмској области постоје бројне истраживачке, технолошке и иновационе установе и развијена образовна инфраструктура, као и потенцијални центри ових активности које одликује одређено искуство сарадње, али који сами не чине критичну масу, па нису довољно познати у међународним оквирима.

Потребно је неговати сарадњу мрежа, група и технолошких платформи како би било омогућено стварање критичне масе, **унапређивање специфичних технолошких поља** и постизање препознатљивости на међународном нивоу. Истраживачким, технолошким и иновационим актерима треба обезбедити услове за ефикасније учествовање у европским програмима. Најзад, потребно је уредити механизме размене и дисеминације кључних технологија и пружити подршку успостављању ланца снабдевања.

Сврху ове области деловања представља припремање, стварање или реструктурирање технолошких мрежа, као и мрежа оријентисаних на увођење иновационих активности у конкретна поља технологије, у оквиру оних сектора индустрије и услуга који су релевантни за територију обухваћену Програмом.

У идеалном случају, сарадња треба да доведе до израде конкретних пројеката изградње технолошких и иновационих капацитета који би помогли унапређивање производа, спровођење процеса и пружање услуга у конкретним областима технологије (на пример, напредни инжењеринг, индустрија моторних возила, информационе и комуникационе технологије, пластични материјали, биологија, урбанистичке технологије). Она, такође, треба дугорочно да обезбеди интензивније коришћење технологије и иновација у области Југоисточне Европе. Како би ово било постигнуто, неопходно је посветити пажњу примењивању технологије и увођењу иновација на локалном и регионалном нивоу, укључивању чистијих технологија у производни процес, као и промовисању иновативних решења у јавним службама (на пример, набавка производа и пружање услуга које не загађују животну средину).

Активности не треба да буду усмерене на остваривање појединачних интереса. Оне треба да покажу да постоји стварни **кооперативни карактер** и да буду усмерене на остваривање **заједничке користи**.

Умрежавање треба да буде усмерено на развијање **вештина и компетенција**. Неопходно је неговати **размену вештина на различитим нивоима**, односно између различитих академских и стручних група (као што су иноватори, истраживачи, професори, студенти) и обезбедити дистрибуцију искустава и знања.

У окосницу технолошких и иновационих мрежа треба укључити и имплементацију кооперативних пилот-пројеката повезаних са **инвестицијама малих размера**.

Очекује се да ће у **јавном сектору** области обухваћене Програмом бити закључен највећи број уговора, и то нарочито коришћењем средстава структурних фондова. Мреже посвећене неговању иновативних приступа и нових технологија (на пример, чисте и одрживе технологије за производњу енергије, информационе и комуникационе технологије намењене управљању мобилности) промовисаће увођење **иновација у систем јавне набавке**. Овај приступ има двоструки значај. Са једне стране, иновативна решења уводе се у систем јавних услуга, а са друге стране, увођење иновација постаје омасовљено

онолико колико је неопходно за постизање успеха на тржишту. За увођење **иновација у систем јавних набавки** потребно је донети прописе о јавној набавци. Поред тога, потребно је преиспитати тендерска правила како би било омогућено прилагођавање технолошким променама и ризицима везаним за увођење иновација (као што су развијање модерних технологија у фабрикама за пречишћавање воде, иновативни енергетски концепти у јавним зградама, софтверска решења е-управе и е-демократије).

Потребно је успоставити и сарадњу са **Центрима за пренос иновација** (*Innovation Relay centres-IRC*), које суфинансира Оквирни програм конкурентности и иновација (*CIP - Competitiveness and Innovation Framework Programme 2007–2013*). Један од главних задатака ових центара јесте тражење партнера погодних за сарадњу.

Специфичне циљне групе, односно индикативни потенцијални корисници ове области деловања јесу технолошки и иновациони актери/установе, укључујући у то и терцијарно образовање.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- спровођење припремних активности које подржавају развој технолошких и иновационо оријентисаних мрежа у специфичним пољима технологије (на пример, извођење студије о изводљивости, формирање база података)
- развијање међународних партнерстава у оквиру истраживачким, технолошким и иновационим центрима и агенцијама у секторима високе технологије
- формирање, ојачавање или реструктурирање међународних мрежа производних група
- стварање подстицајних мрежа сарадње између компанија и истраживачких, технолошких и иновационих установа различитих земаља, као и промовисање удружених активности везаних за примењена истраживања
- оснивање међународних тимова за размену (изван технолошких и иновационих агенција и центара), специјализованих за усавршавање технолошких и иновационих капацитета за унапређене производе, процесе и услуге
- успостављање и развијање међународних партнерстава која промовишу укључивање иновација у систем јавне набавке
- успостављање стратешке сарадње усмерене на унапређивање употребе иновативних и чистијих нових технологија, као и на њихову примену на локалном и регионалном нивоу
- успостављање међународних мрежа између одговарајућег терцијарног образовања и истраживачких, технолошких и иновационих установа
- организовање заједничких курсева обуке за повезивање са технолошким и иновационим мрежама
- формирање мрежа научних и технолошких паркова који треба да помогну развијању стандарда и локалних захтева за увођење успешних технолошки оријентисаних установа („интегрисани високотехнолошки кампуси“) у програмску област
- подизање нивоа интернационализације истраживачких, технолошких и иновационих установа, што се посебно односи на универзитете, као и оне области у којима међународни статус високог образовања и истраживачке понуде још увек није адекватан
- олакшавање примене технолошких иновација у програмској области унапређивањем мобилности истраживача ради пружања подршке размени знања
- успостављање стратешких смерница које помажу приступ установама, као и успостављање везе између истраживачких, технолошких и иновационих установа.

5.1.2 Развијање повољних услова за иновативно предузетништво

У програмској области економија је базирана на малим и средњим предузећима, а неке водеће компаније представљају покретаче интернационализације и увођења иновација. Програмску област карактеришу непостојање адекватне сарадње између малих и средњих предузећа, задржавање група на локалном нивоу, као и постојање дубоких неједнакости економског развоја.

Сврху ове области деловања представља припремање, односно стварање (или реструктурирање) мрежа потребних за боље искоришћавање могућности југоисточне економске области, за ефикасније заједничко пословање, као и за пружање подршке увођењу иновација, нарочито у малим и средњим предузећима.

У овој области деловања промовише груписање „другог нивоа“, Оно подразумева умрежавање постојећих **установа за подршку малим и средњим предузећима** како би било омогућено успостављање механизма размене и дистрибуције ефикасних приступа подршке малим и средњим предузећима.

Мреже треба да размењују, развијају, промовишу и примењују (у оквиру пилот-пројеката) одговарајуће „меке мере“. Ове мере су везане за боље искоришћавање тржишних прилика, осигуравање приступа релевантним информацијама малим и средњим предузећима, подржавање трансфера технологије, охрабривање микрофирми и породичних фирми да развијају предузетнички дух, улагање почетног капитала, управљање интелектуалним и индустријским правима и патентима, олакшавање приступа одговарајућим облицима финансирања, као и за промовисање вештина и знања неопходних за спровођење иновационих процеса.

Специфичне циљне групе односно индикативни потенцијални корисници у овој области деловања јесу актери/установе које пружају подршку бизнису. Ови актери/установе имају увид у то какве су потребе малих и средњих предузећа.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- умрежавање установа за подршку малим и средњим предузећима ради успостављања механизма развоја, као и ради омогућавања размене и дисеминације ефикасног пружања подршке иновативном предузетништву
- умрежавање стручног знања ради пружања помоћи малим и средњим предузећима у идентификовању и решавању правних, организационих и проблема људских ресурса
- успостављање сарадње усмерене на промовисање жена предузетника
- размењивање искустава између иновативних малих и средњих предузећа (којим управља установа за подршку малом и средњем предузетништву)
- информисање малих и средњих предузећа о томе да увођење иновација и технологија омогућава бољи приступ тржишту
- развијање стандарда за успостављање успешних иновационо оријентисаних установа („иновациони бизнис паркови“) у програмској области
- развијање регионалних структура, формираних у оквиру међународних партнерстава, које треба да пруже подршку бизнису

- успостављање сарадње на пољу финансирања иновационих процеса, упознавање малих и средњих предузећа са различитим техникама финансијског инжењеринга или успостављање међународних иновационих фондова.

5.1.3 Унапређивање основних услова и стварање услова за увођење иновација

Оснаживање **капацитета институција и друштва за увођење иновације** представља кључну компоненту укупних иновационих показатеља. За иновационе капацитете програмске области карактеристично је то да (националне) **иновационе стратегије или не постоје или их има веома у малом броју**. У оквиру програмске области пажња је у најбољем случају усмерена на национални и регионални ниво иновационих система. Програм, са друге стране, тежи томе да подстакне стварање „међународног иновационог система“ у Југоисточној Европи. Међународна сарадња представља одговарајући оквир за развијање институционалних смерница везаних за иновационе подухвате, као и за креирање окружења наклоњеног иновацијама, и то путем координираних активности у оквиру програмске области (стварање окружења које је наклоњено увођењу иновација и нових облика институционалног управљања). Спровођењу овог плана могу помоћи искуства „регионалних иновационих стратегија“ које представљају део иновационих акционих програма Европске уније.

Сврху ове области деловања представља успостављање механизма размене и координације истраживачких, технолошких и иновационих приступа и стратешких смерница (аспект „управљања“), као и информисање јавности о значају остваривања технолошког напретка путем транснационалних активности (аспект „освешћивања“).

Модеран систем промовисања иновација захтева разумевање код већине грађана. Од тога колико је друштво отворено за нове правце развоја зависи имиџ технолошких институција, као и то колико ће оне бити успешне. Иновативне идеје ће лакше привући истраживаче и пословне понуде у оном друштву које позитивно реагује на новине/на „ново“. Да би резултати Програма имали дугорочни утицај потребно је посветити пажњу потребама младих људи, односно едуковати их.

Активности треба да буду усмерене на стварање слике о Југоисточној Европи као о области иновација и развоја. Оне, такође, треба да охрабре младе да развијају предузетнички дух, да подстакну постојеће институције на успостављање комуникације са становништвом, да пробуде ентузијазам за образовање на пољу науке, да допринесу бољем информисању грађана о областима технологије и иновација и да умање страхове од нових технологија. Поред тога, активности нарочито треба да буду усмерене на питања једнакости полова, односно на веће учествовање жена у областима технологије и иновација.

Интервенисање у овој области усмерено је на класичне циљне групе које су заинтересоване за технологију и иновације, као и на информисање читавог друштва. Како би овим активностима била пружена подршка, потребно је дефинисати специфичне стандарде квалитета, који треба да буду усмерени на јасно одређене групе корисника, а не на појединачне интересе или производе.

Специфичне циљне групе, односно индикативне потенцијалне кориснике у овој области деловања чине националне и регионалне владе, актери из области културе и

образовања, актери који пружају подршку предузећима, као и технолошки и иновациони актери.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- успостављање механизма размене и координације истраживачких, технолошких и иновационих приступа и стратешких смерница између кључних актера иновационог система (укључујући у то и програме размене) у Југоисточној Европи
- унапређивање јавног управљања на регионалном и локалном нивоу; активности треба да подрже развој „управљања иновацијама“, „подршке иновацијама“ и „руковођења иновацијама“, и то анализом и праћењем иновационих показатеља и развоја, као и координирањем стратешких смерница
- умрежавање региона који имају заједнички интерес у специфичном економском пољу/сектору ради оснаживања економских профила сваког региона
- промовисање слике Југоисточне Европе као области спровођења иновација и развоја унапређивањем информационе и комуникационе технологије
- подстицање постојећих институција (на пример, истраживачких института, образовних центара и медија) да успоставе комуникацију са грађанима путем информационих и комуникационих технологија како би промовисале иновационе активности
- коришћење информационих и комуникационих алата информатичког друштва како би млади људи били охрабрени да развијају предузетнички дух, као и како би код њих био пробуден ентузијазам и жеља да се образују на пољу науке (на пример, отварање лабораторија би информационо-комуникационе технологије учиниле приступачним)
- појашњење и испробавање могућности увођења иновација у оквиру технологија које не загађују животну средину.

5.2 Приоритетна оса 2: Заштита и унапређивање животне средине

Контекст

У приоритетима из Гетеборга наглашено је да очување животне средине представља један од **основних стубова кохезионе политике ЕУ**. У овом документу истакнуто је и то да активности ЕУ треба да имају еколошку димензију, јер заштита и унапређивање ресурса животне средине представљају предуслов за одрживи развој. Циљеви у вези са очувањем животне средине наведени су у **Шестом акционом програму животне средине** Европске заједнице 2002–2012. (6. ЕАП). У овом документу идентификоване су четири приоритетне области животне средине: клима; природа и биодиверзитет; животна средина, здравље и квалитет живота; природни ресурси и отпад. Шести акциони план животне средине, као и седам изведених тематских стратегија (на пример, Тематска стратегија о ваздуху, Превенција загађивања отпадом и рециклирање, Морска животна средина, Земљиште, Пестициди, Природни ресурси и Градска животна средина) представљају **корисне смернице за транснационално деловање**.

Југоисточну Европу карактерише **велико и разнолико природно окружење** које чине планински, континентални и медитерански региони. Многе области су претежно руралног карактера, са **нетакнутим екосистемима** и незагађеним природним елементима. Са друге стране, постоје и области изложене **штетном утицају индустрије**, преузимању земљишта због ширења градова, путног саобраћаја и интензивне пољопривреде. Нарочито су проблематичне граничне области, јер оне пресецају заштићене области и екосистеме, а у

исто време представљају зоне у којима је, због старих политичких граница, утицај људи минималан.

Према закључцима **SWOT** анализе, ову област карактерише богат биодиверзитет, велики број нетакнутих пејзажа, планинских области, као и природних заштићених области. У овој области постоји и велики број река које представљају еколошке ресурсе, али и претње због честих поплава. Индустријализација угрожава природне ресурсе и представља значајну претњу. Очекује се да ће број загађивача, ниво емисије штетних материја, технолошки ризици и потрошња ресурса рапидно порасти због промена у економском сектору. Значајне потенцијале представљају коришћење алтернативних извора енергије, координирана заштита природних области, превенција опасности по животну средину и управљање природним недаћама (нарочито управљање поплавама), при чему велику улогу имају транснационална интеграција и координација.

Политика очувања животне средине регулисана је европским стратегијама и уредбама, али главну надлежност имају појединачне државе. У **земљама чланицама ЕУ** референтни оквир за заштиту животне средине представљају национални фондови, а нарочито Кохезиони фонд. У **земљама које нису чланице ЕУ** квалитет животне средине тек у последње време постаје приоритет. Обезбеђивање средстава за заштиту животне средине још увек представља проблем, а међународни донатори немају нарочито значајан утицај у овој области.

Одабрана стратегија усмерена је на проналажење начина за превазилажење проблема наслеђених из прошлости. Приликом стварања ове стратегије у обзир су узете и будуће претње по животну средину. **Транснационално деловање** може допринети превазилажењу проблема подељености и стварању оквира за усвајање и развој неопходних метода и структура.

Циљеви приоритетних оса и оперативни циљеви који из њих произлазе

Специфични циљеви приоритетне осе 2 јесу превазилажење препрека које намећу националне границе, предвиђање будућих претњи и могућности у вези са животном средином, као и спровођење заједничке транснационалне акције за заштиту природе и људи.

Ова приоритетна оса треба да реализује четири **оперативна циља**. Она ће пружити подршку транснационалним партнерствима и активностима који треба да допринесу:

- побољшавању интегрисаног управљања воденим ресурсима и превенцији опасности од поплаве
- побољшавању превенције еколошких и технолошких ризика
- промовисању сарадње у области управљања природним ресурсима и заштићеним областима
- промовисању енергетске ефикасности и ефикасности потрошње ресурса.

Иако покривају широк спектар различитих области, оперативни циљеви **су уско повезани**. На пример, гарантовање одрживог снабдевања квалитетном водом очигледно је повезано са превенцијом опасности по животну средину, а успешно управљање природним ресурсима веома је важно за коришћење ефикасних технологија, као и за законодавство. У већини региона најважније активности у вези са очувањем животне средине постаће саставни део националних програма. Међутим, транснационалне активности на овако фрагментисаном подручју неопходно је спроводити због неједнаких износа средстава, разлика у капацитетима, неизбежних „непокривених тачака“ у центрима подручја, као и због свеприсутних ограничења наметнутих националним границама.

Циљне групе, односно индикативне потенцијалне кориснике представљају: институције за планирање и државне институције, НВО и мреже, регионалне и локалне власти и односне комуналне компаније, произвођачи и добављачи енергената, технолошки центри и научне институције, удружења и коморе, туристичке агенције, тела за управљање природним ресурсима.

Области деловања

5.2.1 Побољшано интегрисано управљање воденим ресурсима и транснационална превенција опасности од поплаве

У области обухваћеној Програмом налазе се **важне реке**, као што су Дунав, Тиса, Сава, Аксиос и Еврос, као и велика **обалска подручја** Јадранског, Црног и Егејског мора. Ове области представљају важне факторе економских и друштвених активности. Међутим, оне имају ограничен број расположивих водених резерви. Поред тога, оне су често изложене природним непогодама, као што су, на пример, поплаве. Заједничко управљање поплавама, као и управљање воденим ресурсима и областима речних сликова представља нарочит изазов за област Југоисточне Европе. Посебну пажњу треба посветити стварању свеобухватних планова речних басена на великим рекама, као и решавању проблема плављења речних басена. Водене резерве, реке и њихов утицај имају транснационални карактер. Због тога једино транснационални приступ може имати дугорочни утицај.

Сврху ове области деловања представља развијање транснационалних структура и система/инструмената за интегрисано управљање воденим ресурсима и превенцију опасности од поплава.

У оквиру транснационалне сарадње треба да буду осмишљени конкретни пројекти везани за управљање речним басенима, приобалним областима, морима, језерима и ресурсима слатке воде. Промовисање умрежавања и стручности, као и инвестирање у инфраструктуре, снабдеће регионе неопходним инструментима.

Интегрисано управљање воденим ресурсима и транснационална превенција опасности од поплава треба да допринесу решавању проблема изазваних **климатским променама**. Мере за заштиту од поплава треба да буду усклађене са **Оквирном уредбом о воденим ресурсима, као и са Уредбом о процени и управљању поплавама** (треба, на пример, донети интегрисани план управљања који обухвата обе уредбе).

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- разрађивање интегрисаних планова развоја и управљања речним басенима, сливним и обалским подручјима, морима, језерима и изворима слатке воде, укључујући у то и спровођење политике одрживог коришћења земљишта, као и пољопривредни и шумски развој који помаже интегрисаном управљању коришћењем окружења и земљишта
- интегрисано управљање превенцијом опасности од поплава, у које су укључени планови управљања, усклађивање различитих стандарда, унапређивање институционалне сарадње и боље интегрисање националних и регионалних административних структура
- израда студија у области метеорологије, хидрологије, ерозије итд. о утицају климатских промена
- координирање, усклађивање и развијање заједничких активности управљања воденим ресурсима

- координирање, усклађивање и развијање система за праћење и механизма за узубуњавање
- координирање, усклађивање и развијање интегрисаних система реаговања у случају поплава
- координирање, усклађивање и развијање заједничких грађанских система заштите
- развијање алтернативних метода и система заштите квалитета воде и обраде отпадних вода
- јачање институционалних капацитета и људских ресурса на националном, регионалном и локалном нивоу неопходних за развој интегрисаног управљања воденим ресурсима и унапређивање транснационалне превенције опасности од поплава, нарочито у вези са применом Оквирне уредбе о воденим ресурсима и другим односним законима.

5.2.2 Унапређивање превенције опасности по животну средину

Југоисточна Европа је изложена великом броју опасности по животну средину. Неки од њих представљају последице **ендемских активности** (на пример, земљотреси, суше, поплаве и шумски пожари), а неки су последица **људских активности** (на пример, загађење, клизишта, ерозија) или глобалних фактора као што су **климатске промене**. Еколошке опасности у програмском подручју представљају **суше, земљотреси и пожари** у југоисточним деловима подручја, као и **изливи хемијских материја и стварање клизишта** у северним деловима. Све интензивније људско деловање, као и убрзане глобалне климатске промене довешће до повећавања ових опасности.

У овој области деловања неопходно је успостављање транснационалне сарадње, јер чак и појединачна жаришта која угрожавају животну средину могу значајно утицати на велике области и на њихово становништво.

Сврху ове области деловања представља развој транснационалних структура, система/инструмената за заштиту од еколошких опасности, као и развој свеобухватних мера за смањење опасности по здравље људи, биодиверзитет и друга еколошка питања.

У оквиру транснационалне сарадње треба да буду израђени конкретни пројекти који ће допринети стварању, планова и система заједничке превенције еколошких опасности. Ови пројекти треба да омогуће размену информација и координирање активности у хитним случајевима, као и рехабилитацију угрожених области и извора опасности.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- развијање интегрисаних система деловања за координирану превенцију опасности, као и за благовремено реаговање на опасности по животну средину
- развијање планова, мера и система (укључујући у то и просторно планирање и планирање коришћења земљишта) за превенцију природних опасности (нарочито пожара, поплава, дезертификације, суша и земљотреса), као и за превенцију технолошких ризика
- развијање система праћења (на пример, контролисање емисије гасова, проналажење података о потенцијалним изворима загађења, контролисање квалитета ваздуха, идентификовање загађивача итд.), као и механизма за обавештавање о потенцијалним природним непогодама, индустријским несрећама, шумским пожарима и хемијском и биолошком загађивању воде, земљишта и ваздуха
- примењивање механизма за обавештавање о потенцијалним опасностима (поплаве, опасности у обалским подручјима, шумски пожари, хемијско и биолошко загађивање

воде, земљишта и ваздуха, индустријске несреће, потенцијалне хаварије у нуклеарним електранама итд.)

- развијање информационих система везаних за превоз опасне робе и идентификовање активности информисања релевантних група
- развијање регионалног система „за предвиђање опасности“, на пример дуж саобраћајних коридора, у економским зонама активности итд.
- идентификовање и управљање изворима опасности (информисање, размена података и извештаја итд.)
- промовисање транснационалних активности везаних за очување животне средине, као што су, на пример, смањење емисије гасова и заштита земљишта
- информисање становништва које живи у нарочито осетљивим областима и планирање поступања у случају непогода
- примењивање стратегија за рехабилитацију браунфилд локација
- омогућавање заједничке набавке, односно управљање инфраструктуром превенције опасности.

5.2.3 Промовисање сарадње у области управљања природним ресурсима и заштићеним областима

Заштићене и нетакнуте природне области представљају неопходне компоненте људског здравља, биодиверзитета и социоекономских активности. Уништавање животне средине дугорочно негативно утиче на локалну социо-економску равнотежу. У програмском подручју заштићене области представљају важан развојни фактор, нарочито у области туризма/слободног времена. Међутим, **очекивани раст економских активности и промене у начину коришћења** земљишта негативно ће утицати на ову област. ЕУ је сачинила обиман оквир уредби, смерница и инструмената за управљање природним и заштићеним областима. У овом оквиру је, у већини случајева, нарочито наглашен значај спровођења прекограничних и транснационалних активности. У „загушеној“ програмској области транснационална сарадња има још већи значај.

Сврху ове области деловања представља успостављање сарадње и преношење знања о управљању природним ресурсима (на пример, о осетљивим екосистемима, о природним/полуприродним областима и о заштићеним областима), као и изградња транснационалне свести о значају природних ресурса као развојног фактора.

У оквиру транснационалне сарадње треба да буду израђени конкретни пројекти који ће подржати примену закона ЕУ и који ће омогућити координирано управљање циљаним областима. Пројекти треба да омогуће преношење знања и стварање стручних кадрова за управљање природним ресурсима и заштићеним областима.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- развијање заједничких стратегија за управљање природним ресурсима и заштићеним областима
- унапређивање система преношења знања о свеобухватној примени релевантних уредби ЕУ (Уредба о стаништима флоре и фауне, Уредба о птицама, Оквирна уредба о воденим ресурсима итд.)
- унапређивање информисање и укључивање јавности у управљање природним ресурсима и заштићеним областима
- развијање и координирање планова управљања и структура у заштићеним областима

- развијање корпоративног идентитета транснационалних мрежа заштићених области (на пример, Natura 2000)
- промовисање активности везаних за биодиверзитет и очување природног наслеђа, нарочито у областима Natura 2000.
- развијање праксе и размењивање искустава везаних за управљање (нарочито у оквиру Natura 2000), успостављање свеукупне кохерентности и усклађености заштићених области и решавање проблема издељености и повезаности области Natura на програмском подручју
- примењивање транснационалних стратегија одрживог руралног/морског туризма у осетљивим областима
- информисање јавности о значају који природни ресурси имају за привредне секторе као што су пољопривреда, туризам и здравство.

5.2.4 Промовисање енергетске ефикасности и ефикасне потрошње ресурса

Локалне заједнице су вековима максимално користиле природне ресурсе у региону. Овакав однос према природним ресурсима напуштен је због централизације, индустријализације и нових образаца потрошње. У прошлости је потражња за енергијом и природним ресурсима опала. Међутим, очекује се **да ће она, услед окретања ЕУ, у наредном периоду убрзано порасти**. Новији закони, трендови и технологије стварају могућности за промовисање и проширење енергетске ефикасности и других ресурса у овој области. Политика очувања животне средине има јасне циљеве, као што је, на пример, смањивање емисије гасова који производе ефекат „стаклене баште“. Друге иницијативе, нарочито **CIP 2007–2013**, као и њен потпрограм **„Интелигентна енергија за Европу“**, промовишу енергетску ефикасност и употребу других ресурса. Транснационалне активности у овој области треба да допринесу преношењу знања из зона са више искуства у зоне у којима ресурси нису искоришћени.

Сврху ове области деловања представља успостављање координације и преношење знања о енергетској ефикасности и другим ресурсима, усвајање и прилагођавање уредби ЕУ релевантним областима, као и припремање области да повећану потражњу енергената и потрошњу ресурса задовољи на начин који не загађује животну средину. Приликом процењивања активности, у обзир треба узети негативне утицаје које њихово спровођење може имати на развој пољопривреде, шумарства, биодиверзитета, земљишта, ваздуха и окружења на транснационалном нивоу.

У оквиру транснационалне сарадње треба да буду израђени конкретни пројекти који ће пружити подршку ефикасном начину коришћења енергената и ресурса. Пројекти треба да омогуће сарадњу између релевантних заинтересованих страна и да пруже информације о технологијама које на ефикасан начин користе ресурсе.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- развијање система одрживог снабдевања енергијом и ефикасног коришћења ресурса на националном или регионалном нивоу, који омогућавају примену релевантних смерница и уредби ЕУ
- доношење заједничких стратегија за очување енергије и постизање енергетске ефикасности
- „предвиђање потрошње ресурса“, укључујући у то и будућа „уска грла“ и проблематичне области

- координирање рада произвођача енергије (нарочито оних компанија која се баве обновљивим изворима енергије) и регионалних и локалних власти
- координирање развоја инфраструктуре за коришћење обновљивих извора енергије (нарочито хидроенергије) на транснационалом нивоу
- пружање подршке развоју и коришћењу горива добијеног из обновљивих извора
- награђивање и промовисање оних технологија и активности које се заснивају на ефикасној потрошњи енергије и ресурса
- развијање транснационалних програма/иницијатива за смањивање емисије гасова који производе ефекат „стаклене баште“
- развијање транснационалних стратегија које подржавају и координирају одрживе начине експлоатације обновљивих извора енергије (хидроенергије, биомасе, геотермичке енергије итд.)
- унапређивање система преношења знања о свеобухватним националним стратегијама за одрживо управљање отпадом (избегавање поновног коришћења – рециклирање)
- унапређивање система преношења знања о свеобухватним националним стратегијама за одрживо управљање слатком водом (стратегије и технологије одрживог коришћења водених ресурса)
- развијање транснационалних мрежа „чисте индустрије“, енергетских агенција регионалних и локалних власти
- развијање мера за смањење обима саобраћаја, односно за пружање подршке оним саобраћајним средствима која не загађују животну средину (нарочито средствима јавног саобраћаја)
- промовисање активности одрживог управљања отпадом и стварање друштва које рециклира
- стимулисање енергетске ефикасности и развијања обновљиве енергије, боље координирање система за ефикасно управљање енергијом, промовисање одрживог саобраћаја, информисање индустријских потрошача, радника на пословима пружања услуга и грађана о питањима везаним за смањивање потрошње енергије.

5.3 Приоритетна оса 3: Унапређивање приступачности

Контекст

Приступачност представља један од **основних предуслова** економског раста и развоја, као и остваривања територијалне кохезије. Приступачност помаже размени добара и идеја, као и кретању и интеракцију људи. За Југоисточну Европу изузетно су важни сви ови аспекти. Саобраћајни коридори представљају школски пример значаја приступачности. Региони кроз које пролазе саобраћајни коридори имају велике развојне могућности, док области које ови коридори заобилазе заостају у економском развоју. Зато је развој транснационалних и унутаррегионалних мрежа приступачности изузетно значајан за смањивање постојећих диспаритета.

Због политичког наслеђа постојеће саобраћајне мреже у Југоисточној Европи или су **изузетно фрагментиране** или имају функцију само у оквиру појединачних држава и региона. У највећем броју случајева те мреже су **слабог квалитета** и не могу адекватно да одговоре на захтеве све интензивнијег путничког саобраћаја. Постоје **два обрасца** приступачности. Са једне стране налазе се **финансирани пројекти ТЕН**. Са друге стране налази се амбициозна, али **незграпна паневропска мрежа саобраћајних коридора** ван територије ЕУ, коју сачињавају **путнички, железнички, речни и морски саобраћај**. Међутим, морски путеви предвиђени „Морски аутопутеви“ или велике пловне реке, као што је, на пример, Дунав, и даље нису довољно искоришћени. Према томе, за саобраћајни сектор карактеристични су **контрадикторни трендови**. Иако је постојећа инфраструктура изузетно загушена, нема развоја прихватљивих алтернатива. Сличан образац јавља се и у **сектору ИКТ** (информационе и комуникационе технологије). Телекомуникационе **мреже** и

услуге земаља чланица ЕУ разликују од мрежа и услуга у трећим земљама. Постоји значајан јаз чак и међу земљама чланицама ЕУ.

Према **SWOT анализи**, у програмској области постоји основна инфраструктурна мрежа, за чију су обнову, унапређивање и довршавање неопходна хитна улагања. Ограничена знања о инвестицијама, стратегијама и алатима за финансијски инжењеринг представљају препреке за обезбеђивање неопходних улагања, а сваку евентуалну иницијативу коче дивергентни државни и регионални интереси. Постојећа инфраструктура (физичка и ИКТ) у великој мери је фрагментирана (због топографије и државних граница) и не одговара европским стандардима. Транснационалне везе, као и везе на релацији исток–запад прилично су слабе. Везе са лукама и морским зонама слабо су развијене.

Упркос томе, у Југоисточној Европи постоји много важних ТЕН пројеката и паневропских коридора. Поред тога, постоје и прихватљиве алтернативе путничком саобраћају (луке, водени путеви, мултимодалне платформе) са високим тржишним потенцијалима. Међународне финансијске институције нуде велики број инструмената и прилика за финансирање развоја инфраструктуре неопходне за унапређивање приступачности.

За финансирање саобраћајне инфраструктуре у програмској области користи се **велики број инструмената**. Земљама чланицама ЕУ на располагању стоје државни фондови, структурни фондови, међународне финансијске институције (нпр. ЕИБ), као и партнерске организације настале удруживањем актера из приватног и јавног сектора. Земље које нису чланице ЕУ због ограничених државних средстава више зависе од међународних финансијских институција и донатора. У оба случаја државе прате **сопствени план** развоја саобраћајне инфраструктуре. Постојање мноштва планова и могућности за њихово спровођење **изузетно отежавају координацију у области Југоисточне Европе**. Док ТЕН политика ЕУ подржава координирање на „континенталном“ нивоу, **унутаррегионални диспаритети** секундарних мрежа, као и њихове везе са поменутом ТЕН-Т мрежом остају нетакнути.

Поред тога, географски правац коридора очигледно се заснива на просторно заснованом приступу, што оставља велика „**празна места**“ и **занемарене морске зоне**. Према томе, успешна интеграција мрежа не може бити заснована искључиво на изградњи коридора у правцу север–југ и запад–исток, већ би требало да обухвати и секундарне мреже. Неке топографске одлике могу представљати препреку развоју мрежа. Међутим, околна мора (Јадранско, Јонско, Егејско и Црно море), као и суседне обалске зоне са развијеним речним и железничким саобраћајем, представљају погодан оквир за регионални развој и за спровођење саобраћајне политике ЕУ. Очигледно је да је приликом разматрања животне средине укључених земаља потребна транснационална сарадња, као и ради примене европског законодавног оквира (као што је Оквирна уредба о воденим ресурсима, мрежа Natura 2000)

Транснационални програм сарадње не може да замени постојеће програме и планове, али може да **обезбеди платформу за координирање и склапање споразума** међу државама, као и платформу за вођење преговора са међународним финансијским институцијама, донаторима итд.

Приоритетна оса 3 садржи стратегију мобилизације снага у региону и могућности које пружа оквир ЕУ ради превазилажења слабости региона. Приоритетна оса 3 треба да допринесе унапређивању приступачности локалних и регионалних учесника у европским мрежама. Приступачност обухвата/чине:

- физичка приступачност (примарна и секундарна саобраћајна инфраструктура)
- виртуелна приступачност (приступ ИКТ мрежама и услугама).

Циљеви приоритетне осе и оперативни циљеви који из ње произилазе

Специфични циљ приоритетне осе 3 јесте промовисање координиране припреме за развој мрежа приступачности, као и за увођење мултимодалности.

Ова приоритетна оса има три **оперативна циља**. Она треба да пружи подршку оним транснационалним партнерствима и активностима који доприносе:

- унапређивању сарадње у области промовисања, планирања и функционисања примарних и секундарних саобраћајних мрежа
- развијању стратегија за превазилажење „дигиталног јаза“
- унапређивању оквирних услова за мултимодалне платформе.

Програм се суочава са великим бројем проблема, као и са ограниченим средствима за њихово решавање. Главни извор финансирања и даље представљају државни фондови и оперативни програми Структурних фондова. Програм треба да допринесе успостављању сарадње повезаних учесника, које ограничавају или недостатак оперативних средстава, или државне границе или институционалне препреке. Развој ефикасне саобраћајне мреже, односно одрживих и енергетски ефикасних саобраћајних система који не нарушавају животну средину зависи од максималне искориштености ИКТ као помоћног алата и алтернативе физичкој покретљивости. Промовисање мултимодалности, са друге стране, представља пратећу активност потребну за одрживост саме мреже. Зато је спајање саобраћајних мрежа, ИКТ и мултимодалност неопходно за постизање уравнотежене приступачности региона.

Циљне групе, односно индикативне могуће кориснике представљају: државни органи, институције за планирање, регионални и централни државни органи, градови и руралне заједнице, коморе и удружења, саобраћајни органи, као и међународне организације и тела.

Области деловања

5.3.1 Унапређивање координирања у области промовисања, планирања и функционисања примарних и секундарних саобраћајних мрежа

У Југоисточној Европи постоји велики број програма, планова и финансијских инструмената за развијање примарних и секундарних саобраћајних мрежа. Међутим, спровођење ових планова тече споро, и то како због недостатка знања, тако и због институционалних или уговорних недостатака. Поред тога, сарадња са суседним земљама, као и са земљама на које се врши утицај, веома је мала. Разлике између земаља које немају излаз на море и оних које га имају, као и разлике у топографији и политичкој фрагментацији, ометају формулисање заједничких позиција и акционих планова. Транснационална сарадња би требало да, због спровођења захтева и ширења утицаја, представља саставни део развоја мрежа.

Сврху ове области деловања представља прибављање инструмената и простора за координирано промовисање, планирање и функционисање примарних и секундарних саобраћајних мрежа. Интервенције су намењене или регионалним и локалним органима средишњих држава или оним државама Југоисточне Европе које теже уласку у ЕУ и друге међународне институције.

Програм не располаже средствима за велика улагања у инфраструктуру. Међутим, он може допринети мобилисању заинтересованих страна, спровођењу студија о изводљивости и о акционим плановима, као и координирању активности финансираних из других буџета.

Транснационалне активности могу пружити подршку координирању компетентних партнера, као и транснационалном умрежавању регионално реализованих пилот-пројеката.

Приликом планирања приоритетних и секундарних саобраћајних мрежа, у обзир би требало узети регионалне интересе и потребе. На тај начин би региони заиста имали користи од развијања саобраћајних мрежа.

У оквиру транснационалне сарадње треба да буду израђени конкретни пројекти који ће допринети стварању и јачању мрежа за координирани развој саобраћајних веза и коридора, као и разрађивању конкретних акционих и финансијских планова за мрежни развој. Пројекти би требало да допринесу и стварању услова за развијање саобраћајног система који не загађује животну средину, као и за заједничко управљање мрежама.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- промовисање координирања политика надлежних партнера, разрађивање координираних стратегија за улагања у инфраструктуру, промовисање комплементарности различитих типова улагања, као и мобилисање различитих финансијских инструмената
- развијање заједничких акционих планова за стварање физичке инфраструктуре које финансирају други програми
- промовисање транснационалне процене животне средине (ЕИА-СЕА) и транснационалних процена утицаја на територије (ТИА) у комбинацији са стварањем физичке инфраструктуре које финансирају други програми
- повећавање транспарентности актуелних програма и пројеката везаних за грађење коридора
- разрађивање образаца сарадње између приватног и јавног сектора у вези са деловима саобраћајне инфраструктуре
- успостављање заједничких саобраћајних управних тела
- стварање транснационалних капацитета за одржавање и одређивање трошкова физичке инфраструктуре
- неговање транснационалног јавног учествовања у консултацијама о развоју инфраструктурне мреже
- координирање развоја регионалних аеродрома
- стварање интелигентних саобраћајних система за агломерације
- проналажење решења за флексибилан јавни превоз који одговара захтевима за остваривање покретљивости
- анализирање и максимално повећавање утицаја измењене/унапређене приступачности на регионалне/локалне могућности развоја
- суочавање са специфичним проблемима периферних и осетљивих региона (на пример, проблеми са саобраћајем у планинским пределима)
- унапређивање приступа међународним морским и речним лукама ради остваривања будуће стратешке предности на глобалном шпедитерском тржишту
- спровођење заједничких промотивних кампања за унапређивање морског и речног саобраћаја и едуковање јавности о еколошким и економским предностима оваквог саобраћаја.

5.3.2 Развијање стратегија за суочавање са „дигиталним јазом“

Приступ информацијама представља веома важан елемент развоја кохезионе политике ЕУ. Приступ ИКТ и, што је подједнако важно, прихватање и коришћење ИКТ битно је не само за домаћинства и предузећа, већ и за јавне установе које би на тај начин смањиле потребу да грађани буду физички присутни. Овај сектор касни у развоју. Транснационална сарадња у овој области треба да допринесе стварању неопходне критичне масе потребне за развој предвиђених планова и инструмената.

Сврху ове области деловања представља пружање подршке заједничким иницијативама за смањивање „дигиталног јаз“ међу државама и регионима, нарочито у оним подручјима у којима се очекује пропадање тржишта. „Дигитални јаз“ представља разлику између оних држава и региона које имају редован и делотворни приступ информацијама и знању путем ИКТ (информационе и комуникационе инфраструктуре) и оних држава и региона које га немају.

У оквиру транснационалне сарадње треба да буду израђени конкретни пројекти који ће допринети развоју концепата јавних и приватних партнерстава за повећавање приступачности ИКТ, развоју концепата и имплементацији ИКТ решења за јавне сервисе локалних и регионалних органа, успостављању сарадње јавних органа и научних институција у области развоја јавних сервиса, као и интероперабилности информационих система и усаглашавању ИКТ обуке.

Потребно је спровести и припремне активности за развој регионалне ИКТ инфраструктуре. Ове активности треба да обезбеде алтернативу скупим земљаним широкопојасним везама. Није предвиђено да Програм непосредно финансира широкопојасну инфраструктуру.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- едуковање јавности о ИКТ могућностима у регионима у којима информатичко друштво није довољно развијено
- пружање подршке малим и средњим предузећима за развој пословних активности примењивањем ИКТ платформи за неговање привредне и социјалне одрживости
- развијање јавних и приватних партнерстава ради повећавања ИКТ приступачности
- унапређивање улоге регионалне и локалне администрације у успостављању информатичког друштва, нарочито у неприступачним крајевима
- развијање јавних сервиса коришћењем решења и инструмената е-управе
- успостављање заједничких стандарда за развој ИКТ у области услуга подршке и обука
- промовисање интероперабилности информационих система, на пример у образовању
- развијање базе података која ће имати транснационални значај
- неговање употребе напредних ИКТ како би била смањена потреба за путовањем и како би физичко кретање било замењено виртуелним разменама.

5.3.3 Унапређивање оквирних услова за успостављање мултимодалних платформи

Завршавање изградње саобраћајних мрежа, интеграција у глобално тржиште и постојање све израженијих образаца потрошње у програмској области представљају **велики терет за саобраћајну мрежу**, у којој је тренутно **доминантан путнички саобраћај**. Питања

оперативне ефикасности и искоришћавања постојећих алтернативних путања, као и брига за заштиту животне средине стварају потребу за промовисање мултимодалних платформи. Успостављање транснационалних активности веома је важно, како због успостављања економских веза и саобраћајних образаца међу регионима, тако и због утицаја који има увођење мултимодалности.

Сврху ове области деловања представља пружање подршке мултимодалним платформама и промовисање алтернативних видова саобраћаја (на пример, железничког или поморског саобраћаја). Мултимодалне платформе постојећи саобраћај могу учинити ефикаснијим. Оне, такође, подстичу прелазак на еколошки прихватљиве системе. Активности би требало спроводити у духу сарадње и остваривања заједничке користи.

У оквиру транснационалне сарадње треба да буду израђени конкретни пројекти који ће допринети развоју мултимодалних концепата и акционих планова. Ови пројекти треба да подрже стварање споразума о промовисању мултимодалности и да помогну развоју инструмената и система за пружање подршке мултимодалним платформама.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- развијање потенцијала речног и морског саобраћаја (краћи морски транспорт и дужи морски транспорт) спровођењем концепата и акционих планова за развој мултимодалних терминала и центара за унапређивање веза са обалским подручјима
- пружање подршке платформама за успостављање комуникације и за координирање регионалних и градских органа, приватних услужних предузећа, као и инвеститора и њихових удружења
- развијање концепата и споразума о мултимодалним везама, нарочито међу агломерацијама
- развијање мултимодалних саобраћајних решења и акционих планова (везаних углавном за водене путеве) потребних за растеређивање или заобилажење уских грла, као и за превазилажење недостатака на транснационалним путевима
- унапређивање интероперабилности и интермодалности путничког и теретног саобраћаја на земљи, рекама, мору и у ваздуху, укључујући у то и усклађивање свих облика јавног превоза дуж државних граница и на транснационалним коридорима у правцу исток–запад и север–југ
- стварање мрежа за увођење иновација и за изналажење мултимодалних саобраћајних решења, која обухватају нову опрему, технолошки развој, успостављање ланца управљања или логистике итд.
- развијање транснационалних управних структура везаних за ланац набавке, које обухватају мере за унапређивање ефикасности мултимодалних логистичких ланаца (увођење „интелигентних“ технологија, поједностављивање администрације итд.)
- развијање ИКТ инструмената и технологија за боље повезивање мултимодалних платформи, укључујући у то и оптимизацију капацитета возова, одређивање цена путног транспорта, као и обједињавање места за куповину саобраћајних пакета
- развијање мрежа логистичких центара и охрабривање размене искустава на пољима управљања и пружања услуга, као и на пољу сарадње унутар и ван програмске области
- пружање подршке заједничким напорима за усклађивање саобраћајних и логистичких улагања, као и за координирање логистичких могућности и услуга
- проналажење начина за унапређивање логистике употребом обновљивих енергената.

5.4 Приоритетна оса 4: Развијање транснационалне сарадње ради успостављања одрживих области раста

Контекст

Анализа је указала на тренд концентрисаног развоја у појединачним областима, што доводи до **повећавања разлика у оквиру подручја** и ствара нове суштинске проблеме, као што су социјална сегрегација, пораст сиромаштва, недостатак финансијских средстава у неким областима, непостојање адекватних јавних услуга, преоптерећеност саобраћајних капацитета. Проблем концентрисаног развоја у вези је са **интерном кохезијом** области раста.

Анализа (великих) градских области, малих и средњих градова **распоређених у програмској области указује на драматичан пораст неједнакости** између развијенијих и мање развијених градова/региона. Моноцентризам градских региона оснажен је актуелним развојем већине земаља. У земљама Југоисточне Европе постоје много веће разлике него у земљама Западне Европе. Актуелни трендови повећавају ове разлике, док се у старим чланицама ЕУ разлике консолидују или смањују.

Структура, функција и улога главних, великих, средњих и малих градова одређене су новим државним структурама у програмској области и **представљају велики потенцијал** за даље повећавање координираних активности стратешког планирања, координираног маркетинга и заступања, као и за постојање функционалних подела. **Потенцијалне комплементарне особине** могу различитим градовима омогућити остваривање профита, па они, на овај начин, могу постићи конкурентност, препознатљивост (на међународном нивоу) и адекватан ниво јавних услуга. Дугорочно гледано, постоји и могућност успостављања „**интегрисаних зона**“, подржаних саобраћајним коридорима као покретачима раста и конкурентности. Успостављањем ових зона, позиција градова у овој области била би побољшана толико да би они достигли градске регионе у старим чланицама ЕУ.

У овој области не улажу се напори у „**централизовање периферије**“, односно у неговање економски одрживих области раста у угроженим руралним областима.

Велика културна разноликост (утицаји се протежу почев од преисторијског периода, преко старогрчке цивилизације, хеленског периода, Римског и Византијског царства, Отоманске империје, Хабзбуршке монархије, па до комунистичког периода...) може бити искоришћена као развојни фактор и значајан аспект постизања конкурентности на глобалном нивоу.

Општи и оперативни циљеви приоритетних оса

Приоритетна оса 4 треба (нарочито) да допринесе развоју Југоисточне Европе као **области одрживог и полицентричног развоја градских области и регионалних система насеља**.

Ова приоритетна оса има **међусекторски карактер**, јер повезује економске, еколошке, социјалне и управне проблеме. Уредба Комисије под називом „**Кохезиона политика и градови: допринос градова расту и отварању радних места у регионима**“²⁷ у

²⁷ COM (2006) 385 коначна верзија, Брисел, 13. јул 2006. године

потпуности се заснива на овом приступу. Према Стратешким смерницама Заједнице о кохезији (одељак 2.1), висококвалитетно градско окружење **доприноси** остваривању једног од приоритета **обновљене Лисабонске стратегије** – повећавању привлачности Европе за рад, живот и инвестирање.

Циљеви приоритетне осе јесу развијање и примена интегрисаних стратегија за градске области и регионалне система насеља, рад на успостављању оптималних полицентричних структура у програмском подручју, као и коришћење културних вредности за одрживи развој.

Нагласак треба да буде стављен на следеће активности:

- решавање проблема **високе концентрације економских, еколошких, социјалних и управних²⁸ проблема** који утичу на градске области и регионалне системе насеља
- **коришћење могућности** које развоју области раста пружају оптимализација датих полицентричних структура и коришћење културних вредности.

Приоритетна оса треба да реализије **три оперативна циља** и да пружи подршку транснационалним партнерствима и активностима који доприносе:

- решавању најважнијих проблема који утичу на градске области и регионалне системе насеља
- промовисању обрасца постизања равномерних, привлачних и приступачних области раста
- промовисању коришћења културних вредности ради развоја.

Основни предуслов за одрживи економски развој представља **интерна кохезија** унутар градских области. **Питања разноликости и миграције** нека су од приоритетних питања.

Доприношење оптимализацији постојећих екстензивних полицентричних структура остваривањем „**функционалне полицентричности**“ пружа могућности за повезивање мањих центара са привлачним областима раста, профитирање на њиховим **потенцијалним комплементарним карактеристикама**, као и за постизање конкурентности и задовољавајућег нивоа јавних услуга. За ову област карактеристични су мали и средњи градови. Ови градови имају потенцијал за развијање функционалне сарадње. Развијање функционалног комплементарног односа, као и партнерских односа између руралних и урбаних области може постати важан фактор будућег постизања **релативне конкурентности региона** и пружања кључних јавних услуга. Коришћењем **културних вредности** могу бити промовисани креативност и културни идентитет. Поред тога, коришћење културних вредности може утицати на остваривање прихода и отварање нових радних места, односно на смањивање незапослености.

Пројекти транснационалне сарадње представљају **инструменте** развоја, примењивања интегрисаних стратегија, размене знања и праксе, као и примењивања пилот-пројеката. **Транснационални ниво представља ниво на ком могу бити размењени креативни обрасци и искуства сарадње.**

Пројекти транснационалне сарадње допуниће програм *URBACT* (мањег обима), који представља инструмент за размену искустава и за умрежавања градова.

²⁸ Планирање, утицај и спровођење политике и послова организације

Циљне групе, односно индикативне потенцијалне кориснике представљају: цивилно друштво, НВО, локалне, регионалне и националне власти, актери у области културе и образовања, актери пословног сектора, као и актери приватног сектора.

Области деловања

5.4.1 Решавање најважнијих проблема који утичу на градске области и регионалне системе насеља

У програмској области постоје подручја са високом концентрацијом економских, друштвених, еколошких и управних проблема. Тренутни центри раста су загушени, што указује на постојање све већих унутрашњих разлика, као и на то да потенцијалне области раста морају редефинисати своју улогу. Ови проблеми не могу бити решени на националном нивоу. Програм сарадње пружа подршку спровођењу заједничких активности које подстичу спровођење националних и регионалних стратегија.

Заједничке стручне активности и пилот-пројекти сарадње могу бити усмерени **на велики број тема које су од заједничког интереса**. Транснационална сарадња треба да се заснива на размени искустава, као и на одговарајућим пилот-пројектима намењеним градским областима и насељима.

Сврху ове области деловања представља развијање, примењивање и дистрибуирање конкретних стратегија и акционих планова, као и коришћење транснационалне стручности и знања за решавање најважнијих проблема градских области и регионалних система насеља.

Најважнији проблеми могу бити **економске, еколошке, друштвене и управне природе**. Активности које се спроводе у оквиру транснационалних партнерстава треба да теже унапређивању статуса ових проблема.

Партнери који раде на сличним или комплементарним проблемима могу, у оквиру области сарадње, користити транснационална партнерства као „покретаче“ активности на локалном нивоу. Партнери могу користити транснационална партнерства и приликом „**дефинисања агенде**“, којом се обезбеђује екстерна подршка иновативним идејама и приступима. Партнери могу **удружити средства** ради спровођења обуке и пилот-активности. Партнерски пројекти који се примењују на локалном и регионалном нивоу могу довести до **веће транспарентности**.

За разлику од међурегионалне сарадње – која се бави сличним питањима – циљ територијалне сарадње јесте развијање **трајних партнерстава** на територији сарадње. Ово је једини тип сарадње који може остварити овај задатак. Интензивнија међурегионална размена може допринети усклађенијем и равномернијем развоју подручја Југоисточне Европе.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

Развијање транснационалне сарадње у области која обухвата јавне инфраструктуре и јавне службе, на пример:

- развијање заједничких пилот-пројеката сарадње за побољшавање градске инфраструктуре (на пример, обрада отпадних вода, побољшавање пијаће воде, обнављање енергетске ефикасности), као и за унапређивање корисних веза
- развијање нових начина финансирања јавне инфраструктуре
- унапређивање процедура јавне набавке за градску инфраструктуру у складу са стандардима ЕУ
- побољшавање система управљања и праћења зелених површина
- развијање делотворних начина реструктурирања културе становања и унапређивање резиденцијалних области
- решавање потреба оних насеља која су погођена лошом економском ситуацијом и смањивањем броја становника.

Развијање транснационалне сарадње у области планирања и управљања, на пример:

- развијање интегративних инструмената, као што су стратегије за развој градова, којима би били решени проблеми сиромаштва, економског развоја, очувања животне средине (на пример, Планови управљања животном средином у граду), управљања градом, као и развоја одрживог туризма и финансирања
- развијање и спровођење акционих планова намењених проналажењу решења путем сарадње у области обнове и ревитализације градова
- развијање планова за реструктурирање бивших војних кампова
- развијање мрежа географских информационих система (*GIS-geographic information systems*), који би допринели решавању конкретних потреба (на пример, праћење загађивања земљишта)
- решавање питања регистрације земљишта, које, нарочито у градским областима, представља озбиљан проблем
- унапређивање управљања, регистрација и регулисања питања у вези са некретностима, као и развијање и рехабилитовање градских браунфилд локација
- унапређивање управљања и развијање одговорности и транспарентности рада локалних власти; у процесе планирања, примене и евалуације урбанистичког развоја (на пример, град–округ/кварт–развој) треба укључити најважније партнере – приватни сектор, заједнице и НВО, као и локалне, регионалне и националне власти.

Развијање транснационалне сарадње у области социјалних питања (у контексту интегрисаних пројеката урбанистичке и регионалне обнове), на пример:

- развијање адекватних начина интеграције за угрожене особе, мигранте и групе са посебним потребама.

Развијање транснационалне сарадње у области која обухвата решавање економских питања (у контексту интегрисаних пројеката урбанистичке и регионалне обнове), на пример:

- развијање мера за стимулисање пословних могућности, иновација и предузетништва у кризним подручјима
- развијање технолошких стандарда и стандарда управљања у оквиру економске инфраструктуре (као што су пословни инкубатори малих и средњих предузећа) ради унапређивање оних области у које се недовољно инвестира.

5.4.2 Промовисање равномерног обрасца привлачних и приступачних области раста

Урбани полицентризам на подручју Југоисточне Европе **у великој је опасности**. До данас је само мали број великих градова, и то углавном главних градова, имао значајне користи од трендова социо-економског развоја. Приметан је тренд **изразите поларизације** раста, иновација, приступачности и инвестиција. Последицу овог тренда представља територијални развој великог дела програмског подручја (моноцентризам). Очување економски одрживе полицентричне територијалне организације представља озбиљан изазов. Транснационалне активности могу допринети превазилажењу јаза између високоприоритетних циљева (промовисање економски одрживог полицентризма) и ограничене заједничке свести, заједничких стратегија и удружених ресурса. Транснационалне активности представљају **оквир и заштиту** за успостављање **сарадње** у области локалних/регионалних активности спровођења напредних и експерименталних развојних стратегија потребних за развијање **економски одрживог полицентризма**, односно за повећавање територијалне кохезије у Југоисточној Европи.

Суштински је важно промовисати равномерну дистрибуцију конкурентних области раста, као и изградњу јаких интерних и екстерних функционалних веза.

Сврху ове области деловања представља израда интегрисаних просторних и развојних стратегија за јачање функционалних региона. Поред тога, ова област деловања партнерима треба да обезбеди инструменте којима ће они дефинисати и своју улогу и улогу нових партнерстава.

Ове активности везане су за разна питања. Оне могу бити груписане на следећи начин:

Заједничко формулисање и управљање „функционалном полицентричношћу“

Сврху ове активности представља развијање, примењивање и дистрибуирање конкретних стратегија и акционих планова, као и коришћење транснационалне стручности и знања за оптимизацију постојеће екстензивне полицентричне структуре, односно за успостављање „функционалне полицентричности“. Функционална полицентричност утиче на повезивање мањих центара са привлачним областима раста, омогућава остваривање профита на њиховим потенцијалним комплементарним особинама, као и постизање **конкурентности и задовољавајућег нивоа јавних услуга**.

У постојећој полицентричној структури постоје сви елементи неопходни за **развој области раста помоћу постојања „критичне масе“**. Формулисање и примена стратегије за успостављање функционалне сарадње подразумева остваривање профита на потенцијалним комплементарним особинама градова, као и превазилажење географске удаљености између градова различите величине путем успостављања унапређених веза сарадње. Овај процес треба да буде заснован на анализи различитих функција, као и на дефинисању тога „**ко ће се специјализовати за коју област**“. Функционални потенцијали треба међусобно да се допуњују. Треба избегавати трошење јавних средстава на „погрешна подручја“. Неопходно је **идентификовати и јачати „области раста“** и успоставити мреже које их физички повезују (инфраструктура), као и мреже људског ресурса (изградња капацитета, стручности, знања). Мапа Југоисточне Европе треба да садржи неколико најважнијих међусобно повезаних зона раста, од којих ће свака градити сопствено место у европским (и глобалним) економијама. Међутим, функционална полицентричност подразумева успостављање „регионалних механизма компензације“, као и одустајање од „милитантне“ конкуренције.

Заједничко деловање као подршка управљању функционалних области

Сврху ових активности представља развијање структура и капацитета за развој **конзистентних политика**, планова и пилот-пројеката намењених свим различитим факторима који унапређују одрживи развој и радна места у функционалној области.

Јавне институције се све више суочавају са питањем о отме шта се дешава изван традиционалних административних граница (граница надлежности), а у оквиру успостављених функционалних веза. Управљање може бити схваћено као партиципативни процес ангажовања релевантних заинтересованих страна ради идентификовања и развијања функционалних области. Сарадња ствара могућност задржавања контроле над развојним процесима, као и заджавања овлашћења над развојним планирањем. Постоји велики број практичних ограничења које онемогућавају спровођење делотворне, институционализоване или неформалне, сарадње. То су, на пример, постојање недовољно јасног правног оквира сарадње, ниског нивоа сарадње тела надлежних за економски и регионални развој, недовољно развијених механизма финансијске компензације међу заједницама, недовољно развијених механизма за уговарање, као и недостатак заједничких овлашћења за управљање земљиштем. Неки аспекти управљања треба да представљају додатну повољност за руралне заједнице и предграђа, који најчешће немају прилику да изразе и одбране своје интересе.

Посебну пажњу треба посветити односима између града и села, односно оним услугама које могу помоћи све бржем одливу и старењу становника руралних области.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- развијање заједничког акционог плана за функционалне регионе ради бољег координирања општинских власти (централне власти и власти у предграђу) и руралних и регионалних власти; централне активности регионалног развоја (као што су развијање саобраћаја и пословних локација) треба допунити активностима у вези са квалитетом живота; поред тога, пажњу треба посветити и економији заснованој на знању
- спровођење заједничких маркетиншких активности ради пружања подршке економском и регионалном развоју и привлачење инвестиција у транснационалну мрежу региона
- успостављање интегрисаног концепта пословних локација за функционалне економске регионе – представљање и координирање расутих пословних локација омогућава задовољавање потреба функционалних региона малих заједница, као и развијање пословних зона на одговарајућим и приступачним локацијама
- доношење бољих административних процедура за развијање пословних локација; оптимизовање и стандардизовање процедура јавног одлучивања у ограниченом временском року, постизање транспарентност обавеза и услова за приватне инвеститоре (на пример, доношење Уредбе о обавезном корушћењу административног приручника који би садржао објашњења и јасно дефинисане, поуздане захтеве у вези са развојем), дефинисање „кључних програмских области“ које представљају основу за примену метода управљања пројектима, као и увођење „акционог планирања“ које подразумева израду „регионалних бизнис планова“
- креирање јавних фондова или других релевантних инструмената неопходних за деловање везано за тржиште земљишта како би „области наменске употребе биле „заштићене“
- интензивније коришћење приватних средстава за примену пројеката урбанистичког и регионалног развоја и за увођење институције која би управљала фондовима за обнову и развој ресурса
- развијање мрежа и других облика сарадње јавних институција како би били смањени инвестициони трошкови

- промовисање јавног учествовања и оснаживања, постављање омбудсмана и актера полицентризма, изградња капацитета за децентрализацију (финансијских, руководилачких, политичких), успостављање „руководства у предграђу“
- развијање мрежа регионалних развојних агенција које промовишу интегрисане приступе побољшавању способности партнера
- коришћење модерних информационих и телекомуникационих технологија као подршке добром градском управљању и одрживом урбанистичком развоју
- развијање сарадње усмерене како на економију и инфраструктуру, тако и на урбане области, као што су култура, образовање, знање и социјална инфраструктура.

5.4.3 Промовисање употребе културних вредности ради развоја

Програмско подручје богато је културним вредностима и туристичким потенцијалима. Урбанистички развој треба да се уклопи у културни миље у ком се одвија. Зато коришћење **културних вредности** за потребе урбанистичког развоја представља могућност за промовисање локалних идентитета, за повезивање урбанистичких центара и руралних предграђа, као и за претварање градова Југоисточне Европе у места привлачна за живот и рад.

Сврху ове области деловања представља коришћење културних вредности у процесу планирања и развијања градских центара, система насеља и околних руралних области.

Транснационално деловање треба да подржи очување и коришћење културних вредности као развојног фактора и извора одрживог туризма.

Активности треба да допринесу развијању ендеогеног потенцијала и да директно или индиректно доведу до отварања нових радних места.

Примери активности (које се могу примењивати на различитим нивоима) у оквиру транснационалних партнерстава које могу бити финансиране у оквиру ове области деловања јесу следеће:

- унапређивање ефикасног дефинисања политика и програма и изградња капацитета за очување и употребу културних вредности
- промовисање историјских локација, доношење заједничке стратегије означавања и комуникације, развијање транснационалних концепата градског маркетинга намењеног промовисању историјских центара
- транснационално удруживање стручности ради бољег управљања (на пример, археолошким локацијама)
- координирано приступање очувању културног наслеђа и спровођењу заједничке стручне обуке (израђивање базе података, мапирање и праћење локација од културног значаја, коришћење техника рестаурације, као и коришћење инструмената ИКТ)
- промовисање туризма развијањем путева културе
- пружање подршке образовању у области традиционалних материјала и управљања културним ресурсима
- развијање партнерстава између јавног и приватног сектора и цивилног друштва ради рестаурирања најважнијих локација
- промовисање наслеђа помоћу нових медијских инструмената.

5.5 Приоритетна оса 5: Пружање техничке помоћи примени Програма и изградњи капацитета

Контекст

Међународни програми сарадње постављају специфичне захтеве области техничке подршке. **Чини се да је међу њима најзахтевнији управо Програм транснационалне сарадње Југоисточне Европе.**

Програм се суочава и са **додатном тешкоћом**. Наиме, он обухвата југоисточни обод Европске уније, на коме се налази неколико држава кандидата, потенцијалних кандидата и трећих земаља, због чега он излази далеко изван садашњих спољних граница ЕУ. Руководиоци Програма треба да подстакну земље учеснице да у потпуности сарађују. То се нарочито односи на државе западног Балкана, као и на Украјину и Молдавију. Неусклађеност прописа и правних стандарда представља **ризик који омета сарадњу и који превазилази ингеренције управе Програма**.

Општи и оперативни циљеви приоритетне осе

Приоритетна оса 5 треба да пружи подршку имплементацији Програма, као и повећавању капацитета институција и корисника у програмској области.

Приоритетна оса 5 треба да оствари два оперативна циља:

- обезбеђивање **кључне руководилачке структуре** за имплементацију Програма (спровођење програма и склапање уговора, припрема, праћење, евалуација и надзор)
- спровођење **пратећих активности** пружања подршке стварању и реализацији висококвалитетних међународних пројеката и партнерстава оријентисаних на остваривање резултата, као и на промовисање **пуног искоришћавања** тих резултата.

Као што је детаљно изложено у **поглављу 7.7 (специфична правила имплементације програмског буџета намењеног техничкој помоћи)**, техничка помоћ биће усмерена на активности неопходне за ефикасно и неометано управљање и реализовање Програма у складу са чланом 46 Општих одредби²⁹.

Техничка подршка треба да обухвати и издатке реализовања „Програмског приручника“ (самостални документ), као и трошкове припремања за наредни програмски период.

Техничка помоћ треба да буде прилагођена томе да обезбеди, уколико је неопходно, **праћење стања животне средине** у оквиру програмске области, и то на основу СЕА извештаја.

Техничка подршка би требало да помогне реализацији **пратећих делатности које подстичу учествовање, креирање и селекцију пројеката**, и то спровођењем (индикативних) активности као што су: вођење кампања подизање свести јавности, развијање методологија и алата за идентификовање потенцијала области, дефинисање заједничких интереса и пружање помоћи приликом развијања заједничког идентитета,

²⁹ Уредба Савета (ЕЦ), бр. 1083/2006 од 11. јула 2006. године (ОЈ L 210, стр. 25)

активно пружање подршке дисеминацији информација ка партнерским државама и областима сарадње, коришћење медија.

Усмерени позиви, семинари, студије и годишње конференције, као и публикације и промоције Програма треба да допринесу већој ефикасности његове примене.

Једну од слабости већине програма реализованих у периоду од 2000. до 2006. године представља **отежано преношење знања** у области које се налазе изван суфинансираних партнерстава. У оквиру пројеката се развијају вредна знања, инструменти, праксе и технике. Међутим, често се дешава да овај процес не буде образложен и дистрибуиран на начин на који би нова сазнања учинио доступним широј групи корисника. Зато у оквиру новог програма треба да буду донете конкретне мере и средства који би омогућили **пуно искоришћавање резултата** како новим и текућим пројектима, тако и учесницима, експертима и онима који развијају стратешке смернице и начине примене у свим регионима. Ово може бити допуњено захтевима дефинисаним у Оквиру структурних фондова.

Наведене **мере могу обухватати (индикативно)**: размену знања и искустава између учесника, консултовање са представницима претходних програма, мотивисање које спроводе лидери (на програмском и пројектном нивоу), активно управљање тематским питањима која имају изузетан значај, проактивно промовисање региона (на пример, управљањем подацима које је обезбедио партнер), усвајање напредних инструмената и методологија ради повећавања потенцијала иновационих делатности и видљивости програма. Важно средство представља и формирање пројектних база података које пружају информације о садржајима и процедурама.

Посебна пажња биће посвећена одредбама програма **INTERACT II**. Овај Програм реализује се широм Европске уније, а усмерен је на добро управљање територијалном сарадњом, а свим учесницима укљученим у примену Програма обезбеђује подршку засновану на њиховим потребама. Циљне групе програма **INTERACT** представљају институције која треба да буду успостављене у складу са Уредбом савета 1083/2006 и 1080/2006, као и други органи укључени у реализацију Програма. Како би институцијама одговорним за имплементацију програма **INTERACT** било обезбеђено остваривање максималне користи, биће охрабривано коришћење услуга и документације развијене у оквиру Програма, као и учествовање на семинарима у оквиру овог Програма. Трошкови ове врсте могу бити покривени средствима намењеним техничкој подршци.

6. Финансијски план

6.1 Годишње финансијске обавезе ЕРДФ у оквиру Програма

Табела бр. 15: Годишње финансијске обавезе ЕРДФ у оквиру Програма (изражене у еврима):

Године	ЕРДФ
2007.	31.918.022
2008.	29.689.399
2009.	29.565.665
2010.	28.565.151
2011.	30.342.331
2012.	29.004.134
2013.	27.606.943
Укупно	
2007–2013.	206.691.645

Буџетска средства ЕРДФ која ће бити додељена пројектима (94%): 194.290.148

6.2 Индикативна расподела према приоритетним осама

Табела бр. 16: Приоритетне осе према изворима финансирања (изражене у еврима):

Приоритетне осе	Средства Заједнице (a)	Национална јавна средства (b)	Национална приватна средства (c)	Укупно финансирање (d)=(a)+(b)+(c)	Стопа суфинансирања (e)=(a)/(d)	Информације	
						Допринос ЕИБ	Други извори финансирања
П1 – Иновације	44.051.157	7.773.734	0	51.824.891	0,85	0	0
П2 – Животна средина	53.739.828	9.483.499	0	63.223.327	0,85	0	0
П3 – Приступачност	55.160.834	9.734.265	0	64.895.099	0,85	0	0
П4 – Области одрживог	41.338.329	7.294.999	0	48.633.328	0,85	0	0

развоја							
П5 – Техничка подршка	12.401.497	4.133.832	0	16.535.329	0,75	0	0
УКУПНО	206.691.645	38.420.329	0	245.111.974		0	0

6.3 Финансијски план који приказује учествовање *IPA* средстава према државама-партнерима за 2007. годину

Табела бр. 17: Финансијски план који приказује учествовање *IPA* средстава према државама-партнерима за 2007. годину

Године	2007.
Државе-партнери	
Хрватска	400.000
Бивша Југословенска република Македонија	500.000
Албанија	200.020
Босна и Херцеговина	453.020
Црна Гора	670.000
Србија	1.114.228
УКУПНО	3.337.268

О *IPA* средствима намењеним за учешће држава кандидата и потенцијалних кандидата у програмима транснационалне сарадње у оквиру Регионалне политике ЕУ одлучује Комисија на годишњем нивоу.

7 Одредбе о спровођењу Оперативног програма

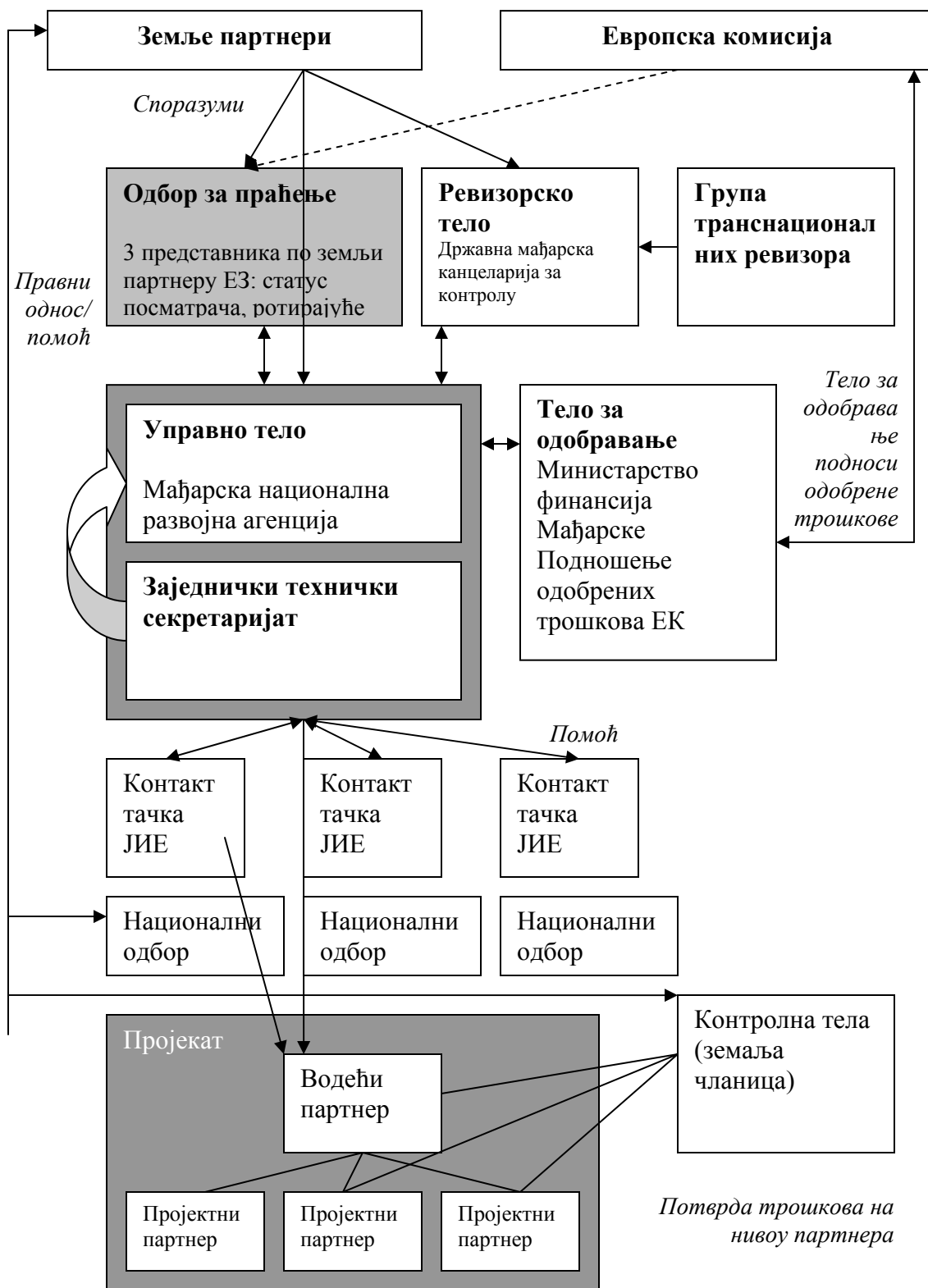
7.1 Структуре за управљање програмом

Предвиђено је да Програмом управљају су следеће структуре:

- Одбор за праћење (ОП)
- Управно тело (УТ)
- Тело за одобравање (ТО)
- Ревизорско тело (РТ)
- Заједнички технички секретаријат (ЗТС)
- Контакт тачке ЈИЕ (ЈКТ)³⁰
- Тела за националну координацију (ТНК)

³⁰ ЈИЕ је акроним настао од Југоисточна Европа и односи се на циљ који подразумева јачање идеје о Контактним тачкама (тимовима) као главним представницима овог транснационалног Програма у земљама партнерима у Програму. Контактне тачке на националном нивоу могу покренути и извршавати активности транснационалног карактера које ће ићи у корист самог Програма.

Слика 5: Руководилачке структуре Оперативног програма за подручје Југоисточне Европе

7.1.1 Одбор за праћење

Одбор за праћење Оперативног програма Југоисточне Европе оснивају државе партнери у овом Програму у року од три месеца након што Европска комисија донесе одлуку којом се одобрава спровођење Програма.

Одбор за праћење има задатак да обезбеди квалитетно, успешно и одговорно спровођење програмских активности, као и да врши одабир пројеката који ће бити финансирани из средстава Програма.

Одбор за праћење обавља свој рад у складу са члановима релевантних прописа који се односе на рад овог Одбора, а то су:

*Опште одредбе, члан 65
Задаци Одбора за праћење*

Одбора за праћење има задатак да се увери у то да се спровођење Оперативног програма обавља успешно и квалитетно, у складу са следећим одредбама:

- одбор разматра и одобрава критеријуме за одабир програмских активности које ће бити финансиране у року од шест месеци након доношења одлуке о одобравању Оперативног програма, а врши и одобравање сваке ревизије тих критеријума у складу са потребама које настану у току спровођења Програма
- одбор на основу докумената које је поднело управно тело оцењује то колики је напредак учињен када је у питању остваривање посебних циљева Оперативног програма
- одбор испитује то какви су резултати спровођења Програма, нарочито када је у питању то да ли су остварени циљеви постављени за сваку осу приоритета, као и какве су процене о којима се говори у члану 48(3)
- одбор разматра и одобрава годишње и коначне извештаје о спровођењу Програма о којима се говори у члану 67
- одбор треба да буде упознат са годишњим извештајем о контроли, односно са оним делом извештаја који се односи на Оперативни програм у чијем спровођењу учествује овај Одбор, као и са свим значајним коментарима које Комисија може да упути након читања тог извештаја или са коментарима који се односе на тај део извештаја
- одбор може да предложи управном телу да буде извршена било каква ревизија или анализа Оперативног програма којом би било омогућено остваривање циљева Фонда о којима се говори у члану 3, односно којом би било унапређено управљање Програмом, у шта је укључено и управљање средствима Програма
- одбор разматра и одобрава све предлоге измена и допуна садржаја одлуке Комисије о додели средстава из Фонда.

*Уредба ЕРДФ, члан 19.3.
Одабир програмских активности*

Поред задатака о којима се говори у члану 65 Уредбе (ЕС) бр. 1083/2006, Одбор за праћење, или Управни одбор који одговара Одбору за праћење, задужен је за одабир оних програмских активности које ће бити спровођене Програмом.

Одбор за праћење сачиниће сопствени Пословник, сходно институционалном и законском оквиру Програма.

У складу са институционалном структуром држава партнера у Програму, Одбор за праћење чине до три представника сваке партнерске државе у Програму, који по могућству представљају и државни и регионални ниво власти. На тај начин осигурава се ефикасност рада Одбора и већа репрезентативност. Владе држава партнера у Програму именују чланове Одбора за праћење у року од 30 дана након доношења одлуке о одобравању Оперативног програма. Већа укљученост органа који долазе са регионалног и локалног нивоа власти биће осигурана тиме што ће представници ових органа ући у Националне одборе или тиме што ће учествовати у одговарајућим процедурама које ће бити спровођене на нивоу државе, а које ће установити свака од држава партнера у Програму. Чланови Одбора за праћење могу да позову спољне саветнике да у статусу посматрача присуствују састанцима Одбора за праћење (члан Одбора мора унапред да обавести председавајућег Одбора о томе да ће саветник присуствовати састанку).

Државе чланице које учествују у раду Одбора за праћење и треће земље гарантују то да ће резултати **Стратешке процене утицаја на животну средину (SEA) бити узети у обзир** током спровођења Програма, као и да ће на националном нивоу примењивати процедуре праћења спровођења Програма предвиђене проценом SEA.

Функција председавајућег Одбора за праћење ротира се на сваких годину дана, па је на смену преузимају парови држава партнера у Програму, које чине једна држава чланица ЕУ и једна држава која не припада ЕУ. Права и дужности председавајућег и потпредседника одређени су пословником Одбора за праћење.

Представници Европске комисије (укључујући у то и ГД³¹ за регионалну политику, ГД за проширење и друге ГД по потреби) учествују у раду Одбора за праћење као посматрачи. Заједнички технички секретаријат пружа услуге секретаријата Одбору за праћење, као што су припрема докумената, одлука и записника са састанака.

Одбор за праћење састаје се најмање једанпут годишње. Он доноси одлуке консензусом националних делегација (делегација једне државе има један глас). Одлуке могу да буду доношене и писаном процедуром која је прописана пословником Одбора за праћење.

Одбор за праћење може да оснује поткомитете који треба да обаве посебне задатке, као што је, на пример, писање пројеката. Правила која регулишу питања састава и рада поткомитета биће утврђена у пословнику ОП. Заједнички технички секретаријат помаже поткомитетима у њиховом раду. Доношење коначне одлуке о одобравању или одбијању пројеката увек остаје надлежност Одбора за праћење.

7.1.2 Управно тело

Орган који врши функцију Управног тела Програма је:

Национална агенција за развој (Мађарска)
Н – 1133 Будимпешта

³¹ Генерални директорат

Pozsonyi út 56.

Управно тело (УТ) задужено је за управљање Програмом и спровођење Програма у складу са прописима који се односе на рад овог тела.

Према члану 15 Уредбе ЕРДФ, Управно тело није задужено за проверу регуларности програмских активности и трошкова насталих спровођењем тих активности. За ове сврхе свака држава чланица успоставља свој систем контроле и именује контролоре. Контролори су задужени за проверавање законитости и регуларности трошкова које свака земља корисник и учесник у реализацији програмских активности пријави.

Опште одредбе, члан 60 Надлежности Управног тела

Управно тело је одговорно за управљање Оперативним програмом и његово је спровођење у складу са принципима доброг финансијског управљања, а пре свега има задатак да:

- осигура то да програмске активности које ће бити финансиране буду одабране на основу критеријума који се примењују и код Оперативног програма, као и да током читавог периода реализације тих програмских активности буду поштована важећа правила Заједнице и национална правила
- врши проверу тога да ли су суфинансирани производи и услуге обезбеђени корисницима и да ли су трошкови које корисници Програма пријаве као трошкове настале спровођењем програмских активности стварни, као и то да ли су у складу са правилима Заједнице и националним правилима; верификације појединачних програмских активности на лицу места могу се вршити на узорку, у складу са детаљно разрађеним правилима, које треба да усвоји Комисија на основу процедуре обухваћене чланом 103(3)
- осигура да постоји систем евидентирања и чувања рачуноводствене документације о свакој програмској активности која се изврши у склопу Оперативног програма у електронском облику, као и то да буду прикупљени сви подаци о спровођењу Програма који су неопходни за управљање средствима Програма, праћење Програма, верификације, ревизије и вршење процена
- осигура то да корисници и друга тела која учествују у спровођењу програмских активности имају или засебан систем књижења или одговарајући код књижења за сваку трансакцију извршену током реализације програмске активности, као и да се оваквим поступком не крше национална правила књижења
- осигура то да процене Оперативних програма о којима се говори у члану 48(3) буду извршаване у складу са чланом 47
- установљава процедуре којима би било осигурано то да сва документа о трошковима и ревизијама која су неопходна, јер служе као доказ о ревизији, буду чувана у складу са захтевима наведеним у члану 90
- осигура да Тело за одобравање, како би обавило одобравање, добије све неопходне информације о процедурама и извршеним верификацијама везаним за трошкове спровођења Програма
- усмерава рад Одбора за праћење и обезбеђује му документа која су неопходна да би било омогућено праћење квалитета спровођења Оперативног програма у смислу остварења посебних циљева
- израђује нацрте годишњих и коначних извештаја о спровођењу Програма и да их, након што их одобри Одбор за праћење, поднесе Комисији
- осигура то да буду поштовани захтеви за објављивање информација о Програму и јавност Програма који су утврђени чланом 69.

*Уредба ЕРДФ, члан 15
Надлежност Управног тела*

1. Управно тело обавља све дужности утврђене чланом 60 Уредбе (ЕЦ) бр. 1083/2006, осим оних дужности које се тичу провере регуларности програмских активности и трошкова у односу на поштовање националних правила и правила Заједнице, као што је и назначено под тачком (б) тог члана. С тим у вези, задатак овог тела је да се увери у то да је контролор, о коме се говори у члану 16(1) ове Уредбе, одобрио трошкове које пријави сваки корисник који учествује у програмским активностима.
2. Управно тело утврђује план спровођења сваке од програмских активности, а тамо где је то прикладно, прави те планове у договору са главним корисником Програма.

Према члану 13 Уредбе о спровођењу Програма, Управно тело треба да испуни следеће задатке како би у потпуности биле остварене надлежности утврђене у тачкама (а) и (б) члана 60 Општих одредаби.

*Уредба о спровођењу, Члан 13
Управно тело*

1. Ради одабирања и одобравања програмских активности за чије спровођење ће бити одобрена средства у складу са чланом 60 (а) Уредбе (ЕЦ) бр. 1083/2006, Управно тело осигурава то да корисници буду обавештени о посебним условима које треба испунити када је реч о производима и услугама који ће бити обезбеђени у склопу програмске активности, о плану финансирања, као и о временском року за извршавање уговора. Осигурава и то да корисници поседују финансијске податке и друге информације које треба да чувају и саопштавају.
Управно тело треба да се, пре него што буде донесена одлука о одобравању Програма, увери у то да ли корисник има капацитете да испуни ове услове.
2. Верификације које Управно тело треба да изврши према члану 60 (б) Уредбе (ЕЦ) бр. 1083/2006 обухватају административни, финансијски, технички и физички аспект програмских активности, на одговарајући начин.
Овим верификацијама осигурава се то да пријављени трошкови спровођења Програма буду стварни, да производи или услуге буду обезбеђени у складу са одлуком о одобравању Програма, да у пријаве за надокнаду средстава које поднесе корисник буду унети тачни подаци, као и да програмске активности и трошкови буду усклађени са националним правилима и правилима Заједнице. Ове верификације подразумевају примену процедура којима се избегава двоструко финансирање услед постојања неког другог националног програма или програма Заједнице, односно двоструко финансирање у току неких других програмских периода.
Верификације подразумевају примену следећих процедура:
 - спровођење административне провере сваке пријаве за надокнаду средстава које подносе корисници Програма
 - спровођење контроле сваке појединачне програмске активности на лицу места.
3. Тамо где се провере на лицу места споменуте у тачки (б) става 2 врше на бази узорка за један Оперативни програм, Управно тело води евиденцију о томе и у њој описује и оправдава метод одабира узорка и утврђује то које су програмске активности или трансакције извршене током спровођења активности одабране за верификацију. Управно тело одређује величину узорка како би било постигнуто то да информације о законитости и регуларности трансакција буду довољно поуздане у односу на ниво ризика које Управно тело утврди да постоји за одређени тип корисника и програмских активности на којима се верификација врши. Управно тело врши ревизију метода одабира узорка сваке године.
4. Управно тело установљава писане стандарде и процедуре верификације које се

врше сагласно ставу 2. Оно води евиденције о свакој спроведеној верификацији, у које уноси податке о обављеним радњама, датум и резултате спроведене верификације, као и податке о мерама које су предузете поводом откривених неправилности.

5. Тамо где је тело означено као Управно тело и као корисник у Оперативном програму, поступком верификације, који је описан у ставовима од 1 до 4 овог члана, осигурано је то да надлежности на одговарајући начин буду раздвојене, у складу са тачком (б) члана 58 (1) Уредбе (ЕС) бр. 1083/2006.

Управно тело добија директну подршку од Заједничког техничког секретаријата, јер овај секретаријат обавља Оперативне послове управљања током читавог Програма. Иако Управно тело сноси одговорност за читав Програм, посебни елементи управљања Програмом (нпр. запошљавање чланова Заједничког техничког секретаријата, припремање уговора, стварање система праћења спровођења Програма и управљање тим системом, управљање средствима уплаћеним за пројекте³² итд.) могу да буду делегирани телима која, према члану 59 (2) Општих одредби, имају улогу посредника. Делегирање задатака предвиђено је у опису система управљања и контроле Програма, а регулисано је посебним оквирним споразумом (уговором) који треба да сачини Управно тело. Управно тело користи **VÁTI Мађарско јавно непрофитно предузеће** као јединог посредника приликом обављања одређених предефинисаних програмских задатака. Оквирним споразумом који склапају УТ и VÁTI Мађарско јавно непрофитно предузеће одређени су задаци који су делегирани овом предузећу. Све то мора да буде наведено у извештају који је, према члану 71, обавезан.

7.1.3 Тело за одобравање

Орган који врши функцију Тела за одобравање је:

Министарство финансија Мађарске
Н – 1051 Будимпешта
József nádor tér 2-4.

Тело за одобравање (ТО) има основни задатак да сачини и поднесе Комисији оверене трошковнике и налоге за извршавање плаћања, као и да прима уплате од Комисије.

Тело за оверавање обавља свој рад у складу са прописима који се односе на рад овог тела:

Опште одредбе, члан 61 *Надлежности Тела за одобравање*

Тело за одобравање Оперативног програма задужено је пре свега да:

- изradi и поднесе Комисији оверене трошковнике и налоге за извршавање плаћања
- потврди то:
 - i) да трошковник садржи тачне податке, да је резултат поузданих система књижења и да се заснива на документима који те трошкове потврђују и који се могу проверити

³² Посебно одељење у VÁTI Мађарском јавном непрофитном предузећу попут Јединице за финансијске трансфере задужено је за техничко управљање средствима које ЕРДФ уплати крајњим корисницима.

- ii) да су пријављени трошкови у складу са важећим националним и правилима Заједнице, да су настали спровођењем програмских активности које су одабране да буду финансиране, јер испуњавају критеријуме који се примењују на Програм, као и да спровођењем тих активности буду поштована правила Заједнице и национална правила
- осигура то да су ради одобрења од Управног тела добијене одговарајуће информације о процедурама и верификацијама извршеним када су у питању трошкови наведени у трошковницима
 - узима у обзир, ради одобрења, резултате свих ревизија које изврши Ревизорско тело или резултате ревизија за које је ово тело задужено
 - води евиденције о књижењу трошкова пријављених Комисији у електронском облику
 - води рачуноводствену евиденцију о средствима која се могу повратити и средствима која су повучена након што је отказан део доприноса или читав допринос Заједнице за извршавање програмских активности. Повраћена средства враћају се у општи буџет Европске уније пре него што се Оперативни програм заврши тако што се изузму из наредног трошковника.

7.1.4 Ревизорско тело

Орган који врши улогу Ревизорског тела Програма је:

Канцеларија Владе за контролу (Мађарска)

H – 1126 Будимпешта

Tartsay u. 11/A.

Дужности Ревизорског тела (РТ) утврђене су следећим прописима:

- Опште одредбе, члан 62*
Надлежности Ревизорског тела
1. Ревизорско тело Оперативног програма задужено је пре свега да:
 - a) осигура то да се процесима ревизије утврђује делотворност система управљања и контроле Оперативног програма;
 - b) осигура то да се на основу одговарајућег узорка врши ревизија програмских активности ради верификације пријављених трошкова спровођења тих активности;
 - c) представи Комисији, у року од девет месеци након доношења одлуке о одобравању Оперативног програма, ревизорску стратегију. У њој ће бити наведена тела која врше ревизије о којима се говори у тачкама (a) и (b), метод ревизије који ће бити коришћен, метод одабира узорка на ком ће се вршити ревизије током реализације програмских активности, као и индикативни план обављања ревизија. Тиме се осигурава то да ће бити вршена ревизија активности главних тела која учествују у спровођењу Програма и да ће ревизорске контроле бити равномерно заступљене током читавог програмског периода;

(Када један заједнички систем ревизије важи за више Оперативних програма, Ревизорско тело може Комисији а поднети само једну стратегију ревизије.)

 - d) сваке године у периоду 2008–2015. године до 31. децембра:
 - i. подноси Комисији годишњи извештај о извршеној контроли који садржи закључке до којих се дошло након ревизија обављених у току претходних 12 месеци, закључно са 30. јуном године у којој се извештај подноси у складу са стратегијом ревизије Оперативног програма. У извештају треба да буде наведено и то који све недостаци постоје у системима управљања Програмом и контроле спровођења Програма. Први такав извештај

	Ревизорско тело треба да поднесе 31. децембра 2008. године и он покрива период од 1. јануара 2007. до 30. јуна 2008. године. Информације о ревизијама које су извршене након 1. јула 2015. године улазе у коначан извештај о извршеној контроли, који представља потврду декларације о завршетку Програма, о чему се говори у тачки (е); ii. даје мишљење, на основу контрола и ревизија које је обавило у склопу својих надлежности, о томе да ли системи управљања Програмом и контроле спровођења Програма добро функционишу како би Комисији било омогућено да се, у разумној мери, увери у то да су подаци у поднесеним трошковницима тачни, а самим тим да се, у разумној мери, увери и у то да су трансакције које су предмет трошковника законите и регуларне; iii. поднесе, тамо где та обавеза важи према члану 88, декларацију о завршетку једног дела Програма, којом се врши процена законитости и регуларности трошкова насталих спровођењем програмских активности које су до тада реализоване. (Када један заједнички систем ревизије важи за више Оперативних програма, информације о којима се говори под тачком (i) могу бити груписане у један извештај, а мишљење и декларација које треба сачинити а о којима говоре тачке (ii) и (iii), могу обухватити све те Оперативне програме.) е) поднесе Комисији најкасније до 31. марта 2017. године декларацију о завршетку Програма, којом се процењује валидност налога за плаћање коначног биланса, као и законитост и регуларност трансакција које су предмет коначног трошковника, што се потврђује коначним извештајем о контроли.
2.	Ревизорско тело осигурава то да приликом вршења ревизија у обзир буду узети међународно прихваћени ревизорски стандарди.
3.	У случајевима када ревизије и контроле о којима се говори у ставовима 1(а) и (b) обавља неко друго а не Ревизорско тело, Ревизорско тело осигурава то да таква тела имају неопходну независност приликом вршења својих дужности.
4.	Комисија упућује коментаре стратегије ревизије, коју Ревизорско тело треба да поднесе сходно ставу 1(с), најкасније три месеца након што је добило ту стратегију. Ако Комисија не достави своје коментаре стратегије ревизије у том року, сматра се да је стратегија прихваћена.

Ревизорско тело је задужено и за процењивање о усклађености која је предвиђена чланом 71.

Транснационална група ревизора

На основу члана 14 Уредбе ЕРДФ, Транснационална група ревизора биће основана како би помогла раду Ревизорског тела:

<i>Уредба ЕРДФ, члан 14</i> <i>Именовање тела за спровођење Оперативног програма</i> 2. Ревизорском телу Оперативног програма у раду помаже група ревизора коју чини по један представник сваке од држава чланица које учествују у спровођењу Оперативног програма. Њен задатак је да обавља дужности утврђене чланом 62 Уредбе (ЕЦ) бр. 1083/2006. Ова група ревизора треба да буде основана најкасније у року од три месеца након доношења одлуке о одобравању Оперативног програма. Она израђује сопствени пословник. Овом групом председава Ревизорско тело Оперативног програма.

Представнике Транснационалне групе ревизора за Оперативни програм Југоисточне Европе именују сва национална тела задужена за вршење ревизије у државама чланицама које учествују у спровођењу Програма. Списак националних институција које су задужене

за ревизију наћи ће се у анексу Меморандума о разумевању. Представници ревизорских институција из држава које не припадају ЕУ а учествују у спровођењу Програма, могу да буду позвани да учествују у раду Транснационалне групе ревизора.

Чланови Ревизорског тела и ревизори који су именовани да буду чланови Транснационалне групе ревизора не зависе од система управљања Програмом и система контроле спровођења Програма. Ревизорском телу и Транснационалној групи ревизора у раду помаже Заједнички технички секретаријат.

7.1.5 Заједнички технички секретаријат

Оперативни програм има, у складу са чланом 14 (1) Уредбе ЕРДФ, јединствени Заједнички технички секретаријат (ЗТС). Заједнички технички секретаријат помаже Управном телу приликом координације и спровођења Програма.

*Уредба ЕРДФ, члан 14
Именовање тела*

1. Управно тело, након обављених консултација са државама чланицама које припадају области обухваћеној Програмом, оснива Заједнички технички секретаријат. Секретаријат помаже Управном телу и Одбору за праћење, а тамо где је то прикладно и Ревизорском телу, да обави своје дужности.

Задаци Заједничког техничког секретаријата су:

Задаци везани за спровођење Програма

- a) сарађивање са организацијама које обављају административне послове на централном, локалном и регионалном нивоу у области која испуњава програмске услове ради прикупљања свих података и информација неопходних у процесу спровођења Програма (израда/ревизија садржаја вишегодишњих програмских докумената)
- b) спровођење промотивних активности које су везане за имплементацију Програма остваривањем директних контаката са релевантним организацијама (организовање конференција и инфо-дана, прављење брошура и осталог информативног материјала)
- c) учествовање у радним групама формираним ради израде и ревидирања програмских докумената
- d) припремање предлога измена и допуна Програма.

Задаци који се спроводе за потребе Одбора за праћење

- a) обављање – у складу са интерним пословником Одбора за праћење – уобичајених активности једног секретаријата, као што су, на пример, организовање састанака, припремање и слање докумената неопходних за састављање записника са састанака, састављање записника са састанака на договореним језицима, сачињавање и подношење радне документације члановима Одбора
- b) подношење Одбору за праћење докумената са седница на којима се врше процене пројеката
- c) спровођење у дело Оперативних одлука Одбора за праћење, укључујући у то и покретање писмених процедура
- d) помагање, и у техничком смислу координирање израде нацрта годишњих извештаја.

Активности администрације спољних услуга и друге активности везане за реализацију Техничке помоћи

- a) административно управљање задацима које обављају спољни сарадници, као и услугама које они пружају, тј. услуге усменог и писменог превођења, услуге експерата, други пројекти Техничке помоћи итд.

Задачи везани за праћење спровођења Програма

- a) доприношење успостављању система праћења спровођења Програма
- b) редовно одржавање и ажурирање система праћења спровођења Програма.

Задачи везани за израду и процену пројеката

- a) пружање подршке осмишљавању и писању пројеката (организује семинаре на тему израде пројекта итд.)
- b) управљање процесом прикупљања пријава пројеката: припремање докумената која су неопходна у процесу пријављивања и одабира пројеката и њихово достављање подносиоцима пројеката (материјал који садржи опште информације везане за програм и пројекте, стандардизоване формуларе за пријављивање и одабир пројеката); пружање обавештења и савета подносиоцима пројеката, примање, евидентирање и вршење провере пројектних пријава (провера тога да ли су испуњени формални, технички и услови учествовања у Програму)
- c) оцењивање предлога које врше интерно запослени или спољни експерти.

Задачи везани за имплементацију пројеката

- a) закључивање уговора о давању субвенција из фондова ЕРДФ у име Управног тела
- b) управљање спровођењем Програма/пројеката: припремање материјала неопходних за спровођење Програма/пројеката (уговора о давању субвенција са главним партнером учесником у програму/пројекту, формулара за извештавање о спровођењу програма/пројекта, упутства за имплементацију програма/пројекта); пружање савета и помоћи партнерима у транснационалним пројектима када се ради о извршавању активности и финансијској администрацији
- c) организовање радионице за главне partnere у Програму/пројекту како би добили додатна обавештења и појашњења везана за спровођење пројеката
- d) омогућавање размене информација о различитим предлозима пројеката
- e) провера финансијских и извештаја о реализованим активностима које буде сачинио главни партнер; праћење напретка имплементације пројекта прикупљањем и проверавањем извештаја о праћењу спровођења пројеката, информација о резултатима праћења имплементације итд.
- f) пружање подршке обавештавању јавности о резултатима пројекта и коришћењу тих резултата, као и подршке спровођењу Програма тиме што ће државе partnere у Програму обавештавати о учинку и резултатима спровођења Програма.

Други задаци

- a) пружање подршке контактним тачкама да реализују своје активности
- b) управљање заједничком базом података претраживачког типа о пројектима/партнерима у Програму
- c) припремање свих осталих докумената које захтева Европска комисија или Одбор за праћење
- d) организовање састанака радних група контролора

- е) пружање подршке Ревизорском телу и Транснационалној групи ревизора у обављању активности.

Годишње планове рада Заједничког техничког секретаријата треба да одобри Одбор за праћење. Рад Заједничког техничког секретаријата финансиран је средствима буџета предвиђеног за Техничку помоћ.

Запослене у Заједничком техничком секретаријату упошљава VÁTI Мађарско јавно непрофитно предузеће на основу оквирног уговора који они склапају са Управним телом. Седиште Заједничког техничког секретаријата налази се у Будимпешти.

Запослени Заједничког техничког секретаријата долазе из земаља партнера у Програму. Број запослених и њихова стручна спрема у складу су са напред описаним задацима.

7.1.6 Контакт тачке ЈИЕ

Главни задатак Контакт тачака ЈИЕ је да представљају програм у државама партнерима у програму и да служе као тела која врше координацију спровођења програма на националном нивоу. Контакт тачке ЈИЕ обављањем својих активности допуњују активности ЗТС, а могу да покрену и извршавају и друге конкретне транснационалне активности.

Главни задаци Контакт тачака „ЈИЕ“ су:

- да помажу у процесу састављања пројеката, обради пријава и спровођењу пројеката
- да доприносе реализацији активности усмереним ка подизању нивоа информисаности о програму и повећању јавности програма, и то свака Контакт тачка у својој земљи
- да пруже подршку Националним одборима или другим одговарајућим телима да обаве различите задатке транснационалне природе
- да на националном нивоу играју улогу контактних пунктова где подносиоци пројектних пријава и партнери у програму могу да добију информације о програму.

Реализација транснационалних активности Контакт тачака ЈИЕ треба да допринесе томе да циљеви постављени програмом буду постигнути. Све Контакт тачке ЈИЕ су позване да осмисле транснационалне активности које би реализовале и предлог тих активности поднесу Одбору за праћење (или пододбору Одбора за праћење који је за то задужен) на одобравање. Одобрене активности Контакт тачака ЈИЕ у државама чланицама могу да буду финансиране кроз посебну буџетску ставку буџета програма које је ЕРДФ наменио за Техничку помоћ (у форми средстава одобрених за посебне пројекте Техничке помоћи) у складу са одредбама наведеним у поглављу под насловом „Посебна правила о спровођењу средстава буџета Програма намењених Техничкој помоћи“.

Контакт тачке ЈИЕ биће структурисане и организоване у свакој од држава партнера у програму, како би могле адекватно да представе програм у свакој од земаља учесница у програму и да имају овлашћења која су им неопходна да спроводе своје надлежности.

Сарадња са Заједничким техничким секретаријатом

Контакт тачке ЈИЕ су интегрисани део ширег тима за техничку имплементацију програма који чине Заједнички технички секретаријат и све Контакт тачке. У складу са чланом 14 Уредбе ЕРДФ, Заједнички технички секретаријат је надлежан за свакодневно спровођење програма и он на тај начин пружа подршку Управном телу и Одбору за праћење. Из овог

разлога, суштински задаци техничке имплементације остају у надлежности Заједничког техничког секретаријата који координише сарадњу Контакт тачака и тела која спроводе заједничке активности.

Као део мреже Контакт, свака Контакт тачка обавља читав спектар задатака који се тичу **спровођења програма**.

Контактне тачке пре свега:

- на лак и доступан начин пружају подносиоцима пројеката савете о томе шта прво треба да ураде;
- врше функцију амбасадора програма транснационалне сарадње и обухватају органе одговорне за национални, регионални и локални развој као и друге заинтересоване стране;
- обезбеђују релевантна документа која су сачинили национални и регионални органи, затим прописе и остала стратешка документа за потребе спровођења програма;
- утврђују које су то циљне групе програма и за потребе спровођења програма обезбеђују информације о томе како они могу да буду контактирани;
- помажу подносиоцима пројектних пријава да пронађу партнерске институције у својим државама и помажу да се утврди где је могуће удружити напоре између пројекта и подносиоца пројекта;
- доприносе процени пријављених пројеката тиме што проверавају да ли партнер у пројекту испуњава критеријуме програма и пружају додатне информације по потреби (нпр. информације о националном значају пројектних идеја);
- помажу да се пронађу квалитетни спољни тематски експерти (нпр. за извршавање процене пријаве пројекта), ако то затражи Одбор за праћење
- да као посматрачи учествују у раду Одбора за праћење и Управног одбора програма.

Када је у питању организовање догађаја, промовисање активности програма и искоришћавање резултата постигнутих спровођењем програма, задаци Контакт тачака су:

- да на националним нивоима организују активности које су усмерене на ширење информација о спровођењу програма и да пруже подршку Заједничком техничком секретаријату при организовању и реализовању транснационалних догађаја, транснационалних едукативних семинара и транснационалних састанака који се одржавају у државама чланицама;
- да допринесу спровођењу плана саопштавања резултата програма и коришћења тих резултата, да осигурају да се још у току трајања програма националним и регионалним нивоима користе резултати програма, и да пруже подршку имплементацији програма тако што ће ширити у јавност информације о учинку и резултатима програма;
- обезбеде податке и информације које су неопходне за израду билтена, да утврде које су то циљне групе које треба обавештавати о току програмских активности и које су то потребе које државе чланице имају у погледу информација о току програма;
- да успоставе и у сарадњи са Заједничким техничким секретаријатом одржавају везе са информативним мрежама које се баве сродним темама;
- да успоставе и у сарадњи са Заједничким техничким секретаријатом одржавају контакте са заинтересованим странама на регионалним и националним нивоима;

- да утврде где постоје празнине у информативном простору, а где добра усклађеност пројектних идеја и потреба за спровођењем пројекта.

7.1.7 Програмска координација на националном нивоу

Свака држава партнер у програму треба да успостави Национални одбор или одговарајуће националне процедуре са истим задацима у складу са својом институционалном структуром како би у спровођење програма укључила регионалне и локалне власти као и релевантне ресурсне органе и институције и невладине организације, као и све остале partnere из друштвено-економског живота и институције које та држава партнер у програму сматра релевантним.

Национални одбори или одговарајуће националне процедуре сходно институционалној структури државе чланице у којој су основане играју значајну улогу у пружању савета и подршке приликом спровођења програмских активности. Оне немају право да врше селекцију пријављених пројеката јер је одабирање пројеката задатак искључиво Одбора за праћење. Национални одбори или одговарајуће националне процедуре у свом раду подршку добијају од Контакт тачака ЈИЕ државе у којој и они делују као и чланова Одбора за праћење који долазе из држава партнера у програму. Између Заједничког техничког секретаријата и Контакт тачака треба да буду успостављене тесне везе захваљујући чему ће информације или документа стизати до Националних одбора или одговарајућих националних процедура и обрнуто.

Главна **улога Националних одбора односно одговарајућих националних процедура** је да обезбеде информације и омогуће консултације по питањима усклађености, односно комплементарности и синергија пријављених пројеката и великог броја Оперативних програма и осталих иницијатива који су финансирани средствима из фондова ЕРДФ, ЕСФ, ЕФРПРО и ЕФР³³, а чије је спровођење у току унутар програмом обухваћене области. С обзиром на обиље и сложеност програма, осигуравање комплементарности је задатак који је могуће испунити једино на **децентрализован начин**, те се спровођењем активности Националног одбора односно одговарајућих националних процедура пружа драгоцену подршку Одбору за праћење.

7.2 Израда и одабир пројеката

Општи циљ програма је да буду реализовани транснационални пројекти стратешког карактера који су високо квалитетне садржине и који су оријентисани ка постизању специфичних циљева, а истовремено су релевантни за област обухваћену програмом.

Израда транснационалних пројеката је надлежност Одбора за праћење, коме у обављању тог задатка помажу ЗТС и мрежа Контактних тачака ЈИЕ. Како би успешно обавио овај задатак, као и ради бављења неким другим питањима, Одбор за праћење може да оснује посебне пододборе који би се бавили процесом израде пројеката и надгледали поступак прикупљања пројектних пријава и њихове процене.

³³ ЕСФ – Европски социјални фонд (*European Social Fund*), ЕФРПРО – Европски фонд за развој пољопривреде и руралних области (*European Agricultural Rural Development Fund*), ЕФР – Европски фонд за рибарство (*European Fisheries Fund*).

Одбор за праћење може да у процес израде пројеката уведе неке елементе који су карактеристични за доношење одлука на највишим нивоима како би се постигло да буду састављени транснационални пројекти високог нивоа. У те елементе спадају (између осталог):

1. Када је у питању структура позива за подношење предлога пројеката:

- **Објављивање отвореног позива за подношење предлога пројеката** (којим су сви потенцијални кандидати позвани да поднесу пројекте који садрже идеје релевантне за остваривање приоритетних циљева програма)
- **Објављивање позива за подношење предлога пројеката који су усмерени само на неке кандидате**, а чији је циљ:
 - да буду остварени приоритета програма (односно да пројекти буду довољно детаљно разрађени);
 - да се сузи број индикативних потенцијалних корисника;
 - да буду постављени посебни критеријуми испуњености услова, а који се тичу броја и типа партнера у пројекту (или земаља), активности, итд.
 - постављање посебних критеријума за одабир одговарајућих пројеката који ће бити примењени приликом процењивања поднесених пројеката и доношења одлуке о одобравању истих;

Припремање циљаних позива може да буде подржано кроз организовање тематских семинара за заинтересоване стране програма (циљне групе, експерте, тела која учествују у управљању спровођењем програма, итд.) на којима би биле идентификоване потенцијалне области стратешке сарадње, а што може да послужи као основа за објављивање циљаних позива.

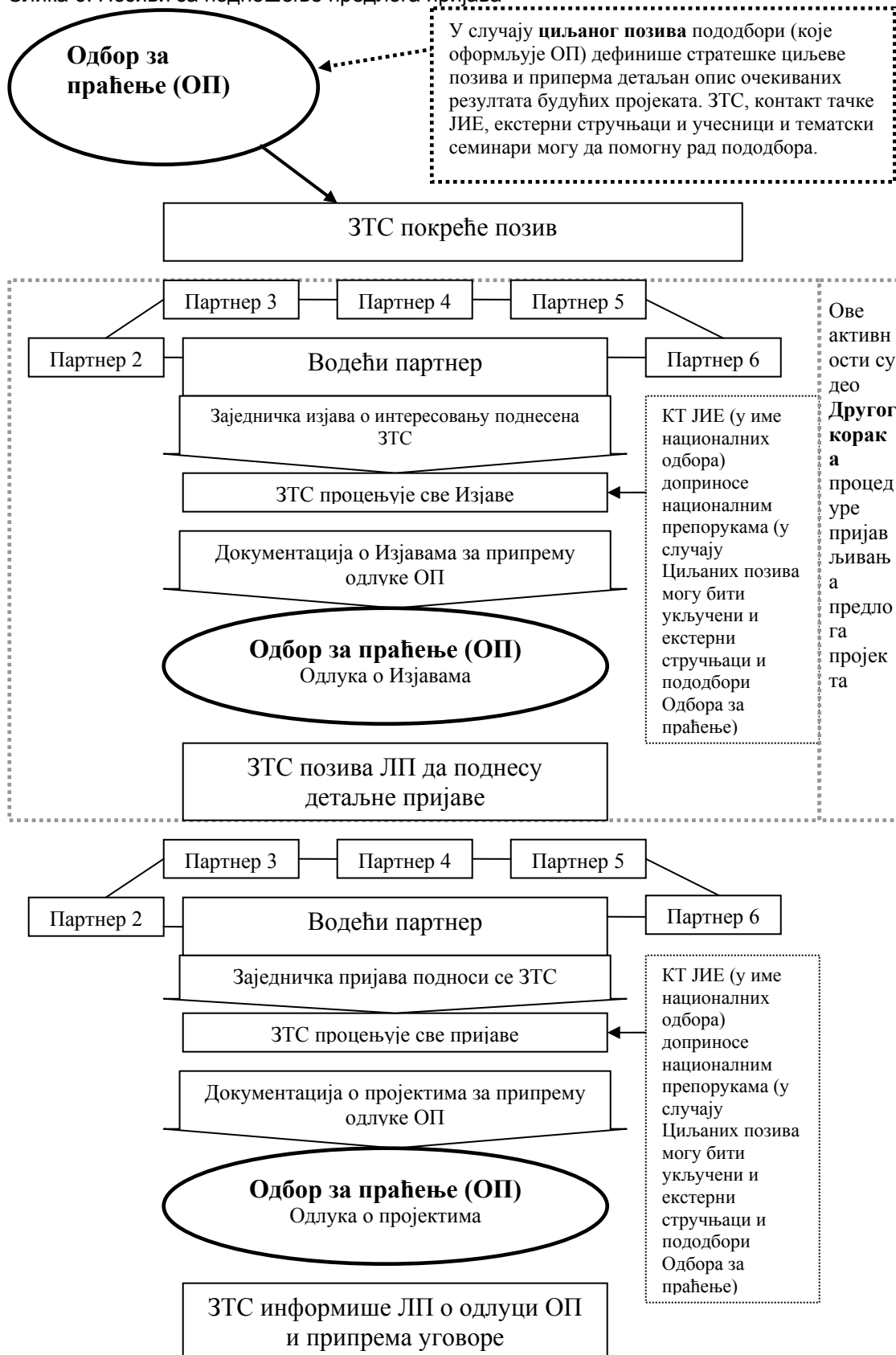
2. Када је у питању одабир пројеката:

- Примена процедуре пријављивања која подразумева **само један корак**: сви кандидати морају да поднесу комплетан пријавни пакет који Одбору за праћење служи као основа у поступку процењивања пројеката и одлучивања.
- Примена процедуре пријављивања која обухвата **два корака**, а подразумева:
 - позивање свих потенцијалних кандидата да поднесу „Писмо о заинтересованости“ у ком описују који су то циљеви, партнерства, активности, очекивани резултати, оствариви планови, итд. будуће транснационалне пројектне сарадње;
 - вршење пред-селекције оних „Писама о заинтересованости“ чији ће елементи бити даље разрађивани (партнерства, садржај, резултати, итд. у тим Писмима) односно давање повратних информација кандидатима у облику предлога и услова које још треба да испуне;
 - покретање разговора са кандидатима како би им били пружени оријентир и смернице за стварање квалитетнијих транснационалних пројеката;
 - да водећи партнери у програму поднесу комплетне пријаве.

Доношење коначне одлуке којом пројекти бивају одобрени/одбијени је у надлежности Одбора за праћење. Одбор за праћење може по потреби да оснује пододборе и доведе стручњаке са стране да учествују у процесу израде и процењивања пројеката.

Детаљне процедуре израђивања пројеката, прикупљања пројектних пријава и одабира пројеката утврђује Заједнички технички секретаријат (уз помоћ Контакт тачака ЈИЕ тамо где је то неопходно), одобрава их Одбор за праћење, а са тим процедурама потенцијални подносиоци пројектних пријава су упознати преко **Водича за подносиоце пријава предлога пројеката**.

Слика 6: Позиви за подношење предлога пријава

7.2.1 Процес израде пројеката

Сви који буду радили на изради пројеката добиће за то потребну помоћ и подршку. Ова подршка подразумева следеће:

- Све државе партнери у програму воде рачуна о томе да потенцијалним подносиоцима пројеката доставе све информације о финансирању пројеката, и то уз помоћ Заједничког техничког секретаријата. Све активности ове врсте улазе у план ширења информисаности о програму и повећавања јавности програма, нарочито ако за реализацију ових активности на располагању стоје средства Техничке помоћи.
- Обавештења потенцијалним подносиоцима пријава пројеката о објављивању позива за подношење предлога пројеката у основи пружа Заједнички технички секретаријат.
- Контакт тачке ЈИЕ као и Заједнички технички секретаријат воде рачуна о томе да органи држава партнера у програму који су задужени за прављење пројеката буду информисани о могућностима израде заједничких пројеката.

У процесу састављања пројеката морају да буду испуњени следећи услови:

- да сви потенцијални подносиоци пројеката и партнери у тим пројектима добију исте информације где год да се налазе.
- да стварање партнерстава буде потпомогнуто тиме што ће тражење партнера бити олакшано, нпр. стварањем база података или организовањем различитих тематских скупова
- да буде обезбеђена техничка помоћ за писање пројеката (нпр. у форми уговора-модела, итд.)

7.2.2 Одабир пројеката

Одабир пројеката је свеукупно одговорност Одбора за праћење. Како би циљеви постављени програмом били постигнути, Одбор за праћење одабраће пројекте који имају стварни транснационални карактер, а који се види у томе:

- да ли су тема/предмет пројекта релевантни
- да ли су предвиђени резултати и утицаји спровођења пројекта конкретни
- какав је квалитет пројектних партнерстава
- да ли је пројекат ценовно користан с обзиром на све ресурсе који ће бити ангажовани током пројекта (финансијске, људске, природне и културне ресурсе)

Током процеса одабира пројеката, пре него што се дође до одлуке о томе која ће пријава пројекта бити одобрена примењују се два скупа критеријума. Први скуп критеријума обухвата **критеријуме испуњености услова учествовања у програму** - он представља минимум услова које пријављени пројекат мора да испуни. Пројекти који не испуњавају ове услове не улазе у разматрање. Други скуп критеријума садржи **критеријуме квалитета**. Ови критеријуми представљају основу за извршавање процене пријављених пројеката како би на неки начин пројекти били ранжирани, па онда одабрани они који ће бити одобрени. Један од критеријума одабира пројеката јесте усклађеност пројекта са међународним, европским и националним законодавством које регулише питање **заштите животне средине** (нпр. *СЕА* и процена утицаја на животну средину).

Детаљно разрађене критеријуме (укључујући критеријуме испуњености услова учествовања у програму и критеријуме квалитета) који су примењени у процесу одабира

пројеката утврђује Заједнички технички секретаријат у сарадњи са Контактним тачкама ЈИЕ и потенцијалним пододборима који су укључени у тај процес, одобрава их Одбор за праћење, а о садржају тих критеријума потенцијални подносиоци пројеката су обавештени преко детаљног **Водича за подносиоце пријава предлога пројеката**.

Одбор за праћење може да ограничи број подносилаца пројеката који испуњавају услове учествовања у програму, а који су се јавили на објављени позив, на основу посебних услова постављених тим позивом.

Критеријуми испуњености услова за учествовање у програму

Уредба ЕРДФ, члан 19.1.

Одабир програмских активности

Програмске активности одабране да буду реализоване у склопу спровођења оперативног програма које за циљ имају подстицање прекограничних активности, о чему се говори у члану 6 (1), као и успостављање и развијање транснационалне сарадње, о чему се говори у члану 6 (2), имају кориснике из најмање две земље, од којих је најмање једна држава чланица ЕУ, а који сарађују на барем два од следећих начина током реализације сваке програмске активности: заједнички развој, заједничко спровођење, заједничко људство и заједничка новчана средства програмских активности.

Одабране програмске активности које испуњавају горе наведене услове могу да буду спроведене у само једној земљи под условом да су са тим активностима упозната тела која припадају барем двема земљама.

Партнери у пројекту долазе из најмање три земље партнера, од којих је макар једна држава чланица

- Пројекат се на непосредан начин бави приоритетом програма
- Партнери пројекта испуњавају услове учествовања у програму (на основу правила о испуњености услова која су постављена у оперативном програму и одговарајућем Позиву за подношење предлога пројеката)
- Предвиђени трошкови које Заједница треба да покрије испуњавају услове (на основу правила о испуњености услова која су постављена у Позиву за подношење предлога пројеката)
- Сви релевантни прописи ЕЗ о томе ко може да буде подобан крајњи корисник морају да буду испоштовани, са посебним нагласком на поштовање Уредбе ЕРДФ, чл. 19

7.2.3 Подносиоци пројекта који испуњавају услове

У складу са чланом 2 уредбе Савета (ЕЦ) бр. 1083/2006 приватна, јавна и тела која су еквивалентна јавним телима могу да се укључе у пројекте као партнери, партнери који не финансирају пројекат или подуговарачи, ако су тиме испоштовани сви релевантни прописи ЕЗ као и национални прописи (нпр. прописи о јавној набавци).

Члан 2 Уредбе Савета (ЕЦ) бр. 1083/2006

(4) Појам „корисника“: субјект, тело или предузеће, јавно или приватно, које је задужено за покретање спровођења или покретање спровођења и спровођење програмских активности. У смислу програма помоћи о којима говори члан 87 Уговора, корисници су јавна или

приватна предузећа која спроводе индивидуални пројекат и за то добијају јавну помоћ;

Који су то кандидати који испуњавају услове учествовања у програму прецизирани су у Водичу за подносиоце пријаве предлога пројеката сваког позива за подношење предлога пројеката који обухватају и индикативни списак типова институција које испуњавају те критеријуме.

Одбор за праћење може да постави посебна правила о испуњености услове, и то по принципу од случаја до случаја, за различите позиве за подношење предлога пројеката.

7.2.4 Укључивање субјеката који учествују у спровођењу других транснационалних програма

Укључивање субјеката који учествују у спровођењу других транснационалних програма врши се у складу са регулативом која се бави овим питањем:

ЕРДФ Уредба, Члан 21

Посебни услови који се тичу локације програмских активности

2. У контексту транснационалне сарадње и у за то оправданим случајевима, ЕРДФ може да финансира трошкове партнера који се налазе ван области обухваћене програмом који учествују у спровођењу програмских активности и то у вредности од највише 20% од износа који одваја за спровођење оперативног програма у склопу ког се реализују те активности, онда када су та средства утрошена у корист региона који спадају у област која је предмет сарадње.

У за то оправданим случајевима, у програму се примењује тзв. „правило 20%“. Финансијско учествовање осталих субјеката који се налазе изван области обухваћене програмом је могуће ако одговарајуће процедуре контроле и ревизије и правни системи тих земаља испуњавају услове које је поставило УТ. Активности и плаћања тих субјеката непрекидно прати и о њима подноси извештај ЗТС током читавог периода спровођења програма.

Детаљне процедуре примене „правила 20%“ разрађује Одбор за праћење (заједно са Заједничким техничким секретаријатом и осталим релевантним субјектима), а о садржају тих критеријума потенцијални подносиоци пројеката су обавештени преко детаљног **Водича за подносиоце пријава предлога пројеката.**

7.3. Учешће партнерских земаља које нису чланице ЕУ у Програму Југоисточне Европе

Учешће партнерских земаља које нису чланице ЕУ у Програму Југоисточне Европе

Учешће земаља које нису чланице ЕУ у транснационалним пројектима од кључне је важности за успешност програма. Без активног учешћа ових земаља на нивоу програма и пројеката, програм ће се са тешкоћом понети са реализацијом постављених циљева. Из овог разлога сваки релевантан актер (службе Европске комисије, земље партнери) треба

да уложи напоре током целокупног програмског периода да побољшају своје регулаторне, институционалне и финансијске оквире.

7.3.1 Учешће на нивоу програма

Циљ програма јесте подстицање земаља које нису чланице ЕУ да узму пуно учешће у програму. Учешће у програму може да буде важан корак за земље које имају статус кандидата или потенцијалног кандидата на њиховом путу приступања ЕУ.

Задатак председавања програмом – позиција на којој се земље партнери у програму ротирају једном годишње – такође може да помогне институционално учешће земаља које нису чланице ЕУ. Уколико две земље заједно председавају, односно копредседавају програмом, овим се значајно може повећати свест и припремљеност земље која није чланица ЕУ.

7.3.2 Учешће на нивоу пројекта – финансирање

Кључно питање учешћа земаља које нису чланице ЕУ на пројектном нивоу наравно је финансирање учешћа пројектних партнера. Током периода примене програма, треба пронаћи и применити решења која омогућавају усклађено управљање различитим средствима на програмском нивоу, као и приступ управљања пројектима који је најсличнији процесу управљања средствима ЕРДФ, а који ће се примењивати у земљама партнерима које нису чланице ЕУ. Како би се овај циљ постигао, неопходно је успоставити блиску сарадњу између релевантних генералних директората Европске комисије и одговарајућих тела за додељивање уговора у оквиру релевантних фондова, тела за управљање програмом (Управно тело, Заједнички технички секретаријат), Одбора за праћење и релевантних националних власти. Кључна компонента ове сарадње јесте та да чланови Одбора за праћење из земаља које нису чланице ЕУ треба да имају директан дневни контакт са институцијама које су одговорне за управљање финансијским средствима у овим земљама. Финансијска средства намењена контакт тачкама ЈИЕ у земљама које нису чланице ЕУ треба обезбедити из екстерних и националних финансијских инструмената.

Средства за финансирање учешћа пројектних партнера из земаља које нису чланице ЕУ требало би обезбедити из других финансијских извора (нпр. *IPA*) која пружају средства на нивоу програма. Како би се обезбедило брзо и једноставно учешће партнера из земаља које нису чланице ЕУ може се применити правило флексибилности коришћења средстава ЕРДФ, иако се овим правилом може обезбедити само ограничено учешће узимајући у обзир финансијске и садржинске аспекте.

7.3.2.1 ЕРДФ – примена „правила 10%“

Уредба ЕРДФ, члан 21

3. У контексту прекограничне, транснационалне и унутаррегионалне сарадње, средствима фонда ЕРДФ могу да се финансирају трошкови примене активности или дела активности на територији земаља изван Европске заједнице у износу до 10% датог доприноса оперативном програму, уколико ови трошкови доносе корист регионима Заједнице.
4. Земље чланице обавезне су да осигурају правну ваљаност и регуларност ових трошкова. Управно тело потврђује одабир активности изван прихватљивих области у складу са ставовима 1, 2 и 3.

„Правило 10%“ има циљ подстицања учешћа партнерских земаља које нису чланице ЕУ у програму коришћењем средстава ЕРДФ за финансирање екстерних трошкова у контексту пројеката. Ово је најбржи и најједноставнији финансијски инструмент за укључивање партнерских земаља које нису чланице ЕУ. На програмском нивоу треба дефинисати ограничени скуп прихватљивих трошкова, увођењем ограничења у смислу општих правила на нивоу програма. Користи које средства ЕРДФ потрошена екстерно доносе за територију ЕУ треба пратити током одабира пројеката и одобрења пројектних трошкова. Целокупну одговорност за управљање екстерним трошковима пројекта у оквиру „правила 10%“ сноси земља чланица ЕУ која је водећи партнер на пројекту.

Као опште правило треба прихватити да је „правило 10%“ на располагању свим пројектима, односно сви пројекти имају могућност да планирају 10% својих средстава из фонда ЕРДФ које могу потрошити изван територије ЕУ. Међутим, Одбор за праћење има право ревидирања овог општег приступа током примене програма, односно може да смањи или повећа износ ових средстава при објављивању позива за достављање предлога пројеката. У сваком случају Одбор за праћење мора да поштује ограничење од 10% буџетских средстава на нивоу програма.

Детаљне процедуре о коришћењу „правила 10%“ развиће Управно тело и Заједнички технички секретаријат, уз учешће других релевантних актера, а потенцијални подносиоци пројеката могу да добију информације о овом правилу у **Приручницима за подносиоце пројеката**.

7.3.2.2 Финансирање средствима *IPA*

Европска заједница обезбеђује средства *IPA* на нивоу програма за финансирање учешћа земаља кандидата и потенцијалних кандидата у програму. Треба напоменути следеће компоненте процеса примене програма. Више информација могу се добити у документацији која се односи на позиве за достављање предлога пројеката.

- a) надлежна тела земаља кандидата и потенцијалних кандидата треба да успоставе оперативну структуру која ће се бавити управљањем и применом програмом Југоисточне Европе у датој земљи. Оперативна структура треба да сарађује са управним телима програма Југоисточне Европе, а њени представници биће пуноправни чланови Заједничких одбора за праћење.
- b) заједнички одбори за праћење програма Југоисточне Европе припремају инфо-пакет за пријављивање на позиве за подношење предлога пројеката (Смернице за подносиоце предлога пројеката) са информацијама о примени програма.
- c) пре самог објављивања, обавештење о позиву за достављање предлога пројеката и инфо-пакет достављају се делегацијама ЕЗ земаља кандидата/потенцијалних кандидата које учествују у програму Југоисточне Европе, са циљем *ex-ante* одобрења.
- d) да би могле бити финансиране из *IPA* средстава, заједничке активности треба да укључе кориснике из земаља чланица и земаља у којима се пружају *IPA* средства. У пријави за заједничке активности треба да буде наведен финансијски водећи партнер који се налази у земљи чланици а који ће бити задужен за заједничке активности које се спроводе на територији ЕУ уз помоћ средстава ЕРДФ, као и финансијски водећи партнери у свакој од земаља кандидата/потенцијалних кандидата које учествују програму, а које су одговорне за заједничке активности које се спроводе на територији ових земаља уз помоћ *IPA* средстава. У пријавама треба јасно да буду назначене активности, као и њихови трошкови, које се спроводе на територији ЕУ уз помоћ средстава ЕРДФ и активности које се спроводе на територији земље кандидата/потенцијалног кандидата уз помоћ средстава *IPA*.
- e) заједнички одбори за праћење у оквиру програма Југоисточне Европе сноси одговорност за одабир заједничких активности.

- f) извештај о оцени и списак заједничких активности које су изабране за добијање средстава подnose се делегацијама ЕЗ на одобрење. Ово одобрење односи се само на учешће партнера из земаља кандидата/потенцијалних кандидата у релевантним заједничким активностима.
- g) у земљама где се средствима *IPA* управља на децентрализован начин, Агенција за примену одобрава грантове *IPA* националним водећим партнерима који учествују у одабраним заједничким активностима (док Управно тело програма Југоисточне Европе одобрава грантове ЕРДФ водећим партнерима који су одговорни за део заједничких активности које се спроводе на територији ЕУ). У земљама где се средствима *IPA* управља на централизован начин, делегација ЕЗ одобрава *IPA* грантове националним водећим партнерима који учествују у одабраним заједничким активностима.

7.3.2.3 ЕНПИ и други финансијски извори

У Унутаррегионалном програму ЕНПИ 2007 – 2010 (који Комисија треба да усвоји у скорој будућности) наводи се да „са циљем продужетка сарадње која је започета у периоду 2004 – 2006. године у оквиру Суседског програма *CADSES*, овај програм такође може да обезбеди средства (око 2 милиона евра у периоду 2008 – 2010. године) како би се осигурало да актери на локалном нивоу у релевантним земљама партнерима могу добити средства кофинансирања која би им омогућила да учествују у пројектима која су одабрана у оквиру релевантних транснационалних програма ЕРДФ“.

Овим се отварају могућности финансирања за partnere из Молдавије и Украјине у оквиру програма Југоисточне Европе.

Комисија треба да успостави правила која се односе на коришћење ових средстава током 2008. године.

7.4 Информисање и публицитет

Стратегија информисања и објављивања резултата у оквиру Програма одвијаће се у складу са релевантним регулативним захтевима:

Опште одредбе, члан 69

Информисање и публицитет

1. Држава чланица и управно тело Оперативног програма обезбедиће и објавиће информације о активностима и кофинансираним програмима. Информације ће бити упућене грађанима Европске уније, као и корисницима, како би се истакла улога Заједнице и осигурала транспарентност подршке фондова.

Комисија ће правила примене у вези са овим чланом усвојити у складу са процедурама на које се односи члан 103(3).

2. Управно тело Оперативног програма одговорно је за стварање публицитета у складу са правилима примене ове Одредбе, која је усвојила Комисије у складу са процедурама изнесеним у члану 103(3).

Детаљни регулативни захтеви који се тичу информисања и публицитета наведени су у члановима 2–9 Одредбе о примени.

Општа стратегија информисања и објављивања за читав програмски период биће развијена и поднета на усвајање Одбору за праћење након што Европска комисија одобри Програм. Заједнички технички секретаријат (уз учествовање Контакт тачака ЈИЕ) развиће детаљни годишњи план информисања и објављивања, на основу кога ће Одбор за праћење вршити одобравање.

Циљеви

Општи циљ стратегије информисања и објављивања подразумева истицање улоге Заједнице и осигуравање транспарентности подршке фондова, проактивном дистрибуцијом информација и доношењем платформи које подстичу размену искустава која је у функцији информисања најшире јавности.

Општи циљеви стратегије информисања и објављивања су:

- ширење информација о могућностима које пружа овај Програм, као и обезбеђивање транспарентности у односу на циљне групе Програма, укључујући у то и актере који су релевантни са становишта специфичних програмских приоритета
- информисање јавности о резултатима и користима оствареним у оквиру пројеката транснационалне сарадње
- тачно и благовремено информисање потенцијалних корисника о правилима и процедурама како би била осигурана квалитетна примена пројекта.

Циљне групе

Комуникација превасходно треба да буде усмерена ка потенцијалним подносиоцима пријава и ка корисницима, чиме се обезбеђује то да они буду ваљано и благовремено обавештени о могућностима финансирања и позивима за подношење предлога пројеката, а да при томе добро разумеју административне процедуре.

Другу циљну групу представља јавност која, као индиректни корисник, треба да буде информисана о резултатима и користима који су постигнути пројектом. Приступ информацијама о резултатима пројекта треба омогућити и институцијама које су задужене за формулисање стратешких смерница у оним областима које се тичу програмских приоритета.

7.5 Примена на нивоу пројеката и финансијско управљање на нивоу програма

7.5.1 Примена на нивоу пројеката

Примена пројеката, почев од потписивања уговора па све до завршетка пројекта, која укључује и обавезе извештавања и исплату средстава, врши се сагласно релевантним одредбама и правилима за инструменте финансирања Програма (ЕРДФ, *IPA* итд.).

7.5.1.1 Принцип водећег партнера

Према члану 20 Уредбе ЕРДФ, принцип водећег партнера представља основни захтев за све активности које се финансирају у оквиру Програма.

Водећи партнер представља пројекат и делује као једини канал директног контакта између пројекта и заједничких руководилачких тела Програма. Дужност водећег партнера је да успостави функционалну сарадњу засновану на споразуму о партнерству, којом ће бити осигурана квалитетна примена пројекта.

Водећи партнер није одговоран за финансијске аспекте средстава *IPA*. У случају заједничких пројеката који укључују учествовање партнера из земаља у којима се спроводи *IPA*, успоставља се «финансијски водећи партнер» у свакој земљи кандидату/потенцијалном кандидату. Он је задужен за део заједничких активности које се одигравају на територији земље кандидата/потенцијалног кандидата уз помоћ средстава *IPA*. У пријавама треба јасно да буде назначено то да ли се активности – и трошкови – одвијају на територији ЕУ уз помоћ средстава ЕРДФ, или на територији земље кандидата/потенцијалног кандидата уз помоћ средстава *IPA*.

7.5.1.2 Процедуре уговарања

Сагласно званичном одобрењу пројекта добијеном од Одбора за праћење, Заједнички технички секретаријат припрема **уговор о давању субвенције из фонда ЕРДФ** који ће потписати са водећим партнером ЕРДФ. Управно тело сноси правну одговорност за уговор о давању субвенције у име Програма и одлучује о програмском телу које је одговорно за потписивање уговора у име Управног тела. Управно тело, односно ЗТС користи ону форму уговора о субвенцији ЕРДФ коју одобри Одбор за праћење. Заједнички технички секретаријат извештава систем за праћење Програма о правно обавезујућем уговору који се односи на давање субвенције пројекту.

На основу званичног одобрења које добије од Одбора за праћење, Заједнички технички секретаријат (односно Vati Мађарско јавно непрофитно предузеће) закључује са водећим партнером уговор о давању субвенције. Управно тело сноси правну одговорност за процес уговарања. Заједнички технички секретаријат извештава Систем за праћење и информисање Програма о правно обавезујућем уговору који се односи на давање субвенција пројекту.

7.5.1.3 Извештавање на пројектном нивоу

Обавезе извештавања – ЕРДФ

Захтеви за исплату средстава биће повезани са извештајима о току пројекта. Ово значи да водећи пројектни партнер може, сагласно са радним планом пројекта, тражити исплату од ЕРДФ након што достави доказе о току пројекта.

Извештаји о току пројекта и захтеви за исплату средстава треба да буду достављани редовно, односно сваке године у току примене пројекта. Коначни извештај треба да буде достављен заједно са последњим захтевом за исплату средстава не касније од три месеца након завршетка пројекта. У уговорима о давању субвенције дефинисани су рокови за достављање извештаја. Детаљна правила извештавања – укључујући и списак одговорних тела за верификовање трошкова на националном нивоу – дефинисани су у „заједничким смерницама за вршење контроле“.

Извештавање о пројектима који су финансирани средствима ЕРДФ и ИПА

Уколико се пројекат финансира средствима из оба фонда, водећи партнер/функционални водећи партнер треба да припрема и шестомесечни извештај о целокупним пројектним активностима, финансијском току и реализацији партнерске сарадње.

Захтеви у вези са извештавањем који се односе на финансијска средства ИПА дефинишу се релевантним уговором ИПА.

7.5.2 Системи контроле којима се верификују трошкови из средстава ЕРДФ

Сходно члану 16 Уредбе ЕРДФ, свака земља чланица треба да успостави систем контроле којим се трошкови верификују на националном нивоу.

Сходно члану 13 Уредбе о имплементацији, верификација која се врши на националном нивоу треба да покрије административне, финансијске, техничке и физичке аспекте деловања. Верификацијом се утврђује то да ли су пријављени трошкови реални, да ли су производи и услуге реализовани и да ли су активности и трошкови усклађени са релевантним правилима Заједнице и правилима дате државе. Процедура верификације коју спроводе контролори на националном нивоу подразумева потпуну административну верификацију и верификацију „на лицу места“, што се обавља у складу са могућностима.

Управно тело, Заједнички технички секретаријат и Тело за одобравање треба редовно извештавати о систему контроле које појединачне земље чланице успоставе.

Како би било осигурано подједнако разумевање правила контроле која се примењују на националном нивоу, на нивоу Програма ће бити развијене **Смернице за контролу**, које укључују и детаљни списак за проверу по ставкама. Заједничке Смернице за контролу представљаће основ за израду смерница на националном нивоу. Смернице на националном нивоу треба да буду развијене у складу са релевантним уредбама ЕЗ и уредбама дате државе. Ове смернице треба да буду правовремено постављене на интернет презентацији Програма.

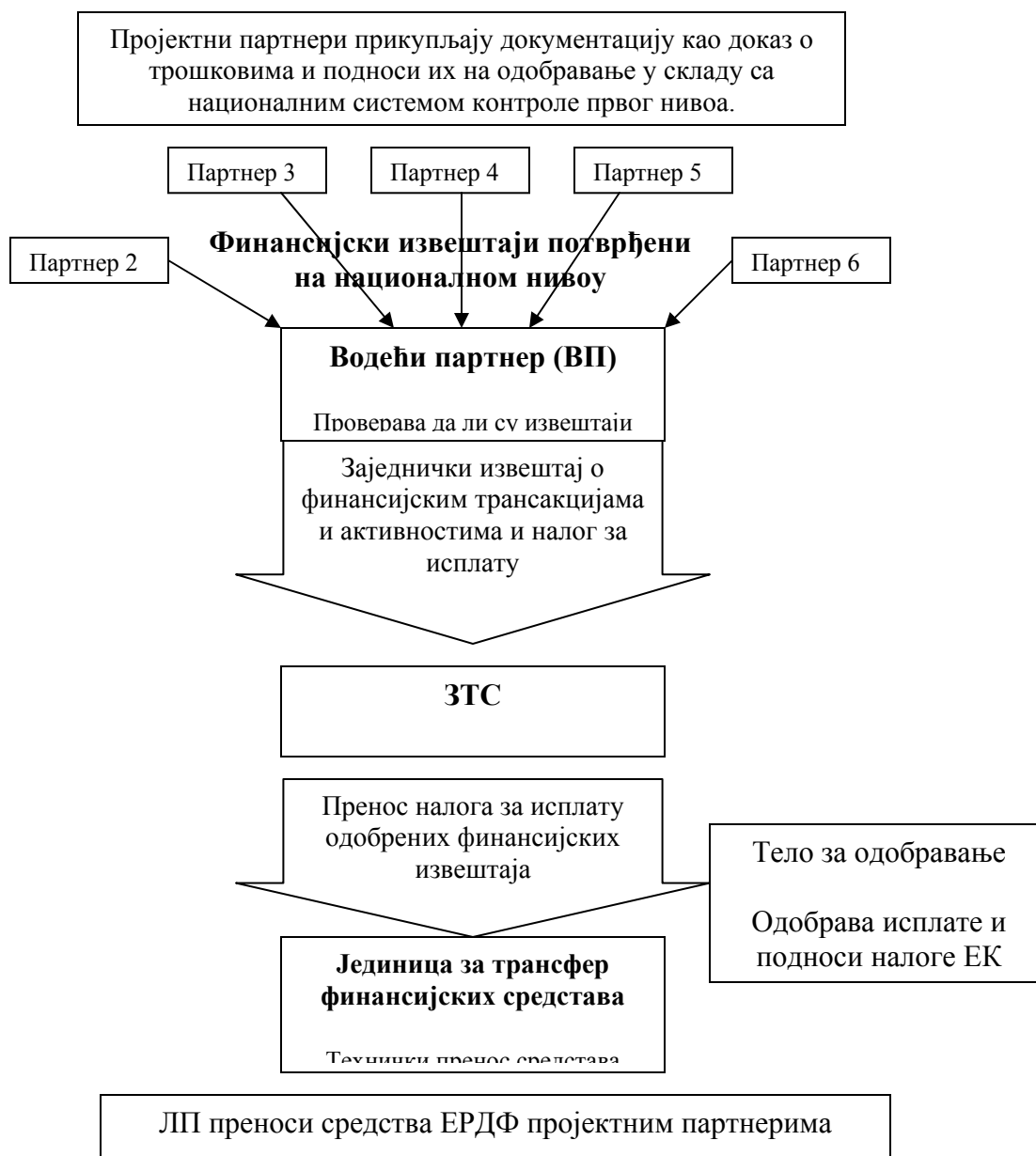
Представници контролора сваке земље чланице која учествује у Програму успоставиће **радну групу**. Рад ове групе ће координирати и подржати Заједнички технички секретаријат. Током примене Програма за чланове радне групе биће организоване редовне консултације.

7.5.3 Опис финансијских токова средстава ЕРДФ и процедура које се користе од пројектног до програмског нивоа

Финансијско управљање пројектима, укључујући у то и исплату средстава ЕРДФ и ИПА врши се одвојено и у складу са релевантним одредбама.

Финансијски ток средстава ЕРДФ представљен је следећим приказом:

Слика 6: Финансијско управљање пројектима (део ЕРДФ)

Финансијско управљање пројектима (део ЕРДФ)**7.5.3.1 Ток исплате водећим партнерима**

- h) одговорни контролор проверава фактуре, односно одговарајућа рачуноводствена документа која је корисник доставио, и верификује реализацију кофинансираних производа и услуга, валидност наведених трошкова и усклађеност наведених

трошкова и активности са правилима Заједнице, односно са релевантним националним правилима

- i) водећи корисник, након што прими верификоване захтеве за исплату које су корисници доставили, припрема и доставља Заједничком техничком секретаријату захтев за исплату на пројектном нивоу
- j) Заједнички технички секретаријат, након што провери захтев за исплату и приложени извештаја о току пројекта, прослеђује захтеве за исплату Јединици за трансфер финансијских средстава. Јединица за трансфер финансијских средстава доставља захтеве за трансфер средстава ЕРДФ Телу за одобравање путем система за праћење Програма. Након тога, Тело за одобравање одобрава плаћање. Средства ЕРДФ повучена са рачуна Програма, за која је надлежно Тело за одобравање, преносе се на технички банковни рачун Јединице за трансфер финансијских средстава.

Након одобрења које даје Тело за одобравање, Јединица за трансфер финансијских средстава уплаћује средства ЕРДФ водећим корисницима. Реализација процеса исплате подржана је програмским системом за праћење и информисање. О пројектним захтевима за исплату средстава и конкретним корацима овог процеса води се евиденција у Систему за праћење како би ове кораке било могуће пратити.

- k) Водећи корисник преноси средства ЕРДФ корисницима који учествују у пројектним активностима.

7.5.3.2 Финансијске процедуре (ЕРДФ) на нивоу програма, процес одобравања

Средства ЕРДФ исплаћују се на јединствени рачун који отвара и којим управља Тело за одобравање. Исплате које врши Европска комисија могу бити исплаћене унапред, током трајања пројекта и на завршетку пројекта.

На основу верификованих прихватљивих трошкова које верификује Заједнички технички секретаријат, као и на основу примљених фактура или одговарајућих рачуноводствених докумената, Управно тело припрема изјаву о трошковима/трошковник. Трошковник треба да обухвати укупан износ прихватљивих трошкова по приоритетним осама које су исплатили водећи корисници или корисници током примене активности, као и одговарајућа јавна средства. На основу трошковника које Управно тело доставља Телу за одобравање, Тело за одобравање припрема налог за исплату и одобрење трошкова и доставља их, заједно са одобреним трошковником, Европској комисији.

У складу са активностима одобравања Тела за одобравање, Управно тело води систем за одобравање извештаја. Пре него што састави трошковник, Управно тело припрема извештај којим се верификују процедуре и процеси верификовања трошкова који су наведени у трошковнику. Како би добило адекватне информације о верификовању трошкова, Управно тело захтева да добије информације од држава партнера у форми извештаја о верификацији.

У оквиру својих активности одобравања, Тело за одобравање спроводи контролу система, врши такозване посете за утврђивање чињеничног стања на нивоу структура за заједничко управљање, које учествују у финансијском управљању Програмом.

7.6 Праћење и евалуација

7.6.1 Праћење

Према члану 66(2) Опште одредбе бр. 1083/2006, Управно тело и Одбор за праћење врше процес праћења, позивајући се на финансијске индикаторе и индикаторе наведене у поглављу о Стратегији Програма.

Систем индикатора

За овај Програм биће примењен подкуп квантификованих индикатора, при чему ће у обзир бити узете најмањи заједнички кључни индикатори које захтева Комисија (Нови период програмирања, 2007–2013: Методолошка радна документа, Радни документ бр. 2, 1. јун 2006. године). *Ex-ante* квантификација циљева заснована је на два параметра: финансијској тежини приоритетних оса и просечној величини пројекта, а ослања се на претходна искуства.

Свеобухватни скуп индикатора биће детаљно дат у оквиру посебног приручника. Овај скуп индикатора служи за интерно управљање Програмом и чини незаобилазну основу за извештавање и комуникацију како би постигнућа Програма постала видљива како за програмске партнере, тако и за ширу јавност. Циљеви свеобухватног скупа индикатора могу, уколико је то потребно, бити квантификовани по *ex-ante* принципу за интерну употребу. Свеобухватни скуп индикатора не представља део Оперативног програма.

Индикатори ће омогућити мерење напретка, упоређујући тренутну ситуацију са почетном, као и мерење делотворности циљева у односу на које се спроводе приоритети. Заједнички технички секретаријат представља тело које је надлежно за праћење ових индикатора.

Годишњи извештај о процесу примене

У складу са чланом 67 Општих одредби, неопходно је сачинити годишњи и завршни извештај о процесу примене. Годишње извештаје припрема Заједнички технички секретаријат, а верификује их Управно тело, које их затим, пре него што буду послати Комисији, подноси Одбору за праћење на одобравање.

Праћење на нивоу пројекта

Сврху праћења пројекта представља вођење рачуна о току пројекта у односу на трошкове, употребу ресурса, спровођење активности, постизање резултата и управљање ризицима. Праћење пројекта захтева систематско и непрестано прикупљање информација, уношење података у систем за праћење, анализирање вредности индикатора дефинисаних пројектом и коришћење система ради делотворног доношења одлука.

Заједнички технички секретаријат може, праћењем индикатора пројекта, извршити периодичну ревизију тока и резултата пројекта, те донети неопходне одлуке којима ће очувати усмерења пројекта.

7.6.1.2 Праћење пројекта и информациони систем

Управно тело одговорно је за успостављање система за прикупљање поузданих финансијских и статистичких информација о спровођењу индикатора праћења и евалуације, као и за прослеђивање тих података у складу са договорима између земаља

чланица и Комисије, при чему користи рачунарске системе који омогућавају размену података са Комисијом.

Заједнички програмски систем за праћење и информисање биће заснован на информационом систему за управљање, који омогућава прикупљање података и праћење на транснационалном нивоу. Систем би требало да надлежним органима (Одбор за праћење, Управно тело, Тело за одобравање, Ревизорско тело, Заједнички технички секретаријат, Јединица за трансфер финансијских средстава, Контакт тачке) пружи практично средство за спровођење њихових активности, као и да омогући комуникацију и размену информација међу партнерским земљама. Систем ће пружати подршку како реализацији пројектног циклуса, тако и спровођењу Програма.

Развојем и имплементацијом Система за праћење Програма и размену информација управљаће Заједнички технички секретаријат, а биће финансиран из буџета намењеног за Техничку помоћ.

7.6.1.3 Размена података путем рачунара

Електронска размена података између Заједничке базе података Структурних фондова (**SFC** - *Structural Funds Common database*) и управних структура Програма представља захтев који је у складу са чланом 39 Правила о спровођењу. Након што Систем за праћење Програма и размену информација буде успостављен, у сарадњи са Европском комисијом биће донета одлука о ефикасном начину размене података.

Рачунарски систем за размену података биће развијен као алат који ће бити коришћен за размену података везаних за Оперативни програм. Рачунарски систем који ће бити коришћен мора да испуњава договорене безбедносне стандарде како би било обезбеђено то да похрањена документа буду у складу са државним законским нормама, као и то да представљају поуздан извор за спровођење процеса ревизије.

7.6.2 Евалуација

Циљ евалуације је да унапреди квалитет, делотворност и конзистентност коришћења помоћи, стратегије и спровођења Програма. Евалуација ће бити изведена пре (*ex-ante* евалуација), током програмског периода и након њега (*ex-post* евалуација) у складу са чланом 48 Опште одредбе. Партнерске државе обезбедиће ресурсе неопходне за извођење евалуације, организовање израде и прикупљање неопходних података, као и за употребу различитих типова информација које ће пружити систем за праћење.

Резултати евалуације биће представљени Одбору за праћење и Европској комисији, а биће објављени и на интернет презентацији Програма.

Евалуације се финансирају из буџета намењеног за Техничку помоћ.

7.7. Специфична правила спровођења програмског буџета за Техничку помоћ

Техничка помоћ неопходна је ради пружања подршке заједничким структурама (Управном телу, Заједничком техничком секретаријату и делимично Контакт тачкама ЈИЕ) приликом спровођења Програма. Узимајући у обзир величину и разноликост програмске области, 6% средстава ЕРДФ одређених за овај Програм биће употребљено за остваривање приоритета под називом „Техничка помоћ“.

Буџет за Техничку помоћ биће коришћен као подршка припремању, управљању, спровођењу, праћењу, контроли и евалуацији Програма. Заједнички технички секретаријат би требало да обезбеди подршку за ефикасно спровођење Програма пружајући помоћ координацији транснационалне сарадње на нивоу Програма.

Осим тога, буџет за Техничку помоћ би требало користити за финансирање задатака усмерених на унапређивање и обезбеђивање правилног спровођења Програма на нивоу израде пројеката (нпр. тематски семинари, мере информисања и публицитета, евалуација), као и за повећање општег квалитета финансираних пројеката.

У оквиру активности Техничке помоћи потребно је, како би било обезбеђено ефикасно функционисање администрација Програма, спровести активности везане за:

- израду, припрему, избор, евалуацију и подршку пројеката
- промовисање коришћења резултата
- подржавање заједничких структура
- управљање и рад Заједничког техничког секретаријата, укључујући у то и особље које треба да подржи спровођење хоризонталних задатака
- састанке Одбора за праћење и поткомитета који се одржавају поводом интервенција
- испитивање контроле и проверу активности „на лицу места“
- ревизију и евалуацију функционисања Програма (нпр. праћење животне средине уколико је то потребно)
- успостављање, рад и одржавање заједничког Система за праћење Програма и размену информација ради администрирања, пружања подршке и евалуације Програма
- припремањем извештаја и студија (нпр. годишњих извештаја, евалуација на средини пројекта итд.), као и других спољних експертиза које служе пружању подршку спровођењу Програма и припремању транснационалних Програма након 2013. године
- информисањем и публицитетом
- промовисањем и пружањем помоћи потенцијалним крајњим корисницима.

7.7.1 Буџет намењен Техничкој помоћи

За финансирање Техничке помоћи биће коришћено 6% средстава буџета ЕРДФ, са стопом кофинансирања из националног буџета која износи **25%**. Партнерске земље чланице ЕУ преносиће на годишњој основи свој удео националног буџета намењеног кофинансирању на одвојен банковни рачун.

7.7.2 Управљање Техничком помоћи

Активности које покрива Техничка помоћ биће финансиране коришћењем приступа управљања пројектима. Све активности управљања Програмом (нпр. рад Заједничког

техничког секретаријата, укључујући у то и развој и управљање системом за праћење, или транснационалне активности израде пројеката контакт тачака ЈИЕ итд.) које треба да надокнади Техничка помоћ биће припремљене у форми „Пројеката Техничке помоћи“. Пројектни планови Техничке помоћи укључиваће:

- циљеве
- активности
- циљне групе
- очекиване трошкове итд.

Пројекте Техничке помоћи спроводе структуре за управљање Програмом. Предлоге пројеката Техничке помоћи прво мора да одобри Одбор за праћење. Трошкови који настану током спровођења пројекта биће надокнађени из средстава Програма. Надокнада ће се одвијати на основу насталих трошкова подложних редовној контроли. Органи за управљање Програмом који спроводе пројекте Техничке помоћи мораће да поштују и прате правила и процедуре за прихватљивост пројеката која важе на нивоу Програма.

7.8 Ревизија

7.8.1 Ревизија активности

*члан 16 Уредбе о спровођењу
Ревизија активности*

1. Ревизије наведене у тачки (b) *члана 62 (1) Одредбе (ЕС) бр. 1083/2006* биће спроведене за сваки дванаестомесечни период, почев од 1. јула 2008. године, на узорку активности одабраном коришћењем утврђеног метода или на узорку који је одобрило Ревизорско тело у складу са чланом 17.

Ревизије ће бити спровођене на лицу места, на основу докумената и бележака које поседује корисник.

Ревизије ће служити да би било потврђено то да ли испуњени следећи услови:

- активност је у складу са критеријумима избора за Оперативни програм, спроведена је у складу са одлуком о одобрењу и испуњава све одговарајуће услове везане за функционалност и употребу циљева које треба постићи
- пријављени трошкови одговарају књиговодственим књигама и додатним документима који су у поседу корисника
- трошкови које је корисник пријавио одговарају државним правилима и правилима Заједнице
- јавни доприноси исплаћени су кориснику.

Уколико се покаже да су откривени проблеми систематске природе и да, према томе, представљају ризик за спровођење других активности у оквиру Програма, Ревизорско тело ће обезбедити даље испитивање, укључујући у то, по потреби, спровођење додатних ревизија, како би био установљен степен проблема. Одговарајући органи ће предузети спровођење неопходних превентивних и корективних активности.

Методe узорковања активности које ће бити ревидиране требало би да буду у складу са чланом 17 Уредбе о спровођењу.

Група ревизора коју сачињавају представници свих земаља чланица помоћи ће Ревизорском телу онако као што је то описано у тачки 7.1.4.

7.9 Неправилности и повраћај неоправдано исплаћених средстава

Детаљна правила о надлежностима везаним за неправилности представљаће део Меморандума о разумевању Програма.

7.9.1 Дефиниција

члан 2(7) Опште уредбе

«Неправилност» представља било које кршење уредби закона Заједнице, настало пропустима економског Оператера које утиче, или може утицати, на општи буџет Европске уније тиме што ће у односу на општи буџет бити наплаћена неоправдана ставка трошкова.

Одговорности везане за управљање неправилностима подразумевају два главна задужења –извештавање Комисији и повраћај неодговарајуће исплаћених износа.

7.9.2 Извештавање

члан 28 Правила о спровођењу

1. Без обзира на друга задужења по члану 70 Уредбе (ЕЦ) бр. 1083/2006, земље чланице ће Комисију извештавати о свим неправилностима које су предмет примарних административних или правних налаза, и то у року од два месеца након завршетка сваког квартала.

4. Неправилности везане за Оперативне програме који се јављају у оквиру циљева европске територијалне сарадње пријавиће оне земље чланице у којима је кориснику исплаћен одређени износ (трошак) за спровођење активности. Земља чланица ће, у исто време, обавестити Управни орган, Орган за сертификацију Програма, као и Ревизорско тело.

Земље чланице ће доставити примерак кварталних извештаја Управном телу. Управно тело ће сачинити регистар тих извештаја како би могло известити Европску комисију о неправилностима које се јављају на нивоу Програма.

7.9.3 Повраћај средстава

Управно тело може да изврши повраћај средстава искључиво од физичких или правних лица која су у уговорној правној вези са Управним телом.

7.9.3.1 Схема одговорности

Одговорност земаља чланица ограничена је и односи се на грешке и неправилности настале приликом обрачуна трошкова које су извршили они партнери који се налазе на њиховој државној територији.

Током фазе спровођења Програма могу се појавити две врсте одговорности:

1. уговорна одговорност између Управног тела и водећих партнера (паралелно са тим, постоји и уговорна одговорност између водећег партнера и пројектног партнера)
2. правна одговорност између Европске комисије и одговарајуће партнерске земље.

7.9.4 Неправилности везане за пројекте Техничке помоћи

Неправилности могу начинити и они који користе буџет намењен Техничкој помоћи.

Уколико нека од активности контроле или ревизије установи да постоје неправилности везане за пројекте Техничке помоћи, одговарајући део управе мора исплатити Телу за одобравање неоправдано исплаћен износ.

7.9.5 Грешке системске природе

Током функционисања система, могу бити откривене грешке које чине немогућим откривање неправилности или које саме узрокују неправилности (на пример, постоји грешка у позиву за предлоге, што указује на неправилности).

У том случају, уколико било ко открије такву грешку, Управно тело/Тело за одобравање целокупну документацију подноси Одбору за праћење, уз препоруку о начину решавања проблема. Одбор за праћење одлучује о начину решавања проблема.

АНЕКС А – Литература за даљу анализу

Saragatini/i2010, Доступност јавних институција на Интернету: Како Европа напредује? Интернет анкета у вези са електронским јавним институцијама, Извештај шестог мерења, јун 2006. године

Центар за изучавање демократије, Иницијатива правног развоја југоисточне Европе, Борба против корупције у Југоисточној Европи: Први кораци и одредбе, 2002. године

Комисија европских заједница COM(2006) 129 финална верзија, Саопштење Комисије Савету, Европском парламенту, Европском економском и социјалном одбору и Регионалном одбору, премошћавање широкопојасног јаза

Комисија европских заједница COM (2006) 214 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Бугарска, мај 2006. године, Надзорни извештај

Комисија европских заједница COM (2006) 214 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Румунија, мај 2006. године, Надзорни извештај

Комисија европских заједница COM (2006) 336 финална верзија, Саопштење Комисије Савету, Европском парламенту, Европском економском и социјалном одбору и Регионалном одбору, Логистика теретног саобраћаја у Европи – кључ одрживе покретљивости

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Извештај о напретку Бивше Југословенске Републике Македоније за 2006. годину

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Извештај о напретку Албаније за 2006. годину

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Извештај о напретку Босне и Херцеговине за 2006. годину

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Извештај о напретку Хрватске за 2006. годину

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Извештај о напретку Косова (под резолуцијом UNSCR 1244) за 2006. годину

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Извештај о напретку Србије за 2006. годину

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Радни документ администрације комисије, Извештај о напретку Црне Горе за 2006. годину

Комисија европских заједница COM (2006) 649 финална верзија, Саопштење Комисије Европском парламенту и Савету, Стратегија проширења и главни изазови у периоду 2006–2007, укључујући у то и додатак у виду специјалног извештаја који је говори о способности ЕУ да интегрише нове чланове

Комисија европских заједница, Flash Eurobarometer 187 – Организација Gallup, 2006. година, Innobarometer у вези са улогом коју група има приликом омогућавања развоја иновација у Европи, Аналитички извештај, јул 2006. године

Комисија европских заједница, Нивелациони извештај информационог друштва за 2005. годину, Информације, Друштво и медији

Комисија европских заједница, Мреже за мир и развој, Продужетак главне трансевропске саобраћајне осе на околне земље и регионе, извештај Високе групе којом је председавао Loyola de Palacio, новембар 2005. године

Комисија европских заједница, Извештај Високе групе којом је председавао Loyola de Palacio, МРЕЖЕ ЗА МИР И РАЗВОЈ, новембар 2005. године

Комисија европских заједница, Schlüsselzahlen zum Bildungswesen in Europa, 2005. године

Савет европске банке за развој, Друштвени изазови у Југоисточној Европи, економска и друштвена ситуација у земљама Југоисточне Европе које су део циљне групе, јун 2005. године

GD TREN, Годишњи енергетски и транспортни преглед за 2004. годину, други део – Развој енергије и транспорта Европске заједнице

ECMT, Регионална студија о саобраћајној инфраструктури (TIRS) на Балкану, Коначан извештај који је припремио Lois Berger CA, март 2002. године

ESPON ECPs Транснационалне мрежне активности 097/2005, Подаци и показатељи Коначног извештаја везаног за Западни Балкан, 2006. године

EUROPE INNOVA (Christian Ketels, Örjan Sölvell), Групе у 10 нових земаља чланица ЕУ, 2006. године

Европска комисија – ГД Енергија и транспорт, Анализа Индустрије авио саобраћаја ЕУ, 2004. године

Европска комисија – ГД Енергија и саобраћај, ASSESS – Утврђивање доприноса ТЕН и других мера у области саобраћаја међурочној имплементацији Беле Књиге о европској саобраћајној политици за 2010. годину, Финални извештај, Саобраћај и покретљивост LEUVEN, октобар 2005. године

Европска комисија – ГД Енергија и саобраћај, Европски теретни саобраћај, Модерна логистичка решења за конкурентност и одрживост

Европска комисија – ГД Енергија и саобраћај, ПАН-ЕУРОСТАР, Статусни извештај паневропских саобраћајних коридора и области, Пројекат Н° ТРЕН/Б2/26/2004, Финални извештај, НВ-Verkehrsconsult и ВТТ Технички истраживачки центар у Финској, новембар 2005. године

Европска комисија – ГД Енергија и саобраћај, Трансевропска саобраћајна мрежа, ТЕН-Т приоритетне осе и пројекти за 2005. годину

Европска комисија – ГД Енергија и саобраћај, Бела Књига: Европска саобраћајна уредба за 2010. годину: Време одлуке, 2001. године

Европска комисија – ГД Предузеће и индустрија, Последице ИКТ производње на раст укупне продуктивности радне снаге (административна документација), јул 2006. године

Европска комисија – ГД Предузеће и индустрија, Последице ИКТ капитала на економски развој (административна документација), јун 2006. године

Европска комисија – ГД Предузеће и индустрија, Извештај о напретку иновације у Европи за 2006. годину

Европска комисија – ГД Предузеће и индустрија, Кључни показатељи о Конкурентности у ИКТ индустрији ЕУ, март 2005. године

Европска комисија – ГД Саобраћај и животна средина, Радна група Југоисточне Европе за функционални приступ блокади ваздушног простора (JIE FABIA WG), Извештај о Приликама за примену приступа блокади ваздушног простора у Југоисточној Европи, Фебруар 2006. године

Европска комисија, ГД Економски и финансијски послови, Проширење, две године после: Економска процена (повремена документа), мај 2006. године

Европска комисија, ГД Економски и финансијски послови, Западни Балкан у транзицији (документа о проширењу), децембар 2004. године

Европска комисија, Радна група комисијских служби, ГД Енергија и саобраћај, ГД Спољни односи и Канцеларија за сарадњу ЕуреАид, Саобраћајна и енергетска инфраструктура у Југоисточној Европи, октобар 2001. године

Европска агенција за животну средину, Енергија и животна средина у Европској унији, Пратећи процес на путу ка интеграцији, 2006. године

Европска агенција за животну средину, Извештај о процени животне средине број 10, Европска животна средина: Трећа процена, Копенхаген, 2003. године

Европска агенција за животну средину, Европска животна средина, Стање и преглед, 2005. године

Еуростат, Статистика у центру пажње 08/2007, Ваздушни саобраћај у Европи у 2005. години

Еуростат, Статистика у центру пажње 12/2006, Мерење разлика које постоје међу европским земљама у односу на број особа мушког и женског пола које чине стручни кадар

Еуростат, Статистика у центру пажње 13/2006, Теретни саобраћај континенталним воденим путевима у Европи у 2005. години

Еуростат, Статистика у центру пажње 15/2006, (*R&D – Research and Development*) ИР (Истраживање и развој) и интернационализација

Еуростат, Статистика у центру пажње 24/2006, (SMEs – Small and medium-sized enterprises) Мала и предузећа средње величине и предузетништво у ЕУ

Еуростат, Статистика у центру пажње 38/2005, Дигитални јаз у Европи

Еуростат, Статистика у центру пажње 6/2006, Трошкови (ИП) истраживања и развоја у Европи

Еуростат, Статистика у центру пажње 8/2006, Која су обележја најквалификованијих европских људских ресурса?

Kaczmarczyk, Pawel i Okolski, Marek, Међународне миграције у Централној и Источној Европи – Тренутне и будуће тенденције, Састанак експертске групе Уједињених нација на коме је речи било о Међународној миграцији и развоју, Одељење за становништво, Њујорк, јул 2005. године

NEA Саобраћајано истраживање и обука BV, TEN-STAC: Сценарија, саобраћајне прогнозе и анализе коридора на Трансевропској мрежи; Саобраћај, уска грла и анализа животне средине у 25 коридора, Пројекат који је основала Европска заједница, септембар 2004. године

PLANCO Consulting GmbH, TEN-Invest, Трошкови саобраћајне инфраструктуре и инвестиције у периоду 1996–2010. године на Трансевропској саобраћајној мрежи и њеним везама са суседним регионима, Ессен 2003. године

JIE-EOI.NET, Ера-Нет Југоисточне Европе JIE-EOI.NET, Загреб, децембар 2005. године

Развојни фонд Уједињених нација за жене, Прича иза бројки: Жене и запослење у Централној и Источној Европи и у Западној заједници независних држава, 2006. године

Образовна, научна и културна организација Уједињених нација, УНЕСЦО Научни извештај за 2005. годину, Југоисточна Европа

Уједињене нације, Економска комисија за Европу, Економски преглед Европе за 2005. годину, број 2, Економска ситуација у ЕКЕ региону (*Економска комисија за Европу – Economic Commission for Europe – ECE*) половином 2005. године

Иницијатива за урбани саобраћај, друга година, 2005. године

Бечки демографски институт, Међународни институт за примењену анализу система, Биро за питања популације, Европски демографски извод 2006. године, Силе које покрећу нечувено старење популације, www.populationeurope.org)

Светска Банка, Пут ка стабилности и просперитету у Југоисточној Европи: Документ о регионалној стратегији, март 2000. године

Светска здравствена организација – Међународни дечији резервни фонд Уједињених нација, Заједнички надзорни програм СЗО и УНИЦЕФа, www.wssinfo.org

Светска здравствена организација, Здравствени и економски развој у Југоисточној Европи, 2006. године

АНЕКС Б – Табеле

Следеће табеле, које је нам уступила Радна група, коришћене су као основа за ову анализу. У неким случајевима најсвежији подаци које поседује Еуростат коришћени су да би била израђене последње верзије Програмског документа.

Табела 18 – Основни показатељи обима привредне активности у региону ЈИЕ у 2005. години

Земље	Површина хиљада км ²	Насељеност		БДП		БДП по глави становника	
		у милионима	густина	у милионима евра	89=100	ЕУР	ППС
Аустрија	84	8,2	98	246.466	134	30.057	28.600
Источна Италија	149	28,6	193	709.444	154 ^a	24.806	25.091
Италија	301	57,6	191	1.417.241	122	24.605	24.200
Грчка	132	10,7	81	181.088	141	16.924	19.600
Мађарска	93	10,1	109	87.826	120	8.696	14.500
Словачка	49	5,4	110	37.301	121	6.935	12.700
Словенија	20	2	100	27.373	125	13.870	18.900
Бугарска	111	7,8	70	21.448	92	2.760	7.500
Румунија	238	22,2	93	79.314	101	3.500	7.700
Албанија	29	3,2	110	6.739	130	2.140	4.710
Босна	51	4,1	80	7.995	64	1.950	6.140
Хрватска	57	4,5	79	30.465	95	6.770	11.000
Бивша Југословенска Република Македонија	26	2	78	4.631	84	2.280	5.980
Србија и Црна Гора	102	8,1	79	21.060	54	2.600	6.179
Република Молдавија	34	4	124	3.691	44	460	
Украјина	604	46,9	78	65.510	59	1.396	6.240
ЕУ 15	3.247	380	117	10.245.077	133	26.929	25.300
ЕУ 25	3.985	455	114	10.798.352	132	23.749	23.400
ЈИЕ	1.931	196,8	102	2.234.457	120	8.892	12.425

Извори: Еуростат (2006), WIIW (2006)

a: 1995–2003

Табела 19: Демографска статистика

Земље	Раст популације	Старосна структура становништва (15–64)	Очекивани животни век	Груба процена стоје смртности	Груба процена стоје рађања
		2002.	2002.	2002.	2002.
Аустрија	6,9	68	79	10	9
Источна Италија	5,1				
Италија	1,1	67	78	11	9
Грчка	5,2	67	78	11	9
Мађарска	-2,9	69	72	13	10
Словачка	2,8	70	73	10	11
Словенија	4,1	70	76	10	9
Бугарска	-13,2	69	72	14	9
Румунија	-1,7	69	70	13	10
Албанија	-0,6	65	74	6	17
Босна	-5,2	72	74	8	12
Хрватска	-0,2	68	74	12	10
Бивша Југословенска Република Македонија	2,4	68	73	9	14
Србија и Црна Гора	-19,8	66	73	12	12
Република Молдавија	-3,1	68	67	13	11
Украјина	-9,3	69	68	15	9
ЕУ 15	4,6	67	78	10	10
ЕУ 25	1,4	67	77	10	10

Извори: Еуростат (2006), WIIW (2002), Светска Банка (2004)

Табела 20: Статистика радне снаге

Земље	Однос радне снаге и целокупног становништва	Просек незапослености
	2002.	2005.
Аустрија	46	5
Италија	45	8
Грчка	43	10
Мађарска	49	7
Словачка	56	16
Словенија	50	6
Бугарска	53	10
Румунија	48	8
Албанија	50	14
Босна	46	46
Хрватска	47	18
Бивша Југословенска Република Македонија	49	38
Србија и Црна Гора	48	32
Република Молдавија	52	
Украјина	53	8
ЕУ 15	47	8
ЕУ 25	49	9

Извор: WIIW (2006), Светска Банка (2004)

Табела 21: Друштвени показатељи

Земље	Трошкови здравства % БДП	Број лекара на 1000 људи	Број болничких кревета на 1000 људи	Gini-показатељ друштвене неједнакости ¹
	2001	2002	2002	2002
Аустрија	8,0	3,2	8,6	30
Италија	8,4	4,3	4,9	36
Грчка	9,4	4,4	4,9	35
Мађарска	6,8	2,9	8,2	24
Словачка	5,7	3,6	7,8	26
Словенија	8,4	2,2	5,2	28
Бугарска	4,8	3,4	7,2	32
Румунија	6,5	1,9	7,5	30
Албанија	3,7	1,4	3,3	28
Босна	7,5	1,4	3,2	26
Хрватска	9,0	2,4	6,0	29
Бивша Југословенска Република Македонија	6,8	2,2	4,8	28
Србија и Црна Гора	8,2	2,1	5,3	
Република Молдавија	5,1	2,7	5,9	36
Украјина	4,3	3,0	8,7	29
ЕУ 15	8,9	3,3	6,5	32
ЕУ 25	8,5	3,2	6,5	32

Извор: Светска Банка (2004)

1: Gini-индекс мери износ до кога расподела зараде међу појединачним члановима домаћинстава у оквиру привреде одступа од расподеле која је апсолутно једнака. Gini-индекс вредности 0 представља апсолутну једнакост, док индекс вредности 100 указује на апсолутну неједнакост.

Табела 22: Структура становништва у градским подручјима

Земље	Градско становништво	Број градова са преко 100.000 становника	Број становника у престоници као део укупног становништва		БДП престонице као део укупног БДП	
			1991 ^а	2003 б	1991 ^а	2003 б
Аустрија	66	5	0,20	0,20	0,20	0,20
Италија	67*	26*	0,07	0,06	0,07	0,06
Грчка	60	6	0,34	0,36	0,34	0,36
Мађарска	65	9	0,19	0,17	0,19	0,17
Словачка	58	2	0,12	0,11	0,12	0,11
Словенија	50	1	0,24	0,25	0,24	0,25
Бугарска	69	7	0,14	0,15	0,14	0,15
Румунија	56	25	0,09	0,09	0,09	0,09
Хрватска	58	3		0,13		0,13
Албанија	44	1	0,12	0,27	0,12	0,27
Босна	44	2		0,17		0,17
Бивша Југословенска Република Македонија	59	2	0,28	0,29	0,28	0,29
Србија и Црна Гора	52	5	0,15	0,15	0,15	0,15
Република Молдавија	43	4				
Украјина	71	41				
ЕУ 15	79					
ЕУ 25	76					

Извор: Светска Банка (2004) и процена коју су дали Еуростат и Регионалне базе података демографског центра ЈИЕ

а: Као основа за Мађарску, Италију, Словачку, Словенију, Румунију узет је просек из 1995. године

б: Последњи подаци који су узети у обзир, а који се односе на Албанију, Босну, Србију датирају из 1998. године, а за Бившу Југословенску Републику Македонију из 2002. године

* Бројке се односе на регије Источне Италије

Табела 23: Регионалне неједнакости на нивоу NUTSIII

Земље/региони	Коефицијент варијације (КВ) заснован на регионалном БДП по глави становника		Највећи/најмањи просек заснован на регионалном БДП по глави становника	
	1991 ^а	2003 б	1991 ^а	2003 б
Аустрија	0,40	0,35	3,14	2,66
Италија	0,31	0,28	3,29	2,70
Грчка	0,19	0,25	2,70	4,22
Мађарска	0,48	0,61	3,05	3,79
Словачка	0,37	0,44	3,08	3,67
Словенија	0,21	0,32	1,68	2,10
Бугарска	0,39	0,49	2,87	2,81
Румунија	0,23	0,43	2,14	3,81
Хрватска		0,42		3,12
Албанија	0,32	0,27	2,87	2,95
Босна и Херцеговина		0,43		3,12
Бивша Југословенска Република Македонија	0,37	0,46	3,41	2,90
Србија и Црна Гора	0,51	0,57	7,97	23,13

Извор: Процена коју су дали Еуростат и Регионалне базе података демографског центра ЈИЕ

а: Као основа за Мађарску, Италију, Словачку, Словенију, Бугарску, Румунију узет је просек из 1995. године

б: Последњи подаци који су узети у обзир, а који се односе на Албанију, Босну, Србију датирају из 1998. године, а за Бившу Југословенску Републику Македонију из 2002. године

Табела 24: Показатељи који се односе на природну средину

Земље	Испуштање материја које су органски загађивачи воде ¹ (у килограмима дневно)	
	по кв.	по становнику
Аустрија	962	9.852
Италија	1.646	8.601
Грчка	433	5.344
Мађарска	1.640	15.102
Словачка	1.183	10.777
Словенија	1.930	19.397
Бугарска	972	13.839
Румунија	1.400	15.008
Албанија	225	2.035
Босна	175	2.171
Хрватска	850	10.766
Бивша Југословенска Република Македонија	903	11.566
Србија и Црна Гора	995	12.535
Република Молдавија	1.007	8.118
Украјина	828	10.652
ЕУ 15	1.580	8.673
ЕУ 25	1.565	9.361

Извор: Светска Банка (2004)

1: Испуштање материја које су органски загађивачи воде мери се количином биохемијског кисеоника који бактерије у води везују приликом растварања отпада. Ово је стандардни поступак којим се тестира присуство органских загађивача. Количина испуштених супстанци (по једном раднику) добија се тако што се укупно испуштена количина подели са бројем радника у индустрији.

Табела 25: Показатељи конкурентности

Земље	БДП по глави становника изражен у еврима	Укупан трошак ИР (GERD) као део БДП ^а	Трошак ИР као део БДП у пословном сектору (BERD) ^а	Укупан извоз као део БДП	Укупно запослених у области ИР као проценат укупне запослености	Истраживачи у ИР на милион становника	Привредна слобода ¹	Показатељ степена приметне корупције ¹ (ПУК)
	2005.	2003.	2003.	2003.	203.	2001.	2006.	2005.
Аустрија	30.057	2,2		47	1,8		8,1	8,7
Италија	24.605	1,1	0,5	25	1,1	1128	7,5	5,0
Грчка	16.924	0,6	0,2	10	1,3	1400	7,2	
Мађарска	8.696	0,9	0,4	65	1,2	1440	7,6	5,0
Словачка	6.935	0,6	0,3	85	1,0	1774	7,7	4,3
Словенија	13.870	1,5	0,9	58	1,1	2258	7,6	6,1
Бугарска	2.760	0,5	0,1	48	0,6	1167	7,1	4,0
Румунија	3.500	0,4	0,2	39	0,4	879	6,8	3,0
Албанија	2.140			9			7,3	2,4
Босна	1.950			20			7,0	2,9
Хрватска	6.770	1,1	0,4	27	1,1	1187	7,2	3,4
БЈРМ	2.280			25		387	7,2	2,7
Србија и Црна Гора	2.600			11		2389		2,8
Република Молдавија	460			41		329	6,9	2,9
Украјина	1.396			56		2118	6,8	2,6
ЕУ 15	26.929	2,0	1,3	33	1,6	2531	7,8	7,4
ЕУ 25	23.749	1,9	1,2	34	1,5	2366	7,8	6,9

Извор: Gwartney J. и Lawson, R. (2006), Интернет центар за истраживање корупције (2005)

1: Годишњи Индекс перцепције корупције (ИПК), први пут објављен 1995. године, представља једно од најпознатијих ТИ средстава. Пре свега је признато, зато што су уз његову помоћ, ТИ и питања корупције постали међународни приоритети. Показатељ степена приметне корупције рангира, на основу процене или анкетирања (што зависи од тога како ће бити одређено), више од 150 земаља које имају уочљиви ниво корупције. **Збир ППК** односи се на степен корупције који су учили пословни људи и државни аналитичари и креће се у распону од 10 (изузетно некорумпиран) и 0 (изузетно корумпиран).

1: Показатељ мери степен до ког политике и институције земаља подржавају привредну слободу. Темеље привредне слободе представљају лични избор, добровољна размена, слобода конкуренције и сигурност имовине у приватном власништву. Свака компонента и поткомпонента стављена је на скалу од 0 до 10, при чему 10 представља идеалну ситуацију.

Табела 26: Структурни показатељи

	Удео пољопривреде у БДП (%)		Удео индустрије у БДП (%)		Удео услуга у БДП (%)	
	1990.	2002.	1990.	2002.	1990.	2002.
Земље						
Аустрија	3	2	37	32	60	66
Италија	3	3	33	28	64	69
Грчка	11	7	27	23	62	70
Мађарска	15	4	32	31	53	65
Словачка	7	4	56	29	37	67
Словенија	6	3	48	36	46	61
Бугарска	18	12	49	30	33	58
Румунија	20	13	48	38	32	49
Албанија	36	25	48	19	16	56
Босна	9	18	48	37	43	45
Хрватска	10	9	34	30	56	61
Бивша Југословенска Република Македонија	9	12	48	30	43	57
Србија и Црна Гора	25	15	48	32	27	53
Република Молдавија	51	24	31	23	18	53
Украјина	26	15	45	38	29	47
ЕУ 15	3	2	34	28	63	70
ЕУ 25	4	2	35	29	60	69

Извор: Светска Банка (2003, 2004)

Табела 27: Показатељи инфраструктуре

Земље	Асфалтирани путеви %	Дужина пута по квадратном метру	Дужина железничке пруге по квадратном метру	Потрошња електричне енергије по глави становника у киловатима на час	Број телефонских линија на 1.000 становника	Број корисника Интернета на 1.000 становника
	2001.	2000.	2000.	2001.	2002.	2002.
Аустрија	100	2381	69	7.031	489	409
Италија	100	1594	55	4.813	481	352
Грчка	92	886	17	4.205	491	155
Мађарска	44	2024	83	2.998	361	158
Словачка	87	872	75	4.360	268	160
Словенија	100	1009		5.535	506	376
Бугарска	94	336	39	3.066	368	81
Румунија	50	834	48	1.620	194	83
Албанија	39	621	15	1.123	71	4
Босна	52	428		1.444	237	26
Хрватска	85	493	48	2.683	417	180
Бивша Југословенска Република Македонија	62	334	27		271	48
Србија и Црна Гора	62	488	40		233	60
Република Молдавија	86	372		785	161	34
Украјина	97	281	37	2.217	216	18
ЕУ 15	97	1154	47	6.072	454	355
ЕУ 25	93	1.095	48	5.579	430	332

Извор: Светска Банка (2004)

Табела 28: Залихе СДИ у милионима долара, 2004. године

Земље	милион \$	%	по глави становника
Аустрија	62.657	13,9	7.641
Италија	220.720	49,0	3.832
Грчка	27.213	6,0	2.543
Мађарска	60.328	13,4	5.973
Словачка	14.501	3,2	2.696
Словенија	4.962	1,1	2.493
Бугарска	7.569	1,7	970
Румунија	18.009	4,0	811
Албанија	1.514	0,3	473
Босна	1.660	0,4	405
Хрватска	12.989	2,9	2.886
Бивша Југословенска Република Македонија	1.175	0,3	579
Србија и Црна Гора	3.947	0,9	487
Република Молдавија	940	0,2	223
Украјина	9.217	2,0	196
ЕУ 15	3.794.199		9.973
ЕУ 25	4.016.947		8.834

Извор: УН (2005)

Табела 29: Главне карактеристике области сарадње у оквиру програма INTERREG III В

	Број одобрених пројеката	Број партнера на пројектима	Укупан буџет изражен у хиљадама евра	Допринос ЕРДФ изражен у хиљадама евра	Број партнера по пројекту	Буџет по пројекту изражен у хиљадама евра	Буџет по партнеру изражен у хиљадама евра	Удео доприноса ЕРДФ
Планинска област	49	502	94600	42700	10	1931	188	45,1%
Архимед	0	0	0	0	0	0	0	0,0%
Атлантски руб	64	515	123783	72576	8	1934	240	58,6%
Балтичка област	100	2325	196813	101159	23	1968	85	51,4%
CADSES	93	1124	197578	105335	12	2124	176	53,3%
Северна периферија	89	574	49625	14220	6	558	86	28,7%
Северно море	54	383	253961	126614	7	4703	663	49,9%
Северозападна Европа	85	522	618524	295661	6	7277	1185	47,8%
Југозападна Европа	76	376	100349	62303	5	1320	267	62,1%
Западни Медитеран	77	608	139266	70283	8	1809	229	50,5%
Укупно	687	6929	1774499	890851	10	2583	256	50,2%

Извор: ЕК (2005) Студија о "Територијалној сарадњи и програмима транснационалне сарадње у оквиру структурних фондова",

Други привремени извештај, број. 2004 ЦЕ 16 0 АТ 040, Центар за регионалне студије, Мађарска академија наука

Табела 30: Снабдевање водом и покривеност санитарном мрежом

Покривеност изражена у процентима (%), 2004. године	Покривеност снабдевања водом			Покривеност санитарном мрежом		
	укупно	број повезаних кућа	белешка: подаци из године	укупно	број повезаних кућа	белешка: подаци из године
Аустрија	100	100		100	94	
Босна и Херцеговина	97	85		95	57	
Бугарска	99	90		99	72	
Хрватска	100	83		100	74	
Република Чешка	100	95		98	88	
Немачка	100	100		100	93	
Грчка		84	1995.		68	
Мађарска	99	94		95	52	
Италија		99			75	2000.
Пољска		98			57	
Република Молдавија	92	41		68		
Румунија	57	49			49	
Србија и Црна Гора	93	82		87	49	
Словачка	100	96		99	71	
Словенија						
Бивша Југословенска Република Македонија						
Украјина	96	76		96	57	
Албанија	96	69		91	62	

Извор: СЗО-УНИЦЕФ, Заједнички програм надзора, www.wssinfo.org

АНЕКС В – Табеле стратешке процене утицаја на животну средину (СЕА) – Резултати јавне расправе

У наредном делу текста сажета су сва питања у вези са животном средином и резултатима СЕА (*SEA – Strategic Environmental Assessment*), која ће бити постављена током јавне расправе земаља чланица Југоисточне Европе које су учеснице Програма (од 23. марта до 18. маја, 2008. године).

Овај преглед израђен је 31. октобра 2007. године, након затварања опште јавне расправе. У њега су укључене и изјаве државних органа надлежних за животну средину. Процедуре расправе су током ове јавне расправе биле проширене у складу са државним законом о стратешкој процени животне средине.

Додатак, такође, садржи и напомене о томе на који је начин у коначној верзији Оперативног програма (V 3–0, октобар 2007) приступљено резултатима јавне расправе.

АУСТРИЈА: Министарство за пољопривреду, шумарство, животну средину и водопривреду, Одељење В	
Питања у вези са СЕА	Начин на који је приступљено решавању ових питања у коначном Оперативном програму/додатне напомене
Уредба СЕА предвиђа да СЕА мора бити спроведена током припреме програмског документа и да мора бити завршена пре његовог усвајања. Дакле, СЕА се може посматрати као саставни део програмског процеса. Треба позитивно оценити и чињеницу да се тренутна СЕА изводи као интерактивни процес у оквиру блиске сарадње са пројектним тимом.	без даљих напомена
Извештај о животној средини не садржи следеће информације: - детаљан опис могуће развијања тренутног стања животне средине који ће бити урађен уколико програмски документ не буде примењен (тзв. “нулта алтернатива”), а који ће бити коришћен као референтни систем приликом процене позитивних и негативних утицаја нацрта Оперативног програма - историју процеса развоја тренутног нацрта Програма, укључујући у то и детаљан опис примењене методологије - приказ разлога за избор алтернативе која је најповољнија у смислу решавања проблема везаних за животну средину	Опис могуће процене тренутног стања животне средине изложен је у поглављу 5 Извештаја о животној средини. Историја процеса развоја различитих верзија Програма, укључујући у то и јавну расправу о СЕА и ОП, изложена је у поглављу 4.6.2. финалне верзије Оперативног програма. Разлози за одабир алтернатива о којима се расправљало изложени су у поглављу 3.4 Извештаја о животној средини. Предвиђене мере надзора, у складу са чланом 10, описане су у поглављу 7 Извештаја о животној средини. Додатни детаљи у вези са надзорним системом изложиће Одбор за праћење. Критеријуме процене одабира активности и пројеката обрадиће Заједнички технички

-услове праћења примене Програма - критеријуме процене предложених активности и пројеката, укључујући у то и формулацију мера за ублажавање ризика.	секретаријат у сарадњи са Контактним тачкама ЈИЕ и поткомисијама. Одобрите их Одбор за праћење у оквиру засебног документа ("Приручник за примену" – видети поглавље 7.2.2 Оперативног програма). Извештај о животној средини садржи мере потребне за спречавање, смањивање и ублажавање последица могућих штетних утицаја (Поглавље 6.3 Извештаја о животној средини), које су примењене у коначној верзији Оперативног програма.
Само прикладан критеријум одабира, као и мере предострожности у фази примене могу омогућити адекватну процену значајних утицаја и обезбедити еколошки прихватљиву примену програмског документа. Изјава у којој неће бити наведен и која током процедуре СЕА неће узети у обзир задати критеријум одабира пројекта који се користи за селекцију и финансирање активности, као и пројекти који могу утицати на животну средину неће бити сматрана прихватљивом.	Критеријум одабира пројеката биће изражен у складу са глобалним и конкретним циљевима пројекта, принципима примене и општим принципима ЕУ, укључујући у то и "стимулисање одрживог развоја/еколошке одрживости". Одговарајуће еколошке мере предострожности биће, дакле, примењене у оквиру процедура одабира, а одобрите их Одбор за праћење, у складу са поглављем 7.2.2 Оперативног програма.
Један од СЕА задатака подразумева дефинисање приоритета на које ће процес праћења бити усмерен. У центру пажње могу бити кључна питања обележена у оквиру делокруга СЕА, која ће се освртати на еколошке последице. С обзиром на то да нацрт Оперативног плана Југоисточне Европе не износи детаље који су у вези са критеријумом одабира пројекта или мера прихватљивости, још је важније то да СЕА предложи конкретне критеријуме процене пројеката како би обезбедила то да избор активности и пројекти помогну, у највећој могућој мери, остваривање битних циљева.	Мере које су предвиђене у вези са праћењем пројекта, у складу са Чланом 10 Уредбе СЕА, описане су у поглављу 7 Извештаја о животној средини. Оне су усредсређене на решавање проблема (који су у вези са еколошким последицама) откривених у оквиру делокруга СЕА. Препоручује се да на нивоу пројекта буде изведена уводна процена утицаја на животну средину, и то на основу "водећих питања" (видети поглавље 3.3.1). Све препоруке наведене у поглављу 6 Извештаја о животној средини, као циљ имају проширење могућих позитивних утицаја и откривање штетних последица које проузрокују еколошке проблеме. Било који пројекат који има изгледе да значајније утиче на области Natura 2000 мора бити подвргнут одговарајућој процени последица које ће оставити на локацију. При томе ће у обзир бити узети и циљеви њеног очувања (члан 6 и 7 Уредбе о станишту) – видети поглавље 7 Извештаја о животној средини.
Поглавље 3.1 – Општи приступ У вези са поменутиим чиниоцима важним приликом одређивања распона и нивоа детаља Извештаја о животној средини, треба рећи да у даљим описима Извештаја о животној средини не постоје било какве	Карактеристике могућих пројеката, за које се може претпоставити да имају подршку у оквиру различитих области деловања, као и њихов утицај на решавање еколошких проблема, представљају најважнију референцу процене утицаја.

напомене које су у вези са “природом могућих пројеката које треба финансирати и могућим последицама по животну средину”.	
Поглавље 3.3.1 – Одређивање циљева СЕА У вези са водећим питањем у ставци (1) под називом Вода – Да ли ће ОП утицати на одрживу употребу водених ресурса? – треба утврдити да ли квантитативна процена, захваљујући постојећим информацијама, може бити изведена тамо где се очекује утицај ОП.	Квантитативна процена могућих утицаја на водене ресурсе, урађена на програмском нивоу, не може бити изведена због недостатка информација о локацији и детаљима извођења могућих транснационалних активности.
Поглавље 3.4 – Расправа о алтернативама, мерама којима се умањују негативни утицаји Да би описани приступ излагању оптималне верзије Оперативног програма био употребљен на интерактиван начин, препоручљиво је испунити захтеве Уредбе ЕРДФ и СЕА. Да би процена била јасна, Извештај о животној средини треба да садржи информације у вези са излагањем различитих нацртних верзија (укључујући у то и различите приступе остваривању циљева приоритета). Посебно је потребно описати и проценити такозване “нулте алтернативе” које представљају референтни облик утврђивања могућих утицаја примене Програма.	Опис и сажета процена већине важних еколошких тенденција у зони програмирања изложени су у поглављу 5, чиме је обезбеђена такозвана “нулта алтернатива” која представља референтни облик утврђивања могућих утицаја примене Програма.
Поглавље 4 – Циљеви заштите животне средине; 4.1 Вода Треба навести и додатне уредбе које могу бити значајне за овај Програм, а које такође треба поменути, као што су уредбе о купалиштима, нова Уредба у вези са проценом и управљањем ризиком од поплаве (која би требало да ступи на снагу током периода припреме Програма), уредба о водама предвиђеним за рибарење итд.	Уредба о купалиштима биће поменута у коначној верзији Извештаја о животној средини. Нова уредба која је у вези са проценом и управљањем ризиком од поплаве поменута је у делу о еколошком питању “Пејзаж/Културно наслеђе”.
Поглавље 4.3 – Ваздух, клима Треба такође поменути и Оквирну уредбу о квалитету ваздуха и њене четири подуредбе. Препоручује се да главном циљу СЕА буде додато следеће (као и у Поглављу 3.3) питање – ДА ЛИ ЋЕ ОП ПОБОЉШАТИ КВАЛИТЕТ ВАЗДУХА?	Оквирна уредба о квалитету ваздуха и њене четири подуредбе биће поменуте у коначној верзији Извештаја о животној средини, као и у додатном циљу СЕА. “Да ли ће ОП поправити квалитет ваздуха у окружењу?”, представља водеће питање приликом процене животне средине и оцене Програма.
Поглавље 4.4 – Становништво, здравље људи Као један од референтних докумената који треба да постави циљеве еколошке заштите поменут је Европски еколошки и	Питања везана за људско здравље биће уклопљена у главне циљеве СЕА, као и у одговарајућа водећа питања крајњег Извештаја о животној средини.

здравствени акциони план 2004–2010, који предлаже формирање Интегрисаног еколошког и здравственог информационог система, као и примењивање усклађеног приступа активностима људског бионадзора. Овај приступ није изложен ни у главним циљевима СЕА, ни у одговарајућим водећим питањима.	
Поводом напомене о “предложеној” Уредби о процени и управљању поплавама широм Европе, текст треба ажурирати у складу са правим стањем, односно са стањем 25. априла 2007. године, Европска скупштина је усвојила компромисни пакет који се слаже са Саветом и који у основи значи да је Уредба усклађена. Савет ће обавити формално усвојање крајем 2007. године. Уредба о поплавама биће укључена и биће поменута и у поглављима о пејзажу и културном наслеђу, као и у поглављима о води (4.1, 5.1), пошто се на обе области може директно утицати током примене тренутног Оперативног програма. Ово је посебно значајно, пошто Уредба о поплавама има циљ да створи оквир ЕУ за управљање ризиком од поплава, који се заснива на Оперативној уредби о водама из 2000. године, која чини темељ политике ЕУ о заштити вода, и који је уско повезан и усклађен са овом уредбом..	Текст који се односи на “Уредбу о процени и управљању поплавама широм Европе” биће ажуриран, а и Уредба о поплавама ће бити укључена у поглавља о воденим ресурсима.
Тренутни Извештај о животној средини не покрива на задовољавајући начин овај СЕА пропис, пошто се показатељи за опис “нулте алтернативе” налазе само у сажетим одељцима, при чему се позивају на неке будуће тенденције. Пошто могући развој животне средине у одабраном временском периоду служи као основни предуслов за процену могућих еколошких последица нацрта Програма, потребно је да “нулта алтернатива” буде описана подједнако детаљно како би било омогућено извођење претпоставки које је могуће пратити.	Поглавље 5 Извештаја о животној средини описује тренутно стање животне околине, као и стање вероватног развоја без адекватне примене програмског документа како би била обезбеђена основа за процену тога колико Програм утиче на питања животне средине у складу са уредбом СЕА.
Поглавље 5.3 – Ваздух, клима Требало би да буде описана и тренутна ситуација у вези са квалитетом ваздуха. Поглавље 5.4 – Становништво, људско здравље Чини се да је загађење ваздуха највећи здравствени проблем везан за животну	Поглавље 5.3 описује најважније тенденције и оптерећења која настају као резултат издувних гасова у зони примене Програма.

средину.	
Поглавље 5.5 – Фауна, флора, биодиверзитет Поред поменутих претњи које угрожавају биодиверзитет, пажња такође мора бити посвећена утицају климатских промена.	без додатних напомена
Поглавље 6 Уопштено говорећи, информације у вези са методологијом коришћеном за процену нису довољне да би било могуће ући у траг расположивим информацијама. Остаје нејасно на који начин су основни подаци узети у обзир приликом процене, који критеријуми су примењени за бодовање циљева итд. Због недостатка вербалног аргументованог описа предузете анализе који ће се односити на сваку област деловања и могућих последица по релевантне еколошке проблеме, класификација резултата процене у оквиру одабраног метода оцене није сасвим разумљива.	У поглављу 6, методолошки приступ процене утицаја прати опште питање: “Да ли постоји било каква позитивна, односно негативна последица која утиче на еколошка питања у оквиру програмске зоне, због могућих активности везаних за програмске приоритете и области деловања истакнутих у ОП?” За сваку област деловања, анализирани су могуће последице које утичу на релевантна еколошка питања, при чему су праћена “водећа питања” (видети поглавље 4.2.3). Уколико постоји могућност да област деловања позитивно допринесе унапређењу еколошких тенденција у оквиру Програма, као што је наведено у поглављу 5, резултат процене је позитиван (+). Уколико би негативна еколошка тенденција, као што је наведено у петом поглављу, могла бити побољшана могућим исходима области деловања или ако би животна средина била изложена негативном утицају, резултат процене био би негативан (-). Уколико област деловања изврши и позитиван и негативан утицај на еколошко питање, укупна процена биће неутрална (+/-).
Осим тога, треба појаснити и то да предлози за преформулацију приоритета/области деловања, као и могуће мере које ће бити примењене у ОП, морају обавезно бити узети у обзир приликом завршавања Оперативног програма.	Већина препорука наведена у шестом поглављу Извештаја о животној средини уврштена је у коначну верзију Оперативног програма.
Поглавље 6.2.2 – Приоритетна оса (2): Заштита и унапређење животне средине. У вези са предлозима за преформулацију и примену могућих мера, у рубрици предвиђеној за примере интердисциплинарних стратегија, треба додати следеће: ПЛАНОВИ УПРАВЉАЊА РИЗИКОМ ОД ПОПЛАВА. То ће бити у складу са новом Уредбом која говори о процени и управљању ризицима од поплава.	Планови управљања ризиком од поплава биће додати могућим интердисциплинарним стратегијама и активностима.

Процена да област деловања 4.2 нема релевантан утицај на еколошки проблем “воде” не може бити праћена, пошто се већи део економског развоја одвија у регијама подложним поплавама (ризик од економског губитка, као и негативни еколошки утицаји који настају плављењем регија са опасним материјама које се тада ослобађају). Знатан раст коришћења земљишта у привредне сврхе такође доводи до тога да се површина запечати, што има негативан утицај на обнову надземних вода и потпомаже стварање поплава. У том смислу процена треба да буде поновно испитана и у складу са тим исправљена у матрици процене на страни 41.	У том смислу процена ће бити поновно испитана и у складу са тим исправљена у матрици процене на страни 41.
Поглавље 6.3 – Закључак процене Претпоставља се да наведени проблеми, који су укључени у Програм како би били повећани позитивни и смањени негативни утицаји, могу бити изједначени са мерама ублажавања. Изгледа да они представљају одговор на значајне еколошке последице идентификоване како би био извршен утицај на обим, вероватноћу или на учесталост еколошких последица. Међутим, треба обратити пажњу на њихову (еколошку) делотворност, као и на однос трошкова и користи. Том приликом у обзир треба узети још једно кључно гледиште које се односи на то да ли поменуте мере на адекватан начин доприносе избегавању и смањењу, односно да ли, уколико је то прикладно, доприносе унапређењу последица, имајући у виду однос узрока и последица.	без додатних напомена
Поглавље 6.3 У вези са проблемима везаним за људско здравље, треба додати следеће (великим словима): - приоритетна оса (1), друга тачка: “...управљање ризиком” да би били идентификовани могући еколошки и ризици по ЉУДСКО ЗДРАВЉЕ ...” - приоритетна оса (2), трећа тачка: “..., анализирати могуће негативне утицаје на пољопривреду, шумарство, разноликост врста, тло, воду, ваздух и развој пејзажа, У ПОГЛЕДУ МОГУЋИХ НЕГАТИВНИХ УТИЦАЈА НА ЉУДСКО ЗДРАВЉЕ.”	Термин “људско здравље” биће додат, у складу са коментаром о еколошкој надлежности, главним препорукама у поглављу 6.3.
Поглавље 6.3 – Матрица процене (дијаграм 6–7)	Узимајући у обзир величину програмског подручја и врсту могућих активности које тај Програм треба да подржи, не може бити

Уредба СЕА захтева не само процену појединачних утицаја посебних предлога у програмском документу, већ и процену збирних последица које из њих произилазе. Ова анализа треба да користи информације сакупљене током претходне процене појединачних мера у програмског документу. Матрица процене која је представљена без било каквог вербалног описа не обезбеђује одговарајући сажетак процене, имајући у виду збирне последице	утврђен, било као директан или индиректан резултат реализације Програма, никакав значајан збирни утицај на еколошке проблеме.
Поглавље 7 – Праћење Као што је поменуто у претходном делу, није довољно да СЕА пружи само опште препоруке Одбору за праћење образовања система за праћење. У складу са Уредбом СЕА, мере праћења морају бити представљене у Извештају о животној средини. У датом случају, Извештај о животној средини ће за потребе програмског приручника предложити поменуте “показатеље утицаја на животну средину”, као што су, на пример, релевантна “водећа питања” за избор пројекта комбинованој са прелиминарном проценом утицаја на еколошка питања.	Мере предвиђене у вези са надзором у складу са чланом 10 описане у су поглављу 7 Извештаја о животној средини. Оне су концентрисане на питања установљена у оквиру СЕА која се односе на еколошке последице. Уводна процена утицаја на еколошке проблеме на нивоу пројекта препоручена је на основу “водећих питања” за одабир пројекта (видети поглавље 3.3.1) и у комбинацији са уводном проценом утицаја. Било који пројекат који може значајно утицати на терене области Natura 2000, мора такође, с обзиром на циљеве очувања терена (чланови 6 и 7 Уредбе о станишту), бити подвргнут одговарајућој процени последица које има на тај терен.

БУГАРСКА: Министарство за животну средину и водопривреду Републике Бугарске	
Питања у вези са СЕА	Начин на који је приступљено њиховом решавању у коначном Оперативном програму/додатне напомене
Представљена СЕА је у складу са условима Уредбе 2001/42/ЕА и са поглављем 6 Уредбе о очувању животне средине.	без додатних напомена
У сваком пододељку одељка 4 СЕА извештаја, треба да буде изведен закључак о усклађености циљева и приоритета Програма, као и циљева еколошке заштите на међународном и европском нивоу.	Процена утицаја на еколошке проблеме (поглавље 6 Извештаја о животној средини) заснована је на СЕА циљевима, који су изведени из циљева еколошке заштите на међународном и европском нивоу, као што је наведено у поглављу 4. На овај је начин донесен закључак о усклађености циљева и приоритета Програма, као и циљева заштите животне средине.
Препоручујемо да следећа мера – Пројекти, укључујући у то и предлоге/планове за улагање или програме, треба да буду усвојени само онда када буду испуњени услови међународних, европских, и државних закона у вези са СЕА и проценом	Предлажемо да реченица “усклађеност са међународним, европским и државним законима у вези са СЕА и са проценом еколошког утицаја” буде додата наведеним критеријумима за избор пројекта, које на крају мора одобрити будући Одбор за

еколошког утицаја – буде додата мерама за смањење или потпуну елиминацију предвидивих негативних последица које би примењивање Програма могло имати на животну средину.	праћење (видети поглавље 7.2.2 Оперативног програма).
Предлажемо да задаци везани за праћење буду појашњени. Уколико за то постоји могућност, треба предложити и показатеље за праћење и контролу утицаја на животну средину.	Могући “квалитативни” показатељи за праћење и контролу утицаја на животну средину, који се тичу примене Програма, наведени су у поглављу 3.3.1 Извештаја о животној средини (“водећа питања”).
Препоручујемо да у вези са методологијом за израду СЕА и резултатима јавних консултација буде приложена документација о јавним расправама у вези са СЕА и ОП.	Приказ процеса развоја различитих верзија Програма, укључујући у то и јавну расправу о СЕА и ОП, изложен је у поглављу 4.6.2 финалне верзије Оперативног програма.
Предлажемо увођење информације о начину на који су еколошке изјаве и коментари узети у разматрање.	Информација о начину на који су еколошке изјаве и коментари узети у разматрање изложена је у поглављу 4.6.2 Оперативног програма (укључујући у то и ову табелу прикључену Анексу).

БУГАРСКА: Окружни гувернер Округа Јамбол	
Питања у вези са СЕА	Начин на који је приступљено њиховом решавању у коначном Оперативном програму/додатне напомене
На основу непостојања квантитативних прогноза, наводи се то да показатељи еколошких компоненти Програма дају само квалитативну процену. То онемогућава оцену квантитативног утицаја који програмски циљеви и активности имају на животну средину.	без додатних напомена
Нису представљени никакви подаци о територијама које су укључене у пројекат НАТУРЕ 2000.	Дијаграм 5–5 Извештаја о животној средини илуструје број, област и проценат земљиног покривача, у свим земљама чланицама које учествују у Програму, који ће се наћи под утицајем површина заштићених документом ФФХ, односно Уредбом о птицама.

БУГАРСКА: Народна скупштина општина Републике Бугарске (НСОРБ)	
Питања у вези са СЕА	Начин на који је приступљено њиховом решавању у коначном Оперативном програму/додатне напомене
Предложено је да наведене активности које се односе на културно наслеђе и контролу загађења ваздуха треба да буду усклађене са државним законима.	без додатних напомена

ИТАЛИЈА: Министарство за животну средину, територијалну заштиту и заштиту мора	
Питања у вези са СЕА	Начин на који је приступљено њиховом решавању у коначном Оперативном програму/додатне напомене
ОП се ослања на исказани стратешки оквирни приступ и укључује огромну територију и велики број земаља, што представља главни изазов. Циљеви и приоритети ОП добро се уклапају са потребама које су установљене његовом социо-економском анализом, па је закључено да постоји добар унутрашњи склад.	без додатних напомена
Пошто ће детаљне процедуре у вези са израдом, применом и избором пројекта бити развијене у детаљном Приручнику за кандидате, предлажемо еколошку експертизу како би било обезбеђено то да током фаза спровођења у обзир буду узети сви ови аспекти. Такође, постоји и процедурални аспект који забрињава, јер може бити важан за Одбор за праћење. Наиме, забрињава то што Одбор за праћење може у оквиру датог Позива за подношење предлога ограничити обим прихватљивих кандидата.	Критеријуми у вези са избором пројекта биће представљени у складу са општим и специфичним програмским циљевима, принципима спровођења и општим принципима ЕУ, укључујући у то и “унапређење одрживог развоја/еколошке одрживости”. Прикладне еколошке заштитне мере ће, дакле, бити спроведене у оквиру изборних процедура а одобриће их Одбор за праћење, у складу са поглављем 7.2.2 Оперативног програма. Одбор за праћење у своја разматрања укључиће и експертизу о животној средини земаља чланица и других земаља које учествују у програму на административном нивоу, што би требало да гарантује да ће резултати СЕА бити узети у обзир током спровођења Програма.
Недостаје нетехничка синтеза иако је предвиђена у параграфу 4.6.2 (страна 69) ОП. Предложено је да овај Анекс буде објављен приликом званичне предаје Европској комисији.	Нетехнички сажетак Извештаја о животној средини укључен је у поглавље 4.6.2 коначне верзије Оперативног програма.
У Извештају о животној средини, који се бави само слатком водом, недостају информације у вези са морском животном средином. Супротно томе, ОП предвиђа предузимање великог броја акција на морима и у лукама. Штавише, потребно је обратити више пажње на последице које изазва морски саобраћај у Јадранском мору. Такође, посебно бисмо хтели да укажемо на то да ОП не узима у обзир луку Таранто која, по нашем мишљењу, има стратешки	У поглављу 5 Извештаја о животној средини, тренутно еколошко стање у приобалним областима илустровано је у следећем кратком пасусу – Утицаји на еколошка питања, као што су биодиверзитет и пејзаж морске средине (приобалне области), процењени су у поглављу 6 Извештаја о животној средини. Нарочито су процењени могући утицаји приоритетне осе програма “везане за транспорт”. Због недостатка информација у вези са детаљима могућих пројеката који очекују да ће добити подршку програма, није изведена никаква процена

значај у географским регијама мора Југоисточне Европе.	утицаја на пројектном нивоу која би била део “Стратешке процене животне средине”.
Не постоји довољан ниво усклађености анализе стања животне средине у области и предлога за преформулисање могућих мера које треба применити у ОП.	Процена утицаја на еколошка питања (поглавље 6 Извештаја о животној средини) заснована је на циљевима СЕА (поглавље 4) и на тренутном стању животне средине као што је то наведено у поглављу 5. Као последица тога, на основу резултата процене утицаја изложени су предлози за преформулацију, као и могуће мере које треба применити у ОП како би био побољшан квалитет еколошких проблема (почевши од тренутног нивоа квалитета, као што је описано у поглављу 5) и како би био избегнут сваки значајнији негативни утицај. Овим је, дакле, загарантована усклађеност анализе стања животне средине у регији и предлога за преформулисање могућих мера које треба спровести у оквиру ОП.
У вези са решавањем проблема отпадних материјала, истакнуто је то да оно није узето у обзир као посебна област деловања, упркос претпоставци Извештаја о животној средини по којој је ова тема изузетно важна у ширем европском контексту. Такође, у анализи тренутне ситуације ни у једној оцени могућих утицаја ОП на ову компоненту не појављује се тема која се бави отпадом. Изгледа неумесно ставити предложене активности у службу унапређења “рециклирајућег друштва” у ОД 2.4 под називом “Унапређивање енергетске и ефикасности употребе ресурса ” (страна 88 ОП, нацрт 2.2) Поглавље 5–2, страна 21 – “Општински отпад, који треба третирати као показатељ који може користити за описивање материјалне оснажености европских привреда, и даље се повећава”. Ова врста анализе је апсолутно тачна, али мора бити делотворно претворена у ОД Оперативног програма.	Транснационалне активности, које се спроводе како би пружиле подршку одрживим стратегијама решавања проблема отпадних материјала, могу бити подржане у одељку Области деловања број 4.1 под називом “Решавање кључних проблема који се тичу градских области и регионалних система насеља” (транснационална сарадња на пољу јавне инфраструктуре или јавних служби...), с обзиром на то да овај делокруг рада може бити сматран једним од примера кључних проблема међусобног односа привредне, еколошке, друштвене и управне природе.
ЕИ развија традиционални приступ који је заснован на еколошкој компоненти, али ОП своје области деловања бира на основу фактора притиска. Зато, чврсто предлагемо да буду уметнута два пасуса о “саобраћају” и “градској животној средини”. СЕЕС ОП представља прилику да различите државе чланице успоставе заједнички приступ различитим темама које се односе на области одрживог раста. Овај приступ, очигледно, мора бити организован у складу са различитим врстама урбаних области, не	Садржај структуре Извештаја о животној средини разрађен је у складу са Анексом I Уредбе СЕА, у који су укључене и индиректне последице “саобраћаја” и “градске животне средине”

само оних које се тичу главних градова, већ и оних који се тичу мањих градова и села.	
Нулта алтернатива није јасно дефинисана, нити оцењена, тако да ОП тешко препознаје додатну производну вредност.	Поглавље 5 Извештаја о животној средини описује тренутно стање животне средине и могући развој до кога би дошло уколико програмски документ не би био спроведен на одговарајући начин. То је потребно како би била обезбеђена основа за процену утицаја програма на еколошке проблеме у складу са Уредбом СЕА.
Важна тема Система праћења заузима само једну страницу ЕИ. Требало би да у потпуности буде укључена у оцену ОП, али не сме бити један од циљева. Да би оцена еколошких гледишта ОП била тачно извршена, потребно је да у то буде укључен трећи, независни субјект који поседује специфично знање.	без додатних напомена
Систем показатеља није уопште дефинисан, па је потпуно неприкладно одлагати одабир показатеља који ће се начи у програмским приручницима.	Критеријуми избора пројеката и система показатеља за оцену програма биће израђени у складу са општим и специфичним програмским циљевима, принципима спровођења и општим принципима ЕУ, укључујући у то и “унапређење одрживог развоја / еколошку одрживост”.
Поглавље 4.5, страна 17 – Након позивања на СОМ 2006 216, хтели бисмо додати следећу реченицу: “Ово саопштење је, нарочито, обезбеђено Акционим планом ЕУ који предлаже конкретне мере за испуњење обавеза којима би био заустављен губитак биодиверзитета.”	Овај текст биће додат коначној верзији Извештаја о животној средини.
Поглавље 4.5, страна 18 – Уопштено говорећи, могло би бити корисно упутити главна питања на „кључна питања политике”, која је издвојио ЕЕА у документу “Европска животна средина, стање и перспектива 2005”. Нарочито бисмо хтели да формулишемо следећа главна питања о биодиверзитету: „Да ли ОП подржава циљеве ЕУ да буде заустављен губитак биодиверзитета? Уколико је одговор да, како то чини? Уколико је одговор не, зашто то не чини?“ Да ли ће ОП побољшати квалитет, односно квантитет заштићених области, нарочито мреже Natura 2000? „Да ли ће ОП утицати на стање очувања станишта и врста у заштићеним областима, нарочито у оквиру мреже Natura 2000? Уколико хоће, како ће то чинити?“	Водећа питања у вези са “биодиверзитетом” биће прилагођена и дата у коначној верзији Извештаја о животној средини, као што је предложено у коментару.

Поглавље 5.1, страна 20 „У земљама Централне Европе само је 25% становништва (у просеку) повезано са фабрикама за прераду отпадних вода“. ОП мора предвидети посебне мере ради побољшања система прераде отпадних вода.	Транснационалне активности које треба да подрже одрживе стратегије за обраду отпадних вода могу бити подржане у Области деловања 4.1 под називом „Решавање кључних проблема који штетно делују на градске зоне и регионалне системе насеља“ (транснационална сарадња на пољу јавне инфраструктуре или јавних служби...).
Поглавље 5.3, страна 25 – „Обим саобраћаја земаља Источне Европе драматично је током 1990-их година преусмерена са железничког (уобичајен облик саобраћаја) на друмски и ваздушни саобраћај.“ Овде се не ради само о проблему испуштања CO₂, већ и о буци, као и о многим другим загађивачима. То је питање промене начина живота и планирања окружења. Имамо прилику да предупредимо појаву важног феномена мутације који укључује велики део Европе, која се налази у процесу транзиције и лута између различитих модела развоја. Можемо сачувати њихову територију, тако што ћемо сачувати те земље од утицаја депонија, од проласка кроз фазу упропашћивања свог животног окружења и осиромашења свог природног и културног наслеђа.	без додатних напомена
Поглавље 5.5, страна 26 – Ако земље Југоисточне Европе имају „огромне проблеме са праћењем и контролом експлоатације дивље фауне и флоре“, оне морају обратити посебну пажњу на то да избегну предузимање било каквих акција које би могле угрозити њихово природно наслеђе, нарочито због тога што то представља њихову највреднију својину. Такође, оне морају поставити и побољшати своје системе информисања и праћења животне средине, што може чинити први услов спровођења било какве акције.	Област деловања 2–3 (ОП, поглавље 5.2.3) подржава активности у оквиру транснационалних партнерстава, које се развијају заједничким стратегијама управљања природном средином и заштите регија, у шта су укључени и планови управљања, системи праћења, као и активности подизања јавне свести.
Поглавље 5.5, страна 27 – Пошто се међу старим земљама чланицама (као што је Италија) процес избора терена за које заједница има интерес већ завршио, реч „предложен“ употребљена пре СЦИ није увек погодна. Могло би бити корисно навести то да се МС налазе у различитим ситуацијама када је у питању спровођење	Овај текст, као и наслов и распоред података овог дијаграма биће ажурирани у коначној верзији Извештаја о животној средини, као што је то предложено у коментару.

пројекта Natura 2000.

Дијаграм 5–5:

- Предлажемо да буде промењен наслов дијаграма, те да стоји: „Заштићени терени пројекта Natura 2000 у земљама чланицама ЕУ Југоисточне Европе”

- Пошто подаци у извештају нису ажурирани, замолили бисмо вас да наведете референтни датум, заједно са извором, како би била избегнута погрешна тумачења. У Италији се, на пример, ситуација променила као што је приказано у табели:

СПА			СЦИ			Natura 2000 (*)	
н°	суп. (ха)	%	н°	суп. (ха)	%	н° суп. (ха)	%
590	3.707.328	12,3%	2280	4.504.960	15,0%	2543 5.812.828	19,3%

(*) Број и опсег укупне мреже пројекта Natura 2000 израчунат је тако да искључује преклапање које постоји између СЦИ и СПА.

Поглавље 5.6, страна 27 – „Југоисточна Европа се мора суочити са последицама које прате ширење и раст урбаних насеља. Будући обрасци приступачности утицаће на промене у урбанистичком развоју и околини.“

Ова тема могла би бити продубљена и у пасусу који говори о Градској животној средини.

Страна 28 – „Међутим, постоји и јасна тенденција развоја предграђа у свим урбаним регијама од почетка 1990-их година. Штетне последице развоја предграђа су све видљивије, а сегрегација је у порасту.

Појам приступачности заснован је на претпоставци да привлачност неке дестинације расте заједно са порастом њене величине (изражене бројем становника или БДП) и опада у зависности од раздаљине, трајања путовања или цене.“

Земље Југоисточне Европе могле би научити лекцију, коју су већ научиле земље чланице Централне Европе – не треба преувеличавати површину малих градова

без даљих напомена

нити много увећавати села. Просторна структура типична за друштво руралне економије могла би бити корисна на следећем нивоу дигиталног друштва. Заобилажењем фазе динамичне урбанизације могла би бити сачувана мрежа друштвених односа, који представљају додатну вредност мањег урбаног обима. Уредбе које треба применити у сектору саобраћаја, користећи средства попут Уредбе о путаринама, морају као циљ имати смањење трошкова јавног саобраћаја и повећавање трошкова приватне покретљивости. Успешна стратегија могла би бити усмерена на то да јавни саобраћај постане што привлачнији.	
Поглавље 6 Предлажемо да одељци о распореду који се односе на сваку ОД буду боље повезани. Област деловања (1.2): ОП би требало да подстакне употребу инкубатора предузећа за еколошку иновацију, која могу служити као помагачи и присталице оптимизације еколошког понашања старих и нових фабрика. Област деловања (1.3): Штавише, постоји прилика да се објасни и тестира иновација еколошких технологија.	Ови пасуси ће бити додати коначној верзији Извештаја о животној средини и коначној верзији Оперативног програма.
Област деловања (3.1): Хтели бисмо да, након позивања на транснационалне процене територијалног утицаја (ПТУ), коментару додамо следеће речи: „и одговарајућа процена у складу са чланом 6 Уредбе о станишту”. У делу „Предлога за преформулисање, могуће мере које треба спровести у оквиру ОП” хтели бисмо да на крају одломка: “ [...] загађење ваздуха и климатске промене” додамо следеће речи: „и биодиверзитет”. У ову ОД требало би укључити прилику да буде експериментисано са одрживим Планом урбане покретљивости, предвиђеним у Тематској стратегији урбане животне средине.	Ови пасуси ће бити додати коначној верзији Извештаја о животној средини и коначној верзији Оперативног програма.

Област деловања (3.3): У делу „Предлога за преформулисање, могуће мере које ће бити спроведене у оквиру ОП”, хтели бисмо да, након позивања на транснационалне процене територијалног утицаја (ПТУ), додамо следеће речи: „и погодна процена у складу са чланом 6 Уредбе о станишту”. Област деловања (4.1): У ову ОД требало би укључити и прилику да буде експериментисано са Планом за управљање урбаном животном средином, који је предвиђен у оквиру Тематске стратегије о урбаној животној средини.	
Пасус 6.3 – Закључци изведени из процене Приоритетна оса (3): Хтели бисмо да, након позивања на ЕИА-СЕА, у другој тачки, у загради, додамо следеће речи: „одговарајућа процена у складу са чланом 6 Уредбе о станишту”.	Овај текст ће бити додат коначној верзији Извештаја о животној средини.
Поглавље 7 – Систем за праћење Страна 42 – Будући Одбор за праћење тек треба да дефинише надзорни систем. Хтели бисмо да истакнемо то: - да је процењивање еколошког утицаја урађено на нивоу пројекта не само препоручљиво, већ и обавезно када су у питању одређене категорије пројекта (ЕИА), као и када је у питању било који пројекат који има изгледа да изврши утицај на терене Natura 2000, као што је наведено у истом пасусу. - да постављање главних питања није довољно да би еколошки утицај на нивоу пројекта био у потпуности процењен.	Препоручујемо да наведеним критеријумима за избор пројекта, који на крају морају бити одобрени од стране будућег Одбора за праћење (видети поглавље 7.2.2 Оперативног програма) буде додат следећи критеријум: „усклађивање са међународним, европским и државним законима у вези са СЕА и проценом утицаја на животну средину”.

Република Словачка: Министарство за животну средину	
Питања постављена у вези са СЕА	Начин на који је приступљено њиховом решавању у коначном Оперативном програму/додатне напомене
Узимајући у обзир тренутни ниво знања,	Ови пасуси ће бити додати коначној верзији

препоручујемо да стратешки документ под називом „Оперативни програм Југоисточне Европе“ буде одобрен у складу са условима наведеним у шестом делу под називом „ЗАКЉУЧЦИ“, тачка 3 „Препоруке како поново израдити, завршити и изменити нацрт стратешког документа“. Уколико посебни пројекти, које подржава ОП Југоисточне Европе, буду подвргнути процени еколошког утицаја у складу са законом и Уредбом СЕА или уредбама ЕИА [...], биће неопходно извршити процену еколошког утицаја у складу са овим законом пре него што буде издата дозвола која следи из посебних законских уредби или пре него што буде одобрен стратешки документ.	Извештаја о животној средини и коначној верзији Оперативног програма.
Резултати процене еколошког утицаја на ОП Југоисточне Европе, обавештење, коментари дати у вези са изјавом о еколошком утицају и о нацрту ОП ЈИЕ, дефинисани обим и програм процене, квалитет изјаве о еколошком утицају и о нацрту ОП ЈИЕ, резултати јавне расправе поводом изјаве о еколошком утицају и о нацрту ОП ЈИЕ, резултати стручног мишљења, као и друге консултације вођене о животној средини, показују да није неопходно значајно прерађивати, комплетирати и мењати нацрт стратешког документа. Слажемо се са закључцима и препорукама наведеним у изјави о еколошком утицају, као и са тиме да они буду укључени у нацрт стратешког документа. Међутим, неопходно је да нацрт ОП ЈИЕ укључи и следеће мере како би било обезбеђено то да стратешки документ буде оптимално спроводен са становишта животне средине:	без додатних напомена
1. Приликом одабира пројекта, у обзир треба узети критеријуме искључења или прилагођавања појединих пројеката, тако да они буду усклађени са аспектом заштите животне средине, окружења и људског здравља.	Пошто ће критеријуми избора пројекта бити разрађени у складу са укупним циљевима Програма (укључујући у то и „Одрживи развој“ – видети поглавље 4.3.1 ОП), значајни негативни утицаји на животну средину биће искључени. Препоручује се да на нивоу пројекта, а на основу “водећих питања” (видети поглавље 3.3.1 Извештаја о животној средини) буде извршена прелиминарна процена утицаја на еколошке проблеме.
2. Обезбедити пуну примену процене утицаја на животну средину на пројектном, програмском и планском нивоу у складу са	Сви пројекти који имају подршку Транснационалног програма Југоисточне Европе 2007–2013. мораће да узму у обзир

законом и уредбама СЕА и ЕИА пре него што буде издата дозвола која следи из посебних законских уредби или пре него што стратешки документ буде одобрен, како би било постигнуто следеће: спровођење одабраних решења и њихове локализације, избор еколошких технологија, природни наставак појединачних корака спровођења, као и равнотежа еколошких, друштвених и економских видова спроведених пројеката, планова и програма.	све законске услове који су у складу са оквиrom заједнице/упутствима, као и са државним законом, а посебно са уредбама СЕА и ЕИА (видети поглавље 7.2.2 под називом „Одабир пројеката” ОП).
3. Приликом избора пројеката и одлучивања о финансирању, треба пратити питање одрживости активности која треба да буде подржана након завршетка суфинансираног пројекта, као и питање уравнотежености краткорочних и дугорочних утицаја.	Сви критеријуми избора пројекта биће разрађени у складу са укупним циљевима Програма током спровођења Програма, као и становишта краткорочних и дугорочних утицаја на одрживост биће укључени у складу са поглављем 4.3.1 ОП („Одрживи развој”).
4. Приликом избора пројеката, неопходно је размотрити уравнотеженост локалних, регионалних, националних и транснационалних утицаја спроведених поступака.	без додатних напомена
5. Обезбедити транспарентан приступ и у смислу приступа информацијама током процеса организовања позива за пројектне пријаве, избора, праћења и процене пројеката, приоритетних оса и програма, поштујући правила конкурентности.	Одбор за праћење укључиће еколошку стручност земаља чланица и других земаља на административном нивоу, што би требало да гарантује да ће током спровођења Програма резултати СЕА бити узети у обзир (видети поглавље 7.1.1 ОП)
6. Пратити и оценити утицај ОП ЈИЕ на људе и животну средину и дефинисати мере праћења.	Процедуре праћења описане су у поглављу 7.6.1 Оперативног програма. Да би резултати и последице програмских активности били праћени и процењени, биће примењен одређени број показатеља, који укључују и утицаје на одрживост, животну средину и људско здравље. Одбор за праћење ће посебно развити детаље о излазним подацима и показатељима резултата, који ће се наћи у Програмском приручнику.
7. Додати еколошке и здравствене критеријуме за избор и процену појединачних пројеката.	Пошто ће критеријуми избора бити разрађени у односу на укупне циљеве Програма током самог спровођења Програма, еколошки и здравствени критеријуми ће бити укључени у складу са поглављем 4.3.1 ОП („Одрживи развој”).
8. Дати предност подршци пројектима чији је циљ ограничавање емисије и свођење климатских промена и глобалног загревања на најмању могућу меру у оквиру међународне сарадње, укључујући у то и подршку пројектима који се тичу штедње енергије.	Приоритет број 2, област деловања под називом „Унапређење енергетске и ефикасности употребе ресурса” третира активности које као циљ имају смањење емисија и подршку транснационалним плановима акције смањивање утицаја на глобалну климу на најмању могућу меру.

9. Спровести измену нацрта ОП ЈИЕ у складу са релевантним коментарима наведеним у II делу „ОСНОВНИХ ПОДАТАКА О СТРАТЕШКОМ ДОКУМЕНТУ“, поглавље 6 под називом „Став у односу на изјаву о еколошком утицају и у односу на нацрт ОП ЈИЕ“.	Већина резултата консултације вођене у вези са еколошким извештајем укључена је у коначну верзију Оперативног програма. Сви пројекти који ће добити подршку Транснационалног програма Југоисточне Европе 2007–2013. у обзир ће узети све законске услове који су у складу са оквирима заједнице/упутствима, као и са државним законима, нарочито уредбама СЕА и ЕИА (видети поглавље 7.2.2 „Избор пројеката“ Оперативног програма).
10. Обезбедити прибављање довољног броја информација за кандидате, а у вези са еколошким питањима и могућим везама између пријављених пројеката и животне средине.	Становишта о квалитету која су у вези са креирањем и спровођењем (као што је наведено у поглављу 7.2 Оперативног програма), као и становишта свих стратегија и принципа Програма, који укључују еколошка питања и питања одрживости, саопштиће свим пројектним кандидатима, као и широј јавности, будући Заједнички технички секретаријат.
Приоритет број 1: Увођење иновативних приступа и предузетништва 11. Ширење и примена иновација би требало да доведе до повећања енергетске ефикасности и ефикасне употребе ресурса, нарочито успостављањем регионалних стручних капацитета и институција преноса технологије, који су задужени за решавање ових питања. 12. Осигурати да транснационалне мреже технологије и иновације интегришу „процену ризика“, да би били идентификовани могући еколошки ризици и друштвени утицаји нових технологија, при чему ће у обзир бити узето удруживање напора и збирни утицаји. 13. Не треба подржати иновације засноване на високо ризичним технологијама, већ оне засноване на најдоступнијим технологијама. 14. Треба обезбедити испуњавање специјалних секторских услова међудржавног ширења иновација. 15. Треба подржати и започети отворену расправу о могућим еколошким и друштвеним утицајима нових технологија.	Коментари који су укључени у препоруке Извештаја о животној средини и коначну верзију Оперативног програма (примери вишеслојних активности у оквиру приоритета број 1)
Приоритет број 2: Заштита и унапређење животне средине 16. Треба експлицитно приступити транснационалним активностима, које	Коментари су укључени у препоруке Извештаја о животној средини и коначну верзију Оперативног програма (примери вишеслојних активности у оквиру приоритета број 2).

подржавају дугорочно смањење испуштања гасова у атмосферу, укључујући у то и испуштање гасова стакленика након одређеног рока који је постављен Кјото-протоколом (2012+), као и пројектима који подржавају реструктурирање привредног и друштвеног контекста. 17. Треба подржати размену знања у зони интердисциплинарних стратегија да би биле заштићене еколошке компоненте и људско здравље. 18. Треба заштитити активности умрежавања и транснационалне информационе платформе концентрисане на зону заштите природе и окружења, као и одрживи развој појединих области. 19. Треба подржати делотворне активности концентрисане на повећање удела обновљивих извора енергије, које ће бити засноване на коришћењу локалног потенцијала и границе угрожених територија.	
Приоритет број 3: Побољшање приступачности 20. Треба да се концентрише на развој одрживих и енергетски ефикасних саобраћајних система, укључујући у то и мултимодалну логистику и алтернативне начине за побољшање приступачности, без значајних негативних утицаја по животну средину и људско здравље. 21. Треба да подржи процесе процене транснационалног еколошког утицаја за поједине активности и стратешку документацију (ЕИА и СЕА), на пример ТИА. 22. Треба да подржи системе временско-просторне оптимализације транспортне инфраструктуре, који ће бити засновани на правилном избору одређених видова саобраћаја или на правилној комбинацији појединих видова транспорта. 23. Треба да даје предност транспорту који је у суштини еколошки оријентисан (железница, водени транспорт). 24. Треба, такође, да подржи активности које су усмерене на то да омогуће приступ	Коментари су укључени у препоруке Извештаја о животној средини и коначну верзију Оперативног програма (примери вишеслојних активности у оквиру приоритета број 3).

јавним службама и службама од општег привредног интереса, тако што неће употребљавати само физички транспорт (е-учење, компјутеризацију библиотека и других извора информација, видео конференције). 25. Не треба да подржи транснационалне пројекте који би се могли косити са постојећим Европским законским оквиром (попут Оквирне уредбе о води, мрежа пројекта Natura 2000).	
Приоритет број 4: Развој транснационалне сарадње којом се омогућава увођење области одрживог раста 26. Треба да обезбеди то да одрживе урбане мреже остваре најбољи проток материјала, делотворност енергије, ниску емисију гасова транспортних система (укључујући у то и побољшавање јавног транспорта), као и да реши поједине еколошке претње у градовима. 27. Стратегије за обнову повећаног броја плански изграђених стамбених четврти са ниским квалитетом градње, пропали урбани квартави и загађене индустријске зоне требало би да буду укључене у транснационалне активности, у које су укључени и пробни пројекти, техничка помоћ и нове методе управљања. 28. Треба да подржи одрживе туристичке пројекте који ће прихватити принципе заштите природе и окружења. 29. Треба да подржи само оне активности без негативних утицаја на људско здравље или оне активности које га штите. 30. Треба да подржи активности повезане са оптимализирањем дистрибуције посебних развојних активности које ће бити у складу са дефинисаним стандардима зоне, гарантујући при томе просторно и материјално ширење активности које доводе до смањења свих штетних утицаја на животну средину и људско здравље на најмању могућу меру. 31. Треба да узме у обзир природне и друштвене капацитете и потенцијал индиректних утицаја који могу произаћи из	Коментари су укључени у препоруке Извештаја о животној средини и коначну верзију Оперативног програма (примери вишеслојних активности у оквиру приоритета број 4).

свеобухватне привредне експлоатације културног наслеђа.	
Приоритет број 5: Техничка помоћ која се спроводи ради пружања подршке спровођењу и изградњи капацитета 32. Помоћ при креирању пројекта и при спровођењу критеријума избора пројеката требало би да укључује препоруке овог одељка и закључке и препоруке који се налазе у изјави о еколошком утицају. 33. Програмски приручник би требало да се састоји од низа „показатеља еколошког утицаја” који чине да достигнућа програма, у односу на „принцип одрживости”, буду видљива како за програмске партнере, тако и за ширу јавност.	Коментари су укључени у препоруке Извештаја о животној средини и коначну верзију Оперативног програма (примери вишеслојних активности у оквиру приоритета број 5; аспекти квалитета у вези са креирањем и применом пројекта, као што је приказано у поглављу 7.2).

ГРЧКА: Министарство за животну средину, регионално планирање и јавне радове	
Питања постављена у вези са СЕА	Начин на који је приступљено њиховом решавању у коначном Оперативном програму/додатне напомене
1. Оперативни план усклађен је са транснационалним и ЕУ приоритетима, као и интерно са Приоритетном осом о животној средини. Он унапређује животну средину, па тако не постоје додатни коментари или преформулације, осим оних које је СЕА предложила.	Без додатних напомена
2. Како би еколошка заштита била побољшана, требало би у обзир узети следеће услове, ограничења и упутства за заштиту и управљање животном средином: а. одговарајући предлог процене и критеријума избора, који су засновани на циљевима Програма и на претпоставкама о одрживости б. бољу покривеност која је у вези са еколошким питањима у току сазива и позива за изражавање заинтересованости, али такође и током имплементације како би било побољшано укључивање еколошких елемената.	Пошто ће критеријуми за избор пројеката бити израђени заједно са свеобухватним циљевима Програма током имплементације Програма, становиште о краткорочним и дугорочним утицајима на одрживост биће укључено у складу са поглављем 4.3.1 Оперативног програма („Одрживи развој”). Избор пројеката ће у потпуности представљати одговорност Одбора за праћење. Одбор за праћење ће трагати за пројектима који имају право транзиционо својство, узимајући између осталог у обзир „поковавање међународним, европским, и другим националним прописима за заштиту животне средине (нпр. СЕА и процена еколошког утицаја” – видети поглавље 7.2.2 ОП). Додати израду пројекта (видети поглавље

	7.2.1 ОП): Биће обезбеђени помоћ и подршка за развој одговарајућих пројеката током наредних „Отворених позива” за предлоге пројеката (при чему ће сви потенцијални кандидати бити подстакнути да предају идејна решења пројеката релевантна за програмске приоритете) или „Циљаних позива” за пројекте, који ће, на пример, бити концентрисани на програмске приоритете. Све државе партнери у Програму, уз подршку Заједничког техничког секретаријата, брину о ширењу информација о финансирању могућих кандидата. Све активности ове врсте биће интегрисане у план информисања и постизања публицитета, а у њих ће, такође, бити укључени и могући примери (вишеслојних) активности у оквиру транснационалних партнерстава која се односе на еколошка питања.
3. Мрежа технологије и иновације би требало да буде унапређена на пољима која доприносе и помажу заштити животне средине (нпр. чисте и енергетски ефикасне технологије)	Под приоритетном осом 1 (Омогућавање иновације и предузетништва), биће обезбеђено то да подршка буде припремљена, да технологије у иновацијски оријентисаним мрежама на појединим технолошким пољима у индустријским и услужним секторима који се тичу програмске области буду створене или реконструисане. Посебна пажња биће посвећена интегрисању чистијих технологија и подржавању увођења иновација у јавне службе.
4. Имајући у виду превенцију и отклањање еколошких ризика, треба унапредити развој интегрисаних планова и схватање одрживих превентивних мера.	Као део Области деловања 2.2 под називом „Побољшавање превенције еколошких ризика” (вишеслојне) биће предузете активности у оквиру транснационалних партнерстава, које укључују системе праћења (нпр. контролу емисије, податке о могућих изворима загађења, системе праћења емисије гасова ради постизања квалитета ваздуха, загађиваче итд.), као и механизме упозорења на могуће природне и индустријске опасности, шумске пожаре, хемијско и биолошко загађење воде, тла и ваздуха. У оквиру приоритетне осе 2 биће подржано и интегрисано управљање ризиком од поплаве, укључујући у то и спровођење планова за управљање, хармонизацију различитих стандарда, побољшавање институционалне сарадње и бољу интеграцију националних и регионалних административних структура.

5. Акције које су у вези са националним областима пројекта NATURA 2000 требало би да буде у складу са одобреним плановима за управљање, као и са ЕИА тих области.	Детаљне критеријуме (укључујући у то и критеријуме прихватљивости и квалитета) који су коришћени током избора пројекта развиће и одобриће будући Одбор за праћење (видети ОП, поглавље 7.2.2). Ови критеријуми ће гарантовати и то да неће бити неслагања са постојећим европским законским оквирима (попут Оквирне уредбе о воденим ресурсима). Одбор за праћење може ограничити обим прикладних кандидата у датом Позиву за предлоге, узимајући у обзир посебне припреме датог позива.
6. У вези са приступачношћу, треба унапредити енергетски ефикасан транспорт енергије како би била побољшана приступачност и смањен утицај на животну средину. Посебну пажњу треба посветити пројектима који захтевају ЕИА.	Вишеслојне активности које ће подржати приоритетна оса број 3, укључују унапређење транснационалне еколошке процене (ЕИА-СЕА) и транснационалне процене територијалног утицаја (ТИА), које су у координацији са реализацијом физичке инфраструктуре коју ће финасирати други програми. Област деловања 3.1 под називом „Побољшано координирање у области промовисања, планирања и управљања примарним и секундарним саобраћајним мрежама ” подржаће транснационалну сарадњу која треба да произведе конкретне пројекте који ће допринети стварању и јачању мрежа за координиран развој транспортних веза и коридора. Ови пројекти би требало да понуде простор за транспорт који није штетан по животну средину и заједничко управљање мрежама.
7. Треба унапредити транснационалну сарадњу обраћајући пажњу на РЕС, ефикасност потрошње енергије, урбане инфраструктуре и побољшање масовног саобраћаја, смањење гасова зелене баште и буке у окружењу, правилно управљање јавним урбаним простором итд. Посебну пажњу треба посветити развоју туризма у руралним, планинским, и приобалним областима.	Сврха области деловања 2.4 јесте да успостави сарадњу и пренос знања о уредбама о ефикасности енергије и ресурса, да сарађује приликом усвајања и прилагођавања политика и уредби ЕУ на релевантним пољима и приликом припремања области како би приступима који нису штетни по животну средину био покривен очекивани раст у потражњи енергије и потрошњи ресурса . Биће обезбеђена и подршка развоју транснационалних уредби за смањење емисије гасова стаклене баште, као и преносу знања о свеобухватним националним стратегијама за одрживо управљање отпадом (при чему ће се избегавати поновно коришћење – рециклирање). У оквиру приоритетне осе број 4 (Развој транснационалне сарадње у области

	одрживог раста), биће посвећена пажња кључним проблемима који угрожавају области главних градова и регионалне системе насеља (укључујући и области туризма у руралним, планинским и приобалним областима). Подршку ће добити развој оруђа за интеграцију, као што су, на пример, стратегије урбаног развоја како би било обухваћено сиромаштво, привредни развој, животна средина (нпр. планови за управљање урбаном животном средином), као и одржив развој туризма, у шта су укључени и акциони планови за решавање засновани на сарадњи за обнову и ревитализацију градова.
8. Планови, програми, пројекти и акције примењени у оквиру ОП условљени су и даље, уколико је то потребно, националним законодавством.	без додатних напомена
Систем праћења 1. Праћењем еколошког утицаја акција примењених у Грчкој руководи Тело за планирање (тј. представници Министарства финансија) и оно има подршку Министарства за животну средину. 2. Надзор се спроводи давањем годишњих извештаја према доле наведеним упутствима: I. Годишњи извештај о праћењу треба да забележи показатеље који су повезани са активностима Програма којима се уводе промене у области животне средине. Одговорна министарства могу навести додатне показатеље. II. Министарство финансија одговорно је за прикупљање података. III. Сваки извештај се објављује 6 месеци након завршетка године. Извештај за 2008. годину укључиваће и акције спроведене 2007. године. IV. Уколико буду забележени неочекивани утицаји по животну средину, онда ће бити предложене додатне заштитне и корективне мере.	Оперативни програм обезбеђује низ суштинских показатеља за обављање надзора и процене. Будући Одбор за праћење ће развити потпуни низ показатеља у посебном документу. Еколошки показатељи ће бити интегрисани део проширеног низа показатеља, пошто ће надзор и текућа процена „формирати незаменљиву основу за извештавање и обављање комуникација како би достигнућа Програма постала видљива како програмским партнерима, тако и широј јавности” (ОП, поглавље 7.6.1). Праћење програма ће омогућити надлежни органи Програма (Одбор за праћење, Управно тело) како би било могуће предузети меру санације уколико процена покаже да постоје неочекиване штетне последице по животну средину. Резултати надзорних активности на националном нивоу, нарочито сакупљање података и процена утицаја на регионална еколошка питања, биће интегрисани у извештаје о праћењу на програмском нивоу.

Питања постављена у вези са СЕА	Начин на који је приступљено њиховом решавању у коначном Оперативном програму/додатне напомене
Нарочито бисмо хтели да истакнемо свеобухватне и детаљне референце које су у вези са Карпатском конвенцијом дате у Стратешко-еколошкој процени/Еколошком извештају централно-европског програма 2007–2013. Према томе, хтели бисмо да кажемо да се искрено надамо и да очекујемо да ће у самом Оперативном програму сажети налази Извештаја о животној средини, такође, конкретно реферисати на Карпатску конвенцију (Оквирна конвенција за заштиту и одрживи развој Карпата), предвиђајући при томе да Карпатска конвенција може допринети успеху Програма тиме што ће обезбедити транснационалну и интегративну платформу сарадње. Позивање на Карпатску конвенцију у централно-европском програму ће, такође, помоћи и томе да буде осигурано то да током имплементације Програма у потпуности буду узети услови Карпатске конвенције који су у вези са заштитом животне средине и одрживог развоја. Овим путем Вас обавештавамо да је „Оквирна конвенција за заштиту и одрживи развој планинских области у ЈИЕ“ тренутно у фази развоја. Очекује се да ће она покрити оне планинске области региона које још увек нису покривене Карпатском конвенцијом, нарочито Западни Балкан, Бугарску и Грчку. Уверени смо да ће ово додатно средство подржати Програм ЈИЕ 2007–2013. тако што ће у регионалном развоју и територијалној сарадњи дужна пажња бити посвећена важности решавања питања везаних за планински регион.	без додатних напомена

АНЕКС Г – Мапа области Југоисточне Европе обухваћене Програмом

Структурни фондови 2007–2013: Транснационална сарадња Југоисточне Европе

- Области сарадње ЕУ27
- Друге области сарадње

